

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 72

ЗАПОРІЖЖЯ
2017

УДК 80(082)
ББК 80я43
Н 72

**Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
від 28 листопада 2017 року (протокол № 4).**

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Головний редактор: С. М. Єнікеева, доктор філологічних наук, професор
Заступник головного редактора: М. В. Залужна, кандидат філологічних наук
Відповідальний редактор: М. В. Воробйова, кандидат філологічних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Алексеев А. Я., доктор філологічних наук, професор
Бехта І. А., доктор філологічних наук, професор
Білоусенко П. І., доктор філологічних наук, професор
Бурде Ж.-Ф., доктор філології, професор (Франція)
Бялик В. Д., доктор філологічних наук, професор
Гарай К. Х., доктор філології (Іспанія)
Градінарова А., доктор філології, професор (Болгарія)
Зацний Ю. А., доктор філологічних наук, професор
Кияк Т. Р., доктор філологічних наук, професор
Кораза Е., доктор філології, професор (Канада)
Манакин В. М., доктор філологічних наук, професор
Морошкіна Г. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Нацистйоне А., доктор філології, професор (Латвія)
Озкан Й., доктор філософії, доцент (Туреччина)
Піхтовнікова Л. С., доктор філологічних наук, професор
Приходько Г. І., доктор філологічних наук, професор
Прохоров В. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Самохіна В. О., доктор філологічних наук, професор
Семенець О. О., доктор філологічних наук, професор
Швачко С. О., доктор філологічних наук, професор
Шевченко О. І., кандидат філологічних наук, доцент

Адреса редакційної колегії: 69096, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2,
ауд. 319. E-mail: novafilologia@ukr.net

Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. – № 72. –
Н 72 180 с.
ISSN 2414-1135

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку XXI століття.

Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

**УДК 80(082)
ББК 80я43**

© Автори статей, 2017
© Запорізький національний університет, 2017

ЗМІСТ

АЛ КАСЕМ В. Ю. Фонографічні особливості однолітерних комплексів в середньофранцузький період.....	5
АНДРЕЄВА І. О. Мовні засоби утворення гумористичного ефекту в творах Т. Пратчетта.....	10
БОГУСЛАВСЬКА Л. А. Український переклад нелінгвального нонсенсу в поемі Льюїса Керролла «Полювання на Снарка»	17
БОЖКО Я. Ю. Генезис англійського молодіжного сленгу	21
ВАНІНА Г. В. Способи вербалізації іміджевої діяльності (на матеріалі англословного, україномовного та російськомовного газетного дискурсу)	24
ВАСИЛИНА К. М., КАРПЕНКО А. С. Космоопера у жанровій парадигмі сучасної наукової фантастики	29
ГОЛОВКО О. М. Англословний біблійний дискурс: історична перспектива	34
ГОЛУБ Ю. І., ПАНТЮХ В. О. Авторські перетворення фразеологізмів в англословному рекламному дискурсі.....	38
ДЕРЕВ'ЯНКО Ю. М. Мовленнєвий етикет як етносеміотичний вияв культури	42
ЄНІКЄЄВА С. М. Системна організація та еволюції мови в світлі теорії фракталів ...	49
ЄНІКЄЄВА С. М., КОСТЮКОВА А. О., МОСКОВЧУК Л. Ю. Шляхи і способи творення нової лексики кулінарної галузі в англійській мові	54
ЗАПОЛЬСКИХ С. П., СОЛОВЬЄВА А. О. Некоторые трудности перевода кинозаголовков (на примере английского, русского и украинского языков).....	62
ЗАПОЛЬСЬКИХ С. П., ШЕВКУН А. В. Інтертекстуальність в аспекті перекладу (на матеріалі роману А. С. Байєтт «Possession»)	65
КЛИМЕНКО О. Л. Оказіоналізми англійської мови в аспекті перекладу.....	69
КОЗЛОВА Т. О. Автохтонні редуплікації в англійській мові Нової Зеландії в контексті теорії іконічності.....	73
КОСТЕНКО Н. Д. Семантичні перетворення мовних одиниць як механізм розвитку семантичного поля «навчання»	84
КРАВЧЕНКО Н. Г. Синергетичний аспект дослідження внутрішнього мовлення (на матеріалі німецькомовного художнього дискурсу)	88
КУРБАТОВА Т. В. Особливості вербалізації концепту СВІТОВА ВЛАДА в сучасній англословній картині світу	92
МАКСДОНОВА О. Д. Функціонування дейктичних одиниць в англійськомовному рекламному дискурсі	96
МУКНАУЛЕНКО V. V. Functional semantics of the adjective “CLEVER” in discourse	101
ПАВЛЮК Е. О. Устойчивые обороты с антропонимическим компонентом как источник лингвострановедческой информации.....	107
ПОНІКАРЬОВА А. Ю. Фон і фігура в п'ятикомпонентних складнопідрядних реченнях із вкрапленням сурядності (на матеріалі публічних промов Б. Обама і Д. Кемерона).....	113
РОЗЕНГАРТ Ю. В. Лінгвальні риси неправдивих висловлень у дефензивному дискурсі (на прикладі політичного інтерв'ю з Д. Трампом).....	118
СЕМЕНЮТА Г. Л. Індивідуально-авторська вербальна актуалізація концепту DISEASE в оповіданні Еліс Манро “Some Women”	122

СТЕПАНОВ В. В. Linguodidactic potential of corpus technologies within teaching proverb-translation features.....	127
СТУЛІНА Є. В. Когнітивно-семантичні особливості лексико-семантичних утворень з <i>mal</i> у французькій мові.....	136
ТАЩЕНКО Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства.....	142
ФЕСЕНКО І. М. Функціонування метафори у сучасній англійській мові (на матеріалі економічних текстів англо-американської преси).....	148
ЧИРВОНИЙ О. С. Антономазія як засіб поповнення англомовного комп'ютерного лексикону.....	153
ШВАЧКО С. О. Прислів'я у статусі інтекстів: лінгво-когнітивний аспект.....	157
ШЕВЧУК О. В. Макроструктура лінгвоконцепту LOVE в англомовній картині світу.....	162
ШИРОКОВА І. І. Чинники формування індивідуально-авторської картини світу Вільяма Блейка.....	167
ЩЕРБАК Г. В. Конотація як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	174

ФОНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОЛІТЕРНИХ КОМПЛЕКСІВ В СЕРЕДНЬОФРАНЦУЗЬКИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена дослідженню особливостей фонографічної системи середньофранцузької мови XIV-XV століть. Проведено аналіз однолітерних графічних комплексів, які фіксували голосні та приголосні звуки. У ході дослідження виявлено ступені співвідношення між звуками та літерами у визначенні основних функцій середньофранцузьких графем.
Ключові слова: фонографічна система, графема, однолітерний графічний комплекс, вокалізм, консонантизм.

Ал Касем В. Ю. Фонографические особенности однобуквенных комплексов в среднефранцузский период. Статья посвящена исследованию особенностей фонографической системы среднефранцузского языка XIV-XV веков. Проведен анализ однобуквенных графических комплексов, которые фиксировали гласные и согласные звуки. В ходе исследования выявлены степени соотношения между звуками и буквами в определении основных функций среднефранцузских графем.
Ключевые слова: фонографическая система, графема, однобуквенный графический комплекс, вокализм, консонантизм.

AL Qasim V. Y. Phonographic Features of Single-letter Complexes in the Middle French Period. The article is devoted to the research of the features of the phonographic system of the Middle French language in the XIV-XV centuries. The graphics of this period have undergone certain phonetic changes. The sound system of the French language evolved significantly. Under the influence of etymologization, the French spelling begins to intensify the introduction of Latin letters of one or another word. The spelling of words differs more and more from pronunciation, making it difficult to write with extra characters. The changes in vowels and consonants in the utterance took place as unconscious under the influence of emphasis, which changes from verbal to phrasal. One of the components that constitutes the phonographic system of the language is single-letter graphic complexes or graphemes. These complexes, consisting of one letter and transmitting a vowel or consonant sound, are defined as monographs. The analysis revealed the absence of an absolute correlation between graphic complexes and their sounding. According to quantitative analysis, this phenomenon is almost identically observed both in the vocal system and in the system of consonants. One letter may correspond to a combination of two sounds or two or more different phonemes. In its turn, one phoneme can be represented by several letters.

The vocal system of single-letter graphic complexes of the Middle French period was mostly monophonic. A significant number of submitted graphs transmitted only one sound. The French consonant system of the XIV-XV centuries did not undergo significant changes at the phonographic level. One-letter graphic complexes, which reflected consonants in the letter, in contrast to the vowels, almost completely reflected the basic rule of the graph, when one sound corresponds to one letter. In the course of many centuries of development, French writing was constantly subject to the influence of Latin tradition, due to which it lagged behind the live pronunciation. A great difficulty in French spelling is caused by the preservation of foreign language spelling of borrowed words.

Key words: phonographic system, grapheme, single-letter graphic complex, vocalism, consonantism.

Дослідження фонографічних особливостей однолітерних комплексів французької мови XIV-XV століть постійно привертало увагу вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Н. О. Катагощина, М. В. Сергієвський, Л. М. Скрелина, А. Доза, В. Г. Гак, Г. Г. Крючков, Л. В. Сидельникова, N. Catach), що уможливило розкриття специфіки становлення графічної системи французької мови XIV-XV століть. Ці наукові розвідки слугували підґрунтям для виявлення особливостей еволюційного розвитку голосних та приголосних звуків середньофранцузької мови, а також для встановлення основних графічних засобів фіксації голосних та приголосних звуків на письмі та їх функціонального навантаження протягом становлення фонетико-графічної системи французької мови.

Актуальність представлено дослідження визначається загальним науковим інтересом до питань розвитку вокалізму та консонантизму французької мови у середньофранцузький період, в який була закладена основа фонетичної системи мови з подальшою її трансформацією, що дає підстави для більш детального аналізу фонографічного інвентаря для передачі голосних та приголосних звуків французької мови.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні особливостей фонографічної системи французької мови XIV-XV століть, у встановленні фонографічного інвентаря для передачі на письмі голосних та приголосних звуків середньофранцузької мови.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**, як визначення основних однолітерних графічних комплексів середньофранцузької мови та їх функціонального навантаження, виявлення ступеня співвідношення між звуками та літерами французької мови.

Об'єктом роботи виступає фонографічна система французької мови XIV-XV століть.

Предметом дослідження є однолітерні графічні комплекси у звуковій будові середньофранцузької мови.

Як **матеріал** дослідження нами було використано тексти видатних французьких авторів XIV-XV століть: *Guillaume de Machaut* (1300-1370); *Jean Froissart* або *Jehan Froissart* (1337-1404); *Eustache Deschamps* (1340-1404/5); *Christine de Pisan* (1364-1430); *Alain Chartier* (1385/90-1430?); *Charles d'Orléans* (1394-1465); *François Villon* (1431-1463?); *Jehan Regnier* (1392- 1468).

Графіка середньофранцузького періоду (XIV-XV ст.) зазнала певних фонетичних змін мови. Значно еволюціонував звуковий лад французької мови. Під впливом етимологізації французька орфографія починає посилено вводити літери латинського походження до графічного складу того чи іншого слова. Орфографія слів все більше віддаляється від вимови, ускладнюючи написання «непотрібними» зайвими знаками.

Основною структурною одиницею графіки є *графема*, яка в сукупності з іншими графічними засобами утворює цілу графічну систему. У нашій роботі поняття «графема» використовується за такими визначеннями: як мінімальна одиниця графічної системи мови, що, як і будь-який мовний знак, представляє собою єдність означального та означеного [Гак 1962, с. 12] та як найменша одиниця графіки, що має фонетичну відповідність і піддається лінгвістичному аналізу і на письмі може бути представлена однією літерою (графом) або сукупністю літер (графів) [Catach 1979, с. 27].

Середньофранцузька мова широко використовувала графічні засоби, коли літера втрачала самостійне фонетичне значення. До таких засобів належать діакритичні знаки – трема, гравіс, акут та седій, наприклад: *ä, î, ü, ë, ÿ, à, é, è, ç*. Однолітерні графічні комплекси у своїй більшості, а саме приголосні звуки, були монофонами, тобто кожній графемі відповідав один звук). Проте деякі з них, залежно від позиції у слові, отримували додаткові звукові відповідники, тобто були поліфонічними [Сидельникова 2012, с. 335].

До однолітерних графічних комплексів належать графемі – *монографи*, до складу яких входить одна літера, яка передає голосний звук або приголосний звук.

Представлена у роботі фонографічна система середньофранцузької мови базується на класифікації однолітерних графічних комплексів таких дослідників як Г. Г. Крючков та Л. В. Сидельникова. Система поділена на дві групи: перша, що представляє комплекс монографів, які передавали голосні звуки та друга група – комплекс монографів, які фіксували приголосні звуки.

Фонографічний інвентар французької мови XIV-XV століть налічував 14 однолітерних графічних комплексів – монографів, які передавали голосні звуки: *a, ä, à, e, ë, é, è, i, î, o, u, ü, y, ÿ*. Вокалістична система однолітерних графічних комплексів середньофранцузького періоду в основному була монофонічною. Значна кількість представлених графем передавали лише один звук.

Монограф *ä*, який був виявлений у значній кількості написань французької мови XIV-XV століть, передавав звук переднього ряду [*a*] та мав на меті показати прочитання голосних у з'янні: *säous, gäaing, päoureuse, äage, äourer, päour*. Для позначення звука переднього ряду [*a*] використовувався монограф *à*, який виконував насамперед ідеографічну функцію, наприклад для розрізнення слова *là* “там, туди” та означеного артикля жіночого роду *la*, а також для відмінності між прийменником *à* та *a* третьої особи однини дієслова *avoir*, наприклад: *Là où je suisjyant daffaire sans meffaire, Car baille luy fut sur la naige, Leur fuite est cause, à leur grand blame*.

У середньофранцузький період монограф *ë* продовжував відображати на письмі редуковане [*ə*]: *efforceëment, contrë, jugë*. Проте кількість написань з ним значно скоротилася, в основному графема *ë* залишилася у власних назвах таких як: *Susannë, Israël, Noël, Boëce, Misaël*. Спостерігається все більше проникнення діакритичного знаку (акута) у середньофранцузьку графіку [Сидельникова 2012, с. 190]. Монограф *é* найчастіше вживається наприкінці слів для позначення закритого звуку [*ẽ*], наприклад: *pié, avancié, humilité, magesté, verité, gecté, pitié, cité*; рідше зустрічається в середині слова: *délivrée, péril*.

У процесі дослідження було зафіксовано декілька написань з супраграфемою *gravis* – монограф *è*, який все ширше проникає у графічну систему французької мови зазначеного періоду [Сидельникова 2012, с. 191], наприклад: *après, manière, première, yès, iès, cabarès*. Проте не всі тексти фіксують такі написання: *Est puis apres, pour vous donner confort; Prendray congié en honneste maniere; Porter la vueil à la premiere feste; En suppliant Dieu nostre pere*.

Графема *i* у більшості випадків передавала аналогічний звук [i], наприклад: *religion, Abidonne*. Тоді як монографи *y, ï, ÿ*, які не тільки відображали окрему вимову звука [i], але й фіксували голосні у з'янні. Літера *y* в переважній кількості випадків продовжує субституцію літери *i*, а в деяких випадках літера *y* виступала як графічний знак, який наочно відбивав голосні у з'янні, наприклад: у кінці слова – *amy, supply*; у середині – *dyre, lyre, martyre*; на початку – *yrée, ymage, ydoles, ymagination*; у написаннях власних назв – *Ysseult. Ysaac, Yris*. Монограф *ï* у середньофранцузький період позначав той самий звук [i], який відображав голосні у з'янні, наприклад: *traïson, resjoïssement, haïneuse, aïrer, oïl esjoïr, Juïf*. У процесі аналізу графіки французької мови XIV–XV ст. був виявлений монограф *ÿ*, який фіксував окрему вимову звука [i], що перебував у з'янні: *ouÿ, envaÿe*; та був еквівалентом графема *ï*, наприклад: *Moïse – Moÿs, Ceïs – Ceÿs, paÿs – païs*.

У середньофранцузький період графема *o* передавала відкритий звук [ɔ], що у IX–XIII ст. став закритим перед [z] та [v]: *chose, vostre, porte, povre*. У більш пізніх середньофранцузьких текстах літера *u* відповідала звуку [ü], який виник у результаті розвитку латинського довгого [ū] *fortune* від лат. *fortuna* [Brachet 1870, с. 345], наприклад: *vertus, muce*. Широко використовувався у написаннях середньофранцузької мови монограф *ü*, який слугував еквівалентом звуку [ü] та відтворював графічну функцію голосних, що перебувають у з'янні: *encloüire, laüreuse, s'aünerent*. У деяких випадках зустрічаються етимологічні написання: *Morpheüs* від гр. *Μορφῆος* > *Morpheus* > *Morphée* [Brachet 1873, с. 366].

У ході дослідження однолітерних графічних комплексів XIV–XV століть було зафіксовано лише дві поліфонічні графема, які передавали два або більше голосних звука. Монограф *a*, який походить від латинського наголошеного звуку [a] у закритих складах залишався недоторканим, спостерігалася повна відповідність між знаком та звуком *place, dame, famé*, проте під впливом *r* відбулася фонетична зміна закритого [ɛ] на [a]: *gracieux* > від нар. лат. *gratiosus* > *gratia* > *grâce*, наприклад: *Car par vo gracieux port, garder, pourra, marrie*.

Монограф *e* у середньофранцузький період був графічним відповідником трьох звуків: закритого [ɛ]: *ceste* > від нар. лат. *cestus* > *caestus*; відкритого [e]: *clerc* > від лат. *clericus* > *clerc* > *clerc*; редукованого [ə]: *vivre* > від лат. *vivĕre* > *viv're* > *vivere*. Спеціалісти вважають, що в середньофранцузький період редуковане [ɛ] стало лабіалізованим [ö]. У процесі аналізу текстів було виявлено випадіння у фіналі *e* перед словом, що починалося з голосної, наприклад: *Mais il n'a nul recouvrement; Peine y mettray, combien qu'ignorant soie*.

У досліджених нами текстах французької мови XIV–XV століть такі монографи як *â, ê, î, ö, ô, ù, û* не були зафіксовані на письмі.

Фонографічний інвентар середньофранцузької мови нараховував 19 монографів, які передавали приголосні звуки: **b, c, ç, d, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, t, v, w, x, z**.

Система консонантизму французької мови XIV–XV століть на фонографічному рівні не зазнала значних змін. Однолітерні графічні комплекси, які відображали на письмі приголосні звуки, на відміну від голосних майже повністю відповідали основному правилу графіки, коли одній літері відповідне одне звукове значення [Гак 2006, с. 14]. Зважаючи на це правило, ми можемо стверджувати, що більшість однолітерних графем, які передавали приголосні звуки, були монофонами.

Губний та губний-проривний звук фіксували представлені нижче графема. Починаючи зі старофранцузького періоду монограф **b** має єдиний графічний аналог – губний звук [b], який бере свій початок від відповідного латинського звуку на початку слова або складу:

soubdain, combattre, noble. У середньофранцузький період монограф **b** було введено у ряд французьких слів з метою збереження етимологізації: *doubtez, douteuse > doute > від лат. dubitare*. Монограф **d**, починаючи із середньофранцузького періоду, представляє собою графічний аналог губного [d]: *debonairc, escondire, adjouster, devant, descourpe*. Графічним відповідником губного проривного звука [p] виступав монограф **p**. У деяких словах середньофранцузького періоду літера **p** була відновлена згідно з латинською етимологією, наприклад: *péniblement, proprement, pleine, plour, petit, enparlée, prestre*.

У французькій мові XIV-XV століть зазнав стягнення монограф **j**, який почав передавати звук [ʒ], не змінюючи графіку слів, наприклад: *juge, jugement, adjourner, joyeux esbatement, juvenesse*.

Далі подані графеми, що фіксували зубний, щілинний та зубно-проривний звук. Монограф **ç** передавав зубний, щілинний звук [s], наприклад: *pieça, efforçoient, perçut, enfançon*. Монограф **l** був графічним еквівалентом відповідного зубного звука [l]: *plein, malons, legiere, mal, pueple, linage*. Графічним відповідником зубного проривного звука [t] був монограф **t**, який може зустрічатися на початку чи всередині слова, приміром: *patentes*. У флексії *-tion* графема **t** прочитувалася як [sjõ] і мала синонімічний еквівалент *-cion*, наприклад: *execution, obligacion, condicion, presentacion*.

Губно-зубно щілинні звуки представляли монографи **f** – [f] та **v** – [v]. Літера **f** була графічним відповідником звука, який використовувався на початку, в середині та в кінці слів, наприклад: *fait, flatir, faille, influance, desconfire*. Однак, у деяких випадках під час формування фонетико-графічної системи вимова звука [f] в кінці слів часто піддавалася хитанням, як-от: фінальна **f** була вимовною: *griefs, nef, vifs*; монограф **f** не вимовлявся: *souef, chief*. Графема **v** протягом всього процесу розвитку французької графіки передавала вимову губно-зубного щілинного звука [v], наприклад: *povretéet, vaillans, vieulx, vous, chevalier, vien, aveques*.

Монограф **h** передавав гортанний щілинний звук [h], у середньофранцузькій графіці літера **h** продовжувала фіксувати окрему вимову літер, що перебували у з'янні, наприклад: *humblement, hault, trahison, heure, Helchiel*.

Протягом усього розвитку французької графіки графеми **m** та **n** відображали носовий звук. Монограф **m** фіксував відповідний носовий губний звук [m] на початку слова або складу: *mal, durement, mon, mains, messages, meschiés*; а монограф **n** передавав відповідний носовий зубний приголосний [n] на початку слів або складу та між голосними: *nuire, avenir, nouvelles, venist*.

У процесі становлення графічної системи французької мови монограф **r** був графічним відповідником дрижачого альвеолярного звука [r] в усіх позиціях, наприклад: *parage, fortune, outrage, trestoute, personne, grant*; проте у середньофранцузький період графема **r** у фінальній позиції випадає з вимови, залишаючи графічну форму слова незмінною, наприклад: *ber, amer, amour*.

Значна кількість написань була виявлена з монографом **x** серед текстів середньофранцузького періоду, які мали етимологічний характер, до прикладу: *soixante, exauciez, excepter, exemples, exposition, Xedeuctain*.

У зв'язку зі стягненням старофранцузьких африкат монограф **z** виявився зайвим і у середньофранцузький період починає промовлятися як [z], наприклад: *croizé, soubzrire, foiz, diz, oz, loz, treize*.

Аналіз середньофранцузьких текстів зафіксував лише один випадок використання на письмі монографа **w** у творах Христини Пізанської, наприклад: *Qui n'assowage, Ains deheberge*.

Під час дослідження була виявлена певна кількість графем, які були поліфонами, тобто фіксували декілька звуків. У середньофранцузький період поліфонічні функції були притаманні таким графемам, як **c, g, s**. Монограф **c** відображав на письмі декілька звуків, у зв'язку зі скороченням у середньофранцузькій мові африката [ts], він перейшов у щілинний звук [s]: *souvenance, receuz, gracieusement*; та задньоязичний [k]: *compaignie, benedicta*,

fructus. Також простежуються випадки збереження етимологічного написання графеми *s*, наприклад: *adonques*. Починаючи із середньофранцузького періоду, монограф *g* почав передавати два звуки: проривний [ʒ]: *sages, changié, rage* та задньоязиковий [g]: *griefment*, графічний образ при цьому не змінився.

Графічний комплекс *s* у середньофранцузькій мові продовжує виконувати ті ж самі функції, що й у старофранцузькій, а саме: 1) щілинний або зубний звук [s] на початку слова або складу, наприклад: *penser, sanz, espoir*; 2) зубний щілинний звук [z] у позиції між голосними, що бере свій початок ще з латинської мови: *resignation, nesune*; 3) графема *s* зберігає свою вимову в середині слова: *mesdisans, preste, respit, requeste, honneste, feste*.

Монограф *k* не був зафіксований у середньофранцузькій графіці, оскільки він тимчасово зник з французької мови зазначеного періоду.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проаналізовані фонетичні особливості середньофранцузької мови в процесі її трансформації, які відбувалися, починаючи від латинської до старофранцузької та закінчуючи середньофранцузькою мовою, дали нам підстави дійти наступних висновків. Фонографічна система французької мови поступово зазнала певних змін. Зміни голосних та приголосних у мовленнєвому ланцюзі проходили як несвідомі зміни, під впливом наголосу, який зі словесного перетворився у фразовий. Однією зі складових, які становлять фонографічну систему мови, є однолітерні графічні комплекси – графеми. Дані комплекси, що складаються з однієї літери та передають голосний чи приголосний звук, визначаються як монографи.

Аналіз дослідження встановив відсутність абсолютного співвідношення між графічними комплексами та їх звучанням. За кількісним аналізом це явище майже однаково спостерігається як у вокалістичній системі, так і у системі консонантизму. Одна літера може відповідати поєднанню двох звуків або відповідати двом чи більше різним фонемам. У свою чергу, одна фонема може зображуватися різними літерами. У процесі багатовікового розвитку французька писемність постійно зазнавала впливу латинської традиції, що і слугувало відставанням від живої вимови. Велику складність у французьку орфографію вносить збереження іншомовного написання запозичених слів.

Представлена наукова робота відкриває перспективу подальших розвідок, зокрема вивчення особливостей фонографічного інвентаря дволітерних комплексів для передачі голосних на приголосних звуків середньофранцузької мови.

Література

- Гак В. Г. Французская орфография / В. Г. Гак. – М. : КомКнига, 2006. – 240 с.
- Доза А. История французского языка / А. Доза; [пер. с франц. Е. Н. Шор]. – М. : Изд-во иностр. лит., 2003. – 471 с.
- Катагощина Н. А. История французского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / Н. А. Катагощина, М. С. Гурычева, К. С. Аллендорф. – М. : Высшая школа, 1976. – 319 с.
- Крючков Г. Г. Універсальність французької графіки / Г. Г. Крючков // Мовні і концептуальні картини світу : 36. наук. пр. КНУ. – К. : Логос. – 2001. – Спеціальний випуск. – С. 199-202.
- Сергиевский М. В. История французского языка / М. В. Сергиевский. – М. : Учпедгиз – 1938. – 295 с.
- Сидельникова Л. В. Фонографія та ідеографія французького письма IX – початку XXI століття : монографія / Л. В. Сидельникова. – К. : КНЛУ – 2012. – 512 с.
- Сидельникова Л. В. Особливості фонографічного інвентаря для передачі голосних звуків французької мови IX-XVIII століть / Л. В. Сидельникова // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна : збірник наукових праць / Національний університет "Острозька академія". – Острог : Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. – С. 269-272.
- Скрелина Л. М. История французского языка / Л. М. Скрелина, Л. А. Становая. – М. : Высшая школа – 2001. – 457 с.
- Brachet A. An etymological dictionary of the French language / A. Brachet [translated by G. W. Kitchin]. – Oxford : Clarendon press, 1873. – Quatorxième édition. – 542 p.
- Brachet A. Dictionnaire étymologique de la langue française / A. Brachet. – P. : Bibliothèque d'éducation, 1870. – Troisième édition. – 668 p.
- Catach N. Histoire de l'orthographe française / N. Catach, Renée Honvault, Irène Rosier-Catach. – P. : Champion, 2001. – 425 p.

(Матеріал надійшов до редакції 14.09.17)

**МОВНІ ЗАСОБИ УТВОРЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОГО ЕФЕКТУ
В ТВОРАХ Т. ПРАТЧЕТТА**

*The pen is mightier than the sword
if the sword is very short, and the pen is very sharp.
(T. Pratchett)*

Статтю присвячено дослідженню лінгвальних особливостей утворення гумористичного ефекту в творах сучасного британського письменника жанру фентезі Т. Пратчетта. Окреслено теоретичні засади дослідження гумору, розмежовано терміни *гумор* – *комізм* – *комічне*. З'ясовано, що провідну роль у створенні гумористичного ефекту відіграють мовні засоби. Встановлено та описано найбільш частотні фонографічні, лексико-семантичні та синтаксичні засоби та прийоми. Окреслено можливість залучення методологічної бази теорії фреймів для подальшого аналізу когнітивних механізмів утворення гумористичного ефекту.

Ключові слова: *комізм, комічність, гумористичний ефект, жанр фентезі, ідіостиль, мовні засоби утворення гумористичного ефекту.*

Андреева И. А. Языковые средства создания юмористического эффекта в произведениях Т. Пратчетта. Статья посвящена исследованию лингвальных особенностей создания юмористического эффекта в произведениях современного британского писателя жанра фэнтези Т. Пратчетта. Определены теоретические основы исследования юмора, дифференцированы термины *юмор* - *комизм* - *комическое*. Выяснено, что ведущую роль в создании юмористического эффекта играют языковые средства. Установлено и описаны наиболее частотные фонографические, лексико-семантические и синтаксические средства и приемы. Определены возможность привлечения методологической базы теории фреймов для дальнейшего анализа когнитивных механизмов образования юмористического эффекта.

Ключевые слова: *комизм, комичность, юмористический эффект, жанр фэнтези, идиостиль, языковые средства создания юмористического эффекта.*

Andryeyeva I. Language Means of Creating Humorous Effect in the Novels of T. Pratchett. The article focuses on analyzing the language means of creating humorous effect in the novels by famous British fantasy novels writer Terry Pratchett. To begin with, the author outlines the theoretical background of studying humor as a complex philosophical, aesthetic, social and historic phenomenon. The article briefly highlights the fact of the existing difference between such terms as humor, comic and comism, the latter being a broader notion. It has been proved that the key role in creating humorous effect belongs to verbal means. These occur on all language levels, including phonetical, lexical-semantic and grammar-syntactic.

Particular attention is paid to puns – figures of speech based on the play of qwords and targeted at producing humorous effect. The author comes to the conclusion that puns present a number of challenges to be identified and decoded and later, if necessary, translated. These challenges are related not only to general background knowledge, but also to specificity of the language means involved in the pun.

Among the phonological humor-creating means the author points out dialect variation of pronunciation, including strong Scottish accent, transcribed in the novel as the way to provide characteristics to the protagonists, whereas lexical-semantic means include antiphrasis, periphrasis, hyperbole, simili as most productive ones. On the syntax level the author differentiates asyndeton, aposiopesis and polysyndeton.

The article brings forward the idea, that a comprehensive analysis the language means of creating humorous effect may serve the foundation and facilitate further study of cognitive mechanisms of humor, i.e. the mechanism of incongruence. Frames Theory, suggested by M. Minsky and his followers, may well provide methodological base for further cognition-orientated study of humor.

Key words: *comic, humorous effect, fantasy literary genre, individual literary style, language means and devices of creating humorous effect.*

Як відомо, у гумору немає чітких природних меж, оскільки явища, що лежать в його основі, самі перекриваються і взаємодіють одне з одним [Мінський 1988, с. 298]. Гумор як вид комічного і одночасно тотожний йому феномен є невід'ємною частиною людського існування, а відтак і важливим компонентом комунікації. Саме тому інтерес до цього явища і його дослідження можна спостерігати ще з античності, проте і сьогодні цей феномен не втрачає своєї актуальності [Воробьева 2007; Кулинич 2005; Пивоев 2000; Пропп 1999; Самохіна 2012]. Літературні процеси ХХІ століття також відзначаються переходом до нового типу культурної парадигми, що має назву «постмодернізм», важливим компонентом світоглядною основою якої виступає іронія як один з різновидів комічного [Семків 2000, с. 6].

Оскільки іронія мовна та немовна є головним репрезентантом гумору в епоху постмодерну [Пигулевский 2002, с. 6], цей феномен потребує детального аналізу, адже

дослідження іронії дозволяє дослідити особливості утворення комічного ефекту у творах письменників епохи постмодернізму, зокрема одного з найвідоміших сучасних англійських авторів жанру фентезі Террі Пратчетта. Отже, **актуальність** наукової розвідки пов'язана із значним збільшенням інтересу до дослідження мовних засобів та механізмів утворення гумору як важливого компонента людського спілкування. За **мету** дослідження має встановити та описати продуктивні мовні засоби утворення комічного ефекту у творах Т. Пратчетта жанру фентезі (цикл «Diskworld»), що слугували **матеріалом** аналізу.

Грунтовне теоретичне опрацювання парадигми *гумор – комізм – комічне* стало можливим завдяки фундаментальним працям щодо вивчення сміхових традицій Європи (М. М. Бахтін, Т. М. Рюміна, О. М. Фрейденберг) і слов'янських народів (Д. С. Лихачов, А. М. Панченко, Н. В. Понирко, Ю. М. Лотман, Б. А. Успенський). Важливим здобутком теорії гумору є виявлення амбівалентності людського світосприйняття, яка визначила існування двох паралельних моделей світу – офіційної, канонічної, та неофіційної, ігрової [Самохіна 2012, с. 7].

Комізм легко переходить із карнавальної гри в соціальну, а із соціальної – у різноманітні змістові ігри, постійно змінюючи маски [Бахтін 1990, с. 33]. Явище гумору в різні епохи становлення гумітарного знання отримало всебічне вивчення. Так, зокрема, в роботах А. Бергсона, Ю. Б. Борєва, О. Н. Норріка, Л. Н. Палмера та ін. обґрунтовані філософські й естетичні концепції комічного. Соціальні, історико-культурні аспекти комічного та його різновидів висвітлено в працях Ю. А. Артемової, В. Л. Вартанян, А. Д. Кошелева.

Одним з центральних питань дослідження комічного постає проблема розмежування сатири, іронії, гумору, а також жанрових форм комічного, зокрема, комедії. Проблему комічного та його різновидів, в основному, досліджували літературознавці, які розглядали категорії комічного й трагічного. Лінгвістичний вектор дослідження комічного спрямований на вивчення також прийомів створення комічного в різних типах тексту (Л. В. Азарова, А. Є. Болдирева, Т. Л. Ветвинська, М. В. Гамзюк, С. А. Колесниченко, Є. Н. Лебедев, А. Е. Левицький та ін.).

До чинних питань дослідження гумору також належать також пов'язані з розмежуванням видів гумористичних текстів; дослідженням прагмалінгвістичних аспектів гумору; засобів вираження гумору в сатирико-гумористичних художніх текстах; етнічні параметри жартів; гендерних питань гумору; міжкультурні аспекти комізму; проблеми перекладу гумористичних текстів. Чимало праць присвячено структурно-семантичним, комунікативним, когнітивним аспектам гумору, аналізу гумору в різних типах дискурсу.

У ході роботи увагу було зосереджено на встановленні продуктивних мовних засобів утворення комічного у романах Т. Пратчетта, а також з'ясуванні лінгвальних та екстралінгвальних механізмів утворення гумористичного ефекту. Слід обмовитися, що, вживаючи терміни *гумор – комічність – комічне*, ми виходимо з думки про те, що комічне, яке має різновиди (гумор, сатиру, іронію, сарказм тощо), протиставляється поняттю «комічність». Останнє – вужче, ніж поняття «комічне»: комічне, можна сказати, матеріалізується в комічності (образу, ситуації, використанні мовних засобів і т. ін.) [Самохіна 2012, с. 71], тобто у гумористичному ефекті.

Насамперед необхідно сказати, що у сучасних філологічних студіях майже відсутні праці, присвячені дослідженню ідиостилу письменника Т. Пратчетта, який, до речі, є другим за обсягом видавництва його творів у Об'єднаному Королівстві після Дж. К. Роулінг. Слід зазначити, що й офіційних перекладів його творів українською мовою ще досі немає, вони заплановані лише на 2017 рік. Пояснити цей факт можна своєрідністю ідиостиля письменника, наявністю чисельних діалектизмів та оказіоналізмів у мовленні персонажів, які в мові оригіналу виконують чисельні текстотвірні функції, зокрема слугують засобами утворення гумористичного ефекту.

Розглянемо спочатку **фонографічні** засоби. Для персонажного мовлення одного з героїв характерне залучення шотландського діалекту Glasgow patter, наприклад:

"Crivens! I kicked meself in ma ain heid!" [Pratchett].

Як бачимо, автор намагається передати діалектні фонетичні особливості за допомогою транскрибування *crivens = cravens*, *kicked meself in ma ain heid = myself in my own hide*. Діалектне мовлення слугує частиною персонажної характеристики героя Нак Мак Фіглі – представника племені невеличких гномів *Pictsies* – в назві якого простежується пряма алюзія на назву доісторичного шотландського народу піктів. Проте гумористичний ефект тут утворюється і за рахунок вживання акроніму *heid = behind*.

Наступну групу становлять **лексико-семантичні засоби** утворення гумористичного ефекту. Серед них найбільш продуктивною виявилася **антифраза** – стилістична фігура, яка будується на вживанні слова в протилежному значенні та, зокрема, слугує для утворення іронії. У Т. Пратчетта антифраза традиційно розуміється у негативному значенні. Як приклад розглянемо діалог Смерті та його слуги Альберта:

— *But you don't seem worried! You're really **going to die**?*

— *YES. IT WILL BE A **GREAT ADVENTURE*** [Pratchett].

Смерть, головний герой твору, завжди був безсмертним, тому він і вважає, що прожити решту життя і померти — це ніщо інше, як “*захоплююча мандрівка*” (“*a great adventure*”).

У наступному прикладі діалог відбувається між двома братами, які мають цілком різні переконання і тому рідко бачать один одного:

— *Incidentally, mother says you haven't written lately, — he said.*

— *Yeah... — The other wizards would have been surprised at their Archchancellor's look of contrite embarrassment, — I've been busy. You know how it is.*

— *She said to be sure to remind you she's expecting both of us over for lunch on Hogswatchday.*

— *I haven't forgotten, — said Ridcully, glumly, — **I'm looking forward to it*** [Pratchett].

У цьому випадку ми без труднощів розуміємо, що речення “*I'm looking forward to it*” має іронічний підтекст, а зрозуміти це нам дозволяє прикметник “*glumly*”, який підкріплює антифразу. Тобто ми розуміємо, що ця ситуація не є приємною для останнього брата, але, оскільки він усвідомлює, що подібна зустріч є обов'язковістю, він вимушений проявити певну повагу і зацікавленість.

Характерним для творів Т. Пратчетта також виявився такий засіб як **гіперболізація** (стилістичний засіб навмисного перебільшення з метою посилення виразності [Словник 2011, с. 72]).

Наведемо приклад:

— *My father always made me promise never to help the Revenoo. Even just thinking about the Revenoo, he said, made him want to go and have a lie down. He said that **there was death and taxes, and taxes was worse, because at least death didn't happen to you every year*** [Pratchett].

У даному випадку автор використовує трансформоване ідіоматичне порівняння “*as certain as death and taxes*” з метою гіперболізації, тобто посилення ефекту останнього компоненту *taxes*. Гумористичний ефект у цьому фрагменті досягається за рахунок того, що порівняння «смерті» та «податків» саме по собі є абсурдним, адже за звичайної ситуації майже кожна людина розумітиме, що смерть не може бути страшнішою за податки, адже після смерті людина вже не турбуватиметься про податки, вона вже взагалі не зможе ні про що турбуватись.

Серед інших лексико-семантичних засобів утворення комічного окремої уваги заслуговує **порівняння**:

— *Tell me, — Lyudmilla whispered to Ridcully, — is this how wizards usually behave?*

— *The Senior Wrangler is an amazingly fine example, — said Ridcully. — **Got the same urgent grasp of reality as a cardboard cut-out*** [Pratchett].

У цій ситуації комічний ефект полягає у тому, що головного філософа (*The Senior Wrangler*) порівнюють із картонною вирізкою у дитячій книжці, що є абсурдним і несумісним, але у цьому випадку Людмила поставила таке запитання після того, як декілька чаклунів сперечались на безглузді теми, які не стосувалися справи, що поставило під сумнів

бездоганну репутацію чаклунів. Як результат, вона отримує не зовсім ту відповідь, на яку очікувала, а комічне досягається саме за рахунок алогічного характеру відповіді.

У наступному прикладі відбувається порівняння “колінних суглобів” (“*knee joints*”) із “хворим комаром” (“*sick mosquito*”):

Now the body stood up. The knee joints resisted for a while, but they were no more able to withstand the onslaught of will-power than a sick mosquito can withstand a blowtorch [Pratchett].

Суглоби уподібнено тут до комара задля того, щоб показати немічність і неспроможність до опору, оскільки комар, тендітна і беззахисна комаха, а у даному випадку ще й хвора, не має жодних шансів на опір проти «паяльної лампи», це й зумовлює комізм ситуації.

Також для Т. Пратчетта одним з продуктивних засобів утворення гумористичного ефекту є **персоніфікація** або **уособлення**, тобто зображення тварин або предметів, явищ природи як живих істот, наділених людськими почуттями, думками, мовою тощо [Словник 2011, с. 453].

До прикладу:

The shortest-lived creatures on the Disc were mayflies, which barely make through twenty-four hours. Two of the oldest zigzagged aimlessly over the waters of trout stream, discussing history with some younger members of the evening hatching.

— *You don't get the kind of sun now that you used to get, — said one of them.*

— *You're right there. We had proper sun in the good old hours. It were all yellow. None of this red stuff.*

— *It were higher, too.*

— *It was. You're right.*

— *And nymphs and larvae showed you a bit of respect.*

— *They did. They did, — said the other mayfly vehemently.*

— *I reckon, if mayflies these hours behaved a bit better, we'd still be having proper sun* [Pratchett].

У наведеному діалозі об'єктами персоніфікації стали водяні комахи-одноденки (“*mayflies*”), які набувають рис людини, а саме здатність до говоріння та мислення. Також на цьому прикладі ми спостерігаємо використання **пародії** – сатиричного, іронічного наслідування [Словник 2011, с. 73]). Адже комахи в тексті майже в точності повторюють діалоги літніх людей, які згадують минулі часи, при цьому критикуючи дійсність.

Наступним продуктивним засобом утворення гумористичного ефекту є **перифраза** – непряма номінація об'єкта шляхом оминання прямої номінації, це переносне, описово-образне найменування предметів, і в певних умовах його вживання може виступати контекстуальним синонімом [Словник 2011, с. 161].

Один з різновидів перифрази – це **евфемізм**, тобто «навмисна заміна ознаки певного поняття описовим найменуванням або іншим знаком для усунення небажаних, надто різких, недостатньо ввічливих слів шляхом їхнього пом'якшення або шифрування через заборону на вживання деяких слів, наприклад, обценної лексики» [Селіванова 2010, с. 144].

Розглянемо наступний приклад:

— *Why are you called One...*

— (...) *In my tribe we're traditionally named after the First thing the mother sees when she looks out of the teepee after the birth. It's short for One-Man-Pouring-a-Bucket-of-Water-over-Two-Dogs.*

— *That's pretty unfortunate, — said Windle.*

— *It's not too bad, said One-Man-Bucket. It was my twin brother you had to feel sorry for. She looked out ten seconds before me to give him his name.*

— *Don't tell me, let me guess, — he said. — Two-Dogs-Fighting?*

— *Two-Dogs-Fighting? A Two-Dogs-Fighting? — said One-Man-Bucket. — Wow, he'd have given his right arm to be called Two-Dogs-Fighting* [Pratchett].

У наведеному прикладі спостерігаємо перифразу, або точніше підміну обценної

лексеми на позначення статевого акту її частковим омонімом *fighting*. Гумористичний ефект підкріплюється прямою референцією ситуації, оскільки йдеться про власне ім'я героя. А наявність у власному імені евфемізму, співзвучного до відомого пейоративу, робить ситуацію вельми комічною.

Перифраз вживається не лише для нейтралізації обценної лексики, але й задля натякання на певні обставини. В наступному прикладі герой, який прожив більш ніж сто років та перетворився на зомбі, оминає називати своє життя власне «життям», надаючи перевагу нейтральному терміну “*period of existence*”, зважаючи на обставини:

For the first time in his entire life, he corrected himself, better make that ‘period of existence’, Windle Poons’ body was entirely under Windle Poons’ control [Pratchett].

Ще одним засобом створення гумористичного ефекту у Т. Пратчетта є **гротеск** – художній прийом, заснований на надмірному перебільшенні або применшенні зображуваного, на поєднанні різних контрастів, сполученні реального з фантастичним, трагічного з комічним [Словник 2011, с. 176]. Розглянемо наступний приклад:

He banged on the coffin lid. — Can you keep it down? — he demanded. — There’s people down here trying to be dead! [Pratchett].

Гротескність даної ситуації у вже самому по собі гротескному творі жанру фентезі полягає в тому, що її герой, чаклун Вітром Сдумс, перебуваючи живим мерцем, не розуміючи, чому він ожив, вирішує знову померти, у результаті чого інші чаклуни вирішують закопати його на перехресті. Врешті-решт, Сдумс, знаходячись все ще живим під землею, проявляє невдоволення, що зверху шумлять люди і заважають йому померти. У наведеному прикладі гротескність досягається за рахунок поєднання таких контрастів як *трагічне* (сама ідея смерті) і *комічне* (невдоволення героя втручанням у процес його помирання).

На сторінках творів Т. Пратчетта нерідко зустрічаються і **каламбури**. Експлікація образної та мовної основи утворення деяких з них потребує залучення неабияких дослідницьких процедур. Розглянемо наступний приклад:

The pendulum is a blade that would have made Edgar Allan Poe give it all up and start again as a stand-up comedian on the scampi-in-a-casket circuit. It swings with a faint whum-whum noise, gently slicing thin rashers of interval from the bacon of eternity [Pratchett].

Гра слів у цьому прикладі залучає декілька компонентів: по-перше, це назва популярної страви «*scampi-in-a-basket*» (креветки у паніровці), що подають в англійських пабах. Спостерігаємо заміну узуального компоненту *basket* на лексему *casket* (вишукана дизайнерська труна), що вклинюються до фрази *to be on a stand-up comedy circuit*, що позначає процес, коли стендапер-комедіант ходить по пабах/барах та дає виступи. Поєднання компонентів *to be on a stand-up comedy* + *scampi-in-a-basket-casket* + *circuit* призводить до утворення каламбуру. Гротескність ситуації полягає в тому, що в тексті пригадується Едгар Алан По, а комізм ситуації полягає в тому, що майстра «хорору» прирівнюють власне до «стендапера».

Каламбур традиційно широко використовується як засіб утворення гумористичного ефекту в художній літературі, проте в деяких випадках він може також виконувати і цілу низку інших функцій, зокрема, виступати в якості алюзії. Розглянемо наступний приклад детальніше:

- 'I saw her and some of the maids at the, er, concert. You know, the kitchen girls. Molly, Polly and, er, Dolly. They were, er, screaming.'

- 'I didn't think the music was that bad,' said Ridcully. 'No, er, not in pain, er, I wouldn't say that,' said the Lecturer in Recent Runes, beginning to go red, 'but, er, when the young man was wagging his hips like that-'

*- "He definitely looks **elvish** to me," said Ridcully [Pratchett].*

Співзвучність слова на позначення чарівної істоти – ельфа (*elvish*), згадка про якого в контексті твору фентезі є цілком прогнозованою для цього жанру, із іменем відомого співака Елвіса Преслі підкріплюється фразою *young man was wagging his hips like that-*.

Розглянемо ще деякі прикладі утворення каламбуру, в наступному випадку за рахунок його різновиду – **зевгми** – риторичного прийому, коли два або більше однорідних члена функціонують в якості додатка до одному дієслову, з яким вони парадигматично не можуть бути поєднані одночасно. Ефект цього прийому полягає в зіткненні двох значень дієслова – прямого і переносного, вільного і лексично пов'язаного [Левицкая 1076, с. 124], наприклад:

*There was cold mutton for lunch. **Mutton went well with Wow-Wow Sauce; on the night of Ridcully senior's death, for example, it had gone at least three miles*** [Pratchett].

Як бачимо, каламбур утворюється за рахунок полісемії дієслова “to go” у значенні (1) сполучуваності гастрономічних компонентів *Mutton went well with Wow-Wow Sauce*, та (2) фізичного руху *had gone at least three miles*.

Окрім лексико-семантичних, у ході аналізу нами була виявлена ціла низка **синтаксичних** засобів утворення комічного. До найбільш частотних слід віднести вставні речення та паралелізми або паралельні конструкції.

Розглянемо наступні приклади **вставних речень**:

*Windle felt that he could predict that final end. It would be in a few weeks, time, when the moon was full again. A sort of codicil or addendum to the life of Windle Poons — born in the year of the Significant Triangle in the Century of the Three Lice (**he'd always preferred the old calendar with its ancient names to all this new-fangled numbering they did today**) and died in the year of the Notional Serpent in the Century of the Fruitbat, more or less* [Pratchett].

У цьому випадку вставним є речення у дужках “*he'd always preferred the old calendar with its ancient names to all this new-fangled numbering they did today*”. Такий засіб постає авторським доповненням, яке використовується для того, щоб уточнити певні деталі основного повідомлення (про існуючу систему відліку часу), надати додаткову інформацію, при цьому створюючи комічний ефект за рахунок вставленого коментаря.

В іншому прикладі гумористичний ефект досягається за рахунок вставного компоненту (“*pop. 1,000,000*”):

*It is true that the undead cannot cross running water. However, the naturally turbid river Ankh, already heavy with the mud of the plains, does not, after having passed through the city (**pop. 1,000,000**) necessarily qualify under the term “running” or, for that matter, “water”* [Pratchett].

Це вставлене уточнення виступає семантичним центром гумористичного ефекту, що утворився, в результаті додавання іронічної характеристики річці *Ankh*, яка, протікаючи через густонаселене місто, забруднюється та уповільнює свій хід.

Розглянемо наступні приклади використання **паралельних конструкцій**:

— *That's not fair, you know. **If we knew when we were going to die, people would live better lives.***
— ***If people knew when they were going to die, i think they probably wouldn't live at all*** [Pratchett].

Спостерігаємо майже ідентичну синтаксичну та граматичну структуру речень, що містять паралельні конструкції з дієсловами умовного способу. На додачу, до утворення комічного ефекту приєднується антитеза (*would live - wouldn't live*).

У багатьох випадках мовним засобом утворення комічного виступає **апосіопезис** – незакінчена думка, раптова зупинка в усному або письмовому мовленні, частіше переривання одного речення і початок нового [Словник 1997, с. 19]). Завдяки несподіваному перериванню думки про смерть та порівнянню життя із звичкою наступний фрагмент набуває чималої іронічності:

— ***YOU FEAR TO DIE?***

— ***It's not that I don't want... I mean, I've always ... it's just that life is a habit that's hard to break*** [Pratchett].

Гумористичний ефект також досягається за рахунок такого експресивного синтаксичного засобу як **парцеляція** – представленість речення у вигляді двох або декількох фраз із експресивною метою, стилістичний прийом, що полягає в розчленуванні синтаксично зв'язного тексту на інтонаційно відокремлені відрізки, розділені крапкою:

*Bill Door sat with his hands on his knees, looking around. **First, there were the ornaments.***

More teapots than one might think possible. China dogs with staring eyes. Strange cake stands. Miscellaneous statues and painted plates with cheery little messages on them: A Present from Quirm, Long Life and Happiness. They covered every flat surface in a state of total democracy, so that a rather valuable antique silver candlestick was next to a bright coloured china dog with a bone in its mouth and an expression of culpable idiocy [Pratchett].

Дуже часто спостерігаємо поєднання лексичних та граматичних експресивних засобів, як, зокрема, у наведеному прикладі – парцеляції та антифрази (*valuable antique silver candlestick an expression of culpable idiocy*).

Полісиндетон, одна з фігур поетичного мовлення, утворена повторенням однакових сполучників з метою посилення виразності [Словник 2011, с. 98], теж слугує продуктивним засобом утворення гумористичного ефекту.

У цьому прикладі полісиндетон реалізується за рахунок сполучника “and”:

— *I'm thinking of coming back as a woman, — he said conversationally. The Bursar opened and shut his mouth a few times.*

— *I'm looking forward to it, — Poons went on. I think it might, um, be jolly good fun.*

The Bursar riffled desperately through his limited repertoire of small talk relating to women. He leaned down to Windle's gnarled ear.

— *Isn't there rather a lot of, — he struck out aimlessly, — washing things? And making beds and cookery and all that sort of thing?* [Pratchett].

Отже, **результати** дослідження мовних засобів утворення комічного ефекту, а саме фонетичних, лексико-семантичних та синтаксичних, дозволяють нам стверджувати, що найбільш продуктивними з них є антифраза, гіперболізація, порівняння, персоніфікація, перифраза, каламбур, зокрема зевгма, вставні речення, паралельні конструкції та полісиндетон

Перспективи дослідження насамперед пов'язані з можливістю інтерпретації мовних фактів у ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми. Отримані результати можуть бути використані у подальшому дослідженні, в рамках якого ми сподіваємося проаналізувати когнітивний механізм утворення комічного ефекту – механізм інконгруентності, зокрема на засадах методологічної бази теорії фреймів.

Література

- Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – М. : Худ. лит., 1990. – 543 с.
- Воробьева К. А. Специфика иронии среди других языковых средств комизма / К. А. Воробьева // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. — М. : Индрик, 2007. — С. 201-206.
- Кулинич М. А. Лингвокультурология юмора (на материале английского языка) / М. А. Кулинич. — Самара : Изд-во СамГПУ, 2005. — 180 с.
- Левицкая Т. Р. Проблемы перевода / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Междунар. отношения, 1976. – 208 с.
- Лиотар Ж.-Ф. Ответ на вопрос : что такое постмодерн? / Ж.-Ф. Лиотар // Иностранная литература. — М., 1994. — № 1. — С. 47-61.
- Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. — СПб. : Алетейя, 1998. — 160 с.
- Літературознавчий словник-довідник / Під ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. — К. : ВЦ “Академія”, 1997. — 522 с.
- Минский М. О. Остроумие и логика когнитивного бессознательного / М. Минский // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. – С. 281-309.
- Пивоев В. М. Ирония как феномен культуры / В. М. Пивоев. — Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2000. — 106 с.
- Пигулевский В. О. Ирония и вымысел : от романтизма к постмодернизму : научное издание / В. О. Пигулевский. — Ростов-на-Дону : Фолиант, 2002. – 418 с.
- Походня С. И. Языковые средства и виды реализации иронии / С. И. Походня. — К. : Наукова думка, 1989. — 128 с.
- Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / В. Я. Пропп; под ред. Ю. С. Рассказова. – М. : Лабиринт, 1999. — 288 с.
- Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія / В. О. Самохіна. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2010. – 844 с.
- Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового) / Р. Семків // Слово і Час. — 2000. — № 6. — С. 6-12.
- Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / [Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О.] за редакцією М. І. Голянич. — Івано-Франківськ : видавець Голіней О. М., 2011. — 268 с.
- Pratchett T. Mort / T. Pratchett. — [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1novels.com/series/134-discworld.html>

(Матеріал надійшов до редакції 15.10.17)

УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД НЕЛІНГВАЛЬНОГО НОНСЕНСУ В ПОЕМІ ЛЬЮІСА КЕРРОЛЛА «ПОЛЮВАННЯ НА СНАРКА»

У статті надаються результати аналізу англо-українських перекладів нелінгвального нонсенсу в поемі Льюїса Керролла «Полювання на Снарка». Доводиться, що комунікативно успішний переклад нелінгвального нонсенсу забезпечується точним відтворенням у перекладі «нісенітних» мовних форм. На нижчих рівнях інтерпретації такі форми породжують гумористичний ефект, спричинений абсурдністю актуалізованих ними смислів, а на вищих – допускають поліваріантність інтерпретацій – психологічних, психофізіологічних, філософсько-екзистенційних тощо.

Ключові слова: абсурд, комунікативна успішність, нонсенс, переклад, смисл, форма.

Богуславская Л. А. Украинский перевод нелингвального нонсенса в поэме Льюиса Керролла «Охота на Снарка». В статье представлены результаты анализа англо-украинских переводов нелингвального нонсенса в поэме Льюиса Керролла «Охота на Снарка». Доказывается, что коммуникативно успешный перевод нелингвального нонсенса обеспечивается точным отображением в переводе «нонсенсных» форм. На нижних уровнях интерпретации такие формы порождают юмористический эффект, а на более высоких – допускают поливариантность интерпретаций – психологических, психофизиологических, философско-экзистенциальных и т.п.

Ключевые слова: абсурд, коммуникативная успешность, нонсенс, перевод, смысл, форма.

Boguslavska L. A. Ukrainian Translations of the Non-lingual Nonsense in Lewis Carroll's Poem «The Hunting of the Snark». The article presents the results of the analysis of the Ukrainian translation of non-lingual nonsense in Lewis Carroll's poem «The Hunting of the Snark» by Yury Pozayak. Non-lingual nonsense is a kind of absurd which is viewed as a deviation from ontological norms. A communicatively successful translation of such nonsense relies on the exact reconstruction of the nonsense forms of the original. At the lower levels of interpretation such forms produce a humorous effect caused by the absurdity of the senses these forms activate. At the higher levels of interpretation non-lingual nonsense allows a variety of interpretations in psychological, physiological, philosophical-existential, or other domains.

The depth of such interpretations depends both on the efficiency of the translator and on the general cognitive (ontological and axiological) and emotional experience of the recipient and his or her familiarity with the historical, cultural, social, economic, philosophical background of the original, its genre and intertextual context, and also facts of the author's life. The exact reconstruction of the nonsense forms of the original leaves all these interpretations open for the recipient.

Concept AGONY implied by the translation brings to light M. Gardner's idea that the poem is an instantiation of existential angst. L. Carroll's rejection of the religious doctrine of eternal damnation and therefore the rejection of Protestant orthodoxy as a result of his failure to reconcile the tragic deaths of his uncle and nephew with the faith in divine justice. Thus, concept AGONY reflects the mental state of agony experienced by L. Carroll in his inability to find reconciliation between religious faith and common sense.

The prospects of the research presuppose application of the developed model of translation analysis to investigate the mechanisms of English-Ukrainian translations of stylistic devices based on violation of the lingual and ontological norms in literary texts of different genres, as well as to consider the impact of ethno-cultural, socio-cultural and ideological factors on the translation.

Key words: absurd, communicative success, form, meaning, nonsense, translation.

Протягом десятиріч не зменшується актуальність дослідження перекладів творів майстра абсурду, англійського письменника XIX сторіччя Льюїса Керролла.

Мета цієї статті полягає у встановленні перекладацьких прийомів, що забезпечують комунікативну успішність українського перекладу нелінгвального нонсенсу в поемі Льюїса Керролла «Полювання на Снарка».

Основними **завданнями** статті є: 1) виокремлення прикладів нелінгвального нонсенсу в оригіналі; 2) встановлення прийомів, що забезпечують комунікативну успішність відтворення нелінгвального нонсенсу в українському перекладі.

Об'єктом аналізу є приклади нелінгвального нонсенсу в поемі Льюїса Керролла «Полювання на Снарка», а **предметом** – перекладацькі прийоми, використані в англо-українському перекладі зазначеного тексту.

Матеріалом роботи служить оригінальний текст поеми-нонсенсу “The Hunting of the Snark” Льюїса Керролла (у редакції М. Гарднера) [Gardner 1963] та його український переклад у виконанні Ю. Позаяка [Позаяк 2011].

Аналіз перекладу поеми-нонсенсу Л. Керролла “The Hunting of The Snark” важко структурувати за єдиним принципом із кількох причин. По-перше, у більшості об'єктів аналізу переплітаються нонсенсна й інтертекстуально-прецедентна складові ідіостилію Л. Керролла (причому автор вдається не лише до запозичень з «чужих» джерел, але й до запозичень із «своїх» джерел – головним чином, казок про Алісу). По-друге, до цих

складових додається ще й третя креативна складова, привнесена автором перекладу Ю. Позаяком, який включає до мовної гри твору об'єкти, яких немає в оригіналі.

Відтак, усі об'єкти перекладацького аналізу слід розглядати як конституенти континууму, які більшою або меншою мірою володіють одними й тими самими ознаками. Завдання перекладацького аналізу ускладнюється ще й тим, що нонсенсна складова існує як у лінгвальному вимірі (сюди належить, насамперед, лексичний нонсенс, пов'язаний із так званими «словами-портмоне») [Богуславська 2016], так і у нелінгвальному вимірі.

Нелінгвальний нонсенс включає вияви абсурду, пов'язані не стільки з поліфонією смислів, скільки з абсурдністю смислів, невідповідністю об'єктів перекладу онтологічним нормам. У першому прикладі *He had forty-two boxes, all carefully packed, With his name painted clearly on each* – Він старанно зібрав й спакував те майно В сорок дві іменні кути скрині сам перелік речей, які Булочник взяв із собою, готуючись до полювання на Снарка, в оригіналі не є абсурдним, проте абсурдною є кількість скринь, в які помістилися ці речі – їх 42. Як зазначає Н. М. Демурова, число 42 зустрічається досить часто і в інших його творах («правило 42» з'являється в устах Короля з «Аліси», у передмові до «Снарка», а також у поемі «Фантасмагорія», де герою 42 роки), що спонукає їх до висновку, що число 42 мало для Л. Керролла якесь особливе, можливо, містичне значення [Демурова 2013].

М. Гарднер в «Анотованому Снарку» наводить чимало інших спостережень різних дослідників, покликаних підкреслити містичний смисл числа 42. Так, Д. А. Ліндон зауважує, що якщо записати пам'ятну для Л. Керролла дату 4 липня 1862 року як 4/7/62, вийде число 76 в середині (рік публікації «Снарка»), а дві крайні цифри утворять число 42. Р. Б. Шейберман і Д. Кратч звертають увагу на те, що перша книга «Аліси» мала 42 ілюстрації й така сама їх кількість могла бути і в другій книзі, якби в останній момент видання не зазнало змін. Д. А. Ліндон згадує також, що загальна кількість коней і вершників, які були надіслані «Шалама-Балама зібрати», так само складає 4207. Вік Аліси у другій книзі – сім років і шість місяців, а шістьма сім, підкреслює Д. А. Ліндон, так само 42. «Безсумнівно, що число 42 викликає у пам'яті приказку *all sixes and sevens* («хто в ліс, хто по дрова»), де фігурують шістки і сімки, як безсумнівно і те, що таке жонглювання цифрами можна продовжувати ще на багатьох сторінках», доходить висновку М. Гарднер [Gardner 1963].

Н. М. Демурова пропонує іншу інтерпретацію числа 42. Для неї найбільш правдоподібним видається тлумачення, згідно якого число 42 символізує 42 секунди, які займала експозиція фотопластини, і на ці 42 секунди нарешті зупинявся невпинний невмолимий час, який віддаляв від Л. Керролла його маленьких подружок, і який він марно намагався зупинити. І саме ці 42 секунди давали йому розуміння сутності дитинства і сутності самого життя [Демурова 2013]. Додамо до цього, що Н. М. Демурова, описуючи прагнення Л. Керролла зупинити час, вживає слово «мучительно», яке активує концепт МУКА/АГОНІЯ. Значущість концепту АГОНІЯ для розуміння концептуального виміру «Снарка» можна зрозуміти, звернувшись до інтерпретації цієї поеми М. Гарднером, який тлумачить її як «поему про буття і небуття, екзистенційну поему, поему про екзистенційну агонію <...> У буквальному смислі Буджум Керролла – абсолютне НІЩО, пустота, абсолютний вакуум, з якого ми чудесним чином з'являємося, в який ми занурюємося назавжди, вакуум, крізь який хаотичні галактики несуться у своєму безкінечному, безглуздому русі нізвідки в нікуди» [Gardner 1963].

На думку Н. М. Демурової, М. Гарднер вбачає у поемі неприйняття Л. Керролом доктрини про вічне прокляття і, відповідно, неприйняття протестантської ортодоксії [Демурова 2013]. Можливо, поштовхом до цього слугували смерть його дядька й племінника, оскільки Л. Керролл не був у змозі узгодити ці трагічні події з вірою у божественну справедливість. Відтак, концепт АГОНІЯ відображає психічний стан Л. Керролла у пошуках й водночас усвідомленні неможливості знайти примирення між тим, чого вимагає віра, й тим, що підказує розум.

Відтак, цифра, яка, на перший погляд, позначає абсурдну кількість речей й не становить особливих труднощів для перекладу, на більш високих рівнях інтерпретації розкриває концепцію всього твору.

У другому прикладі *He had different names from these: His intimate friends called him "Candle-ends," And his enemies "Toasted-cheese."* – Мав інакші він прізвиська й клички, Ворогам вперекір звався "**Плавлений сир**", А для друзів – "**Недогарок свічки.**" на перший погляд абсурдні прізвиська Булочника *Candle-ends* та *Toasted-cheese* насправді мають неабиякий алюзійний асоціативний потенціал. М. Гарднер вказує на те, що вони відсилають до «Фангасмагорії» (*недогарки свічок* фігурують у розповіді духа-домового про можливі витівки над хазяїном оселі, а *сирки* – у скаргах домового на надану хазяїном вечерю) [Carroll 1963]. Джон Тьюфейл (*John Tufail*) у статті «Висвітлений Снарк» ("*The Illuminated Snark*") зауважує, що ці імена відсилають до книги памфлетиста епохи Єлизавети Томаса Неша «Жахи ночі» (1594), де є такі рядки про шахраїв і лжепророків: «Сказано – зроблено, і вони вишуковують якусь гнійну кучу на кілька брудних стійл і, розм'якшуючи сири і свічні огарки, витворяють парочку мастил і парочку сиропів, після чого відкривають власний бізнес десь далеко на півночі або в якому-небудь такому ж дикому, неосвіченому краї» (цит. за Ф. Москотельниковим [Москотельников 2010]).

З огляду на висловлені міркування, переклад Ю. Позаяка – *Плавлений Сир і Огарок свічки* – слід вважати вдалим, оскільки він допускає збереження всіх цих асоціацій для читачів, які мають відповідний досвід. На першому рівні – це просто дитяча забава – смішні прізвиська, а на другому – висміювання шарлатанів і лжепророків.

В описах особливостей пошуку Снарка *'You may seek it with thimbles — and seek it with care; You may hunt it with forks and hope; You may threaten its life with a railway-share; You may charm it with smiles and soap* "**Ти з наперстком і ніжністю Снарка шукай, При собі май надію і вила, Котировкою акцій його залякай, Зачаруй шармом усмішки й мила.**" звертають на себе увагу, на перший погляд, нісенітні атрибути цих пошуків – *thimbles* (наперстки), *care* (турбота), *forks* (вилки), *hope* (надія), *railway-share* (залізнична акція), *smiles* (посмішки) та *soap* (мило). Різні дослідники звертали увагу на ці атрибути. Зокрема, прихильники комерційної інтерпретації «Снарка» знаходили підтвердження своєї версії у згадуванні мила та акцій [Gardner 1963].

Один із перекладачів «Снарка» російською мовою Андрій Москотельников пропонує оригінальне тлумачення, згідно з яким Надія в образі жінки (до речі, саме так зображав Надію і Турботу ілюстратор Снарка Генрі Голідей (хоча Л. Керролл і не прийняв такої інтерпретації), і саме так Надія зображується на церковних розписах), і виделка (точніше – вили) символізують зображення на англійській монеті й відтак самі стають символом грошей. До цього асоціативного ряду належать і залізничні акції [Москотельников 2010].

Невідомо, чи знав Ю. Позаяк про таку інтерпретацію (що, до речі, цілком можливо, адже переклад Андрія Москотельникова датований 2010 роком, а Юрія Позаяка – 2011 роком), проте, до честі перекладача, усі ці Керроллові символи збережені у перекладі й відтак залишаються відкритими для цих та інших інтерпретацій.

Ще більш цікавими є інтерпретації четвертого прикладу *"I engage with the Snark — every night after dark - In a dreamy delirious fight: I serve it with greens in those shadowy scenes, And I use it for striking a light: Снарк щоночі мені увижається в сні, Бачу я в хворім мареві марень, Як я здобич свою із рагу подаю, Снарком в небо свічу в дні затьмарень*, де йдеться про те, що уві сні, мріях чи мареві (слово *dream* допускає усі ці прочитання) автор *подає Снарка з зеленню (serve it with greens) або використовує як джерело світла (use it for striking a light)*. Із коментарів К. Лайон випливає, що згадувана тут зелень має безпосереднє відношення до вінчика незайманості. Дослідниця асоціює слово *greens* із двома англійськими словами, які обидва мають значення, пов'язані із квітковою короною-вінчиком: *corona* і *corolla*. Як пояснює К. Лайон, слово *corona* мало і має значення «спалена сірникова головка», а слово *corolla* – «частина рослини» зі семейства *brassica*, яке включає броколі, цвітну капусту, гірчицю і крес-салат. Як частина рослини *corolla* містить чотири пелюстки, які

утворюють хрест, що й привело до виникнення терміну «хрестоцвітні» на позначення цього ботанічного сімейства. До цього сімейства належить і *alyssum maritime* – невелика рослина, відома як *sweet Alice* («Аліса душиста») (цит. за А. Москотельниковим [Москотельников 2010]).

Ці пояснення підтримує А. Москотельников, який принагідно зауважує, що англійською мовою *Sweet Alice* ідентичне звертанню «мила Аліса», до якого вдається Л. Керролл у дитячому варіанті знаменитої казки «Аліса для найменших» [там само]. Йому навіть спадає на думку, що зроблена фотографія маленької Аліси Ліддел, чия голівка прикрашена короною або віночком із квітів, є фотографічним каламбуром Л. Керролла.

Що стосується перекладу слова *corona*, ми не знайшли значення «спалена сірникова головка» у доступних нам словниках, проте там виявлено інші значення, які теж мають безпосередній стосунок до інтерпретації цього нонсенсу: етимологічно слово походить від давньоанглійського *crown* (корона), і поміж інших має значення «ореол» (*a small circle of light sometimes seen round the sun or other luminary* [NSOED]), а також «церковний канделябр круглої форми» (*a circular chandelier in a church* [там само]).

З іншого боку, вираз *to strike a light* має значення «добувати вогонь тертям» (*produce a flame by ignition*) і не обов'язково має бути пов'язаним із сірником. Крім того, цей вираз ще може передавати здивування / замилювання (*amazement*) [там само].

Очевидно у перекладі Ю. Позаяк використовує асоціацію з канделябром (*Снарком в небо свічу в дні затьмарень*), проте асоціативний ряд, пов'язаний із зеленню, майже втрачається (*Як я здобич свою із рагу подаю*), якщо, звичайно, інтерпретаторам не вдасться розгледіти зелень серед інгредієнтів рагу.

У передмові до «Полювання на Снарка» Л. Керролл жартома заперечував можливість віднесення поеми до жанру нонсенсу: «Якщо – як дико не звучить подібне припущення – автора цієї невеликої, проте повчальної поеми коли-небудь надумають звинуватити у написанні нісенітниць, то приводом для цього, скоріше всього, слугуватиме наступний рядок “*Steer to starboard, but keep her head larboard!*” *When he cried “Steer to starboard”*» [Gardner 1963].

Усе сказане приводить до **висновку**, що Керроллів нонсенс таїть у собі цілий Всесвіт смислів, комунікативна успішність перекладу яких залежить від перекладача лише частково. Перекладач має прагнути залишити відкритими для інтерпретації якомога більше «закодованих» смислів, а здатність їх розкодувати і глибина проникнення у Керроллової смисли залежить уже від когнітивного (як і афективного, і перцептивного) досвіду інтерпретаторів.

Перспективи дослідження пов'язуємо із застосуванням розробленої моделі перекладацького аналізу для вивчення когнітивних механізмів англо-українських перекладів стилістичних прийомів різних рівнів як засобів маніфестації ідіостилів авторів художніх текстів різних жанрів, а також розгляду впливу на перебіг та результат перекладацької діяльності етнокультурних, соціокультурних та ідеологічних чинників.

Література

Богуславська Л. А. Когнітивний аналіз відтворення онімів в англо-українських перекладах поеми Льюїса Керролла «Полювання на Снарка» / Л. А. Богуславська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2016. – Вип. 84. – С. 151-157.

Демурова Н. М. Льюїс Керролл [Електронний ресурс] / Н. М. Демурова. – М. : Молодая гвардия, 2013. – 414 с. – Режим доступу: www.lewis-carroll.ru/.

Москотельников А. Аннотированный Снарк 2. [Электронный ресурс] / А. Москотельников. – 2010. – Режим доступа : <http://musicalworld.ws/extra/carroll-15.html#27>.

Позаяк 2011 = Керролл Л. Полювання на Снарка [Електронний ресурс] / Л. Керролл ; [переклад з англ. Юрка Позаяка]. – Режим доступу : http://bukvoid.com.ua/library/lyuis_kerroll/polyuvannya_na_snarka_pereklad_yurka_pozayaka/.

Gardner 1963 = Carroll L. The Annotate Snark / L. Carroll; [introd. and notes by M. Gardner]. – N.Y.; L. : W.W. Norton & Company, 1963. – 111 p.

NSOED = The New Shorter Oxford Dictionary on Historical Principles. – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1993. – Vol. I. A-M. – 1876 p. – Vol. II – N-Z – 3801 p.

(Матеріал надійшов до редакції 14.09.17)

ГЕНЕЗИС АНГЛІЙСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

У статті обґрунтовано основні аспекти генезису американського молодіжного сленгу. У ході дослідження виокремлено молодіжний сленг як один зі стратів спеціального сленгу. Методом вибіркового аналізу проведено соціальну стратифікацію молодіжного сленгу та охарактеризовано його з точки зору експресивної цінності.

Ключові слова: молодіжний сленг, генезис, стратифікація, експресивна цінність.

Божко Я. Ю. Генезис английского молодёжного сленга. В статье обоснованы основные моменты генезиса американского молодежного сленга. В ходе исследования выделен молодежный сленг как одна из страт специального сленга. Методом выборочного анализа проведена социальная стратификация молодежного сленга и его характеристика с точки зрения экспрессивной ценности.

Ключевые слова: молодежный сленг, генезис, стратификация, экспрессивная ценность.

Bozhko Y. Y. The Genesis of the English Youth Slang. The proposed article is based on the results of a comprehensive study of youth slang in the lexical structure of American English. The article reflects the theoretical evolution of the concept of "slang" and the complexity of the study of slang units in their systemic relations. Based on the chosen basic definition is the attempt of stratification of slang from the point of view of their functional area, the age of their carriers, semantic and stylistic level. The author notes that up to the present time among linguists there is a debate about the content of this phenomenon, which is aimed at establishing its comprehensive characteristics. Slang is interpreted in terms of its place in communicative acts, general lexicon, among stylistic means, etc. The analysis of the lexical units of American youth slang enables to identify the essence of an expressive evaluation of this sociolect. We identify and describe categories such as rhyming slang, mobile slang, student slang, slang of youth subcultures, social networking, and youth Internet slang. All kinds of slang categories are illustrated with examples. We could identify three main groups with different character of expression - tokens which represent negative concepts, lexemes which express a positive outlook, a token with zero degree of expression, which is neutral. Especially notable is that the prevalence of lexemes with a negative expression explains what positive qualities and expressions of man are the norm and require no special allocation in contrast to the negative. The study gives grounds to assert that American youth slang is varied and its translation can cause some difficulties. It is therefore important to watch out for context and on talking. A slang helps to express the ideas and feelings. For the American young people slang is one of means of communication. It constantly increases and develops. It attracts the attention of not only the young generation but also of the other age-related groups of population. Fully investigating a slang hardly will succeed to someone, as it all the time changes and modified. It is the basic feature of slang, that gives an opportunity to further researches.

Keywords: youth slang, genesis, stratification, expressive value.

Різноманітні види нелітературної лексики (особливо сленг) завжди привертали увагу дослідників мови. Процес вивчення та аналізу цього виду лексики триває і в наш час. Це легко пояснити, оскільки специфічна лексика сленгу цікава своєю метафоричністю, виразністю та нетрадиційністю номінацій. Шляхом аналізу мовних дефініцій спробуємо виявити сутність цього поняття.

Мета статті – представити основні моменти генезису американського молодіжного сленгу. **Завдання** дослідження: (а) узагальнити теоретичні надбання у сфері дослідження сленгу видатних науковців; (б) сформулювати загальні характеристики молодіжного сленгу; (в) розробити стратифікацію американського молодіжного сленгу за сферами використання.

Американський сленг наразі є об'єктом багатьох лінгвістичних досліджень. **Предметом** дослідження у нашій статті став молодіжний сленг в американському варіанті англійської мови. Один з найвідоміших дослідників сленгу Ерік Партрідж визначав його як «існуючі в розмовній сфері достатньо нестійкі, ніяк не кодифіковані, а часто взагалі невпорядковані та випадкові сукупності лексем, які відображають суспільну свідомість людей, що належать до певної соціальної чи професійної сфери» [Partridge 1979, p. 25]. Оксфордський словник англійської мови дає наступне тлумачення цього терміну: «переважно розмовна мова, яка вважається нижче стандарту мовлення освічених людей та складається або з нових слів, або із загальновідомих, які використовуються у спеціальних значеннях» та як «сукупність особливих лексем, які використовуються групою осіб, що належать до нижчих прошарків суспільства та мають погану репутацію» [The Oxford Dictionary of Modern Slang, p. 463].

У лінгвістиці найповніше визначення терміна «сленг» дав В. О. Хом'яков. Сленг, на його думку, – це «особливий периферійний лексичний пласт, що знаходиться як за межами розмовної літературної мови, так і за межами діалектів загальнонаціональної англійської мови, яка, з одного боку, містить у собі прошарок специфічної лексики та фразеології

професійних говорів, соціальних жаргонів та арго злочинного світу, а з іншого – пласт широко розповсюдженої та загальнозрозумілої емоційно-експресивної лексики та фразеології нелітературної мови» [Хомяков 1985, с. 12].

На відміну від вищезазначеного, слід зауважити, що деякі науковці взагалі заперечують існування сленгу, натомість, відносять існуючі сленгізми до різноманітних лексичних та стилістичних категорій. Наприклад, І. Р. Гальперін стверджує, що поєднання в одному терміні різнопланових явищ лексико-стилістичних та соціолінгвістичних концептів зумовлюють взаємовиключні погляди на сленг і, відповідно, вказують на безглуздість самого терміну [Гальперін 1981, с. 41]. Він пропонує своє трактування цього поняття: «Той прошарок лексики та фразеології, який з'являється у сфері живої розмовної мови як розмовні неологізми, що легко переходять до прошарку загальнозживаної літературної розмовної лексики» [Гальперін 1981, с. 47]. Таким чином, І. Р. Гальперін визначає сленг як лексико-стилістичну категорію неологізмів.

На нашу думку, найточніше визначення сленгу дали Д. Е. Розенталь та М. О. Теленкова: «Сленг – це слова та вирази, які використовуються особами певних професій або соціальних прошарків» [Розенталь, Теленкова 1985, с. 258]. Таке тлумачення сленгу дає нам можливість стратифікувати сленг, розглядаючи його за різними параметрами. І. В. Арнольд пропонує стратифікацію сленгу на загальний та спеціальний, який базується на особливостях сфери вживання [Арнольд 2012, с. 117].

Одним із видів спеціального сленгу є молодіжний, який входить до сленгу різних вікових груп. Молодіжний сленг є соціолектом великої кількості людей, що об'єднані як за віковим принципом, так і за певною сферою інтересів. Молодіжний сленг є одним із компонентів, що мають суттєвий вплив на розвиток мови. Оскільки молодь є найактивнішою частиною суспільства, то й її мова зазнає безперервних кількісних та якісних змін. Молодіжний сленг виражає протиставлення не лише старшому поколінню, але й іншим референтним групам.

Серед загальних характеристик молодіжного сленгу ми можемо виділити такі:

- конкретна адресація мовлення;
- бажання «бути своїм» у певній групі осіб;
- заощадження часу;
- можливість здивувати знаннями у певній сфері;
- спроба дезінформації про справжній власний вік;
- бажання привернути до себе увагу.

Актуальним є питання стратифікації англійського молодіжного сленгу за сферами використання. Дібрані нами з використанням методу суцільної вибірки молодіжні сленгізми можна розподілити на наступні страти:

- **римований сленг.** Головний прийом цього виду полягає в тому, що замість деяких слів використовується римований вислів (зазвичай з двох інших слів). Це унеможливорює розуміння мовлення пересічним слухачем. Наприклад: *strange and weird – beard* – «борода»; *Tina Turner – earner* – «те, що заробляє для вас гроші»; *China plate – mate* – «приятель»; *nuclear sub(marine) – pub* – «паб»; *Britney Spears – beers* – «пиво» і т. д.;

- **мобільний сленг.** Цей вид виник як результат повсякчасного використання засобів мобільного зв'язку. Він є найкомпактнішим засобом передачі інформації, а його основна форма – SMS-аббревіація. Наприклад: *TTY – talk to you later* – «поговоримо пізніше»; *HAND – have a nice day* – «гарного дня»; *IMHO – in my humble opinion* – «на мою скромну думку»;

- **студентський сленг.** Як і в будь-якому мовному колективі, так і в студентському, у його мовленні відображаються визнані ним цінності цілісної картини світу. Американський студент орієнтується на матеріальні, гедоністичні, моральні та естетичні цінності, на яких базується його світогляд.

Наприклад: *bank/benjamins/bones/bread/feedis/funds/kite/loo* – «гроші»; *baller* – «людина, яка «нерозумно» витрачає гроші»; *chilly dog/Heine/brewsky* – «пиво»; *booze/doctor/nectar* – «алкогольний напій»; *baked/bent/bitched/mashed* – «той, що знаходиться у стані алкогольного

або наркотичного сп'яніння»; *Mary/Mary Jane/tree* – «марихуана»; *to bug somebody* – «набридати комусь»; *nerd/yeah-man* – «набридлива людина»; *creep/kiss-ass* – «підлабузник»; *NDS* – «боягуз»; *bacon* – «поліцейський»; *beddy/box/wench* – «особа, яка займається проституцією»; *mercy/fire-girl/squirrel* – «вродлива дівчина»; *woofy* – «стильна особа» і т. д.;

- **сленг молодіжних субкультур.** Цей вид виник з метою індивідуалізації окремих референтних груп. Наприклад, сленг реперів – *boostin* – «бути в гарному настрої»; *cheddar* – «гроші»; *check this out* – «зверни увагу»; *kicks* – «взуття»; сленг хіппі – *animal* – «небезпечна людина»; *Baba* – «вчитель», «близький товариш»; *beans* – «гроші»; *ding-a-ling* – «дурень»;

- **сленг соціальних мереж.** Це ще один з різновидів технічного сленгу, який стрімко поповнюється через повсякчасне користування молоддю павутиною різноманітних соціальних мереж. Наприклад, *to de-face* – «перенести друга зі свого аккаунту»; *friend-surfing* – «використовувати список друзів свого друга з метою знайти нових друзів»; *to refriend* – «додати друга повторно, після того, як раніше видалив його зі списку друзів»; *to defriend* – «видалити людину зі списку друзів, оскільки не знаєш людину в реальному житті і т. д.;

- **молодіжний інтернет-сленг.** Сучасна молодь у процесі своєї життєдіяльності активно користується мережею інтернет. Значна частина інтернет-спілкування відбувається у так званому кодифікованому вигляді. Головним способом кодування цього мовлення є скорочення та аббревіація. Це дає змогу значно заощадити час. Наприклад, *AAMOF* – *as a matter of fact* – «насправді»; *AFAIK* – *as far as I know* – «наскільки я знаю»; *BTW* – *by the way* – «до речі»; *CUL8R* або *CUL* – *see you later* – «побачимося пізніше»; *G2G* або *GTG* – *go to go* – «мені слід йти»; *GL* – *good luck* – «нехай щастить»; *ORLY?* – *Oh, really?* – «Справді?» і т. д.

Аналіз лексичних одиниць американського молодіжного сленгу уможливає виявлення сутності експресивної оцінки цього соціолекту. Використовуючи методи суцільної вибірки, описовий і прийом систематизації досліджуваного матеріалу, вдалося виділити три основні групи з різним характером експресії:

- лексеми, які позначають негативні поняття. Наприклад: *bananas* – «псих»; *sissy* – «плакса»; *wimp* – «слабак»; *zod* – «дивак» і т. д.;

- лексеми та фраземи, які виражають позитивну оцінку. Наприклад, *By golly!* – «Йй Богу!» (такий зворот часто використовується у сучасних фільмах); *zero cool* – «супер»; *wench* – «кохана» і т. і.;

- лексеми з нульовим ступенем експресії, тобто нейтральні. Наприклад: *ace* – «братан», «кращий друг»; *drop a line* – «написати декілька слів»; *duck soup* – «легка справа»; *gimme* – *give me* – «дай мені»; *Salam!* – «Бувай!»; *string along* – «дурити когось» тощо.

Доходимо висновку, що тенденція до збільшення кількості лексем з негативною експресією пояснюється тим, що позитивні якості і прояви людини зазвичай вважаються нормою і не потребують особливого виділення, на відміну від негативних. Американський молодіжний сленг різноманітний, для американської молоді він є одним із засобів спілкування. Він невинно збагачується та розвивається, привертаючи увагу не лише молоді, але й інших вікових груп населення.

Повністю дослідити сленг – доволі складне завдання, оскільки він весь час змінюється й модифікується. Це й є головною особливістю сленгу, яка відкриває **перспективи** для подальших досліджень.

Література

- Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд / Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр.яз.». – 3-е изд. – М. : Просвещение, 2012. – 300 с.
 Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И.Р.Гальперин. – М.: Высшая школа, 1981. – 316 с.
 Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Просвещение, 1985. – 400 с.
 Хомяков В. А. Нестандартная лексика в структуре английского языка национального периода / В. А. Хомяков : автореф. дис. ...канд.филол.наук. – Л., 1985. – 25 с.
 Partridge E. Slang Today and Yesterday / E. Partridge. – London : Routledge and Kegan Paul. 1979. – 190 p.
 The Oxford dictionary of modern slang. – New York; Oxford : Oxford University Press, 1992. – 299 p.

(Матеріал надійшов до редакції 12.10.17)

**СПОСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ІМІДЖЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО, УКРАЇНОМОВНОГО ТА
РОСІЙСЬКОМОВНОГО ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ)**

У статті розглядаються лексико-семантичні особливості вербального вираження іміджевої діяльності. Проаналізовані одиниці класифіковано у лексико-семантичні групи, кожна з яких передає імеджетвірні чинники образу певного суб'єкта. Визначаються спільні та відмінні способи репрезентації цієї діяльності у трьох різноструктурних мовах.

Ключові слова: імідж, імеджетвірні чинники, вербалізація, мовна одиниця, лексико-семантична група.

Ванина А. В. Способы вербализации имиджевой деятельности (на материале англо-, украинско- и русскоязычного газетного дискурса). В статье рассматриваются лексико-семантические особенности вербального выражения имиджевой деятельности. Проанализированные единицы классифицированы в лексико-семантические группы, каждая из которых передает имиджеобразующие факторы образа определенного субъекта. Определяются общие и отличительные способы репрезентации этой деятельности в трех разноструктурных языках.

Ключевые слова: имидж, имиджеобразующие факторы, вербализация, языковая единица, лексико-семантическая группа.

Vanina H. V. Ways of Image Activities Verbalization (on the Material of English, Ukrainian and Russian Newspaper Discourse). The term "image" has become very popular in different spheres of our life. This phenomenon is the subject of scientific research in such discourses as psychological, mass media, political, advertising, social, journalistic, PRdiscourse. It's also become the centre of linguistic attention. The article deals with the lexical and semantical peculiarities in verbal expression of image activities. Image is represented as a part of the frame structure of the concept PR, that is the model of knowledge about complex activity for informing and persuasion the audience. For creating image in mass conscious a lot of technologies are used, language has been always very powerful mean of influence. So, communicative technologies of manipulation are widely used in mass media, in newspapers in particular. It explains the source of materials for the research. According to the main image-making factors verbal representation of image activities is divided into lexico-semantical groups for denotation of: spreading information about someone, creating image, promotion of reputation, getting popularity and support of the public, reparation and renewing of the reputation, boosting the image, destroyed and lost image. Common and distinctive ways of their representation in three different languages are defined. The most popular ways for describing imagemaking factors are: verbal phrases, in Ukrainian and Russian there are a lot of derivatives from borrowed PR; verbal phrases with negative connotation; verbal phrases with indirect meaning; verbal phrases that contain nominations 'image', 'brand', 'reputation', 'name', 'PR', 'opinion'; phraseology; jargons; in Ukrainian and Russian for describing image activities there are lots of phrases the idea of which is connected with soviet 'cult of a person'. The materials of the research have given perspectives for comparing nominative representation of image in different languages.

Keywords: means of PR-information spreading, verbalization, unit of language, lexical-semantic group

Поняття іміджу останнім часом увійшло у різні сфери нашого життя та набуло популярності. Цей феномен є характерним та досліджуваним у різних типах дискурсу: психологічному, соціологічному, журналістському, політичному, мас-медійному, рекламному, побутовому, PR-дискурсі тощо. У різних областях наук дослідженням іміджу займаються такі вчені, як Г. Г. Почепцов, О. Б. Перелигіна, В. Г. Зазикін, Є. Н. Богданов, О. А. Петрова, В. М. Шепель, А. Н. Чумиков, Р. Bird, М. D. Brewer і багато інших.

Іміджева діяльність є складовою частиною фреймової структури концепту PR / ПІАР / ПІАР (фреймової ситуації піар-діяльності), який є моделлю репрезентації знань про комплексну, багатоаспектну діяльність, що включає стратегічні дії, направлені на інформування та переконування будь-якої аудиторії [Ваніна 2008, с. 24].

Загальне розуміння даного поняття виражається у цілеспрямовано створюваному образі особи, групи, організації чи явища, у якому спосіб репрезентації характеристик підпорядкований досягненню бажаного впливу [Павлюк 2006, с. 111]. Найхарактернішою особливістю іміджу є його емоційний вплив у суспільному середовищі. Важливим є те, що такий сформований образ має бути легко впізнаваним, зрозумілим, містити значущі елементи, не викликати емоційного спротиву [Мойсеев 2007, с. 61].

У масовій свідомості імідж формується та закріплюється за допомогою найбільш дієвих прийомів та засобів. Мова завжди була потужним засобом комунікативного впливу. Цей засіб дозволяє не лише описувати об'єкти чи ситуації зовнішнього світу, але й інтерпретувати їх, надаючи адресату власне бачення світу, керувати сприйняттям об'єктів чи ситуацій, нав'язувати позитивну чи негативну оцінку [Ємельянова 2011, с. 30] Такі

комунікативні технології маніпулювання широко використовуються у мас-медійному дискурсі, газетному зокрема.

Тому і **метою** даної статті є дослідження способів вербалізації іміджевої діяльності у газетному дискурсі трьох різноструктурних мов. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**: (1) визначити складові іміджевої діяльності як частини фреймової ситуації піар-діяльності; (2) виділити особливості мовного позначення цього компонента у досліджуваних мовах; (3) з'ясувати універсальні та національно-специфічні особливості способів об'єктивації іміджевої діяльності у трьох мовах.

Об'єктом дослідження є іміджева діяльність, представлена у дискурсивних контекстах газетного дискурсу англійською, українською та російською мовами.

Предмет аналізу становлять засоби вербалізації способів іміджевої діяльності в англійській, українській та російській мовах.

Мовне представлення процесу формування іміджу у газетному дискурсі трьох мов класифікуємо у лексико-семантичні групи (ЛСГ), залежно від основних іміджетвірних чинників, напрямів цієї діяльності:

1) **ЛСГ одиниць на позначення поширення інформації про когось**. Сформована у громадській свідомості думка про певного суб'єкта чи організацію і їхня суспільна оцінка є важливими стратегічними ресурсами соціальної та політичної діяльності. Думка про формування іміджу реальною діяльністю протиставляється факту можливого його стихійного спотворення за умов відсутності послідовної, цілеспрямованої роботи. Тому велика увага приділяється не лише діяльності фірми, але й системному інформуванню суспільства про її зміст і результати. Процес інформування про когось або щось передається одиницями: англ. *to say nice things about, to portray smth, to present positive image*; укр. *заявити світові про нову державу, позиціонувати себе, стати брендовим*; рос. *окрестить кого-то, преподносить как, мифологизация персоны, деятельность под знаком плюс, измерять упоминания в СМИ, раскрыться, обеспечить максимальные рейтинги, заботиться о реальных достижениях*.

В українській та російській мовах виділяємо одиниці, які репрезентують звеличування ролі політичного діяча, приписування йому визначального впливу на хід історичного процесу, що ще за радянських часів було пов'язане з культом особи: укр. *закріплювати культ особистості (...те, що вдалося зробити в рамках однієї області... із закріпленням культом особистості регіонального лідера, неможливо створити в Україні...)* [Дзеркало тижня]; рос. *создать "культ личности" (...никогда не совершал каких-либо действий, позволивших бы обвинить его в создании собственного "культа личности")* [Новая Газета].

Процес поширення інформації також передається одиницями: англ. *to spread the word about a brand, to distribute brand, to shed image, to send the brand value, to offer a soothing vision*; укр. *показувати, роз'яснювати, позиціонувати себе*; рос. *популяризировать; публично демонстрировать; представить в выгодном свете* В українській і російській мовах це значення також передається за допомогою дериватів англійського запозичення PR: укр. *піар – піарити*; рос. *пиарить* та їхніми формами:

- укр. *піарити* "добрі справи" (Ефективна ж діяльність кандидата на своєму державному посту або масований **піар** його "добрих справ" багаторазово примножує) [www.dt.ua/1000/1030/47829]; *піарити когось* (Ім'я Петра Симоненка дедалі рідше з'являється в мас-медіа, разом з тим, у ЗМІ почали **піарити** його партійного візаві Л. Грача) [ПіК];

- рос. *пиарить* (Европейские правозащитники **пропиарили** режим Кадырова) [Общая газета]; *пиариться* (Эстонский премьер **пропиарился** на переносе Бронзового солдата) [Общая газета]. У РГД було також виявлено приклад дериваційної форми від *піар – впиаривать кого-то* (Абхазию и Южную Осетию **впиаривают** Западу) [Коммерсантъ].

За фонетичним вираженням *впиаривать* ототожнюється із жаргонізмом *впаривать* із значенням "переконувати в чомусь малоюмовірному, прибріхувати" (*искусство пиара, или умение "впарить" – вот за чем будущее*) [Известия], а тому *впиаривать* і *пиарить / піарити*

набувають негативної конотації, що зумовлено загальним сприйняттям українського й російського суспільств феномена піар-діяльності. Не зовсім коректне розуміння такого виду соціальної практики знаходимо навіть у наукових джерелах. Так, Л. Павлюк у посібнику з проблематики масової комунікації зауважує, що “у “брехні” є чимало синонімічних, зокрема, евфемістичних і публіцистичних форм (“дурити”, “прикрашати”, “фальшувати”, “викривляти дійсність”, “*niaritu*”)” [Павлюк 2006, с. 34]. Проте, генетичний аналіз імені концепту PR / ПІАР / ПІІАР показав різнобічність цієї діяльності, в основу якої покладена гармонізація стосунків, а значить, позитивне сприйняття певного явища [Ваніна 2011, 77].

Також виділимо спільні одиниці на позначення поширювання відомостей про когось, які мають семантичний відтінок “поширювати, навмисно перебільшуючи”. У трьох мовах вони відображені спільними дієсловами *to puff*, *надувати*, *раздувать*, переносне значення яких ґрунтується на головній номінації дії – наповнення повітрям, збільшуючи в об’ємі:

- англ. *to puff politicians, companies and celebrities (So what sort of business is public relations (PR), which spends its time **puffing** politicians, companies and celebrities?)* [Economist];

- укр. “*надувати*” *рейтинг* (*Поки аналітики оцінюють шанси Голови ВР, він “надуває” рейтинг...*) [Україна молода];

- рос. *раздувать тему* (*Эту тему раздувают те, кто хочет сделать себе пиар...*) [Независимая газета].

Ідею поширення інформації про щось або когось в українській та російській мовах передають одиниці із значенням “розпочинати якусь справу, розвивати діяльність”:

- укр. “*запустити*” *на свою підтримку* (*Юлія Тимошенко перша з майбутніх кандидатів у президенти “запустила” на свою підтримку концертний тур...*) [Україна молода];

- рос. *раскручивать бренд* (... *это хороший пиар-ход для раскручивания бренда...*) [Новая Газета]; *раскручивать PR-версии* (*Борис Фрадков известен как человек, умеющий эффективно раскручивать PR-версии вокруг собственной персоны.*) [Независимая газета].

В англійській мові значення “розкручувати, розвивати” має дієслово *to spin* (*Spin The Games* – [<http://www.newsweek.com/id/43378>], але щодо виразів воно лише семантично перетинається з ними семою ‘розпочати, розвивати’ і відрізняється семою ‘надавати особливій інтерпретації’.

У складі мовних одиниць української й російської мов на позначення процесу інформування про когось виділяємо номінації: укр. “*світитися*” (... *Почав “світитися” він у новинах СТБ, коментуючи події у ВР...*) [ПіК]; рос. *засветить имя* (...*этакий бесплатный пиар, который фанаты расценивают как возможность “засветить” свое имя в центральной прессе*) [Новая Газета]. Дієслова *світитися* та *засветить* у прямому значенні мають пояснення “випромінювати світло; бути видимим”, а в наведених прикладах у них переносне іронічне забарвлення – “прославитися, проявити себе”.

Проведення таких асоціативних зв’язків між прямим і переносним значенням цих слів зумовлено тим, що слово *світити* тут пов’язане із сонцем і сонячним світлом, а слов’янські народи називали Сонце оком, яке слідкує за справедливим дотриманням людьми законів та моральності, тобто люди ототожнювали його з Богом, “оком зверху”. Якщо хтось “засвітився”, то став відомим, таким, що відрізняється від інших. Такі паралелі між прямим значенням “випромінювати світло; бути видимим” і переносним “прославитися, проявити себе”, можливо, мають тлумачення і в загальній символіці сонця як джерела світла, що представляє істину, знання, інтелект. Тобто, людина “засвітилася” – проявила знання, інтелект, свою відмінність від інших. Перевага саме іронічного контекстуального забарвлення слів *світитися* та *засветить* пояснюється, очевидно, тим, що не завжди в нашому суспільстві людина стає відомою та популярною виключно завдяки своєму природному розуму й талантам.

2) *ЛСГ одиниць мовного позначення створення іміджу*. Одиниці на позначення цього процесу виявлені лише в українському та російському газетному дискурсі. Вони передаються словосполученнями, головний компонент яких виражено дієсловами: укр.

робити; рос. *работать*; укр. *створювати*; рос. *творить* та їх синонімічними формами: укр. *робити імідж*; *створювати привабливий образ*, *зробити комусь піар*, *створювати репутацію*, *займатися формуванням іміджу*; рос. *сделать пиар кому-то*, *работать на честное имя*, *создать позитивное мнение относительно*, *создавать добрый образ*, *создание положительного имиджа*, *создание позитивного имиджа*, *творить образ*, *работать на узнаваемость*. В українській мові це значення передається ще й через словосполучення *плекати імідж* (Володимир Литвин, кажучи канцелярською мовою, почав **плекати свій імідж**) [ПіК], яке підкреслює особливе ставлення до репутації (*плекати* – “з любов’ю вирощувати, виховувати”), а в російській мові – через іронічно забарвлену фразу *слепить из кого-то* (... и вообще все попытки **слепить** из него такого чернокожего князя на белом коне, ... не могут не раздражать любого) [Известия].

3) **ЛСГ одиниць на позначення допомоги у розповсюдженні репутації.** У трьох мовах вони подані еквівалентними дієсловами *to promote*, *просувати*, *продвигать*:

- англ. *to promote smth, smb withing (Promoting India withing Europe...)* [Nw. – 16.05.2008]; *to promote a name*; *to promote smb (...which fits well into its campaign to promote itself as mainstream and Christian...)* [Newsweek];

- укр. *просувати когось* (Але, як би там не було, **просування кандидата від коаліції вже почалося**.) [ПіК];

- рос. *продвигать образ* (Многие годы он занимался **продвижением образа России в мире**) [Независимая газета]; *продвигать кого-то* (Многие партии начали **продвигать себя**) [Российская газета]; *выдвигаться на первый план* (Владимир Путин дважды **выдвигался на первый план**) [Независимая газета]. Але в українській і російській мові за семантикою слів *просувати*, *продвигать* найчастіше закріплюється негативне конотативне забарвлення – “влаштовувати нечесним способом, протягати”.

4) **ЛСГ мових одиниць, що вербалізують набуття кимось або чимось популярності, підтримки громадськості:**

- англ. *to be best known*, *to get noticed*, *to get name and brand in public eye*, *to win public praise*, *to have support*;

- укр. *бути в попиті*, *бути бізнес-обличчям*, *почуватися на лаврах*; рос. *стать знаменитым*, *пользоваться спросом*, *быть популярным*, *стать широко известным*, *позитивное восприятие страны*, *попасть в мировую ротацию*, *благотворно сказаться на рейтинге*.

Процес формування іміджу – справа комплексна і тривала, вона не обмежується тільки створенням певної думки про когось. Заснований образ потребує постійного вдосконалення, вивчення його сприйняття в суспільстві та внесення необхідних виправлень у разі необхідності. Зважаючи на цей фактор та на приклади з англо-, україно-, російськомовного газетного дискурса, серед іміджетвірних чинників виділяємо:

5) **ЛСГ одиниць на позначення виправлення, відновлення репутації.** Це одиниці, які передають ідею очищення: англ. *to burnish image*, *to polish the public*, *to sanitize their*; укр. *очистити когось*, *відбілювати імідж*, *відбілити когось*, *відмазати когось*; рос. *замазывать делишки*. Ці вислови об’єднані на основі загальної об’єктивації ідеї очищення, але в ситуативних межах контексту вони мають відношення перетину, оскільки в кожній одиниці є певний семантичний відтінок, яким вона вирізняється: *to burnish*, *to polish* – “чистити, доводити до блиску”; *to sanitize* – “очищувати, знезаражувати”; *відбілювати*, *відмазати* – “виправдовувати”; *замазывать* – “навмисно приховувати, виправдовувати”. Сюди також відносимо одиниці, які передають ідею відновлення, реставрації: англ. *to repair*, *remold public image*, *to improve image*; укр. *відправити імідж*, *радикалізувати імідж*; рос. *улучшить имидж*, *попытка реставрации для кого-то*, *восстановить репутацию*.

У російській мові також є вираз, що ґрунтується на ідеї допомоги зруйнованому образу: *спасти репутацию* (... которые призваны **спасти репутацию** нынешних тбилиских деятелей на Западе) [Известия], в англійській мові – на ідеї контролю розвитку образу: *to controle the images* (So policymakers look for exuses **to control the images**) [Newsweek], а в

українській мові як відмінну одиницю фіксуємо трансформований фразеологізм *вибратися з політичного небуття* (Вона допомогла їм **вибратися з політичного небуття**, в якому вони опинилися після нищівного провалу на президентських виборах 1999 року.) [www.telekritika.kiev.ua], який утворився шляхом антонімічної заміни компонентів вислову *відійти в небуття* зі значенням “померти; безповоротно минути, пройти” та набув протилежного – “відродитися, поліпшити репутацію”.

У російській мові з таким значенням виділяємо вирази *преодолеть статус изгоя* (Александр Лукашенко нашел способ **преодолеть** свой **статус** европейского **изгоя**) [Известия] та *избавиться от негативного имиджа* (встреча была проведена по прямой рекомендации американской компании Ketchum, которая должна помочь России **избавиться от негативного имиджа**) [Независимая газета], *вернуть бывшие позиции* (Президент США Джордж Буш сумел **обернуть в свою пользу** насилие в Ираке и **вернуть бывшие позиции** в общественном мнении) [Независимая газета].

б) **ЛСГ мовних одиниць, що позначають підвищування, розширювання образу:**

- англ. *to expand the brand; to increase appeal; to give upgrade* (It needs a good rebranding, so it's nice **to give it an upgrade**) [NYT. – 11.02.2007];

- укр. *нарощування образу* (**Нарощенню цього образу** сприяла також небувала за своїм розмахом промокомпанія) [ПіК]; *підвищувати авторитет*;

- рос. *поднимают рейтинг; рейтинг подскочил* (Его **рейтинг** резко **подскочил** после нескольких ярких выступлений по Ираку) [Независимая газета], *добавляют популярности* (он активно занимается собственным пиаром, и это **добавляет** ему **популярности** среди паствы) [Независимая газета]; *напомнить о себе*. У російській мові зустрічаємо ще й одиниці із значенням “зберегти образ”: *сохранить лицо* (... *пресс-секретарь, который в свое время помогал королевской семье **сохранить лицо** после смерти Дианы*) [Известия]; *поддерживать имидж* (Американские пиарщики продолжают **поддерживать имидж** Кремля) [Общая газета].

При неналежній роботі над образом, репутацією позитивну думку громадськості про певний об'єкт чи явище можна погіршити, втратити. Тому виділяємо ЛСГ одиниць на позначення ще й такого напряму іміджевої діяльності, як:

7) **ідея зруйнованого, втраченого образу:**

- англ. *to supplant reputation, to have minor role; to be a man of dark reputation;*

- укр. *руйнування позитивних репутацій*;

- рос. *потеряют бренд; утратит облик; нанести урон имиджу*.

Для об'єктивації ідеї зруйнованого, втраченого образу в російській мові зустрічаємо і жаргонізм *облажаться* (“осоромитись”) (*Мы, рок-музыканты, уже успели **облажаться** и **вляпаться** в пиар*) [Новая газета] та фразеологізм *подмочить репутацию* (“певними вчинками, діями створювати негативну думку про кого-небудь, заплямовувати когось”) (*столь откровенный пиар-ход может серьезно **подмочить репутацию** партии в глазах избирателей*) [Независимая газета].

В англійській мові є мовні одиниці, що репрезентують ідею проблем, страждання від поганого іміджу: *to suffer from bad image* (PR needed to save Beijing **suffers from own bad image**) [Washington Post]; *to suffer from tragic image* (...when broad goals are personalixed in unforgettable **tragic images**, the policy **suffer**...) [Newsweek]; *to have image problem* [International Herald Tribune].

Проаналізувавши приклади номінацій, за допомогою яких вербалізується іміджева діяльність у газетному дискурсі англійською, українською та російською мовами, робимо **висновок**, що в якості прийомів лінгвокогнітивного впливу у трьох мовах вживаються як спільні, так і відмінні мовні засоби.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо визначення концептуального статусу іміджевої діяльності у різних дискурсах та порівняння номінативного представлення поняття іміджу в англійській, українській та російській мовах.

Література

- Богатырев А. З. Концепт имидж : аспекты исследования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : kjur.kguki.com/content/cms/files/34630.pdf
- Ваніна Г. В. Генетична основа імені концепту PR/ПІАР/ПІІАР в англійській, українській, російській мовах / Г. В. Ваніна // Функціональна лінгвістика. Научний журнал. – 2011. – Т. 1. – № 2. – С. 75-78.
- Ваніна Г. В. Фреймова структура концепту PR / Г. В. Ваніна // Вісник ЗНУ : 36. наук. ст. Філологічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – С. 24-27.
- Вылегжанин Д. А. Связи с общественностью : теория и практика : уч. пос. / Д. А. Вылегжанин. — Иваново : Изд-во Иван. гос. ун-та., 2001. – 203 с.
- Смельянова О. В. Варіативність комунікативних стратегій та тактик дискурсу фінансового прогнозу / О. В. Смельянова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2011. – № 953. – С. 30-34.
- Мойсеев В. А. Паблік рілейшнз : навч. посіб. / Вячеслав Андрійович Мойсеев. — К. : Академвидав, 2007. — 224 с.
- Павлюк Л. С. Знак, символ, міф у масовій комунікації / Людмила Степанівна Павлюк. — Львів : ПАІС, 2006. — 120 с.
- Bird P. Sell yourself. Persuasive tactics to boost your image / P. Bird. – L. : Groom Helm, 1999. – 398 p.
- Brewer M. D. Party Images in the American Electorate / M.D. Brewer. – N.Y. : Routledge, 2009. – 117 p.

(Матеріал надійшов до редакції 12.10.17)

УДК: 82-311.9:82-9

ВАСИЛИНА К. М., КАРПЕНКО А. С.
(Запорізький національний університет)

КОСМОопера у жанровій парадигмі сучасної наукової фантастики

Стаття присвячена вивченню одного з найпопулярніших на сьогодні жанрів наукової фантастики. У ході дослідження визначено етимологію терміну, описано шляхи становлення та популяризації космоопера у масовій літературі. Проведено порівняння космічної опери з іншими жанрами наукової фантастики, охарактеризовано особливості даного літературного жанру.

Ключові слова: космоопера, еволюція жанру, «тверда» та «м'яка» наукова фантастика, мотив космічної подорожі.

Василина Е. Н., Карпенко А. С. Космоопера в жанровой парадигме современной научной фантастики. Статья посвящена изучению одного из самых популярных на сегодня жанров научной фантастики. В ходе исследования определена этимология термина, описан путь становления и популяризации космоопера в массовой литературе. Проводится сравнение космической оперы с другими жанрами научной фантастики, характеризуются особенности данного литературного жанра.

Ключевые слова: космоопера, эволюция жанра, «жесткая» и «мягкая» научная фантастика, мотив космического путешествия.

Vasylyna K. M., Karpenko A. S. Space Opera in the Genre Paradigm of Modern Science Fiction. The article is devoted to the study of one of the most popular science fiction genres of today. Space opera is the genre of science fiction where the action is set in future in the faraway space. The appearance of that science fiction genre was provoked by technological and scientific growth that shifted interest of humanity to the outer space.

The term itself was coined by W. Tucker in 1941 and initially had negative connotation meaning “uninteresting space stories”. Despite that fact the attitude toward the term ameliorated in 1960s: it is the period that may be called the dawn of space opera genre.

Though it is considered that space opera appeared in XX century the first samples of proto-space opera may be found in the French literature of XIX century. The diachronical research has shown that there are some examples of early space opera in the literature of Victorian epoch. The middle of XX century is the period when space opera finally shaped into an independent genre of science fiction literature and acquired its own explicit features.

Space opera can be best studied in comparison with other related science fiction genres. There are notable differences between space opera and planetary romance. These two genres feature adventures in space settings, but space opera emphasizes space travel, while planetary romance focuses on the description of an alien world. The distinction between space opera and military science fiction is that space opera tells about future space travels that may involve war, but military science fiction centers the plot on warfare.

Key words: space opera, genre evolution, «hard» and «soft» science fiction, space travel motive.

У сучасному літературознавстві одним з найважливіших питань є жанрова диференціація текстів різних типів. На початку ХХІ ст., у час панування постмодерністської світоглядної парадигми, межі поняття «жанр» іноді повністю стираються, натомість пропонуються такі терміни як «мегажанр», «метажанр» та «жанрові інтенції». Цьому сприяють авторські новації, природа яких виявляється дуже складною та не зрідка призводить до значної трансформації відомих жанрових параметрів з метою актуалізації нових смислів та злободенних доктрин.

Науково-фантастична література, яка пройшла довгий шлях свого становлення та на сьогодні набула неабиякої популярності у маскультурі, завжди чуйно реагує на соціальні запити. Саме поєднання наукового знання із художньою практикою робить наукову фантастику благодатним тлом для творчих новацій митців. Намагаючись розширити свою читацьку аудиторію, письменники науково-фантастичних творів часто вдаються до використання відомих жанрових формул та вільно експериментують із ними, ініціюючи появу нових жанрів, жанрових різновидів та видів. На сьогодні, науково-фантастична література перетворилася на окремий дискурс, котрий має свої чіткі інтенції, реципієнта, жанрові формули та стилістичні особливості.

Не дивлячись на те, що наукова фантастика постійно опиняється у фокусі уваги дослідників, які звертаються до вивчення термінологічних меж (А. Азімов, К. Еміс, Дж. Бейлі), жанрових особливостей (Дж. Стрікланд, О. Чеснова), окремих мотивів та образів науково-фантастичних текстів (С. Редмонд, С. Бережной, Н. Савицька), втім, на сьогодні існує ряд літературознавчих лакун, які потребують свого уточнення.

До числа малодосліджених відноситься і проблема вивчення окремих жанрів у межах науково-фантастичного дискурсу, адже визначаючи та по-різному класифікуючи жанри, літературознавці, як правило, мало уваги приділяють детальному аналізу поетики конкретного різновиду текстів (Ю. С. Скороходько «Стимпанк как явление современной литературы», Taylor P. «Fleshing Out the Maelstrom: Biopunk and the Violence of Information»). Думається, що для створення цілісної візії еволюції науково-фантастичних жанрів, необхідно детально розглядати окремі жанрові утворення як у співвіднесенні з іншими групами творів, так і на тлі соціокультурних обставин їхнього виникнення та розвитку.

Метою даного дослідження є презентація провідних характеристик жанру космічної опери та вивчення еволюції цього жанру на тлі інших різновидів наукової фантастики.

До головних **завдань** даної роботи можна віднести:

- аналіз етимології терміну «космічна опера»;
- розгляд еволюції жанру у контексті науково-фантастичної літератури;
- опис характерних рис поетики космічної опери, визначення специфіки цього жанру в контексті науково-фантастичного дискурсу;
- порівняння космоопери зі спорідненими жанрами науково-фантастичного дискурсу.

Об'єктом вивчення виступає жанрова система науково-фантастичної літератури.

Предметом дослідження є етимологія, еволюція та специфічні риси жанру космоопери.

Розгляд заявленої теми варто розпочати з вивчення історії виникнення та становлення терміну «космічна опера». Отже, словосполучення «космічна опера» у відношенні до певного типу текстів наукової фантастики використовувалося вже у 1920-ті роки, коли виходили перші збірники історій про космічні події. Втім, ця назва часто конкурувала із іншою атрибуцією «супернаукова епопея» [Westfahl 2000, p. 36], що позначала високо науковий та високоінтелектуальний жанр, у якому були представлені не тільки новітні технології та розробки, але й прогресивні світоглядні концепції.

Якщо говорити про власне літературознавче поняття «космічна опера», то воно з'явилося у 1941 році у статті американського автора Уілсона Такера, який характеризував цей жанр наукової фантастики як незрозумілий та безглуздий. Цей термін виник за аналогією до вже існуючих та доволі поширених термінів у ті часи. Одним з таких прикладів може бути популярний в Америці у 1930-ті роки жанр «мильної опери», який включав послідовні драматичні твори, що виходили на радіо. Отже, з усього цього можна зробити висновок, що спочатку термін «космічна опера» мав негативну конотацію та зовсім не вважався «серйозним» жанром наукової фантастики.

Лише у 1960-70-ті роки ставлення до терміну «космоопера» змінилося, зокрема завдяки Брайану Алдісу, який характеризував космічну оперу як старий добрий жанр наукової фантастики. Окрім цього, з розквітом кіноіндустрії та літературних творів у 1990-ті роки цей термін здобув всесвітню популярність та космічна опера була визнана рівноправним жанром наукової фантастики. Тож, завдяки таким кінострічкам як «Star Wars», «Wind Commander» та

«2001: Space Odyssey» космоопера почала поширюватись та отримала популярність серед читацького загалу [Hartwell 2006, с. 357]. У свою чергу, публікація твору Джона Харріса «The Centauri Device» (1974) також значною мірою сприяла популяризації жанру космоопери. Найбільш узагальнене визначення космоопери надають американські публіцисти Девід Хартвелл і Кетрін Крамер, визначаючи її як барвисту, драматичну, великомасштабну науково-фантастичну історію, дія якої зазвичай має місце у відносно далекому майбутньому у космічному просторі або у паралельному світі [Hartwell 2008, р. 11].

Перші твори, які представляли космічну оперу, сьогодні класифікуються як «первинна космічна опера» [Dozois 2007, р. 2]. Саме у цих текстах, які містили окремі специфічні для космоопери риси і не мали широкої популярності, закладалися основи цього цікавого і оригінального жанру. Найбільш ранні зразки первинної космічної опери були написані кількома маловідомими французькими авторами середини XIX століття, наприклад, «Star ou Psi de Cassiopée: Histoire Merveilleuse de l'un des Mondes de l'Espace» С. І. Дефонтея. Окрім цього, приклади первинних космічних опер можуть бути знайдені навіть у пізню Вікторіанську епоху, зокрема, у роботах Джорджа Гріффіта, Персі Грега та Роберта Кромі [Bleiler 1991, р. 147].

Подібні роботи не були популярними свого часу, втім, вже роман Роберта Уільяма Кола «The Struggle for Empire: A Story of the Year 2236» став одним із перших визначних творів первинної космічної опери. Він зображує міжзоряний конфлікт жителів Землі і жорстокої гуманоїдної раси, що мешкає на планеті системи Сіріуса. Ідея для роману виникає з жанру белетристики під назвою «future-war fiction», популярного у 1880-1910 роки. Велику увагу до даного літературного жанру можна пояснити злетом у наукових досягненнях, що допомогли розширити людське розуміння космічних просторів. Згодом даний жанр назвуть військовою белетристикою, втім більшість науковців сходяться на тому, що твір Р. Кола можна вважати власне первинною космічною оперою.

У той час як ці ранні історії включали лише міжпланетні і міжзоряні подорожі і пригоди, змалювання міжгалактичних історій та пригод у інших галактиках з'являються лише у творах 1924-1925 років. Саме у цей час завдяки телескопу Хаббл людство зробило відкриття, що Всесвіт простирається за межі нашої галактики і не є статичним або обмеженим, тобто таким, яким люди вважали його до тих пір. Першими оповіданнями, які виводять топос дії за межі нашої рідної галактики, є твори Едмонда Хамільтона, що увійшли до збірника «Weird Tales», опублікованого у 1926 році.

Незважаючи на те, що космічна опера зароджується вже у 1850-ті роки, у літературних збірках вона почала з'являтися лише у 1920-ті. Необхідно також зазначити, що більш ранні історії про космічні пригоди обов'язково включали опис вторгнення на Землю інопланетян або ж фокусували увагу на винаході потужного корабля, який дозволяв здійснювати космічні мандри. На відміну від ранніх творів космоопери, «чиста» космічна опера, яка з'явилася пізніше, презентувала космічний політ як цілком очевидний. Автори таких творів частіше за все переносили час дії у майбутнє, що визначало віру у гіпотетичну реальність цих оповідей. Твір Джозефа Шлоссела «The Star Stealers», який входить до вищезгаданої збірки науково-фантастичних оповідей «Weird Tales», та праці Едмонда Хамільтона «Across Space» та «Crashing Suns», що з'явилися у збірнику навесні 1928 року, презентують найяскравіші зразки такого типу літератури. Отже, варто наголосити, що приблизно у 1931 році космоопера перетворюється на один із центральних жанрів наукової фантастики.

Істинним «батьком» даного жанру прийнято вважати американського письменника науково-фантастичних творів Едварда Елмена Сміта, більш відомого під псевдонімом Док Сміт. Його роботу, написану у співаторстві та співпраці з Лі Хокінсом Гарбі та опубліковану під назвою «The Skylark of Space», часто називають першою «справжньою» космічною оперою. Згаданий твір являє собою традиційну оповідь про вченого, який створює новий космічний двигун. Пристрій дозволяє подорожувати між світами на неймовірно високій швидкості. Через високу популярність роману у 1930-ті з'являється велика кількість

письменників, що також звертаються до теми космічних пригод. Втім, їм так і не вдалось написати жодну гідну космооперу. У результаті світ літератури стає переповненим неякісними зразками цього жанру, що веде до певної стагнації у розвитку цього різновиду літератури.

Згодом, поява визначних творів даного жанру привела до переоцінки терміна і відновлення традиції космічної опери. Протягом 1950-х років такі письменники як Пол Андерсон і Гордон Р. Діксон стимулювали розвиток космоопери як літературного жанру. У 1970-х роках естафету підхопили Джон Харрісон і К. Дж. Черрі. Саме у цей час ставлення до терміну змінилось кардинальним чином, отже, «космічна опера» більше не несла для читачів та критиків негативного забарвлення, а перетворилася на окремий важливий вид науково-фантастичного пригодницького роману. Варто відзначити, що у 1970-ті роки англійські письменники почали модернізувати космооперу, надаючи їй тих специфічних рис, які добре відомі сучасному реципієнту. Серед найбільш визначних подій в цьому контексті називають публікацію у 1975 році роману Джона Харрісона «The Centauri Device».

Важливо охарактеризувати нові риси, які стають притаманні космоопері у сучасний період. Ця, так звана, оновлена космічна опера, хоча і використовує у якості топосу все той же космічний простір, втім змальовує більш нові винаходи, фіксуючи бурхливий прогрес людства у сфері науки та технологій. Відрізняються також і події, на яких робиться акцент у сучасних космооперах. Якщо у попередніх творах цього жанру основна увага приділялася саме динамічним пригодам на теренах безмежного космосу, то, як стверджує більшість критиків, тепер космоопера зосереджується на розвитку характеру персонажів, дотриманні високих літературних стандартів, правдоподібності наративу та морально-етичному дослідженні актуальних соціальних питань [Хорошков 2003]. У свою чергу, характерною відмінністю сучасної космоопери є саме варіанти космічних переміщень та засоби їх реалізації. Для того, аби скласти адекватне уявлення про цей жанр, варто розглянути його на тлі інших жанрів та різновидів науково-фантастичної літератури, які супроводжували його на різних стадіях еволюції.

Вельми дискусійним питанням при характеристиці космічної опери є визначення її приналежності до одного з двох глобальних типів науково-фантастичної літератури. Нагадаємо, що традиційно розрізняють «тверду» (засновану на факті наукової точності) та «м'яку» (що може нехтувати науковими фактами та включати у себе неможливі з точки зору логіки події) наукову фантастику. Що ж до космоопери, то даний жанр неможливо однозначно віднести до «м'якої» або до «твердої» фантастики, адже твори космічної опери тією чи іншою мірою репрезентують характеристики першого та другого типу. Проте, космоопера частіше за все відноситься саме до «м'якої» наукової фантастики та протиставляється «твердій», бо фокусує свою увагу на проблемах гуманітарного характеру, тобто на впливі науково-технічного прогресу на розвиток суспільства, на психологічних і соціальних проблемах, людських взаєминах, почуттях і переживаннях персонажів. До «м'якого» типу космічної опери можна віднести серію творів Джеймса Корі «The Expanse», написаних у 2011 р. і які представляють спроби людства, що не має відповідного технічного оснащення, встановити контакт із давнішньою цивілізацією. Саме акцент на психологічних мотивах даного контакту і відносить цей твір до «м'якої» наукової фантастики.

У той самий час окремі твори у жанрі космічної опери можна віднести і до «твердої» фантастики, бо у таких текстах увага прикута до результатів технологічного прогресу та винаходів. Зокрема, тут усі факти сюжету підкорюються законам фізики, космології, математики та біології. Прикладом даного типу космоопери може бути твір Скотта Вестерфельда «The Risen Empire» 2003 року, дія якого відбувався у далекому майбутньому, коли люди вже здатні побудувати космічні кораблі для подорожі на великі відстані за допомогою кріогенного заморожування. Хоча неможливість здійснення кріогенного заморожування на сучасному етапі розвитку науки ставить під сумнів віднесення цього твору до розряду «твердої» наукової фантастики, втім, біологічне пояснення феномену

заморожування (тільки люди з певним генетичним матеріалом можуть піддатися заморожуванню без подальшої загрози життю) робить таку атрибуцію цілком прийнятною.

Не менш цікавими є космічні опери, які можна одночасно віднести і до «м'якої», і до «твердої» наукової фантастики. Подібні твори хоча і концентруються на проблемах філософського характеру, проте усі описи технологій будуються в них на науковій точності. Одним з прикладів таких текстів є трилогія «Duna», написана американськими письменниками Брайаном Хетбертом та Кевіном Андерсоном. Тут деталізована розповідь про завоювання нерозвинутої цивілізації більш технічно оснащеним ворогом є лише тлом для розкриття такої теми як батьковбивство та докори сумління.

Необхідно зазначити, що літературознавці та критики частіше за все асоціюють космічну оперу з планетарним романом, звертаючи увагу на подібність топосу (космічний простір або екзотичний далекий світ). Тут варто наголосити, що у той час, як космоопера акцентує свою увагу на космічній мандрівці, як на одному з важливих елементів розповіді [Prucher 2007, p.146], планетарний роман більшою мірою звертається до описів інших світів, цивілізацій, побуту істот у далеких місцях. З цієї точки зору, цикл оповідань Едгара Райса Барроуза під загальною назвою «Barsoom», що розповідає про життя різних цивілізацій на планеті Марс, є саме планетарним романом. Цікавим є те, що оповідання з цієї збірки є тлом для вираження політичної та філософської позиції автора, адже в них описується тема контакту далеких одна від одної цивілізацій, труднощів взаєморозуміння і часом катастрофічних результатів такого контакту. У планетарній фантастиці більше уваги приділяється соціальним, економічним і антропологічним аспектам, ніж це зазвичай робиться в інших видах наукової фантастики.

Ще один жанр, який часто асоціюють із космооперою, є військова наукова фантастика. Хоча у творах космічної опери можуть бути використані мотиви війни, військові сюжети, втім, основні персонажі тут є не військовослужбовці, а звичайні цивільні особи, що потрапили у ситуацію війни і тому повинні діяти як солдати. У свою чергу дія військової наукової фантастики не завжди відбувається у космічному просторі. Варто зазначити, що у окремих випадках дослідники використовують термін «військова космічна опера» для характеристики жанрового підвиду космоопери, у якому війна та військові дії є тлом для розгортання основної сюжетної лінії. Зокрема, саме такий термін був використаний Сільвією Кельсо у критичній статті до циклу творів «Vorkosigan Saga» американського автора Лоїса Макмастера Буджолда [Kelso 1998].

Отже, **підсумовуючи**, можна зазначити, що космічна опера – один із жанрів пригодницької наукової фантастики, який визначається за такими формальними ознаками: дія у творі відбувається у космічному просторі або на інших планетах, розташованих у Сонячній системі або за її межами. Космоопера, як правило, включає в себе конфлікт між опонентами, які застосовують могутні, вигадані чи реальні технології. У якості персонажів таких творів частіше за все виступають непересічні героїчні особистості, готові на сміливі вчинки заради захисту свого народу. Центральними у творах можуть бути як гострі соціальні питання, що хвилюють людство, так і філософські та моральні ідеї протагоніста, що частіше за все протиставляються віруванням інших людей. Гібридний характер цих творів – реалізація рис і «м'якої», і «твердої» фантастики – не лише робить їх цікавими для різних реципієнтів, але й дозволяє реалізувати багатий творчий потенціал авторів.

Особливості жанру космоопери увиразнюються на тлі інших жанрів наукової фантастики. Зокрема, його характерною відмінністю від планетарного роману є фіксація уваги на космічних подорожах та гострих соціальних проблемах. Водночас, використання військових дій лише як своєрідного фону для розвитку основної сюжетної лінії та вирішення морально-етичних дилем, відрізняє космооперу від військової наукової фантастики.

Необхідно також відзначити, що дана тема закладає широкі **перспективи подальшого дослідження** жанру космоопери в контексті наукової фантастики, що сприятиме уточненню сучасного бачення жанрової парадигми науково-фантастичної літератури.

Література

- Хорошков Я. Б. Космическая опера : Верхом на ракете [Электронный ресурс] / Ярослав Борисович Хорошков // Мир фантастики. – 2003. – Режим доступа до ресурсу : <http://old.mirf.ru/Articles/art309.htm>.
- Bleiler E. Science-Fiction : The Early Years / Everett F. Bleiler. – Kent : The Kent State University Press, 1991. – 1024 p.
- Dozois G. The New Space Opera / G. Dozois, J. Strahan. – New York : Harper Voyager, 2007. – 528 p.
- Hartwell D. The Space Opera Renaissance / D. Hartwell, K. Cramer. – New York : Tor Books, 2006. – 944 p.
- Hartwell D. Year's Best SF 13 / D. Hartwell, K. Cramer. – New York: Harper Voyager, 2008. – 512 p.
- Kelso S. Loud Achievements: Lois McMaster Bujold's Science Fiction [Электронный ресурс] / Sylvia Kelso // New York Review of Science Fiction. – 1998. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.dendarii.com/reviews/kelso.html>.
- Prucher J. Brave New Words : The Oxford Dictionary of Science Fiction / Jeff Prucher. – Oxford : The Oxford University Press, 2007. – 341 p.
- Westfahl G. Space and Beyond / Gary Westfahl. – Westport : Greenwood Publishing Group, 2000. – 224 p.

(Матеріал надійшов до редакції 15.10.17)

УДК: 811.111:26-23:81'42

ГОЛОВКО О. М.

(Запорізький національний університет)

АНГЛОМОВНИЙ БІБЛІЙНИЙ ДИСКУРС: ІСТОРИЧНА ПЕРСПЕКТИВА

Статтю присвячено еволюції англомовного біблійного дискурсу від зародження в VII ст. до набуття ним глобалізованого характеру в XXI ст. У науковій роботі розглядаються основні події, які вплинули на еволюцію біблійного дискурсу та його поширення світом, серед яких запровадження християнства на Британських островах, Норманське завоювання, Реформація, також надаються огляди перекладів, які сприяли поширенню та еволюції англомовного біблійного дискурсу. У результаті було розроблено та представлено періодизацію англомовного біблійного дискурсу.

Ключові слова: Біблія, переклад, англомовний біблійний дискурс, еволюція.

Головко А. Н. Англоязычный библейский дискурс: историческая перспектива. Статья посвящена эволюции англоязычного библейского дискурса от зарождения в VII в. до получения им глобализованного характера в XXI в. В этой научной работе рассматриваются основные события, которые повлияли на эволюцию библейского дискурса и его распространение в мире, среди которых принятие христианства на Британских островах, Норманское завоевание, Реформация, также представлен обзор переводов, которые способствовали распространению и эволюции англоязычного библейского дискурса. В результате была разработана и представлена периодизация англоязычного библейского дискурса.

Ключевые слова: Библия, перевод, англоязычный библейский дискурс, эволюция.

Golovko O. English Biblical Discourse: Historical Perspective. The article is devoted to the evolution of the English Biblical discourse from its genesis in the 7th century to it going global in the 21st century. This paper focuses on the landmark events and linguistic environments that influenced the formation of the English Biblical discourse starting with the baptism of the Isles, first glosses, the role of Alfred the Great in the promotion of religious texts in English, then it concentrates on the Norman Conquest – the event that pushed English and English Biblical Discourse underground, finally paying attention to the resurrection of English and English Biblical Discourse, first translations of the Bible into English, their authors (John Wycliffe and William Tyndale) and stylistic peculiarities, Reformation, broken ties with Rome and Catholicism, and switch to Protestantism. This is Protestantism in particular that stimulated the formation of the national church as an institution, the inclination towards English in religious rites and commissioning of English versions of the Bible authorized by kings or authorities.

The first Authorized Version (King James Version) was published in 1611, followed by multiple versions both in the USA and the UK. In 2011 New International Version was released, signifying the birth of the English Globalized Biblical Discourse that rises above the national varieties. Consequently, the events presented in the article allowed developing the periodization of the English Biblical discourse consisting of six main periods of its evolution: formation, stagnation, restoration, establishment, spread and formation of national varieties, globalization.

Key words: the Bible, translation, English Biblical discourse, evolution.

Сучасний англомовний дискурс складно уявити без біблеїзмів – мовних одиниць та сталих словосполучень, які потрапили до англійської мови зі сторінок Книги Книг. Найзвичніші слова, як виявляється, вперше були зафіксовані саме на сторінках Біблії і значним чином змінили розвиток англійської мови. До таких мовних знаків можна віднести використовувані в усьому англомовному світі одиниці, у яких, незважаючи на плин часу, відчувається незначний «біблійний ореол»: *eye for eye, tooth for tooth, forbidden fruit, good Samaritan, let there be light, the love of money is the root of all evil, pride comes before a fall, there is nothing new under the sun*, так і ті, що здаються абсолютно світськими: *a broken heart, Can a leopard change its spots?, nothing but skin and bones, go the extra mile, put words in one's mouth, root of the matter, scapegoat, see eye to eye, twinkling of an eye, wash one's hands of the*

matter, wolves in sheep's clothing тощо. Такий стан справ стає зрозумілим, якщо проаналізувати історію поширення християнства на Британських островах та становлення англomовного біблійного дискурсу.

Предметом нашої наукової роботи є англomовний біблійний дискурс, а **об'єктом** – етапи та причини його еволюції. **Актуальність** дослідження пояснюється світоформуючою функцією англomовного біблійного дискурсу, з одного боку, та недостатнім рівнем його дослідження, з іншого. Дослідженню різних варіантів Біблії приділено значну увагу [Bobrick 2011; Bruce 2002; Daniel 2003; Norton 2000], проте сам біблійний дискурс часто залишався осторонь наукових розвідок.

Перші спроби хрещення Британських островів не увінчалися успіхом і відбувалися ще в догерманський період. Християнство вперше офіційно прийшло на Британські острови в 597 році, коли король Етельберт був охрещений Святим Августином, який став першим Кентерберійським архієпископом і поширював релігію країною [Dunn 2010]. Протягом VII-VIII ст. на території сучасної Англії та Шотландії процвітали монастирі, які несли не лише слово Боже, але й навчали людей грамоті, при них ченці-літописці вели хроніки, займалися історичними розвідками тощо. Найзнаменитішою такою працею є рукопис «Церковна історія народу англів» (VIII ст.) Беди Проподобного. Саме ця науково-просвітницька діяльність сприяла поширенню християнства.

Прийняття християнства принесло з собою на Британські острови нові звичаї, обряди, правила, догми, латинську мову та Біблію. Хоча Римська імперія розпалася в 476 р., латинська мова не померла разом з імперією, нею продовжували користуватися як рідною або офіційною романізовані народи колишніх колоній, вона ще багато століть залишалася мовою міжнародного спілкування, науки, релігії, літератури, дипломатії, юриспруденції тощо, маючи широку сферу застосування та накопичивши могутній потенціал. Потрапивши на Британські острови, латина міцно укорінилася, підтримувана релігією, монастирями, школами при монастирях, де навчали читати й писати латиницею, чому було дві причини: ченці навчали тому, чим самі володіли (латина), англійська мова на той час не мала потужного літературного доробку та користувалася рунічним алфавітом. Таким чином, у VII ст. в Британії одночасно функціонували кілька мов: давня англійська мова (що сформувалася на основі діалектів англів, саксів, ютів), давні кельтські мови (носії яких не змогли витіснити германці в V ст.), латинська мова (мова релігії, освіти, науки, історії, літератури тощо).

Хоча латина й була мовою релігії, поодинокі випадки вживання розмовної народної англійської мови в релігійних потребах зустрічаються. Звичайно, це не переклади Святого Письма, а здебільшого глоси на полях або переклади уривків Біблії, призначені для священників, оскільки не всі з них вільно володіли латиною. Одним із найвідоміших ранніх перекладачів окремих частин Біблії став Беда Преподобний (VIII ст.), хоч і не всі його роботи та переклади дійшли до наших днів [Bede 1999]. Король Альфред Великий, який підтримував розвиток мови, літератури, також опікувався перекладами та стимулював переклад уривків Біблії англійською мовою. Окремі уривки перекладів Біблії зустрічаються також в манускриптах-кодексах (наприклад, Кедмонський манускрипт), що підтверджує як розвиток англійської мови, так і початок її становлення як національної літературної мови та мови церкви.

Протягом VII-X ст. статус і вплив англійської мови в християнському дискурсі зростали, а в XI столітті намітилася нова радикальна тенденція – витіснення англійської мови з майже усіх сфер спілкування. Такі кардинальні зміни пояснюються Норманським завоюванням (1066 р.), коли країну очолив Вільгельм I (Завойовник) – норманський герцог, який спілкувався давньою французькою мовою – нащадком латини. З моменту коронування Вільгельма I узус англійської мови невпинно зменшувався, підтримувалася лише література, написана французькою або латиною, англійська мова змушена була піти в «підпілля». У XIII ст. англійська мова починає повертатися на офіційну арену, перетворившись на такий собі англо-латинсько-французький креол. Релігія, освіта, наука залишаються «найбільш

непіддатливими» сферами, де латина міцно укорінила своє становище. Увесь цей час у країні релігійний та біблійний дискурс відбувалися виключно латинською мовою.

Одночасно із поступовим відновленням статусу й збільшенням уживаності англійської мови в XIV ст., серед жителів Англії починає поширюватися незадоволення релігійними обрядами й служителями церкви, оскільки кількість священників, які володіли латиною, невпинно зменшувалася й вони не могли ані прочитати, ані пояснити текст Біблії парафіянам. Це була одна з причин, яка в 1380-х рр. спонукала Джона Вікліфа та його однодумців засісти за переклад Святого письма розмовною мовою домінуючої кількості населення Британських островів – англійською, і видати Біблію англійською мовою [Wycliffe 2008]. Хоч перший переклад і характеризувався калькуванням, англломовний варіант Біблії був значно зрозумілішим виданням, ніж Вульгата – переклад Біблії латинською, виконаний у IV столітті, якого продовжували дотримуватися в католицькій церкві.

Саме Вікліф з однодумцями наприкінці XIV століття зробив перший крок на шляху до формування англломовного релігійного дискурсу й біблійного дискурсу як його різновиду. Англломовний біблійний дискурс, який згодом поширився етносами, націями, країнами та континентами, пройшов складний шлях еволюції, розвитку, становлення та глобального поширення. Його виникнення відбулося ще до відновлення статусу англійської мови як офіційної мови держави, проявом чого можна вважати коронаційну промову короля Генріха IV у 1399 р. Формування англломовного біблійного дискурсу випереджало формування англійської держави й часто сприймалося негативно представниками влади та церкви, за що його засновнику довелося поплатитися життям у 1385 р., коли він помер від інсульту.

Біблійний англломовний дискурс, який відродився наприкінці XIV ст., був санкціонований та підтриманий королем і церквою лише на початку XVII ст. Майже два з половиною сторіччя релігійний англломовний дискурс не визнавався як той, що має право на існування. Усі примірники англломовної *Біблії Вікліфа*, які потрапляли до представників церкви або офіційної влади, спалювалися, а їхні власники піддавалися тортурам, засуджувалися до тюремного ув'язнення або навіть до страти. Попри всі ці заборони та вилучення перекладу Біблії англійською мовою, виконаного Джоном Вікліфом, ідеї англломовної церкви, релігії, служби та Біблії мали неймовірну підтримку громадян та поширювалися державою. Після смерті Вікліфа його численні ідеї, серед яких і популяризація Біблії англійською мовою для її розуміння більшістю населення, продовжували пропагувати «лоларди», на яких часто чекала сумна доля. Лише за кілька десятків років більшість лолардів була страчена й вони перестали бути загрозою церкві та державі, проте рух лолардів та ідеї церкви, в якій мовою служби, Біблії, молитви є національна мова, вже в середині XV ст. злився з Реформацією, ідеєю якої було створення національних церков, які спираються на національні мови.

У XVI столітті церква в Англії отримала новий примірник перекладу Біблії. Цього разу перекладачем та ідейним натхненником став Вільям Тіндал, який за свій доробок отримав титул «Батько англійської Біблії» [Wilcox 2008]. Досить передбачувано, що католицька церква не підтримувала ідей національної церкви й не визнавала переклад Нового Заповіту, який було виконано в 1526 р. Цей переклад, на відміну від перекладу Вікліфа, видавався на друкарському верстаті тисячами примірників та доставлявся морем до Британії. Вилучити та знищити таку кількість було неможливо, тому *Біблія Тіндала* поширювалася країною з неймовірною швидкістю. Король Генріх VIII підтримував ідеї католицької церкви, тому значні сили направив на знищення Біблії Тіндала та вистеження самого автора перекладу.

Між Бібліями Вільяма Тіндала та Джона Вікліфа існують три головні відмінні риси:

1) Вікліф перекладав з латини (тобто робив переклад з перекладу), Тіндал же послуговувався текстами давньоєврейською та давньогрецькою мовами;

2) Біблія Вікліфа існувала лише в рукописі й не мала такої кількості копій, а Біблія Тіндала одразу видавалася на друкарському верстаті, тому змогла швидко поширитися країною;

3) Біблія Вікліфа була калькованим перекладом, у той час як Біблія Тіндала була літературним перекладом, відзначалася вдалим підбором англійських відповідників, завдяки чому стала основою для першої авторизованої версії – версії Короля Якова.

У 1526 р. вийшов переклад Нового Заповіту, а у 1535 р. – переклад Старого Заповіту (Старий Заповіт не є одноосібним перекладом Тіндала, на відміну від Нового Заповіту). У 1534 р., оскільки Папа Римський відмовив королю Генріху VIII у розлученні з Катериною Арагонською, монарх розірвав стосунки з Римом і заснував англіканську (протестантську) церкву. Суперечливим виглядає той факт, що хоч король і заснував протестантську церкву, він продовжував вистежувати Тіндала, сповідувача ідей Реформації та протестантизму, якого в 1535 році схопили в Антверпені, судили, визнали винним у ересі й засудили до страти на багатті. Томас Кромвель, перший радник короля та головний відстоювач Реформації в Англії, заступився за засудженого, але це не принесло жодних результатів. До свого останнього дня у в'язниці (1936 р.) Тіндал працював над перекладами релігійних текстів. Тіло його спалили, як і величезну кількість його Біблій, у 1520-1530х рр.

Вже за чотири роки (1539 р.) король Генріх VIII кардинально змінив думку й підтримав видання Біблії англійською мовою. Ця Біблія отримала назву *Велика Біблія* (the Great Bible). Наступними популярними виданнями стали *Женевська Біблія* (1560 р.) та англломовна версія *Біблії Дуї-Раймс* (для католиків), що вийшла в 1582 р. Уже на початку XVII століття в Англії користувалися багатьма варіантами Біблії англійською мовою, у чому король Яков I вирішив навести лад. Він санкціонував уніфікований переклад Біблії, що став відомим під назвою *Версія Короля Якова*, до перекладу якої було залучено 46 тлумачі-церковних служителів. Протягом 7 років (1604-1611 рр.) вони працювали над перекладами текстів різних книг Біблії. Примітним є той факт, що в основу перекладу було покладено текст Вільяма Тіндала, якого саме за цей переклад засудили до страти як еретика.

1611 р. можна вважати роком утвердження англломовним біблійним дискурсом своїх позицій. Незабаром в 1620 р. англломовний біблійний дискурс перетнув Атлантичний океан і почав поширюватися в Північній Америці, популяризований першими переселенцями-пуританами. Згодом він поширився іншими колоніями Британської Імперії, яка простягалася всіма континентами планети, зароджуючи підґрунтя для формування національних варіантів біблійного дискурсу. З 1870 по 1901 рр. у США працювали над виданням *Американської стандартної версії Біблії*, на основі якої була опублікована *Нова американська стандартна версія Біблії* (1971 р.). У 2011 році, піддавшись глобалізації та звернувши увагу на різницю між національними варіантами, була випущена *Нова міжнародна версія Біблії*. Англломовний біблійний дискурс за майже півтори тисячі років перетворився на глобальний феномен.

Зважаючи на все вищенаведене, у формуванні англломовного біблійного дискурсу можна визначити такі основні періоди:

- 1) VII-XI ст. – зародження англломовного дискурсу;
- 2) XI-XIV ст. – стагнація англійської мови та англломовного дискурсу;
- 3) XIV-XVI ст. – відродження англломовного дискурсу;
- 4) XVI-XVII ст. – становлення англломовного дискурсу;
- 5) XVII-XX ст. – поширення англломовного дискурсу та формування національних англломовних дискурсів;
- 6) XXI ст. – глобалізація англломовного дискурсу.

Отже, у підсумку можемо зазначити, що біблійний дискурс в Англії розвивався нелінійно. Зародившись у VII ст., він розвивався і підтримувався як церквою, так і королями, зокрема Альфредом Великим. Із Норманським завоюванням англломовний дискурс зник на три століття як такий, він почав відновлюватися лише в XIV ст., коли Джон Вікліф зробив повний перший переклад Святого Письма, і переживав становлення в XVI-XVII ст., коли були санкціоновані переклади Книги Книг.

У сучасному світі англломовний біблійний дискурс є метанаціональним утворенням та перетворився на одну з рис головних глобалізованого світу. Англломовний біблійний дискурс став джерелом фразеологізмів, які поширилися не лише в повсякденній англломовній

дискурс, але і в дискурси інших мов. Дослідження не є вичерпним і відкриває широкі **перспективи** подальшої наукової розвідки еволюції англomовного біблійного дискурсу.

Література

- Bede.* Bede : a Biblical Miscellany / Bede, The Venerable Saint, A. G. Holder, W. T. Foley. – Liverpool : Liverpool University Press, 1999. – 201 p.
- Bobrick B.* Wide As the Waters : The Story of the English Bible and the Revolution / Benson Bobrick. – NY : Simon and Schuster, 2011. – 384 p.
- Bruce F.F.* History of the Bible in English / F. F. Bruce. – Cambridge : Lutterworth Press, 2002. – 274 p.
- Daniel D.* The Bible in English : its history and influence / David Daniel. – New Haven : Yale University Press, 2003. – 899 p.
- Dunn M.* The Christianization of the Anglo-Saxons C.597-c.700 : Discourses of Life, Death and Afterlife / Marylyn Dunn. – L. : A&C Black, 2010. – 282 p.
- Norton D.* A history of the English Bible as literature. - Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2000. – 484 p.
- Wilcox S. M.* Fire in the Bones : William Tyndale, Martyr, Father of the English Bible / S. Michael Wilcox. – Salt Lake City, Utah : Deseret Book, 2004. – 255 p.
- Wycliffe J.* The Wycliffe Bible : John Wycliffe's Translation of the Holy Scriptures from the Latin Vulgate / John Wycliffe. – US : Lamp Post Inc., 2008. – 798 p.

(Матеріал надійшов до редакції 15.10.17)

УДК: 811.111 : 81'373.7 : 659 : 81'42

ГОЛУБ Ю. І., ПАНТЮХ В. О.
(Запорізький національний університет)

АВТОРСЬКІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються функціонально-прагматичні та мовні особливості рекламного дискурсу. Важливу роль у ньому відіграють стійкі словосполучення, що служать ефективним засобом посилення впливу рекламних текстів на адресата. Особливу увагу приділено авторським перетворенням фразеологічних одиниць.

Ключові слова: рекламний дискурс, слоган, фразеологічна одиниця, функції фразеологізмів, авторська трансформація.

Голуб Ю. И., Пантюх В. О. Авторские преобразования фразеологизмов в англоязычном рекламном дискурсе. В статье рассматриваются функционально-прагматические и языковые особенности рекламного дискурса. Важную роль в нём играют устойчивые словосочетания, которые служат эффективным средством усиления влияния рекламного текста на адресата. Особое внимание уделяется авторским преобразованиям фразеологических единиц.

Ключевые слова: рекламный дискурс, слоган, фразеологическая единица, функции фразеологизмов, авторская трансформация.

Golub Y. I., Pantiukh V. O. Author's Transformations of Phraseological Units in the English-language Advertising Discourse. The article deals with functional, pragmatic and language peculiarities of the English-language advertising discourse, in which different forms of language and various linguistic, visual, audio techniques are employed to appeal to potential buyers in order to promote certain products and services. In our everyday lives we meet advertising in many forms – from printed media, television commercials, billboards, Internet. Advertising serves many functions (informative, social, ideological, economic, educational, manipulative). But its main function is promotional: to draw our attention and keep in our minds the availability and desirability of a product, service or brand, to motivate us to choose it. In order to achieve this aim and to get the predetermined response advertising texts must be attractive and memorable. Phraseological units belong to those powerful language means which increase their pragmatic potential. Phraseological units are stable word-groups characterized by a completely or partially transferred idiomatic meaning, inability of syntactic expansion and variation of constituents, restricted scope of grammatical forms of components. Classifications of phraseological units are based on different principles: semantic, structural, functional, etymological, thematic, stylistic.

Phraseological units of all types are used in advertising texts. They have nominative, cognitive, communicative functions. From the point of view of pragmatic potential of phraseological units stylistic, directive, accumulative, evaluative functions are distinguished. Stylistic function conveys the connotative aspect of the advertising utterance. Accumulative function reveals the empirical information summarized in one short phrase. Directive function aims the potential buyer at making the right decision to buy the advertised product. Evaluative function expresses the subjective attitude of the author towards the product advertised in the campaign. According to the degree of preservation of the form and meaning of phraseological units they are divided into pure and transformed idioms, the latter are subdivided into paraphrase and interpreted phraseological unit. Pure phraseological unit in the advertising text is the unit which didn't undergo any formal or semantic modifications. Paraphrase is an idiom the constituent of which was modified or another lexical unit was substituted for it. Interpreted idiom is a phraseological unit the general meaning of which was changed due to marketing purposes and its semantic and pragmatic planes are modified to suite advertising context.

Key words: advertising discourse, slogan, phraseological unit, functions of phraseological units, author's transformation.

Реклама займає важливе місце у сучасному житті суспільства. Вона присутня на радіо, телебаченні, на сторінках газет і журналів, у громадському транспорті, в інтернеті. Реклама виконує такі функції, як інформаційна, маніпулятивна, соціальна, економічна, естетична, ідеологічна, просвітницька [Михайлова]. Рекламні повідомлення передають необхідну інформацію про наявні товари та послуги і спонукають споживачів до їх придбання. Таким чином, реклама стає засобом маркетингової комунікації, забезпечуючи зв'язок між виробником та споживачем.

Рекламний дискурс – це різновид рекламної комунікації, в якій створюються та розповсюджуються інформативні, образні та сугестивні тексти, що просуваються та оплачуються рекламодавцем з метою спонукання споживачів на придбання рекламованих товарів [Бернадская 2008, с. 3]. Рекламний дискурс є комплексним явищем, він включає вербальну, візуальну, звукову, тактильну, смакову складові. Особливістю рекламного дискурсу є його прагматична орієнтація, необхідність здійснення впливу на адресата з метою стимулювання бажаної для рекламодавця поведінки. Ефективність впливу рекламних текстів на адресата залежить від багатьох факторів, серед яких велику роль відіграють лінгвістичні засоби. Рекламний текст має привернути увагу читача, вразити його, викликати позитивні емоції та приємні асоціації. Образність і емоційність створюються за рахунок широкого використання слів з конотативним значенням, стилістично маркованих мовних одиниць, фразеологізмів.

Рекламний дискурс є об'єктом вивчення багатьох наук, у тому числі й лінгвістики. Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників реклами можна назвати таких вчених, як Ю. С. Бернадська, В. О. Михайлова, Г. Кук, Л. Проктор. При цьому розглядаються види і функції рекламних повідомлень, механізми впливу на реципієнта, використані лінгвістичні засоби. Однак, оскільки рекламний дискурс зазнає постійних трансформацій та змін, його вивчення не втрачає своєї **актуальності**.

Метою нашого дослідження є виявлення особливостей функціонування індивідуально-авторських трансформованих фразеологічних одиниць в англomовному рекламному дискурсі **Об'єктом** дослідження є слогани провідних світових брендів, а **предметом** виступають функціонально-прагматичні та семантичні особливості модифікованих фразеологічних одиниць, які входять до їх складу.

За визначенням О. В. Куніна, фразеологізм – це стійке словосполучення з ускладненою семантикою, яке не утворюється за існуючими структурно-семантичними моделями [Кунин 2005, с. 4]. Серед основних ознак фразеологізму називають: переосмислене цілісне значення, наявність образної основи, ідіоматичність (зв'язаність) значення, емоційно-експресивне забарвлення, прагматичний потенціал, не здатність синтаксичного поширення і варіювання компонентів, досить вузьке коло вживання граматичних форм компонентів [Камінська 2011, с. 123]. Вищезазначені ознаки роблять стійкі словосполучення потужним експресивним засобом, що і обумовлює їх широке використання у рекламному дискурсі.

Основними функціями фразеологічної одиниці є: комунікативна (фразеологізми слугують засобом спілкування або повідомлення будь-якої інформації про об'єкт); номінативна (співвіднесеність з об'єктами реального світу, включаючи ситуації, а також заміна цих об'єктів в мовленнєвій діяльності фразеологічними найменуваннями); пізнавальна (когнітивна) – опосередковане пізнанням соціально-детерміноване відображення об'єктів реального світу, яке допомагає їх зрозуміти. Пізнавальна і номінативна функції реалізуються в комунікативній, створюючи діалектичну єдність. У цьому проявляється ієрархічність функціонального аспекту фразеологічної системи [Кунин 2005, с. 58].

З погляду прагматичного потенціалу фразеологічної одиниці, виділяють такі функції, як стилістична, кумулятивна, директивна, оцінна та резюмуюча. Стилiстична функція – це особлива цілеспрямованість мовних засобів для досягнення стилістичного ефекту зі збереженням загального інтелектуального змісту висловлювання. Вона реалізує конотативні особливості фразеологізму. Кумулятивна функція властива прислів'ям, які є узагальненням життєвого досвіду народу, досвіду, який отримав загальне визнання і реалізується в мові у

вигляді поради, пропозиції. Ця функція тісно пов'язана з директивною, яка безпосередньо направляє, впливає, виховує та формує особистість. Оцінна функція реалізує суб'єктивне ставлення автора до об'єктивної реальності, яке виражається в позитивному або негативному відношенні до певного предмета оточуючого світу. Резюмуюча функція полягає в тому, що фразеологізм є коротким резюме попереднього висловлювання.

У науковій літературі висвітлюється значна кількість класифікацій фразеологізмів, що засновані на різних критеріях (семантичному, структурному, функціональному, етимологічному, тематичному, стилістичному). У рекламних текстах використовуються фразеологічні одиниці різних типів, при цьому вони часто зазнають авторських модифікацій. Відповідно до класифікації Ю. С. Бернадської [Бернадская 2008, с. 76], стійкі словосполучення поділяються на чисті фразеологізми, які зберігають своє первинне значення і форму, проте відображають реалії рекламованого товару, та авторські трансформовані фразеологізми, серед яких виділяються парафрази і переосмислені фразеологізми.

Трансформований фразеологізм – це «будь-яке відхилення від загальноприйнятої норми, закріпленої в лексикографічних джерелах, а також імпровізована зміна в експресивно-стилістичних цілях» [Гусейнова 1997, с. 7]. Під парафразом розуміють заміну одного слова або цілої фрази на назву бренду. Переосмислений фразеологізм – це фразеологізм, що змінюється відповідно до індивідуальних потреб автора, який його використовує для рекламування своєї продукції.

Класифікації авторських трансформацій фразеологічних одиниць представлено у ряді робіт [Арсентьева, Давиденко, Давлетбаева 2006]. Серед найбільш уживаних типів перетворень можна назвати такі :

1. Оказіональна конкретизація значень – введення ад'єктивних або адвербіальних компонентів, які конкретизують час, місце, подію або особу.
2. Оказіональна субституція або лексико-граматична заміна – заміна одних компонентів фразеологічної одиниці на інші семантично подібні.
3. Оказіональна експресивізація – введення компонентів, що підсилюють емоційну експресивність тексту.
4. Оказіональна інтенсифікація фразеологічної одиниці – гіперболізація уявлень про будь-який об'єкт реального світу.
5. Перестановка компонентів фразеологічної одиниці – компоненти ідіоми взаємозамінюють один одного.

На основі рекламних слоганів відомих компаній, вибраних з інтернет ресурсу *Best ads on tv*, ми проаналізуємо особливості вживання фразеологічних одиниць та їхній вплив на потенційного споживача.

Так, в основу слогану відомої американської корпорації по виготовленню комп'ютерів *Easy as Dell* («легко як Dell»), було покладено фразеологізм *easy as pie*, що означає "very easy" («дуже легко»). Використовуючи цей вираз, компанія інформує покупців, що з запропонованим товаром проблем не буде, користування такою технікою не вимагає жодих зусиль, головне завдання потенційного покупця – просто насолоджуватися процесом роботи та її результатами. Модифікований фразеологізм є прикладом okazіональної субституції, оскільки у ньому лексичну одиницю *pie* було замінено на назву компанії *Dell*, тобто ім'я загальне було змінено на власну назву, що забезпечило збереження структури стійкого словосполучення та модифікацію його значення.

Медичний заклад *Myojin-kan Brain Clinic*, який спеціалізується на нейрохірургії та неврології, використав слоганом своєї клініки досить розповсюджений фразеологізм *time is money* («час – гроші»), замінивши лексичну одиницю *money* на *brain*, в результаті чого з'явилося трансформоване стійке словосполучення *time is brain* («час – мозок»), що є прикладом okazіональної інтенсифікації. Значення вихідної ідіоми стосується матеріальної сфери життя людини і вказує на те, що не потрібно витратити час на розмови або справи, які не приносять прибутку, а навпаки заважають. У новому фразеологізмі акцент робиться на одному з найважливіших органів людини – головному мозку, проблеми з яким перешкоджають

людині досягти успіху у будь-якій сфері діяльності. Основне завдання клініки – це піклування про здоров'я пацієнтів, тому вони наголошують, що не потрібно марно витратити час і забирати в себе шанс жити на повну силу. Лікарі радять звернути увагу на свої проблеми та зайнятися їх вирішенням негайно. Рекламний текст в цілому носить інформативний характер, основний вплив спрямовано на потенційних пацієнтів.

Досить відома ірландська компанія *Guinness* займається пивоварінням та випускає власний продукт. Для рекламування свого бренду маркетингологи обрали фразеологізм *in black and white* («чорним по білому»), який було покладено в основу слогану *not everything in black and white makes sense* («не все, що об'єднує чорне і біле, має сенс»). Модифікований фразеологізм є прикладом оказіональної експресивізації, оскільки цей слоган наголошує на тому, що не будь-яке поєднання «білого» та «чорного» створює довершений продукт. Зазвичай чорний та білий кольори протиставляються один одному та сприймаються разом як щось несумісне, як таке, що має протилежні властивості. Проте у рекламному слогані значення цих лексичних одиниць не протиставляються, а навпаки поєднуються, оскільки рекламований вид пива має властивості темного та світлого напою. Отже, стосовно пива *Guinness* поєднання темного та світлого (чорного та білого) не є чимось незвичайним, а навпаки, така єдність веде до утворення принципово нового смаку. І саме ця ідея знаходить своє вираження у слогані компанії. За допомогою фразеологічної одиниці відбувається передача інформації на підсвідомому рівні. Вживаючи заперечну частину *not*, компанія акцентує увагу на своїй продукції, залишаючи позаду конкурентів, а в поєднанні з займенником *everything* цей вислів має більший емоційний ефект.

Американська дочірня компанія *Coldwell Banker* заслуговує на довіру своїх клієнтів уже багато років, для підтвердження свого статусу вона обрала такий вислів, як *where dreams come home* («де мрії приходять додому»). За основу було взято фразеологічну одиницю *dreams come true* («мрії збуваються»). Відбулася оказіональна конкретизація значення, оскільки цей трансформований фразеологізм вказує не просто на те, що мрії збуваються, а те, що вони збуваються прямо вдома («приходять додому»), тобто спостерігається конкретизація місця дії. Крім того, у перетвореному фразеологізмі відбувається конкретизація лексичного значення слова *dreams*, оскільки в рекламному слогані під мріями ми розуміємо гроші. Основною метою цього вислову є привернення уваги потенційних клієнтів та заохочення їх до подальшої співпраці з компанією.

Американська торгівельна компанія *Target* досить вдало використала ідіому *give more expect less* («давайте більше, очікуйте менше») в рекламі свого товару, трансформувавши її у вираз *expect more, pay less* («очікуйте більше, платіть менше»), тобто відбулася оказіональна субституція та перестановка компонентів. Структура фразеологічної одиниці збереглася, немає зайвих слів, які б тільки ускладнили розуміння цього виразу. Проте значення модифікованого фразеологізму відрізняється від первинного, тому що основна філософська думка стала більш приземленою, споживацькою. Потенційні покупці завжди сподіваються на більше, коли замовляють і купують товар, при цьому компанія обіцяє високу якість товару за меншою ціною.

Відома американська компанія *Apple* у своєму рекламному слогані використала фразеологізм *an apple a day keeps the doctor away* («хто яблуко в день з'їдає, у того лікар не буває»). Це переосмислений фразеологізм, тому що формально у ньому нічого не змінено, проте лексема *apple* актуалізується одночасно у двох значеннях: у вихідній фразеологічній одиниці *apple* – це фрукт, який містить залізо та інші вітаміни, що є необхідними для нашого здоров'я, в слогані – це також назва бренду техніки, яка допомагає у повсякденному житті та вже стала невід'ємною частиною людського буття, хоча має досить негативний вплив на організм. Однак споживачі не звертають увагу на можливі негативні наслідки користування рекламованою продукцією, оскільки увага сконцентрована на позитивній конотації вихідного фразеологізму.

Японська компанія *Asics*, яка має досить популярну лінію спортивного одягу та взуття, обрала слоганом своєї марки фразеологізм *sound mind, sound body* («у здоровому тілі

здоровий дух»). Це чистий фразеологізм, який не зазнав авторської трансформації, оскільки збережене його первинне значення та структура. Заняття спортом – це шлях до фізичного та душевного здоров'я, що є важливим для людей будь-якого віку, фінансового та соціального положення. А правильно підібрані спортивний одяг та взуття – гарантія успішності занять спортом. Таким чином, не перенасичений зайвою інформацією, легкий для запам'ятовування рекламний слоган привертає увагу широкої цільової аудиторії.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє дійти **висновків** про те, що фразеологічні одиниці виступають ефективним засобом впливу у рекламному дискурсі. Використання фразеологізмів у чистому або модифікованому вигляді робить рекламний слоган влучним, яскравим, легким для запам'ятовування. Найбільш поширеним авторським перетворенням фразеологізмів у проаналізованому матеріалі є оказіональна субституція, яка передбачає лексико-граматичну заміну одного з компонентів фразеологічної одиниці, що дозволяє адаптувати фразеологізм до рекламних потреб компанії.

Подальші **перспективи** дослідження пов'язані із вивченням інших мовних засобів підвищення впливу рекламних текстів на адресата, зокрема паронімічної атракції.

Література

- Арсентьева Е. Ф. Фразеология и фразеография в сопоставительном аспекте (на материале русского и английского языков) / Е. Ф. Арсентьева. – Казань : Казан. гос. ун-т, 2006. – 172 с.
- Бернадская Ю. С. Текст в рекламе / Юлия Сергеевна Бернадская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 288 с.
- Гусейнова Т. С. Трансформация фразеологических единиц как способ реализации газетной экспрессии : дисс.... канд. филол. наук : 10.02.01 / Т. С. Гусейнова. – Махачкала, 1997. – 188 с.
- Давиденко Л. Б. Авторські модифікації фразеологічних одиниць у художньому мовленні / Л. Б. Давиденко, В. М. Бойко. – Ніжин : Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – Філологічні науки. – Мовознавство. – 2012. – С. 30-33.
- Давлетбаева Д. Н. Типологическая моделируемость фразеологических трансформаций (на материале русского, английского, французского и турецкого языков) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/tipologicheskaya-modeliruemost-frazeologicheskikh-transformatsiy>.
- Камінська В. С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці / В. С. Камінська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : 2011. – Випуск 5. – Серія 9. – С. 122-128.
- Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка : Уч. пос. для ин-тов и фак. иностр. яз.– 3-е изд., стереотип. / А.В. Кунин. – Дубна: Феникс+, 2005 – 488 с.
- Михайлова В. А. Теория и практика рекламы [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vse-uchebniki.com/imidj-brend-reklama/teoriya-praktika-reklamyi-uchebnik-pod-red.html>
- Cook G. The Discourse of Advertising / Guy Cook. – London : Routledge, 2001. – 272 p.
- Proctor L. Successful strategies : linguistic elements used in advertising [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://iris.lib.neu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1081&context=honors_projects

Джерела ілюстративного матеріалу

Best ads on tv [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bestadsonTV.com>.

(Матеріал надійшов до редакції 5.10.17)

УДК: 81'22 : 395 : 008

ДЕРЕВЯНКО Ю. М.

(Запорізький національний університет)

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ЯК ЕТНОСЕМІОТИЧНИЙ ВИЯВ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто феномен мовленнєвого етикету в семіотичному аспекті; диференційовано поняття «ввічливість» та «етикет». Продемонстровано універсальний та культуророзумовлений характер етикетних знаків. Проаналізовано вербальні й невербальні складники ритуалу, який представлено як сталу етикетну ситуацію.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, етикетний знак, універсалія, культурна специфічність, культурний код, ритуал.

Деревянко Ю. М. Речевой этикет как этносемиотическое проявление культуры. В статье уделено внимание рассмотрению феномена речевого этикета в семиотическом ракурсе; дифференцированы понятия «вежливость» и «этикет». Продемонстрирован универсальный и культурообусловленный характер этикетных знаков. Проанализированы вербальные и невербальные составляющие ритуала, который рассмотрен как устойчивая этикетная ситуация.

Ключевые слова: речевой этикет, этикетный знак, универсалия, культурная специфичность, культурный код, ритуал.

Derevianko Y. M. Speech Etiquette as an Ethno-semiological Manifestation of Culture. The greatest attention in the article is given to consideration of speech etiquette in semiotic perspective as a kind of symbol system. The article emphasizes the necessity of

differentiation between the concepts "politeness" and "etiquette". Etiquette is a universal phenomenon that is updated in speech and behavior regardless of the geographical location and the time of the functioning of the culture. Etiquette is not the same as politeness, which is only a part of the etiquette rules. The difference between concepts also consists in motivating the choice of speech means.

The article reveals the universal and culturally-determined character of etiquette sign. Structural knowledge about the mentality of people and the world is expressed in cultural signs. According to semiotic approach to the study of sign systems, universal, general and specific etiquette signs of different cultures can be determined. Etiquette is a set of universal pattern signs that can satisfy the cultural requirements of different people. They are updated in the standard situations of acquaintances, appeals, greetings, farewells, apologies, gratitudes, etc. A special language of communication is formed on the basis of universal stereotypes of etiquette behavior in everyday life situations. The cultural conditionality of the etiquette is manifested in peculiar forms of realization of symbolic content, the priority of verbal or nonverbal coding of information, as well as in choice of coding means.

The paper focuses on verbal and nonverbal components of the ritual, which is presented as a stable etiquette situation. The ritual is an important way of conveying cultural information related to internal rules and norms within a particular culture. The linguistic accompaniment of a certain ritual may vary significantly depending on cultural values. However, within a particular culture, the form and meaning of etiquette signs, which are represented by stereotyped speech formulas, will be stable and predictable within the ritual.
Keywords: speech etiquette, etiquette sign, etiquette universal, cultural specificity, cultural code, ritual.

Етикет є невід'ємною частиною культурно-соціального життя людини, тому наукові розвідки, пов'язані з цим феноменом, повсякчас привертають увагу дослідників. У мовознавстві ще не вироблено єдиної точки зору щодо інтерпретації сутності етикету, а кожне з досліджень розкриває здебільшого якийсь один аспект цього складного феномена. Загальновизнано, що етикет є фундаментом розвитку суспільства й обов'язковим компонентом процесу комунікації [Arendholz 2013; Лихачева 2009]. У процесі історичного розвитку людства формується набір правил взаємодії особистостей у соціумі [Lakoff 1973; Leech 2014; Бгажноков 1978; Стошкус 1988] та сукупність моральних норм і вимог до поведінки людей у тій чи іншій культурі [Карасик 1991]. Певні вимоги висуваються й до вербального оформлення етикетного спілкування, яке визначають як сукупність мовленнєвих актів [Haugh 2015; Формановская 2002], набір мовленнєвих формул з відображенням соціальних ознак учасників спілкування [Coulmas 2013; Крысин 1976], елемент культурного коду [Красных 2002] або складну знакову систему [Балакай 2002, Гольдін 1983].

Актуальність дослідження етикету зумовлена необхідністю розв'язання проблем міжкультурної комунікації та соціальної взаємодії. Усвідомлення універсальних рис етикетної комунікації сприяє адаптації комунікантів до умов того чи іншого соціокультурного середовища, а знання її специфічних рис забезпечує успішність спілкування у стандартизованих ситуаціях етикету.

Мета статті: розглянути універсальні та специфічні ознаки мовленнєвого етикету в семіотичній площині етнокультури.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

- виявити специфіку понять «ввічливість» та «етикет», обґрунтувати необхідність їх диференціації;
- розкрити універсальні та своєрідні властивості етикетних знаків;
- розглянути ритуал як стереотипну етикетну ситуацію, яка має як вербальну, так і невербальну актуалізацію.

Поняття етикету часто ототожнюється з поняттям ввічливості. Робін Лакофф [Lakoff 1973] формулює правила чемності, які, за її твердженням, зрозумілі й необхідні для вживання кожним учасником етикетної комунікації. П. Браун та С. Левінсон [Brown, Levinson 1987] наголошують, що в будь-якій етикетній мовленнєвій ситуації діє універсальний принцип ввічливості, який і спонукає комунікантів застосовувати ті чи інші форми мовленнєвого етикету, незалежно від їх співвіднесеності з конкретною культурою.

Варто розрізнити поняття «етикет» та «ввічливість», оскільки різниця між ними полягає в мотивації вибору мовленнєвих засобів. Цю думку поділяє Т. В. Ларіна [Ларіна 2009], яка вважає ввічливість системою комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на гармонійне, безконфліктне спілкування, що відповідає очікуванням комунікантів. Вибір стратегій і мовленнєвих засобів визначається прагматичними мотивами – відповідати комунікативному контексту і демонструвати доброзичливе й шанобливе ставлення до партнера. Оскільки етикет – це стала регламентована система поведінкових та

комунікативних норм і правил [Лихачева 2009], вибір етикетних мовленнєвих формул і знаків пов'язаний з прагненням відповідати культурним традиціям та поведінковим вимогам.

Ввічливість – це характеристика дискурсу, мовленнєво-мисленнєвих дій партнерів з комунікації, у той час як етикет – форма стосунків комунікантів, вимоги до їх поведінки в межах стандартизованої ситуації. Ввічливість передбачає демонстрацію поваги до партнера, а етикетні правила визначають форму поведінки співвідносно з культурним простором, у якому знаходяться комуніканти. Отже, етикет та ввічливість є суміжними, але не тотожними поняттями.

Незважаючи на різні тлумачення етикету, дослідники одностайні щодо універсальності цього явища та культурної зумовленості його виявів. Дж. Уоттс [Watts 2003, с. 24] зауважує, що етикет має «природу хамелеона», тобто набір шаблонних знаків, які здатні задовольнити культурні вимоги різних народів, і з них комуніканти вибирають необхідний. В умовах повсякденного спілкування прийнято обирати універсальні етикетні формули щодо стандартних ситуацій знайомств, звертання, привітання, прощання, вибачення, подяки. Знаки обираються стандартні для цих ситуацій «незважаючи на те, що відбувається безперервний вибір з великого мовного арсеналу найбільш доречного засобу стосовно ... ситуацій спілкування, соціальних ознак комунікантів тощо» [Формановская 2002, с. 182-183].

Етнографи, досліджуючи поведінкову культуру різних народів, вказують на етикетизацію ситуацій повсякденного життя: гостинність, обмін дарунками, трапеза, весілля, похорон, вітання, прощання, каяття, подяка, співчуття тощо. О. П. Проценко [Проценко 2004] зазначає, що за різноманітним поведінковим форм стоїть щось єдине, загальне та об'єднує, що обумовлює створення універсальних стереотипів етикетної поведінки, які формують особливу загальнодоступну мову спілкування. Відповідно до цього, мовленнєвий етикет різних культур має універсальні риси, що виявляються в конкретних мовленнєвих ситуаціях.

Етикет беззаперечно є невід'ємним елементом культури кожного народу, що співвідноситься з комплексом соціальних цінностей, загальних для будь-якого суспільства та становить систему правил поведінки, які складають єдине ціле. Наголошуючи на природженій культурній специфічності етикету, В. І. Карасик стверджує: «Етикет національно специфічний. Етикетне спілкування підтримує традиційні форми міжособистісних відносин, тобто є однією з підстав культурної традиції мовного колективу. Етикет являє собою відбиття культурних цінностей суспільства» [Карасик 1991, с. 107] у правилах поведінки.

Національний характер мовленнєвої поведінки виявляється у прагненні до експресивності учасників комунікації, до вживання традиційних, оригінальних мовленнєвих форм, щоб підкреслити свою культурну ідентичність [Клоков 2000, с. 65]. Кожна культура створює власні правила, стандарти й норми поведінки. На переконання А. І. Кравченка, існують культури «інтенсивного насичення нормами» та «неінтенсивного насичення нормами» [Кравченко 2003, с. 14].

Правила етикетної комунікації в одних культурах є більш регламентованими, ніж в інших. Наприклад, українська етикетна культура демонструє більш легкий і невимушений стиль комунікації, порівняно з суворо регламентованою англійською культурою. Зокрема, у ситуації прохання англійці дотримуються дистанції, уникають імперативності, формулюють прохання у вигляді питання, орієнтованого не на адресата, а на адресанта повідомлення (англ. *Could I have your book for a couple days, please?*), або ставлять непрямі питання, висловлюючи «сумнів у можливості й бажанні адресата виконати прохання» [Ларина 2009, с. 98] (англ. *I am wondering if you could possibly give me your book*). Тим часом особливості українського мовленнєвого етикету дозволяють висловлювати прохання прямо та імперативно – укр. *Будь ласка, дайте мені Вашу книгу, Дозвольте Вас попросити дати мені Вашу книгу* і набагато рідше за допомогою більш розгорнутої конструкції – укр. *Чи можу звернутися до Вас із проханням дати мені Вашу книгу?*

Виразними виявляються відмінності між комунікантами в етикетному спілкуванні при актуалізації універсальної опозиції «свій – чужий» в умовах культурних контактів [Формановская 2002, с. 190]. Особливо яскраво ця опозиція виявляється у спілкуванні між представниками колективістських культур (Японія, Корея, Польща, Росія, Україна, Колумбія, Венесуела) та культур індивідуалістичного типу (США, Великобританія, Німеччина, Канада, Австралія, Нова Зеландія). Прогнозованість поведінки в конкретному типі культури допомагає співрозмовникам дотримуватися прийнятних норм спілкування, навіть уживати їх автоматично. Проте в ситуації контакту з представником іншого типу культури мовленнєва поведінка не завжди передбачувана, оскільки одна й та сама дія може сприйматися по-різному. Адресат прагне навіть «інстинктивно уникати спілкування» з адресантом через «постійну загрозу його самоповазі» [Gudykunst 2003, с. 25]. С. Сонг [Song 2012], порівнюючи мовленнєвий етикет корейців та американців як представників різних типів культур, дійшов висновку, що тип культури визначає домінуючий стиль комунікації та комунікативної поведінки в певній спільноті, а, отже, і особливості вживання мовленнєвого етикету: допустимий рівень експресивності, офіційності, лаконічності, дистанційності. Риси, властиві одній культурі, часто неприйнятні для іншої.

Е. Холл [Hall 1960] говорить про «висококонтактні» та «низькоконтактні» культури. Представники «висококонтактних» культур торкаються один одного частіше, сидять чи стоять ближче, встановлюють зоровий контакт частіше, говорять гучніше. Є народи (італійці, турки, латиноамериканці), які не уявляють етикетної взаємодії без тактильних дотиків, іноді навіть не звертаючи увагу на те, наскільки комуніканти віддалені або наближені один до одного. У «низькоконтактних» культурах відбувається все навпаки.

У культурних знаках втілюються структуровані знання про ментальність людей і світ. В аспекті семіотичного підходу до вивчення знакових систем визначаються універсальні, загальні та специфічні етикетні знаки різних культур. Етикетні повідомлення, котрі складаються з етикетних знаків, повинні співвідноситися з кодом, що є загальним та зрозумілим для культури, в межах якої відбувається комунікація. Культурний код виступає основним способом формування послідовності конкретних етикетних повідомлень, дозволяє їх передавати, декодувати та інтерпретувати, адже без знання коду етикетний текст виявиться незрозумілим. Люди зможуть лише сприймати систему послідовних експонентів певного змісту, про який вони не мають уявлення, тому етикетний знак не може бути декодований коректно, що дозволило б проникнути на смисловий рівень національної культури.

Етикетна знакова ситуація втілює статичну комунікативну ситуацію і, за словами Н. І. Формановської [Формановская 2002, с. 182-183], являє собою «зразок яскраво вираженої стандартизованої мовленнєвої поведінки», оскільки учасники ситуації вживають заздалегідь встановлені знаки для обміну інформацією. Усі дії людини також регламентовані та відповідають прийнятому сценарію.

Статичність етикетних ситуацій особливо чітко виражена в ритуалах. Ритуал – це сценарій, який допомагає впорядкувати дії людей [Топоров 1995]. Ритуал в етикеті є стереотипною формою поведінки, що доведена до автоматизму. Він обов'язково має «зворотну сторону», тобто символічне значення, а також виконується з метою зміцнити соціальні зв'язки. Дотримання ритуалів – це сигнал поділу спільних цінностей і загальної культури, або готовність дотримуватися значущих культурних домовленостей. У межах ритуалу всі його учасники ведуть себе передбачувано, тому ритуал можна сприймати як символ психологічної безпеки для його учасників.

Ритуал є важливим способом передачі культурної інформації, пов'язаної зі внутрішніми правилами та устроєм в межах конкретної культури. Мовленнєвий супровід того чи того ритуалу може суттєво відрізнитися залежно від культурних настанов. Проте в межах однієї культури форма й значення етикетних знаків, що представлені стереотипними мовленнєвими формулами, будуть стійкими й передбачуваними в межах ритуалу.

На специфіку етикету (як мовленнєвого, так і немовленнєвого) впливає система обов'язкових вимог сталих етикетних ситуацій, які й визначають відмінності та особливості, що характерні для певної національної культури. Розглянемо приклад своєрідно структурованої системи правил поведінки, що становить етикет гостинності – втілення великодушності та щедрості в багатьох культурах. Прояв гостинності, як правило, є високоритуалізованим і, хоча знаходить паралелі в різних народів, має виняткові риси в окремих культурах.

Різні культури поділяють сакральне ставлення до гостя. В англійській мові одиниці *guest* та *ghost* мають спільну етимологію. Якщо сприймати гостя символічно як незнайомця, що приходить у помешкання ззовні зі своїми думками, мотивами, уявленнями, порушуючи на деякий час усталене життя цієї домівки, то можна помітити в ньому риси привида, що викликає в господарів страх та дискомфорт [Calvo, Sanchez 2016]. Як у випадку з привидом, намагаються задовольнити вимоги гостя, щоб він покинув дім без образи на господаря. Походження одиниць *guest* та *host* також збігається, обидва слова маркують незнайомця, чужинця, ворога. З лінгвістичного погляду одиниці *guest* та *host* становлять дві половини цілого, позначають загальну ситуацію гостинності, у межах якої вони поділяють спільний простір, час та їжу.

«Магічне» значення гостя підкреслюється в роботі американського дослідника етикету К. МакДональда [McDonald 2012]. Він тлумачить прихід гостя як своєрідний тест на щедрість та вияв вдячності до життя. Отже, гість символізує дарунок, що допомагає розкрити в господареві його найкращі якості. Бажаним гостем за таких умов буде непроханий та несподіваний гість. К. МакДональд критикує сучасну американську культуру, що втрачає етикетні навички в прийманні гостей, відмовляючись від ритуалу гостинності та того, що він символізує. Згідно з даними цього вченого, сьогодні можна часто почути у відповідь на стук у двері фразу: *“There is a danger on the other side of the door!”*, замість стандартної етикетної формули вітання [McDonald 2012, с. 168].

Проте більшість культур вважає етикетну ситуацію гостинності дуже важливим ритуалом, що починається з його привітання. В одних культурах таке привітання є невербальним, наприклад, мовчання (північні індіанці) чи сльози (південні індіанці). У племен Нової Зеландії [Рахматуліна 2002; с. 46] тертя носами символізує звернення до “*ha*”, або “дихання життя”, яке сходить безпосередньо до богів. Той, із ким потерся носом господар будинку, уже не вважається “*Manuhiri*” (прибульцем, привидом), а стає “*Tangata whenua*” – людиною землі, тобто рівним. У цій ситуації вербальне оформлення ритуалу гостинності є зайвим, а іноді навіть табується. Ці приписи та обмеження пов'язані з культурними традиціями, що організують етикетне спілкування в ситуації гостинності.

В інших, зокрема, європейських культурах, відсутність уживання етикетних формул вітання викликає образ, невдоволення, дискомфорт з боку гостя. Зустріч гостя необхідно супроводжувати фразами, наприклад, англ. *Welcome! Thank you for your visit!*, фр. *Je suis content de vous voir!* укр. *Проходьте! Не соромтесь! Почуйтеся, як удома!* коли гість заходить у помешкання, або під час вітального тосту. Уживані етикетні формули підкріплюються невербально. Наведемо приклад. *“The guests began to arrive... dressed in all their finery. She was ... greeting all the guests with a small bow, a big grin and a kind “Good evening.” Then, with a casual wave of his hand, he directed them to the bar for drinks and appetizers. After all the guests were seated, he stood and said “Thank you all for coming. ...I thank each and everyone of you for being here, sharing in this very special evening with me and my soon-to-be-bride”* [Cordell, с. 33]

У цьому прикладі описується прийом гостей з нагоди заручин (Engagement party). Під час свята господарі заручаються, отримують статус *engaged*, тобто згодні розділити життя один з одним. Вербальні етикетні формули *“thank you all for coming”*, *“I thank each and everyone of you for being here”*, які виголошуються під час вітального тосту, маркують значущість єдиного простору для гостей і господарів. Гості виявляються також залученими до спільного проведення часу, святкування, трапези й згодні розділити з господарями

важливий момент їх життя (“*thank you for... sharing in this very special evening*”). На момент святкування гості стають членами родини господарів. Легкий уклін (*small bow*) та широка посмішка (*big grin*) як невербальні знаки вітання підкреслюють повагу господині свята до гостей та виявляють її радість при зустрічі з ними.

Духовне наближення гостя до власної господи та родини в Індії, В'єтнамі та в деяких народах Південної Америки відбувається через спільне подолання відстані від місця зустрічі гостей до будинку господарів [Тужилин 1966]. Відстань напряму залежність від рівня поваги до гостя.

Духовну близькість гостя до господаря також символізує його розміщення за столом. У східній культурі розміщення гостей ближче до монгольського хана під час бенкету демонструвало не тільки впливовість людини в суспільстві, але й її вагомість безпосередньо для повелителя [Гольдін 1983, с. 6], адже у такий спосіб простір між ними звужувався. Аналізуючи етикетні правила, Т. В. Цив'ян [Цив'ян 1965, с. 147] справедливо зазначає, що аранжування ситуації визначається видом події («званий обід») та диференційними ознаками її учасників (соціальний статус, вагомість тощо). У такому випадку мова фактів транспортується на мову етикету, а, отже, на рівень знака. Тому місце, призначене гостю за столом, маркує ставлення господаря до нього.

Ритуал гостинності майже завжди припускає трапезу, частування, яке в західних культурах передбачає певний обмін: господар пропонує гостю їжу, а в обмін отримує від нього компліменти (укр. *Ви чудова господиня! Надзвичайно смачно!*) як знак вдячності за зусилля, докладені до зустрічі й частування гостя. Для англійської культури ця частина ритуалу настільки важлива, що англійці можуть зробити й незаслужений комплімент господарю: “*He watched me in amazement when at a dinner party in London, we swallowed some really disgusting food and I said “Mmm... Delicious”*” (British corpus). Обов'язковий обмін “їжа - комплімент” спонукає англійця до дії, навіть якщо комплімент незаслужений. Такий обмін звичний і для слов'янської культури, проте не завжди гість зобов'язаний відповідати компліментом і може обмежитися порадою, зауваженням щодо приготування окремих страв.

У східних культурах (зокрема, арабській), навпаки, не прийнято здійснювати подібний обмін, дякувати за гостинність або частування, якщо гості є рідними чи близькими знайомими. Подібний етикетний вияв сприйматиметься як образа, адже символізує віддалення від родини, в якій зазвичай ділять їжу й дах над головою й не вимагають нічого взамін. Китайці, щоб не образити господарів, у межах ритуального обміну під час частування обмежуються гучним “плямканням”, звуконаслідуваннями, що символізує задоволення їжею.

У Греції обмін між господарем та гостем набуває дещо іншої форми. Коли гість нахваляє якісь речі господарів (картина, ваза), то господар змушений подарувати цю річ [Zhou 2010]. Представники грецької культури переконані, що господар має поділяти з гостем не тільки їжу й дах над головою, але й усе, чим живе сам господар – тільки таке ставлення символізуватиме повну довіру до гостя, повагу та любов до нього.

Ступінь близькості господаря та візитера або рівень офіційності прийому передає прийнята специфіка форми етикетного вербального висловлювання. На прикладі стандартних фраз під час вручення подарунку господарю бачимо, що формула англ. *We'd like you to accept this very modest token of your esteem* завдяки розширеній формі та складності лексики свідчить про офіційність ситуації. Складний додаток *We'd like + to accept* виражає бажання гостя виявити знаки поваги до господаря та очікування того, що він погодиться прийняти ці знаки. І, навпаки, звужена формула англ. *I'd like you to have this* складний додаток *I'd like + to have* виражає бажання гостя спонукати господаря обов'язково прийняти дарунок, незважаючи на його готовність до цього.

Звужена формула англ. *Here's our little gift* також підкреслює неформальність стосунків, що пов'язують учасників ритуалу. Конструкція *Here's* констатує наявність подарунку й не допускає його відхилення господарем.

Висновки. Отже, етикет – універсальне явище, яке актуалізується незалежно від географічного розташування й часу функціонування тієї чи іншої культури. Етикет не

тотожний ввічливості, оскільки вона є частиною етикетних правил. Етикетна ситуація передбачає наявність комунікантів, що обмінюються інформацією, зміст і форма якої регламентована носіями певної культури. Культурна зумовленість етикету виявляється в актуалізації своєрідних форм втілення символічного змісту, пріоритетності невербального чи вербального кодування інформації, а також у виборі кодуєчих засобів.

Література

- Балакай А. Г.* Русский речевой этикет и принципы его лексикографического описания : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / А. Г. Балакай. – Орел, 2002. – 40 с.
- Бгажноков Б. Х.* Коммуникативное поведение и культура (к определению предмета этнографии общения) / Б. Х. Бгажноков // Советская этнография. – 1978. – №5. – С. 3-17.
- Гольдин В. Е.* Речь и этикет : Кн. для внекл. чтения уч-ся 7-8 кл. / В. Е. Гольдин. – Москва : Просвещение, 1983. – 109 с.
- Карасик В. И.* Язык социального статуса / В. И. Карасик – М. : Институт языкознания АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991. – 495 с.
- Клоков Т. В.* Основные направления лингвокультурологических исследований в рамках семиотического подхода / Т. В. Клоков // Теоретическая и прикладная лингвистика. – Вып. № 2. Язык и социальная среда. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 60-67.
- Кравченко А. И.* Культурология. Учебное пособие для вузов / А. И. Кравченко. – М. : Академический Проект, Триеста, 2003. – 496 с.
- Красных В. В.* Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология : Курс лекций / В. В. Красных. – Москва : Гнозис, 2002. – 284 с.
- Крысин Л. П.* Речевое общение и социальные роли говорящих / Л. П. Крысин // Социально-лингвистические исследования. – М. : Наука, 1976. – С. 42-52.
- Ларина Т. В.* Категория вежливости и стиль коммуникации : сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина – М. : Языки славянских культур, 2009. – 512 с.
- Лихачева Л. С.* Этикет как культурная универсалия / Л. С. Лихачева // Фундаментальные проблемы культурологии: сборник статей по материалам конгресса / Отв. ред. Д. Л. Спивак. – Спб. : Эйдос. – Т. 6 : Культурное наследие : От прошлого к будущему. 2009. – С. 146-156.
- Проценко О. П.* Этикет як аксіологічний вимір культури поведінки і спілкування : дис. на здобуття вч.ступеня д-ра філос. наук : спец. 09.00.07 “Етика” / О. П. Проценко. - Х., 2004. – 369 с.
- Рахматуллина Ж. Я.* Культура общения и взаимопонимания / Ж. Я. Рахматуллина. – РИО Башгу, 2002 – 162 с.
- Стошкус К.* Этикет в развитии общества / К. Стошкус // Этическая мысль : Научно- публицистические чтения. – М. : Политиздат. 1988. – С. 240-258.
- Топоров В. Н.* Миф. Ритуал. Символ. Образ : Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М. : Издательская группа "Прогресс" - "Культура", 1995. — 624 с.
- Тужилин Н.* Мир вокруг тебя / Н. Тужилин. – Симферополь : Крым, 1966. – 360 с.
- Формановская Н. И.* Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – Москва : Русский язык, 2002. – 216 с.
- Цивьян Т. В.* К некоторым вопросам построения языка этикета / Т. В. Цивьян // Труды по знаковым системам. – Тарту : Изд-во Тартуского университета, 1965. – С. 144-149.
- Arendholz J.* (In)Appropriate Online Behavior : A Pragmatic Analysis of Message Board Relations / J. Arendholz – John Benjamins Publishing, 2013 – 285 p.
- Brown P., Levinson S.C.* Politeness : Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. C. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
- Calvo A. M., Sanchez J. B.* Hospitality in American Literature and Culture : Spaces, Bodies, Borders / A. M. Calvo, J. B. Sanchez. – Routledge, 2016. – 214 p.
- Cordell S. Riggins Row / S. Cordell.* – iUniverse, 2013. – 194 p.
- Coulmas F.* Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices / F. Coulmas. – Cambridge : Cambridge University Press, 2013. – 317 p.
- Hall E. T.* Intercultural Communication : a Guide to Men of Action / E. T. Hall, W. F. Whyte // Human Organization. - 1960. - Vol. 19. - P. 567- 576.
- Haugh M.* Im/Politeness Implicatures / M. Haugh. – Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2015 – 369 p.
- Gudykunst W. B.* Cross-Cultural and Intercultural Communication / W. B. Gudykunst. – SAGE, 2003. – 302 p.
- Lakoff R.* The logic of politeness; or minding your p's and q's / R.Lakoff // Papers from the Ninth Meeting of the Chicago Linguistic Society. – 1973. – Vol. 9 – P. 292-305.
- Leech G. N.* The Pragmatics of Politeness / G. N. Leech. – Oxford University Press, 2014 – 343p.
- McDonald K.* The American guest / K. McDonald. // Etiquette : Reflections on Contemporary Comportment / R. Scapp, B. Seitz. – SUNY Press, 2012. – P. 169-170.
- Song S.* Politeness and Culture in Second Language Acquisition (1 part) / S. Song. – Springer, 2012. – 164 p.
- Watts R. J.* Politeness / R. J. Watts. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 318 p.
- Zhou Y.* Festivals, Feasts, and Gender Relations in Ancient China and Greece / Y. Zhou. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 365 p.

(Матеріал надійшов до редакції 7.10.17)

СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ В СВІТЛІ ТЕОРІЇ ФРАКТАЛІВ

Статтю присвячено дослідженню особливостей структурної організації та еволюції мовної системи як фрактального об'єкту. У статті надано огляд наукових розвідок, присвячених висвітленню фрактальної природи мови, доведено, що її системна організація ґрунтується на принципах самоподібності або масштабної інваріантності та рекурсивності, схарактеризовано неординарну структуру мовної системи, проаналізовано хід еволюції мовної системи як фрактального феномену.

Ключові слова: фрактал, ізоморфізм, самоподібність, системна організація мови, еволюція, самоорганізація.

Еникєєва С. М. Системная организация и эволюция языка в свете теории фракталов. Статья посвящена исследованию особенностей структурной организации и эволюции языковой системы как фрактального объекта. В статье дан обзор научных исследований, посвященных анализу фрактальной природы языка, доказано, что системная организация языка основывается на принципах самоподобия или масштабной инвариантности и рекурсивности, охарактеризована неординарная структура языковой системы, описан ход эволюции языковой системы как фрактального феномена.

Ключевые слова: фрактал, изоморфизм, самоподобие, системная организация языка, эволюция, самоорганизация.

Yenikeyeva S. M. Systemic Organization and Evolution of Language in the Light of the Fractals Theory. The article deals with the main peculiarities of structural organization and evolution of the language system as a fractal object. The article reviews the scientific studies devoted to the analysis of the fractal nature of the language. It has been proved in this research that the systemic organization of language is based on the principles of self-similarity or scale invariance and recursiveness. The fractal structure of the language system has been characterized, and the evolution of the language as a fractal phenomenon system has been described.

Key words: fractal, isomorphism, self-similarity, systemic organization of language, evolution, self-organization.

Науковий опис будь-якого об'єкта, як відомо, передбачає застосування цілого комплексу наукових парадигм, оскільки лише системне використання різних підходів дає можливість повніше дослідити і пізнати його. Застосування ідей фрактальної геометрії у дослідженні мови дозволяє по-новому поглянути на принципи організації, функціонування й розвитку мовної системи. Як справедливо зазначають вчені, «фрактальність є фундаментальною сутністю, аналогічною таким фундаментальним сутностям, як простір, час, стохастичність», тому «залучення фрактальної геометрії з урахуванням її дробової (фрактальної) розмірності дозволяє осмислити "більш тонкі" топологічні властивості об'єктів, що пізнаються» [Багатих 2007, с. 27-28].

Засновником теорії фракталів по праву вважають франко-американського математика Б. Мандельброта [Mandelbrot 1982], який виявив, що процеси, що породжують різноманітні природні структури, відбуваються за принципами фрактальної самоподібності. Теорія фракталів, метою якої є дослідження топологічних параметрів складних відкритих нерівноважних систем з нелінійними шляхами розвитку, розглядається вченими як складова синергетичної наукової парадигми. Етимологія терміна «фрактал» служить латинське слово *fractus*, що має значення «подрібнений; ламаний». Саме його використовував Б. Мандельброт для найменування самоподібних структур, що мають нерегулярний характер.

Прикладом фрактальної організації системи може слугувати математичний ряд Фібоначчі: 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233, 377, 610, 987, 1597, 2584, 4181, 6765, 10946 ... [Фібоначчі 1989, с. 312], в якому кожне наступне число є сумою двох попередніх. Лінія, проведена через геометрично представлені сектори цього числового ряду, має форму спіралі. Спіральна організація фракталів спостерігається у будь-якому масштабі, починаючи від ДНК і закінчуючи Всесвітом, що свідчить про універсальні природні принципи будови цих системних об'єктів [Кійко 2016, с. 65].

Сутність теорії фракталів полягає в тому, що структура цілого відображена в його частинах, а це дозволяє математично описувати складномасштабні стереоскопічні фігури неевклідової геометрії, відповідні всіляким об'єктам Буття, таким як хмари, гори, русла річок, узбережжя морів й океанів, пустельні ландшафти, клітини живих організмів, кровеносна (нервова та інші) системи живих істот, рослини тощо.

Дослідження особливостей структурної організації мовної системи шляхом застосування ідей фрактальності дозволяє встановити принципи її самоорганізації і самодобудовування. Новизна підходу, відсутність наукових розробок, пов'язаних з використанням ідей фрактальності у вивченні мовних явищ, зумовлюють **актуальність** наукових пошуків.

Метою нашої розвідки є окреслення перспектив дослідження мовної системи із застосуванням принципів фрактальної геометрії. Для досягнення поставленої мети ми маємо виконати такі **завдання**: довести, що системна організація мови ґрунтується на принципі самоподібності або масштабної інваріантності та рекурсивності; схарактеризувати неординарну структуру мовної системи; висвітлити хід еволюції мовної системи як фрактального об'єкту.

Отже, **об'єктом** аналізу є система мови як фрактальний феномен, а **предметом** наукового пошуку є фрактальні параметри системної організації та еволюції мови.

У вітчизняному мовознавстві вже є досвід екстраполяції ідей і принципів теорії фракталів на вивчення різних мовних явищ, зокрема, формотворчих параметрів художнього дискурсу [Воробйова 2010], суб'єктно-предикатних структур [Домброван 2013а; Домброван 2013б], розвитку лексичної і словотвірної систем мови [Єнікеєва 2011а; Єнікеєва 2011б; Єнікеєва 2011], структурних і функціональних параметрів омонімії в мові та мовленні [Кійко С. 2014; Кійко С. 2016], компаративного аналізу текстів інформаційних медіажанрів [Кійко Ю. 2016], фрактальної семіотики мови емоцій [Шамаєва 2012] тощо.

Ці дослідження підтверджують гіпотезу про фрактальну природу мови, про самоподібність мовної системи на різних рівнях її організації. Мова як синергетична система є ієрархічно організованим нерівноважним відкритим для обміну матерією, енергією й інформацією об'єктом з нелінійними шляхами розвитку. Мова є суперсистемою внаслідок складності (ієрархічності) будови і наявності безлічі ендосистем (макро-, мікросистем), які об'єднують конституенти фонетичного, морфологічного, лексичного, синтаксичного і текстового рівнів. Аналізуючи особливості різнорівневих лінгвальних ендосистем, Є. Курилович розробив теорію мовного ізоморфізму [Курилович 1962], згідно з якою відносини між конституентами кожного з мовних рівнів характеризуються структурним паралелізмом у межах відповідних ендосистем.

Сам термін «ізоморфізм» (від грец. *Isos* – «рівний, подібний» і *morphe* – «форма») був запозичений лінгвістами у математиків і використовувався метафорично: для позначення подібності, не випадкової схожості у будові якісно різних одиниць мови. Так, Є. Курилович, вивчаючи склад (звуковий комплекс) і речення (синтаксичний комплекс) [Курилович 1962, с. 21], виявив структурні аналогії між цими, здавалося б, різними мовними одиницями. Він встановив, що обидві ці одиниці є ієрархічними структурами з центральним, обов'язковим компонентом: голосною для складу, присудком для речення, і маргінальними, факультативними компонентами: приголосними для першої одиниці, другорядними членами речення – для другої.

Структурну подібність рівнів мовної системи було також описано Е. Бенвеністом, який зазначав, що лінгвальні одиниці планом вираження спираються на нижчий рівень, а планом змісту відповідають вищому рівню [Бенвеніст 1974, с. 139]. С. Д. Кацельсон охарактеризував теорію Е. Бенвеніста як процес розгортання мовного ряду у вигляді процесу поступового набору тексту з типографических літер [цит. за Попова 2007, с. 202].

Виявлення рівнів системи мови і вивчення зв'язків між конституентами, що утворюють парадигму кожного рівня, має важливе значення для розкриття сутності системної організації мови і пізнання її природи. Рівнева ієрархія мови – об'єктивна властивість її системи. Рівень мови можна визначити як гранично широку сукупність відносно однорідних одиниць (надклас або суперпарадигму), які в межах свого рівня не виявляють ієрархічних відносин між собою, але реалізують всі свої синтагматичні та парадигматичні відношення. Одиниці, що належать одному рівню, характеризуються якісною своєрідністю, яка вирізняє їх від одиниць інших рівнів, з якими вони не вступають ані в синтагматичні, ані в

парадигматичні зв'язки, але тільки в ієрархічні відносини. У загальній системі мови рівні є певними підсистемами, що мають свою внутрішню впорядкованість, тобто структуру. Рівні пов'язані між собою в єдину систему мови через свої одиниці. Усі рівні системи мови побудовані ізоморфно, тобто мають однакову внутрішню будову [Попова 2007, с. 202].

Отже, усі системні угруповання мовних одиниць (класи, парадигми) є мікросистемами, що входять до складу макросистем (надкласів або суперпарадигм, які формують мовні рівні), які, в свою чергу, організуються в мовну суперсистему. Системні парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні відносини між лінгвальними конститuentами демонструють ізоморфний характер мови на всіх рівнях її організації. Ізоморфна будова мовних ендосистем, їх структурна інваріантність (реалізована через здатність лінгвальних одиниць вступати в регламентовані законами певної мови парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні зв'язки), інваріантність одиниць мовного інвентарю і варіантна реалізація їх у мовленні (відкритість, нерівноважності, нелінійність, гомеостатичність мовної системи на всіх рівнях її організації) – усе це відповідає параметрам об'єктів фрактальної природи.

Слід зазначити, що принципи ізоморфізму (структурної подібності) мовної суперсистеми знайшли свій логічний розвиток у наукових працях з лінгвосинергетики. Так, Т. І. Домброван вважає, що мовна система організована за фрактальним принципом, в ній елементи одного рівня, об'єднуючись, стають «цеглинками» для створення більш складних одиниць і т. д. При цьому діапазон можливих варіантів одиниць кожного наступного рівня збільшується в геометричній прогресії [Домброван 2013а, с. 65].

Кількісний та якісний склад фонетичної ендосистеми будь-якої мови відомий всім її носіям, так само як і більшість конститuentів морфологічної ендосистеми. Що стосується словника, то носії мови, зазвичай, володіють ним частково, відповідно до потреб ефективної комунікації. Кількість словосполучень і речень визначити неможливо, адже комбінаційні можливості лексичних одиниць, що входять до їхнього складу, потенційно нескінченні. У свою чергу, речення, що утворюють текст, мають ще більшу комбінаторну свободу, що робить майже неможливим встановлення точної кількості конститuentів текстового рівня мовної системи.

Цю ж думку висловлював свого часу Н. Хомський, підкреслюючи, що «кожна природна мова має кінцеве число фонем (або букв алфавіту), і кожне речення може бути представлено у формі кінцевої послідовності цих фонем або букв, хоча кількість речень нескінченно велика» [Хомський 1962, с. 416]. У свою чергу, текст як комплексна комунікативна одиниця є своєрідним «сплетінням, яке складається з частин і теоретично може бути нескінченним, подібно казкам "Тисяча й одна ніч"» [Кійко Ю. 2016, с. 69]. Частинами тексту в порядку зростання можна вважати фонему, морфему, слова, синтагми (об'єднання двох слів, пов'язаних підрядним зв'язком), речення, диктеми (елементарні тематизуючі одиниці зв'язного тексту) і т. і. Самоподібність і масштабна інваріантність мовних одиниць «лінгвістичних рівнів зростаючої складності» [Хомський 1962, с. 415] свідчать про їхню фрактальну природу.

Сутність теорії фракталів, як ми вже відзначали, полягає в тому, що структура цілого відображена в його частинах. Усім похідним мовним одиницям властива рекурентність. У математиці під цим терміном розуміють можливість обчислити значення наступного члена послідовності на основі значень попередніх. Так, наприклад, специфіка фонему детермінується її відмітними ознаками – мерізмами [Бенвеніст 1974, с. 130], властивості морфему визначаються особливостями її фонетичних конститuentів, лексеми – типологічними, семантичними і функціональними ознаками морфем, форма і зміст речення «обчислюються» на основі аналізу його безпосередньо складових лексем, а текст є комплексною одиницею, яка інтегрує властивості всіх попередніх членів послідовності, що кількісно збільшується і якісно ускладнюється.

Важливо відзначити, що моделювання мовної системи, засноване на принципах фрактальної геометрії, дозволяє точніше і чіткіше відобразити все різноманіття регулярних зв'язків між лінгвальними конститuentами різних рівнів складності. Крім того, при

моделюванні слід враховувати динамізм мовної системи, що цілком логічно з точки зору синергетики, яка розглядає структуру будь-якої динамічної системи як «локалізований у певних ділянках середовища процес», іншими словами, «процес, який має певну геометричну форму і здатний розвиватися, трансформуватися в середовищі» [Князева 2007, с. 239].

На думку сучасних дослідників, «мова, як система, може бути представлена як сукупність фракталів, які постійно взаємодіють один з одним, замінюють один одного (письмовий на розмовний, розмовний на мимічний і т. і.), що дозволяє говорити про мову, як про надзвичайно рухоме утворення. Вона фіксує в собі спрямованість мислення і в цілому кодує світосприйняття або ментальність, притаманні тому чи іншому народу в конкретний час» [Симонов 2015, с. 11-12]. Цікавою в руслі дослідження фрактальної організації мовної системи здається нам запропонована К. І. Симоновим фрактальна модель мови [Симонов 2015, с. 12], в якій традиційні рівні мовної системи (плоскі фігури традиційної геометрії) замінені генераторами (стереоскопічними фігурами фрактальної геометрії). Крім того, модель представлена у вигляді трансформаційного алгоритму, що відображає властивий лінгвальній системі динамізм (Див. рис. 1).

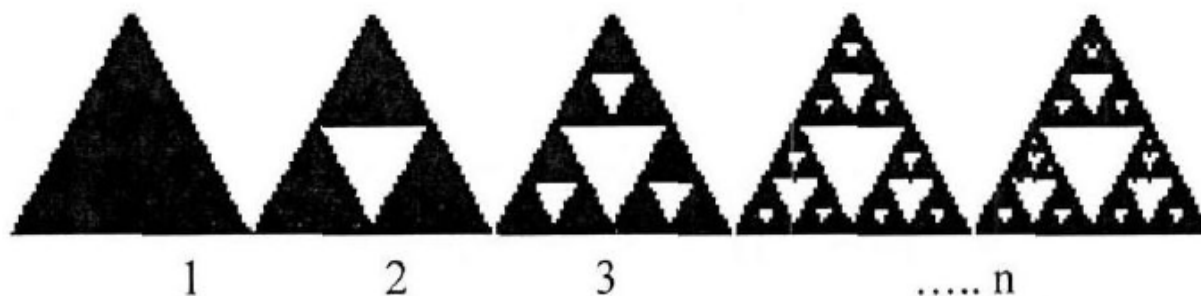

Рис. 1. Фрактальна модель мови, представлена у вигляді трансформаційного алгоритму (за К. І. Симоновим).

У тривимірному середовищі мовний фрактал формується за допомогою певної поверхні, що зветься генератором. За один крок алгоритму кожен з трикутників, що становлять площину, замінюється трикутником-генератором, у відповідному масштабі. У результаті нескінченного повторення цієї процедури виходить геометричний фрактал, який ілюструє організацію мовної матерії. Те, що зазвичай мовознавці називали рівнем або полем, відповідає генератору, вершинами якого виступають речовина, енергія, інформація. При описі лінгвістичних явищ вдається уникнути протиріч, характерних для класичних моделей мови, адже тут йдеться не про замкнуті сфери, а про нескінченну вкладеності мовної матерії. У межах цієї моделі цілком коректним буде сусідство таких генераторів, як фатичний, семантичний і фонетичний, оскільки відтепер вони розглядаються як генератори різного порядку, а не як окремі рівні, виокремлені на різних, а, отже, «некоректних» підставах [Симонов 2015, с. 12].

Використовуючи природний принцип взаємної триєдності речовини, енергії та інформації, що визначає фундаментальну основу існування будь-якої форми матерії, лінгвісти переформатували філософію будови й еволюції мовної системи. Принцип триєдності можна застосовувати до опису мови на будь-якому рівні: елементарному, системному, структурному [Симонов 2013, с. 11-12; Симонов 2015, с. 13; Кійко Ю. 2016, с. 68].

На елементарному рівні така мовна одиниця, як фонема, може бути визначена цією триєдністю таким чином: речовина – звукова, графічна чи інша матеріальна форма; енергія – мерізми; інформація – код, зчитування слуховим, зоровим або іншим аналізатором. У слові вищезазначена триєдність представлена такими компонентами: речовина – звуковий, графічний або паралінгвальний знак; енергія – конотація (вираз емоційних або оцінних

відтінків значення); інформація – сигніфікат (що відображає властивості денотата-референта).

Еволюція фракталів визначається як розрізнений, розділений на частини, самоподібний і змінний процес [Кійко Ю. 2015, с. 117]. Система мови як фрактальний об'єкт перебуває в стані гомеостазу – стані саморегуляції, балансування відкритої нерівноважної нелінійної системи між параметрами порядку і хаосу. Внутрішня організація і функціонування мовної системи спрямовані на збереження сталості свого внутрішнього стану за допомогою скоординованих реакцій конститuentів, які спрямовані на підтримку динамічної рівноваги. Для мови як мультифрактального об'єкта характерним є прагнення відтворювати себе, відновлювати втрачену рівновагу, долати опір зовнішнього середовища.

Головною особливістю мови як високоорганізованої системи є поєднання принципу високої впорядкованості детерміністського типу зі стохастичним (імовірнісним) принципом функціонування. Певна впорядкованість і структурованість такої системи, детермінованість поведінки її конститuentів забезпечують її стійкість і відносну стабільність, спадкоємність еволюційних процесів, а стохастичні відхилення від заданого алгоритму можуть, за умови їх посилення й інтенсифікації, викликати самоорганізацію всієї мовної суперсистеми.

При фрактальному підході в процесі розвитку системи зазвичай розрізняють три фази: 1) початкову – фрактал α , 2) проміжну – фрактал φ ; 3) заключну – фрактал ω . Кількість проміжних фаз φ теоретично безмежна і залежить перш за все від критеріїв спостереження. У період перебування системи в проміжній фазі на окремих ділянках мовного суперфрактала відбуваються флуктуації, здатні викликати саморегуляцію, самодобудовування, самореорганізацію мікро- і макрофракталів. У разі посилення флуктуацій, викликаних дією зовнішнього середовища, система може вийти на новий атрактор – ω -фрактал, а в разі дисипації (розсіювання) – повернутися до попереднього свого стану – α -фракталу.

Хоча фази α і ω вважаються кінцевими точками еволюційного розвитку, проте вони стають такими лише на якомусь певному етапі, тобто вони можуть бути одночасно перехідними пунктами від нижчого рівня на вищий рівень у нескінченному процесі спіралеподібного розвитку фрактального об'єкта, коли кінець одного – це початок нового і т. д. Процес розвитку може бути спрямований як на ускладнення і розширення форми й змісту мовних одиниць, так і на скорочення й зменшення обсягу внутрішньої і зовнішньої форми лінгвальних знаків.

Отже, можемо зробити **висновок**, що теорія фракталів, що є складовою частиною синергетики, відкриває нові можливості в дослідженні складноструктурованих мультимасштабних стереоскопічних об'єктів живої і неживої природи. Мова є фрактальним об'єктом, під яким розуміють геометричну фігуру, що має властивість самоподібності, тобто складається з декількох частин, кожна з яких подібна до всієї фігури цілком. Фрактальність є основним принципом системної організації та еволюції мовної системи з огляду на те, що процес її розвитку являє собою безліч тимчасових, взаємозалежних самоподібних проміжних станів-процесів. Кількість таких проміжних станів (φ -фаз розвитку) – теоретично необмежена. Фази α і ω є відносно «кінцевими», «крайніми» і можуть розглядатися як перехідні пункти від нижчого до вищого рівня її нескінченної спіралеподібної еволюції.

Література

- Бенвенист Э. Уровни лингвистического анализа / Э. Бенвенист // Общая лингвистика. – М. : Прогресс, 1974. – С. 129-140.
- Богатых Б. А. Фрактальная природа постнеклассического познания / Б. А. Богатых // Философские науки. – 2007. – № 6. – С. 27-40.
- Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата / Ольга Петровна Воробьева. – К. : Высшая школа, 1993. – 199 с.
- Домброван Т. И. Фрактальность как фундаментальное свойство языковой материи / Татьяна Ивановна Домброван // Записки з романо-германської філології. – 2013а. – Вип. 1(30). – С. 57-67.
- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики / Татьяна Ивановна Домброван. – Одесса : Одесская городская типогр., 2013б. – 342 с.
- Єнікеева С. М. Архітектоніка системи словотвору як фрактального об'єкту (на матеріалі англійської мови) // Нова філологія. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011а. – № 47. – С. 50-54.
- Єнікеева С. М. Фрактальна організація системи мови // Мова і культура. (науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011б. – Вип. 13. – Т. IX (145). – С. 15-21.

- Еникеева С. М. Фрактальность микросистем словообразования (на материале английского языка) // *Studia Linguistica XX. Язык в логике времени : наследие, традиции, перспективы. Сборник научных трудов.* – СПб. : Политехника-сервис, 2011. – С. 107-118.
- Кійко С. В. Омонімія в мові і мовленні : монографія / Світлана Василівна Кійко. – Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. – 544 с.
- Кійко С. В. Синергетика омонімії як мовного, мовленнєвого і міжмовного явища : монографія / Світлана Василівна Кійко. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 532 с.
- Кійко Ю. С. Німецько-українські паралелі в інформаційних медіа жанрах : фрактальний підхід : монографія / Юрій Євгенович Кійко. – Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2016. – 392 с.
- Кійко Ю. С. Мовна система із фрактальної перспективи / Юрій Євгенович Кійко // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія.* – 2015. – № 16. – С. 117-120.
- Князева Е. Н. Синергетика : Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М. : КомКнига, 2007. – 272 с.
- Курилович Е. Понятие изоморфизма // *Очерки по лингвистике.* – М. : Изд-во иностр. литературы, 1962. – С. 21-36.
- Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы / Бенуа Мандельброт. — М. : Институт компьютерных исследований, 2002. — С. 656.
- Попова З. Д. Общее языкознание / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 408 с.
- Симонов К. И. Фракталы в языковой материи : Монография / Константин Иванович Симонов. – М. : Тезаурус, 2013. – 208 с.
- Симонов К. И. Фрактальное прочтение текста французской фольклорной сказки : автореф. дис. ... док. филол. наук : спец. 10.02.05 "романские языки" / Константин Иванович Симонов. – М., 2015. – 46 с.
- Фибоначчи числа // *Энциклопедический словарь юного математика* / Сост. А. П. Савин. — 2-е изд. — М. : Педагогика, 1989. — С. 312-314.
- Хомский Н. Синтаксические структуры = Syntactic Structures // *Новое в лингвистике.* — М., 1962. — Вып. II. — С. 412-527.
- Шамаева Ю. Ю. Фрактальная семиотика языка эмоций : лингвокогнитивное измерение / Ю. Ю. Шамаева // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* – 2012. – № 1003. – С. 45-52.
- Mandelbrot B. *The Fractal Geometry of Nature* / Benoit Mandelbrot. – New York : Henry Holt and Company, 1982. – 468 с.

(Матеріал надійшов до редакції 15.10.17)

УДК: 811.111:81'373.237:641.5

ЄНІКЄЄВА С. М.

(Запорізький національний університет)

КОСТЮКОВА А. О.

(Запорізький національний університет)

МОСКОВЧУК Л. Ю.

(Запорізька гімназія №71 з поглибленим вивченням іноземної мови)

ШЛЯХИ І СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НОВОЇ ЛЕКСИКИ КУЛІНАРНОЇ ГАЛУЗІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються шляхи і способи творення неологізмів кулінарної галузі в англійській мові. Надано власне визначення терміну «неологізм». Встановлено відмінності неологізмів від оказіональних лексичних одиниць. Виокремлено тематичні групи неологізмів сфери кулінарії. Визначено шляхи формування та продуктивні способи утворення кулінарної лексики.

Ключові слова: неологізм, оказіоналізм, термін, сленг, жаргон, словотворення, кулінарія, тематичні групи.

Еникеева С. М., Московчук Л. Ю., Костиюкова А. А. Пути и способы образования новой лексики сферы кулинарии в английском языке. В статье рассматриваются пути и способы образования неологизмов сферы кулинарии в английском языке. Обозначено понятие «неологизм». Определена грань между понятиями «неологизм» и «оказионализм». Выделены тематические группы неологизмов сферы кулинарии. Обозначены пути формирования и продуктивные способы образования кулинарной лексики.

Ключевые слова: неологизм, окказионализм, термин, сленг, жаргон, словообразование, кулинария, тематические группы.

Yenikeeva S. M., Moskovchuk L. Yu., Kostiukova A. O. The Ways and Means of the Modern Culinary Vocabulary Development in the English Language. This article deals with the problem of development of culinary vocabulary in Modern English as a result of neologisms creation.

The term “neologism” has been determined and the differential characteristics of neologisms and occasionalisms have been revealed. It has been defined that the vocabulary of culinary industry consists of the terms (special lexical units that are used for naming special concepts) as well as the slang and jargon words.

In the process of the research about 300 neologisms selected from a number of electronic culinary dictionaries have been analyzed.

The classification of culinary neologisms has been worked out due to the spheres of their functioning. Ten major theme groups of the culinary neologisms have been singled out: foodstuffs, technologies/methods of preparation, names of dishes and drinks, catering establishments, food consumers, professions of people who work in the sphere of culinary, utensils and kitchen appliances, characteristic of food, diets, places for growing food.

Dominating sources and productive ways of creating neologisms in the sphere of culinary have been worked over.

The 3 main sources of the culinary neologisms have been singled out. New vocabulary of the sphere is formed by means of borrowing the lexemes from other systems of terms, like Biology, Chemistry, Physics, Genetics, Pharmacology; by means of creating new terms out of the existing lexemes in the English language; by means of borrowing from other languages: French, Spanish, Italian, etc. The analysis of the sources has demonstrated that the majority of the culinary neologisms are formed by means of the native language material.

The study of the ways of the culinary vocabulary formation has shown that the most productive ways of the new vocabulary of this sphere are: blending, compounding, affixation, abbreviation, and semantic derivation. The less productive way is conversion.

Key words: neologism, occasionalism, term, slang, jargon, word-formation, culinary, productive way, theme groups.

Сучасна англійська мова переживає так званий «неологічний бум». В англійській мові відбуваються активні словотворчі процеси, формуються нові номінативні знаки як з матеріалу власне англійської мови, так і шляхом запозичення з інших мов [Зацний 2001; McMahon 1999]. Галузі науки та техніки продовжують свій розвиток, що спричинює активне збагачення словникового складу мови, серед таких галузей можна виокремити кулінарію. Виникає велика кількість нових слів, що призводить до необхідності їх вивчення та опису. Це, в свою чергу, викликало появу нової галузі лінгвістики – неології як науки про нові слова.

Кулінарія як галузь сформувалася у XVIII столітті. Її еволюція сприяла збагаченню англомовного словника новими термінами та емоційно-забарвленою лексикою завдяки тому, що внаслідок відокремлення її у самостійну галузь був створений її власний лексикон, що продовжує розширюватись за рахунок запозичень з інших термінологічних систем та інших мов, а також за рахунок власних ресурсів англійської мови.

Вже понад століття словник кулінарної галузі активно збагачується новими лексичними одиницями, які номінують інноваційні явища і процеси, пов'язані з цією сферою життєдіяльності носіїв англійської мови.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю виявлення шляхів і способів формування нових лексичних одиниць сфери кулінарії.

Метою наукової роботи є встановлення продуктивних шляхів і способів утворення неологізмів кулінарної галузі, визначення ролі неологізмів у збагаченні різних тематичних груп словника кулінарної лексики.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- 1) визначити термін «неологізм»;
- 2) сформулювати критерії виділення неологізмів;
- 3) встановити відмінності неологізмів від оказіональної лексики;
- 4) відокремити тематичні групи неологізмів кулінарної галузі;
- 5) виявити шляхи формування нової лексики кулінарної галузі;
- 6) визначити продуктивні способи словотворення у сфері нової кулінарної лексики.

Об'єктом дослідження є нові лексеми сфери кулінарії, що складаються із галузевих термінів та емоційно-забарвлених слів-жаргонізмів.

Предметом дослідження є розвиток сучасного кулінарного словника, шляхи та способи творення нової лексики кулінарної галузі.

Досить неконкретним є тлумачення, яке надається у Оксфордському словнику неологізмів. Неологізм визначається як «будь-яке слово, фраза або значення, які увійшли у загальне користування або були модними у якийсь період» [Knowles 1997, с. 68]. Тлумачення неологізму як «мовної одиниці, що утворена для визначення нового поняття» [Мостовий 1993, с. 174], як «слів або зворотів, що створені для позначення нового (раніше невідомого) предмета» [Ахманова 1969, с. 509] не є абсолютно релевантними, через те, що чимало неологізмів утворюється для позначення існуючих речей та відомих понять. Адже досить типовими є випадки, коли одна і та ж сама нова річ, одне і те саме нове явище має не одну назву (*Frankenstein food, biotech food, GM food*).

На думку Ю. А. Зацного, ознакою входження неологізмів у мову варто вважати їхню «рекурентність», здатність відтворення поза первісним контекстом, участь у семантичних і словотворчих процесах. Чинник часу, довговічність неологізму є показником його закріплення у мові [Зацний 2007, с. 30].

Такі лінгвісти як І. В. Арнольд, В. І. Заботкіна, Н. Г. Котелова розглядають поняття «неологізм» за критерієм «відчуття новизни» або «ефекту новизни» [Арнольд 2003; Заботкіна 1989; Котелова 1982].

Так, І. В. Арнольд вважає, що неологізми – це лінгвістичний термін, який відноситься до будь-якого новоствореного слова, словосполучення, нового значення уже існуючого слова, або слова, запозиченого з іншої мови, новизна якого все ще відчувається [Арнольд 1986, с. 112].

Слово відчувається як неологізм впродовж нетривалого часу, коли слово починає активно вживатися, воно втрачає ознаку новизни, тобто поступово входить до лексичної системи мови в якості загальноживаного [Несветаило 2008].

У ході нашого дослідження ми виявили, що найбільш поширеною точкою зору на визначення неологізму як слова, є позначення нового (раніше невідомого) явища або поняття. Як «слово чи зворот мовлення, створені для позначення нового предмету або виразу нового поняття» визначають неологізм Д. Е. Розенталь, М. А. Теленкова, А. І. Гальперін та інші дослідники [Гальперін 2005; Розенталь 2003].

Людина створює нове слово, прагнучи до індивідуалізації та оригінальності. Потім слово проходить кілька стадій соціалізації і лексикалізації [Волков 1983, с. 117]. Нова лексична одиниця сприймається посередниками, які поширюють її серед мас, та згодом фіксується в періодичній пресі. Наступна стадія соціалізації – прийняття слова широкими масами носіїв інформації мови. Далі йде процес набуття навичок адекватного вживання нового слова, тобто поступове формування комунікативно-прагматичної компетенції носіями мови. У результаті утворюється лексична одиниця, яка включається в різні словники неологізмів.

Нові найменування та значення у лексикології називають терміном «лексичні інновації» [Розен 2000]. Лінгвісти виокремлюють два типи нової лексики – неологізми та okazіоналізми.

Від неологізмів слід відрізняти такі лексичні інновації, як okazіоналізми. Перш за все, неологізми відрізняються від okazіональних слів приналежністю до мови, а не до мовлення. Неологізм – це факт системи мови [Фельдман 1957, с. 64], okazіональні слова – факти мовлення, що не увійшли до мови [Ханпира 1966, с. 154].

Створення okazіоналізмів – це свідомий творчий акт новаторства, при якому автор використовує непродуктивний спосіб словотворення або порушує обмеження, які накладає мовна система на той чи інший спосіб. Вони часто беруться в лапки, а їх оригінальність часто підкреслюється автором.

Неологізми не залежать від контексту і можуть вживатися ізольовано, у той час як okazіоналізми прикріплені до певного контексту або до мовленнєвої ситуації та не є зрозумілими без них.

Прикладом okazіоналізму можна назвати вираз *Delia effect*. Його вжив журналіст, що писав статтю про відомого кухаря Делію Сміт. Її надзвичайну популярність та велику кількість запитів у всесвітній мережі, що включали в себе її ім'я, він охрестив як «*Delia effect*». Проте цей вираз так і не увійшов до складу мови, на відміну від іншого – а *Delia dish*, що зараз входить до словника Collins English Dictionary та позначає «страва у стилі Делії Сміт».

Але на думку деяких лінгвістів поняття «okazіональність» є доволі умовним. Вони стверджують, що нові одиниці починають своє життя як «okazіональні», оскільки вони виникають в конкретному акті мовлення [Зацний 2007, с. 5].

Лексикон кулінарної галузі складається з термінів та розмовних слів-жаргонізмів. О. С. Ахманова визначає термін як слово чи словосполучення спеціальної (наукової,

технічної і т.д.) галузі, створене (прийняте, запозичене тощо) для точного висловлення спеціальних понять та позначення спеціальних предметів [Ахманова 1969, с. 472].

Більш поширеним є визначення В. В. Лопатіна, за яким термін – це слово чи словесний комплекс, котрі співвідносяться із поняттям певної галузі пізнання (науки, мистецтва, техніки), вступаючи у системні відносини з іншими словами і словесними комплексами та утворюючи разом з ними в кожному окремому випадку і певний час замкнену систему, яка відрізняється високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю [Лопатин 1973, с. 21].

Кулінарія як достатньо розвинена галузь має власні лексичні одиниці даного типу. Прикладами подібних одиниць можуть слугувати слова:

soufflé – “повітряний десерт з яєчних жовтків та білків із додаванням певних інгредієнтів із можливістю деякої варіативності”;

restauration – “підприємство в сфері громадського харчування”;

roux – “метод згущування соусу за рахунок приготування борошна і масла, а потім додавання в них рідких інгредієнтів”;

bouquet Garni – “трави, як правило, петрушка, чебрець і лавровий лист, які додають в супи і тушковані блюда і видаляються перед подачею на стіл”;

foodpairing – “дослідження найкращих поєднань запахів продуктів”;

grocerant – “заклад сфери обслуговування, який поєднує риси гастрономічної крамниці із рестораном”.

Окрім терміносистеми, яка є ядром кулінарного лексикону, існують також жаргонізми та сленгізми, які формують його периферію. Жаргон – це мова, що складається з більш-менш довільно обраних, видозмінених і поєднаних елементів однієї або декількох природних мов і вживаний (зазвичай в усному спілкуванні) окремою соціальною групою з метою мовного відокремлення, відділення від решти даної мовної спільноти [Ахманова 1969, с. 143].

На відміну від термінів, жаргонізми – це переважно такі специфічні, емоційно забарвлені назви понять і предметів, які мають нормативні відповідники в літературній мові і, відступаючи від неї, надають процесу спілкування атмосфери невимушеності, іронічності, фамільярності і т. д. Жаргон визначено як “один з різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями мови” [Винник 2000, с. 167].

Типовим прикладом жаргонізму може бути лексична одиниця *belly-bomber*, що позначає “бутерброд із дуже гострим наповненням, різноманітними спеціями”. Можна зрозуміти іронічний відтінок його значення, якщо розшифрувати його складові частини: *belly* – “живіт”, *to bomb* – “бомбардувати”. У цьому слові спеції виступають як «бомбардувальники» живота, що надає йому жартівливого значення.

Серед слів-жаргонізмів кулінарної галузі можна також виділити наступні лексичні одиниці:

java-junkie – “кавоман, любитель кави”;

munchies – “закуска, ласощі”;

blondie – “пиріг світлого кольору, зазвичай зі смаком ванілі чи карамелі”;

Frankenstein food – “штучно вироблені шляхом генної інженерії продукти”.

У ході дослідження нами було відібрано і проаналізовано близько 300 неологізмів з декількох електронних словників неологізмів, у тому числі й кулінарної галузі, зокрема “Wordspy. The Word Lover’s Guide to New Words” [WS], “The Oxford Dictionary of New Words” [ODNW], “Glossary of Culinary Terminology” [GCT].

На основі цього мовного матеріалу було виокремлено найбільш значні та багаточисельні тематичні групи неологізмів сфери кулінарії:

- 1) продукти харчування (*shmeat, golden rice*);
- 2) технології/способи приготування (*blanch, cryovacking*);

- 3) назви страв та напоїв (*bubble tea, extreme beer*);
- 4) заклади громадського харчування (*groceraunt, eater-tainment*);
- 5) споживачі їжі (*demitarian, ethical eater*);
- 6) професії людей, які працюють в сфері кулінарії (*burger-flipper, shedista*);
- 7) посуд і кухонні прилади (*anti-griddle, candy thermometer*);
- 8) характеристика їжі (*hyperpalatable, portafuel*);
- 9) дієти (*ape diet, 100-foot diet*);
- 10) місця вирощування продуктів харчування (*window farm, farmscraper*).

До першої групи ми віднесли лексичні одиниці, які позначають продукти харчування, які не пройшли термічну обробку та є сирими, або які вживаються свіжими. Наприклад:

shmeat – “м’ясо, яке вирощене в пробірці з рослинних тканин”;

unturkey – “вегетаріанська заміна для індички, що зроблена з клейковини пшениці, сої та інших вегетаріанських компонентів”;

heirloom pork – “свинина, яка походить від породи свині, яка в свою чергу залишалася генетично стабільною протягом багатьох поколінь”;

golden rice – “генетично модифікований рис із підвищеним вмістом вітаміну А”.

Наступну групу складають терміни, що позначають технології/способи приготування. Сюди ми відносимо процеси приготування страв та особливі методи, якими користуються під час їхнього приготування. Наприклад:

butterfly – “спосіб приготування м’яса, риби та птиці, коли робиться надріз у центрі, а потім дві половинки відгинають так, щоб вони нагадували метелика”;

blanch – “спосіб швидкого приготування сирих інгредієнтів в киплячій воді, після чого їх негайно і ненадовго занурюють у ванну з крижаною водою, щоб зупинити процес приготування і зберегти колір і хрускіт”;

cryovacking – “техніка приготування їжі, в якій їжа поміщається в поліетиленовий пакет, упакується у вакуумі і зазвичай повільно готується в теплій воді”.

Третю, найпоширенішу з усіх групу, складають неологізми, що позначають готові до вживання страви та напої. Сюди можемо віднести такі слова:

baked Alaska – “морозиво, встановлене на шарі бісквіта і загорнуте в безе, яке запікається до тих пір, поки безе не стане теплим та золотистим”;

bubble tea – “піниста суміш холодного чаю, молока і фруктового соку поверх кульок тапіоки”;

extreme beer – “добре витримане, зазвичай дороге пиво з екзотичним смаком або з виключно високим вмістом алкоголю”;

programming fluid – “кава, Джолт-кола або будь-який інший стимулятор з високим вмістом кофеїну, який допомагає програмісту тривалий час працювати над кодуванням”;

goat grab – “м’ясна стравка з овочами, яку їдять руками у країнах Середнього Сходу”.

До окремої групи увійшли неологізми, що позначають заклади громадського харчування. До складу цієї групи входять неологізми, що позначають кафе, ресторани чи бари. Прикладами цих неологізмів можуть бути наступні слова:

groceraunt – “заклад, який поєднує риси гастрономічної крамниці з рестораном”;

death café – “заклад, в якому люди під час споживання їжі чи напою, поминають померлого/говорять про смерть”;

eater-tainment – “ресторан, який пропонує також такі розваги, як розглядання настінних пам’ятних речей, перегляд відео/ТБ або живу музику”;

fast-casual restaurant – “ресторан, який пропонує більш якісну їжу, краще обслуговування та атмосферу, ніж ресторан швидкого харчування”.

До наступної тематичної групи ми віднесли неологізми, які позначають споживачів їжі. Наприклад:

demitarian – “людина, яка скорочує споживання м’яса в два рази”;

ethical eater – “людина, яка тільки або в основному харчується їжею, що відповідає певним етичним принципам, особливо органічно вирощеної їжею і гуманно вирощеним м'ясом, домашньою птицею і рибою”;

locavore – “людина, яка їсть тільки місцеву їжу”.

Під час дослідження нами також було відокремлено тематичну групу, що об'єднує слова, які позначають професії людей, які працюють в сфері кулінарії.

До її складу входять наступні неологізми:

shedista – “професійний, але низькобюджетний винороб, який обробляє виноград в сараї або навісній будівлі”;

burger-flipper – “той, хто працює в закусочній”;

cocktailian – “спеціаліст з приготування коктейлів”;

poissonier – “людина, яка в ресторанах готує виключно рибу”.

Не меншою за розміром є тематична група, яка включає неологізми, пов'язані з назвами посуду та кухонних приладів, які можуть бути використані під час приготування їжі. Наприклад:

anti-griddle – “електроплита з поверхнею для швидкого заморожування їжі”;

candy thermometer – “ртутний термометр, який дозволяє вимірювати температуру на сковорідці під час приготування їжі”;

sajun microwave – “плита, яка опалюється дровами чи вугіллям”.

У ході аналізу неологізмів кулінарної галузі нами було виокремлено ряд лексичних одиниць, пов'язаних з різноманітними характеристиками їжі. Наприклад:

hyperpalatable – “надзвичайна та смачна їжа, особливо з-за суміші жиру, цукру і солі”;

cup-holder cuisine – “їжа, яка споживається під час водіння в автомобілі або вантажівці”;

portafuel – “портативна та поживна їжа або легка закуска”.

Наступну групу складають терміни, що позначають види дієт. Сюди ми віднесли такі слова:

ape diet – “вегетаріанська дієта, яка складається з білка сої, розчинних волокон, горіхів і листових зелених овочів”;

100-foot diet – “дієта, яка складається головним чином або винятково з їжі, вирощеної в саду”.

Слід також виокремити групу термінів, що позначають назви місць вирощування продуктів харчування. Наприклад:

window farm – “маленький, вертикальний сад біля вікна, який використовується для вирощування сільськогосподарських культур, таких як трави і овочі”;

farmscraper – “висотна будівля, що використовується для вирощування сільськогосподарських культур”.

Лексикон кулінарної галузі включає в себе одиниці, які утворили цю систему трьома основними шляхами [Заботкина 1989]:

1) шляхом запозичення лексем з інших терміносистем, таких як біологія (*eco-menu*, *biotech*), хімія (*molecular mixology*), фізика (*gastrophysics*, *cryogenic*), генетика (*genetically modified*, *nutrigenomics*) та навіть фармакологія (*nutraceutical*).

2) у результаті створення нових спеціальних термінів з існуючого в англійській мові матеріалу (*flexitarian* – “людина, що споживає виключно вегетаріанську їжу, але іноді усе ж готова поласувати м'ясом чи рибою”; *deskfast* – “сніданок, який споживають за робочим столом”);

3) шляхом запозичення з інших мовних систем:

- французької (*algorigienne*, *quiche*, *bouquet Garni*, *mousse*, *Tarte*, *sorbet*, *julienne*);
- іспанської (*tembleque*, *te*, *alambres*, *salsa*, *tortilla*);
- італійської (*panna cotta*, *tiramisu*, *calzone*, *penne all'arrabiata*) та ін.

Аналіз неологізмів гастрономічної галузі показав, що найпродуктивнішим і найпоширенішим шляхом збагачення її лексичного складу є утворення слів за рахунок власного матеріалу англійської мови.

Прикладами цьому можуть слугувати наступні слова:

dashboard dinner – “прийняття їжі у машині”;

food poverty – “нераціональне харчування”;

grazing – “вживання невеликих порцій їжі протягом дня”;

mushburger – “бутерброд з грибами”;

cookprint – “енергія або інші ресурси, що витрачаються під час приготування їжі”;

portafuel – “поживна їжа, яку зручно носити із собою”.

Через те, що основна маса лексичних одиниць кулінарного лексикону утворена власномовними одиницями, важливою проблемою є встановлення способів утворення нової лексики.

Основними способами формування нових слів кулінарної галузі є:

1. Основоскладання: *chickenability* = *chicken* + *ability*; *garden-to-fork* = *garden* + *to* + *fork*; *mouthfeel* = *mouth* + *feel*; *fast-casual* = *fast* + *casual*; *toy food* = *toy* + *food*; *drive-through cuisine* = *drive* + *through* + *cuisine*.

2. Афіксація: *milkaholic*, *junk-foodie*, *gluten-free*, *microwaveable*, *hyperpalatable*, *supertaster*, *wingery*, *beer miler*, *climatarian*, *cocktailian*, *demitarian*, *eco-menu*, *cybercafé*, *anti-griddle*, *non-dairy*, *auto-eating*, *precycling*, *cryovacking*. Більше того, продуктивність цього способу словотворення дозволяє створювати на основі кореневих слів нові похідні, наприклад *beer mile* – *beer miler* – *beer miling*; *graze* – *grazer* – *grazing*; *sleep-eat* – *sleep-eater* – *sleep-eating* та ін.

3. Телескопія: *alcopop* = *alcohol* + *pop*; *broccoflower* = *broccoli* + *cauliflower*; *haloodie* = *halal* + *food*; *vegangelical* = *vegan* + *evangelical*; *brunch* = *breakfast* + *lunch*.

За механізмами творення та структурною будовою нові телескопійні слова кулінарної галузі можуть бути поділені на наступні групи:

1) злиття неповного слова з повним (*frankenfood* = *Frankenstein* + *food*; *locapour* = *local* + *pour*; *pharma food* = *pharmacological* + *food*; *portafuel* = *portable* + *fuel*; *shmeat* = *sheet* + *meat*);

2) злиття повного слова з неповним (*cheapuccino* = *cheap* + *cappuccino*; *deskfast* = *desk* + *breakfast*; *farmscraper* = *farm* + *skyscraper*; *beersicle* = *beer* + *popsicle*; *malternative* = *malt* + *alternative*; *rawist* = *raw* + *foodist*);

3) злиття двох неповних слів (*pluot* = *plum* + *apricot*; *groceraunt* = *grocery* + *restaurant*; *cookprint* = *cooking* + *footprint*; *eater-tainment* = *eatery* + *entertainment*; *agrihood* = *agriculture* + *neighborhood*);

4) злиття двох основ з елементом накладення однієї основи на іншу (*tomacco* = *tomato* + *tobacco*; *nicotini* = *nicotine* + *martini*; *tofurkey* = *tofu* + *turkey*; *farmageddon* = *farm* + *Armageddon*).

4. Семантична деривація: *Delta T* – “позначення тимчасової різниці між земним та всесвітнім часом” → “технологія приготування за рахунок різниці температур”; *blondie* – “білявка” → “пиріг світлого кольору зі смаком ванілі чи карамелі”; *flight* – “політ” → “послідовність вин на дегустації”; *fusion* – “поєднання” → “спосіб приготування, що поєднує інгредієнти та техніки різних країн та культур”.

5. Скорочення (усічення та аббревіація): *decaffeinated* – *decaf*, *restaurant* – *resto*, *delicious* – *delish*, *no-caloric* – *no-cal*, *low-carbon* – *low-carb*, *VB6* – *vegetarian by six*; *BYOB* – *bring your own bottle*.

6. Конверсія: *to microwave* (a microwave → to microwave); *to takeaway* (takeaway → to takeaway); *to cream* (cream → to cream).

Слід зазначити, що основоскладання та скорочення має широке розповсюдження серед термінологічної лексики кулінарної галузі, в той час як семантична деривація та телескопія є

основними способами творення жаргонної лексики, яка характеризується емоційністю та стилістичною забарвленістю.

У результаті проведеного нами дослідження шляхів і способів творення нової лексики кулінарної галузі в англійській мові ми дійшли наступних **висновків**.

Лексикон сфери кулінарії складають не тільки власне терміни (спеціальні лексичні одиниці, які слугують для точного найменування спеціальних понять), але й слова-просторіччя, жаргонізми та професіоналізми (емоційно-забарвлена лексика).

Нова лексика сфери кулінарії утворюється на основі лексем інших терміносистем, на базі вже існуючих в англійській мові слів та за допомогою іншомовних запозичень. Більша частина нової кулінарної лексики складається з лексичних одиниць, створених з існуючого в англійській мові матеріалу.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу розподілити неологізми кулінарної галузі за їх семантикою на наступні тематичні групи: продукти харчування; технології/способи приготування; назви страв та напоїв; заклади громадського харчування; споживачі їжі; професії людей, які працюють в сфері кулінарії; посуд і кухонні прилади; характеристика їжі; дієти; місця вирощування продуктів харчування.

Аналіз способів утворення лексики кулінарної галузі продемонстрував той факт, що найбільш продуктивними способами творення нових одиниць лексикону цієї галузі є основокладання, афіксація, аббревіація, телескопія та семантична деривація. Найменш продуктивним способом творення нової лексики кулінарної галузі є конверсія.

Перспективним напрямком подальших досліджень може стати аналіз шляхів і способів утворення сленгізмів кулінарної галузі в англійській мові.

Література

- Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М.: Высш. шк., 2003. – 302 с.
- Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка: Учеб. Для ин-тов и фак. иностр. яз. — 3-е изд., перераб. и доп. / И. В. Арнольд. — М.: Высш. шк., 1986. — 295 с.
- Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.
- Винник В. О. Жаргон / В. О. Винник // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Освіта, 2000. – С. 167.
- Волков С. С. Неологизмы и внутренние стимулы языкового развития / С. С. Волков, Е. В. Сенько // Новые слова и словари новых слов. – Л.: Наука, 1983. – С. 101-120.
- Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – Изд-во литературы на иностранных языках. – М.: 2005. – 425 с.
- Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. – М.: «Высшая школа», 1989. – 126 с.
- Зацний Ю. А. Мова і суспільство : збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : Запоріж. держ. ун-т, 2001. – 243 с.
- Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
- Котелова Н. З. Проект Словаря новых слов русского языка / Н. З. Котелова. – Л.: Наука. Ленингр. отделение, 1982. – 86 с.
- Лопатин В. В. Рождение слова / В. В. Лопатин. — М.: Наука, 1973. — 151 с.
- Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий. – Х.: Основа, 1993. – 256 с.
- Несветайло Ю. Н. Трактовка понять «неологізм» і «окказіоналізм» в сучасній науковій парадигмі [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://vestnik.stavsu.ru/55-2008/25.pdf>.
- Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М.: Менеджер, 2000. – 219 с.
- Розенталь Д. Э. Справочник по русскому языку. Словарь лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М.: ООО «ОНИКС 21 век»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2003. – 623 с.
- Фельдман Н. И. Окказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания, 1957. – № 4. – С. 63-71.
- Ханпира Э. Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании / Э. Ханпира // Развитие словообразования современного русского языка, М., 1966.– С. 153-166.
- Collins English Dictionary [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
- GCT: Glossary of Culinary Terminology [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.foodworks-intl.com/page1_glossary_of_culinary_terminology.htm.
- McMahon A. M. S. Understanding Language Change / A. M. S. McMahon. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 365 p.
- ODNW: The Oxford Dictionary of New Words, ed. by E. Knowles with J. Elliot. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 357 p.
- WS: McFedris P. Wordspy. The Word Lover's Guide to New Words [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.wordspy.com/>.

(Матеріал надійшов до редакції 15.10.17)

**НЕКОТОРЫЕ ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА КИНОЗАГОЛОВКОВ
(НА ПРИМЕРЕ АНГЛИЙСКОГО, РУССКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)**

Стаття присвячена розгляду труднощів перекладу кінозаголовків з англійської мови російською та українською мовами. Проаналізовано варіанти перекладу 130 назв американських фільмів. Виявлено основні стратегії, які допомагають зробити переклад кінозаголовків максимально адекватним і проаналізовано специфіку їх застосування.

Ключові слова: кінозаголовок, кінофільм, комунікативний ефект, культурна середовище, стратегія перекладу кінозаголовків, іншомовна публіка, культурологічний аспект.

Запольских С. П., Соловьева А. А. Некоторые трудности перевода кинозаголовков (на примере английского, русского и украинского языков). Статья посвящена рассмотрению трудностей перевода кинозаголовков с английского языка на русский и украинский языки. Проанализированы варианты перевода 130 названий американских фильмов. Выявлены основные стратегии, которые помогают сделать перевод кинозаголовков максимально адекватным, проанализирована специфика их применения.

Ключевые слова: кинозаголовок, фильм, коммуникативный эффект, культурная среда, стратегия перевода кинозаголовков, иноязычная публика, культурологический аспект.

Zapolskykh S. P., Soloviova A. A. Some Difficulties of Translating Film Titles (the Case Study: English, Russian and Ukrainian Languages). Nowadays cinema is one of the most demanded fields of our life. The popularity of each film is largely determined by its title. The title represents the main idea of the film in summary form. However, translators don't always pay enough attention to the translation of the film titles and sometimes they even neglect the most important principles of the title's relevance to the content of a movie which causes misrepresentation of the content and wrong interpretation of the idea of the artwork.

Translation of a film titles poses certain difficulties for a translator. Amongst the main difficulties are linguistic and cultural aspect, peculiarities of structure of different languages, the difference in aims of translation, title expressiveness and so on.

The title as one of the essential parts of an artwork when translated reflects the general tendencies of translation procedure and is often distinguished by various changes characterizing both the peculiarities of different linguistic and stylistic systems and the differences in cognitive processes associated with the specific perception and transmission of certain "alien" facts, events or activities.

It is possible to highlight 3 main strategies which help the translator to make an adequate translation of a cinema title. The first strategy refers to direct translation of titles. It is used for the titles which do not contain any untranslatable culturally specific realities. The second strategy concerns transformation of the title. Title transformations in the target text have been studied from the standpoint of cognitive processes, the specificity of the world picture reflected in the artwork. Film titles are translated by expanding cognitive information with the help of replacing or adding lexical elements. The essence of the third strategy is replacement of film titles. Among the reasons of such replacements we can name impossibility of transferring the internal form of the English name and necessity of genre adaptation.

Key words: cinema title, film, communicative effect, cultural environment, strategy of translating cinema titles, foreign language audience, culturological aspect.

В настоящее время кинематограф является одной из самых востребованных сфер нашей жизни. Популярность фильма часто во многом определяется его заголовком, ведь название произведения содержит в сжатой форме основную идею произведения, является ключом к его пониманию, а также настраивает аудиторию на определенную эмоциональную тональность.

Актуальность нашего исследования состоит в том, что в настоящее время киноиндустрия в Европе и Америке активно развивается, и с каждым годом выходит все большее количество новых кинолент, таким образом, появляется необходимость переводов фильмов и их заголовков. Однако, переводчики не всегда уделяют должное внимание переводу кинозаголовков, а иногда даже пренебрегают основными принципами соответствия заголовка содержанию кинокартины, что влечет за собой искажение смысла и неверную трактовку идеи произведения.

В научной литературе тема перевода заголовков газет и рекламы представлена достаточно широко и полно. Однако заглавия фильмов недостаточно рассматривались как предмет исследования. Поэтому в нашей работе мы будем анализировать названия англоязычных фильмов и их перевод на русский и украинский языки. В качестве материала исследования нами было взято 130 названий американских фильмов.

Целью нашего исследования является проанализировать некоторые трудности перевода кинозаголовков с английского языка на русский и украинский языки и выявить основные стратегии перевода, позволяющие избежать неверных трактовок содержания фильма и сделать перевод более качественным.

И составление, и перевод заголовка – очень трудный процесс. Важно выбрать верную структуру заглавия для данного жанра фильма, решить, нужны ли в названии какие-либо стилистические фигуры или тропы. Необходимо составить лаконичный, привлекательный заголовок, отражающий содержание фильма. Требуется также умело перевести его на русский или украинский язык, не потеряв связи с содержанием фильма.

В идеальном случае название, являющееся точкой отсчета всего, что происходит на экране, определяет главный образ фильма. Однако ключом к пониманию произведения заглавие становится при его полной семантизации. А это возможно лишь по прочтении текста (просмотре кинофильма), т.е. только тогда, когда осуществляется интеграция названия текстом.

Заглавие (однозначное или многозначное) может быть понято только в результате восприятия текста как структурно-семантического единства, характеризующегося целостностью и связностью. К сожалению, зачастую русско- или украиноязычный вариант заглавия во многом проигрывает оригинальному названию. Стремясь обеспечить фильму коммерческий успех в прокате, переводчики часто пренебрегают основными принципами соответствия заголовка содержанию кинокартины.

Комплексный анализ переводов кинозаголовков показывает, что зачастую изменения обусловлены влиянием культурно-языковой специфики страны, где выходит в прокат иностранный фильм. То есть, культурологический аспект при переводе названий фильмов является фактором, влияющим на выбор переводческой стратегии [Яковенко 2014].

В некоторых случаях полное осмысление заголовка возможно в мегаконтексте, на широком историко-филологическом фоне, т.к. многие заглавия содержат аллюзии и требуют от читателя специального знания, например, мифологии или истории [Арнольд 1978].

Достаточно важным аспектом составления заголовка являются его когнитивные основания как необходимый выбор для привлечения внимания зрителя к содержанию фильма. Экспрессивные соотношения возникают тогда, когда заглавие соотносится с одним из тезисов, развивающих основную мысль, с аналитической оценкой ситуации, второстепенными элементами общего содержания текста. При ошибочном выборе заглавия экспрессия не возникает, и понимание связи заголовка с содержанием фильма может быть затруднено [Ручьева 2012].

Адаптируя название художественного произведения или кинофильма с учетом специфики принимающей культурой среды, переводчик может добиться большего успеха, большего коммуникативного эффекта. Очень важно при переводе попытаться не потерять лаконичность названия в комбинации с культурологическим оттенком оригинала.

Перевод заголовков можно отнести к группе перевода художественных текстов, таким образом, переводчик зачастую может встречаться с подобными трудностями при работе.

Название как одна из доминирующих позиций художественного произведения отражает общие тенденции переводов и зачастую отличается различными заменами и изменениями, характеризующими как особенности разных языковых, стилистических систем, так и различия в познавательных процессах, связанных со спецификой восприятия и передачи той или иной «чужой» реалии, факта, события.

Перевод заглавий представляет еще большую сложность, нежели перевод целого художественного текста, поскольку при переводе кинозаголовка необходимо подобрать единственно верный вариант, отражающий содержание кинокартины и не искажающий оригинального названия, а также привлекательный для зрительской аудитории. Именно поэтому перевод должен быть максимально близким к оригинальному названию, чтобы создавать у носителей языка перевода приблизительно такое же впечатление, как и у иноязычной публики.

При переводе переводчик пользуется определенными техническими приемами – трансформациями – которые нарушают формальное подобие перевода оригиналу, но обеспечивают достижение более высокого уровня эквивалентности. Комиссаров В. Н. выделяет наиболее общие и широко распространенные приемы: перемещение, добавление и опущение лексических единиц в процессе перевода [Комиссаров 1990].

Прием перемещения лексических единиц в высказывании позволяет использовать ближайшее соответствие слов оригинала в другом месте высказывания, если по каким-либо причинам его нельзя употребить там, где оно стоит в оригинале.

Перемещение слова в предложении может часто сопровождаться различного рода грамматическими заменами.

Примером приема перемещения может служить рекламный слоган к фильму «Сладкий ноябрь» («Sweet November»): «*She just needed a month to change his life forever*». Русскоязычный вариант данного слогана – «Ей понадобился всего лишь месяц, чтобы изменить его жизнь навсегда». Украиноязычный вариант перевода – «Їй знадобився лише місяць, щоб змінити його життя назавжди». В английском предложении наречие *just* относится к глаголу. В русском и украинском языках такое соотношение невозможно, поэтому переводчик заменил компоненты словосочетания, и получилось «всего лишь месяц» – «лише місяць», что является верным в русском и украинском языках и грамматически, и семантически.

Анализ переведенных названий фильмов позволяет нам выявить три стратегии, к которым прибегают переводчики, работая с названиями фильмов.

Первая стратегия основана на **прямом переводе** названий фильмов. В основном, такой стратегии подвергаются названия фильмов, где отсутствуют неперебиваемые культурноспецифические компоненты (экзотизмы, реалии-лакуны и т. п.) и нет конфликта формы и содержания: «*The Aviator*» – «Авиатор» – «Авіатор» (2004), «*Address unknown*» – «Адрес неизвестен» – «Адреса невідома» (2001), «*Coast Guard*» – «Береговая охрана» – «Берегова охорона» (2002), «*A Better Way To Die*» – «Лучший способ умереть» – «Кращий спосіб померти» (2000), «*Night of the Living Dead 3D*» – «Ночь живых мертвецов 3D» – «Ніч живих мерців 3D» (2006).

К данной стратегии мы также относим такие приемы перевода, как транслитерация и транскрипция имен собственных, не обладающих внутренней формой. Таким образом переведены следующие названия фильмов: «*Avalon*» (2001) – «Авалон» – «Авалон», «*Agent Cody Banks*» (2003) – «Агент Коди Бэнкс» – «Агент Коді Бенкс», «*One Off The Hollywood Ten*» (2001) – «Один из голливудской десятки» – «Один з голлівудської десятки».

Вторую стратегию можно определить как **трансформация названия**. В последнее время трансформации исследуются с позиции отражения особенностей когнитивных процессов, специфики картины мира, отраженной в художественном произведении. Можно заметить, к примеру, что многие названия фильмов переводятся расширением когнитивной информации при помощи замены или добавления лексических элементов, ввод в заголовок ключевых слов фильма компенсирует в названии смысловую или жанровую недостаточность дословного перевода.

И. Милевич приводит следующие примеры. Название комедии о младшем сыне дьявола – «*Little Nicky*» (2000) – переведено с добавлением лексического элемента: «Ники, дьявол-младший» – «Ніккі, диявол-молодший». Название комедии, в котором отражена лишь фамилия главного героя, – «*Bowfinger*» (1999), на русский переводится как «Клевый парень», а на украинский – «Боуфінгер – кльовий хлопець». Еще одним показательным примером является перевод названия фильма «*Hitch*» (2005) – «Правила съема – метод Хитча» – «Метод Хітча / Правила зйому». Данная же стратегия была использована при переводе кинозаголовка «*Vacancy*» (2007) – «Вакансия на жертву» – «Вакансія на жертву» [Милевич 2007].

Третья стратегия, которой пользуются переводчики – это **полная замена** названий фильмов. Несмотря на основные требования, которые стоят перед переводчиком, –

сохранение семантико-структурного равенства и равные коммуникативно-функциональные свойства – случаев изменения названий фильмов при переводе достаточно много.

В качестве примера можно привести перевод кинозаголовка «*The Cinderella Man*» (2005) – «Нокдаун» (укр. «Нокдаун»). Жанр фильма – драма, экшн. Это история о человеке, который в годы Великой Депрессии начинает заниматься боксом с целью прокормить себя и свою семью. Но позже выясняется, что у него настоящий спортивный талант, который делает его очень известным. Поскольку поставить слово «Золушка» в мужском роде переводчикам не удалось, им пришлось отказаться от перевода вообще и найти контекстуальную замену – «Нокдаун».

Сюда же можно отнести пример перевода названия фильма «*Die Hard*» – «Крепкий орешек» (укр. «Міцний горішок»). Причиной таких замен можно считать как невозможность передачи внутренней формы англоязычного названия, так и жанровую адаптацию.

Проанализировав некоторые трудности перевода кинозаголовков и стратегии перевода, которые помогают их преодолеть, мы пришли к следующим **выводам**. Среди основных трудностей можно выделить лингвистический и культурный аспект, особенности структуры разных языков, различие в целях перевода, экспрессивность названия и т. д. Мы выявили три основных стратегии перевода кинозаголовков: прямой перевод, трансформация названия и полная замена.

Нами был проанализирован перевод названий 130 англоязычных фильмов на русский и украинский языки. Из них 79 заголовков – большая половина – было переведено с помощью стратегии трансформации названия, 32 заголовка – с помощью стратегии прямого перевода, и только 19 заголовков было переведено с помощью стратегии полной замены названия.

Таким образом, согласно результатам нашего исследования, наиболее популярной стратегией перевода заголовков англоязычных фильмов является стратегия трансформации названия. Результаты нашего исследования могут быть экстраполированы на более широкий языковой материал, **перспективным** будет анализ перевода заголовков фильмов различных жанров с целью выявления моделей и закономерностей перевода.

Литература

- Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И. В. Арнольд // Иностранные языки в школе, 1978. – №4. – С. 24-27.
- Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
- Милевич И. Стратегии перевода названий фильмов / И. Милевич // Рус. яз. за рубежом. – 2007. – № 5. – С. 65-71.
- Ручьевая И. А. Особенности названий англоязычных фильмов : когнитивный, структурно-стилистический, транслатологический аспекты / И. А. Ручьевая // IV Международная студенческая электронная научная конференция «Студенческий научный форум», 2012.
- Яковенко П. Адаптация при переводе кинозаголовков / П. Яковенко // Молодая наука (ПГЛУ), 2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2014/08/19/nauchno-issledovatel'skaya-rabota-adaptatsiya-pri-perevode>

(Матеріал надійшов до редакції 15.10.17)

УДК: 821.111:81'25

ЗАПОЛЬСЬКИХ С. П., ШЕВКУН А. В.
Запорізький національний університет

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ А. С. БАЙЄТТ «POSSESSION»)

Стаття присвячена висвітленню основних проблем, що виникають у процесі перекладу інтертекстуальних включень на матеріалі художнього твору. У ході дослідження відібрано відповідні стратегії перекладу на основі аналізу природи інтертекстуальних фрагментів. Охарактеризовано вибір адекватних перекладацьких рішень на прикладі російськомовної версії тексту.

Ключові слова: інтертекстуальність, стратегії перекладу, перекладознавство.

Запольских С. П., Шевкун А. В. Интертекстуальность в переводческом аспекте (на материале романа А. С. Байетт «Possession»). Статья освещает основные проблемы, возникающие в процессе перевода интертекстуальных вставок на материале художественного романа. В ходе исследования отобраны соответствующие стратегии перевода на основе анализа

природы интертекстуальных фрагментов. Охарактеризован выбор адекватных переводческих решений на примере русскоязычной версии произведения.

Ключевые слова: интертекстуальность, стратегии перевода, переводоведение.

Zapolskykh S. P., Shevkun A. V. Intertextuality in the Translation Aspect (Based on the Novel by A. S. Byatt "Possession").

The article highlights the main problems arising during the process of translating the novel's intertextual inserts. According to the classification by Gérard Genette, the book contains three types of intertextuality: *intertextuality*, *paratextuality*, *architextuality*. The difficulty is caused by the fact that English language has the largest dictionary of all and ambiguity is its prominent feature.

As a postmodern novel, "Possession" involves a reader in a game with numerous hints and subtext which are difficult to convey in other languages mostly because of strong presence of the British culture and mythology. It is proved that the translator is obliged to study the context in which the intertextual insertion of this type is used. Hence, intertextualisms of the national encyclopedia require special attention during the process, since there are generally accepted equivalents for intertextualisms in the universal encyclopedia. In the course of the study, appropriate translation strategies were selected based on the analysis of the nature of the intertextual fragments. The inserts that were mentioned in this article are based on English idioms which are alien to the Ukrainian and Russian recipient. Absence of identical data in the host culture encourages the search for the most satisfying equivalents that reproduce the author's scheme in the target language.

The choices of adequate translation solutions are illustrated by the examples of the Russian version of the novel. The authors mainly use semantic translation and adaptation strategies. In this case allusion is partially lost, but the main idea is preserved. An important role is played by footnotes as a source of additional information beyond the main text.

In the future it is proposed to consider the problem of translation of characters' names as it is not only a common problem for translation studies by itself, but also they contain allusions to literary figures and protagonists of their works.

Key words: intertextuality, translation strategies, translation studies.

Інтертекстуальність є надзвичайно актуальною у питанні міжкультурної взаємодії при перекладі, адже останній неможливий без звернення до культурного досвіду як носіїв мови оригіналу, так і носіїв мови перекладу. Цей двосторонній зв'язок особливо важливий, адже у процесі перекладу текст неминуче змінюється під впливом приймаючої культури.

Метою статті є визначення основних проблем при перекладі інтертекстуальних включень та представлення адекватних перекладацьких рішень, **завданням** – виділити наявні у романі типи інтертекстуальності, розглянути їхні особливості, відібрати відповідні стратегії та методи перекладу. **Об'єктом** дослідження є інтертекстуальність як феномен лінгвістичних досліджень, **предметом** – специфіка інтертекстуальних включень у романі А. С. Байєтт «Possession» та особливості їхнього перекладу.

У процесі дослідження виникла необхідність звернутися до російського перекладу роману, так як українська версія на даний момент відсутня. Вагому роль для нас відіграла післямова команди перекладачів, які також особисто контактували з письменницею. Автори післямови відзначають труднощі передачі «вертикального контексту», який Байєтт так майстерно ввела у твір. Перекладацька робота над такими творами часом доводить до відчаю: до яких би хитрощів перекладач не вдавався, без виносок не обійдеться – інакше від уваги читача вислизне дещо важливе, якщо не найважливіше у книзі [Байєтт 2006, с. 369].

Для того, щоб проаналізувати обрані перекладачами методи та стратегії, вважаємо за потрібне виділити наявні у романі типи інтертекстуальності та прецедентних текстів, виходячи з принципу «від великого до малого». Проблема типів інтертекстуальності розглядається неоднозначно, тому у роботі представлені декілька класифікацій.

Користуючись типологією Жерара Женетта [Genette 1982] ми визначили, що у романі «Possession» присутні *власне інтертекстуальність* («співприсутність» у одному творі декількох текстів (цитата, алюзія)), *паратекстуальність* (відношення тексту до свого заголовка, епіграфу) та *архітекстуальність* (жанровий зв'язок текстів: готичний роман, середньовічний роман (а romance), роман (а novel), університетський роман, неовікторіанський роман, лицарський роман та ін.).

Згідно з більш детальною типологією інтертекстуальних включень Г. В. Денисової, текст роману пропонує:

а) *інтертекстуалізми універсальної енциклопедії:*

- 1) загальновідомі імена поетів (Р. Браунінг, Р. Грейвз, В. Сйтс, А. Теннісон, У. Шекспір, Е. Дікінсон), письменників (Н. Готорн, Ч. Діккенс), філософів (Джамбатіста Віко), мемуаристів (Кребб Робінсон);
- 2) біблійні сюжети та персонажі (Адам і Єва, Едемський сад, Віфанія, змій-спокусник);

- 3) скандинавська міфологія (Аск і Ембла, Рагнарбок, Іггдрасиль, Нідхегг);
 - 4) лицарська тематика (ув'язнена принцеса у вежі, донжон, Роланд, лицарська спадщина нащадків Крістабель і Рандольфа);
- б) *інтертекстуалізму національної енциклопедії*:
- 1) бретонська міфологія (місто Іс – «Кер-Іс», король Градлон і його дочка Дауда, селкі, анку);
 - 2) англійські поети та письменники (можна віднести як до універсальної, так і до національної енциклопедії, так як англійський читач, очевидно, набагато краще обізнаний у їхній творчості);
 - 3) факти біографії поетів та письменників (романи, таємні переписки, поховання разом з особистими листами, сімейні стосунки тощо, посилання на які потребують розшифровки для іншочультурного реципієнта) [Денисова 2001, с. 120].

Названим типам інтертекстуальних включень відповідають *універсально-прецедентні* та *національно-прецедентні феномени* за класифікацією Ю. Є. Прохорова [Прохоров 2004, с.148-149], а також *інтекст-цитатні імена* (персонажі, митці, філософи, герої міфів) та *інтекст-цитатні заголовки* (назви згадуваних творів вигаданих персонажів та реальних митців) за Н. В. Петровою [Петрова 2005, с. 156].

Результати роботи дають підстави вважати, що основні труднощі при перекладі складають інтертекстуалізм національної енциклопедії, тобто національно-прецедентні феномени, адже універсально-прецедентні феномени вже мають готові еквіваленти та перекладатимуться згідно з канонами.

Наступний приклад є яскравою ілюстрацією часткової втрати сенсу при перекладі та жертв, на які мусить йти перекладач заради передачі основної думки. У кінці 19-го розділу Мод Бейлі читає листа, який містить чорнові варіанти віршів Крістабель. Вірш «*My subject is Spilt Milk*» побудований на старому англійському прислів'ї «*It's no use crying over spilt milk*», смисл якого добре зрозумілий англійському читачеві.

Що ж до російського та українського перекладів, вислів «не варто плакати над розлитим молоком» мало що прояснює, адже у нашій культурі має відповідники, які лише передадуть основну думку: «втраченого не повернеш», «що з возу впало, те пропало». Отже, рядки «*We run with milk and blood / What we would give we spill*» та «*The ghost of my spilled milk / Makes my Air sour*» [Byatt 1990, с. 412-413] однозначно спантеличують навіть досвідченого перекладача. Як вірно зазначила І. С. Алексеєва, текст перекладу у такому випадку буде лише інформаційною вибіркою, яка не містить інтертекстуальної глибини [Алексеєва 2004, с. 179].

Яку ж стратегію належить обрати? Очевидно, заміна інтертексту на текст, який викличе аналогічні асоціації у читача (стратегія адаптації), у даному випадку неприпустима, оскільки вірш перестане виконувати свою функцію у творі.

Однак, Антонія Байєтт неодноразово говорила, що обоюдною є неоднозначність. Перекладачу варто вивчити контекст. Лист, який отримала Мод, стосується дитини Крістабель Ла Мотт, яка була народжена таємно. Оскільки на той час головним героєм не була відома доля маляти, з написаних поетесою в муках розлуки віршів вони зробили висновок, що дитина народилася мертвою або померла незадовго після народження.

Беручи до уваги цю інформацію, перекладач розуміє, що вірш має й підтекст, який складається з елементів «milk», «nourishment», «the hungry mouths», «to fill» – мотив годування матір'ю дитини, точніше, туга за новонародженим дитям матері, якій відмовлено у праві піклуватися про нього та годувати. Забігаючи вперед, згадаємо останній лист Крістабель до Падуба, у якому вона зізнається, що віддала дитину: «*I have so to speak flown about and about the battlements of this stronghold crying on the wind of my need to see and feed and comfort my child, who knew me not*» [Byatt 1990, с. 544].

Отже, як висновок, перекладачеві варто зберегти семантику молоко/milk. У такому разі частково втрадиться алюзивність, але збережеться ідея, зрозуміла для читача, про що й говорила І. С. Алексеєва. Такий підхід переформується зі *стратегією семантичного*

перекладу П. Ньюмарка [Newmark 2003, с. 40-41]. Російські перекладачі, на наш погляд, вдалися саме до неї й чудово впоралися з цим завданням: «Млеком мы полны и кровью / Что бесцельно проливаем / Рты голодные любовью / Мы наполнить как не знаем... Сколько я ни тру по векам / Пред глазами повисает / Призрак пролитого млека / От него мой воздух прокисает» [Байетт 2006, с. 278].

На наш погляд, дана стратегія буде повністю виправданою і для українського перекладу віршів. Пропонуємо свою версію: «Живі ми молоком і кров'ю / Марнуємо, що мали б дати / Спрагу до любові й ласки / Не до снаги нам втамувати... Скільки б сльози я не лила, / Як би тугу не ховала, / Привидом ношу під серцем / Те, що недоколисала».

Семантичний переклад може бути застосований ще до одного фразеологізму, який ми вже згадували у попередньому підрозділі: «to let one's hair down» - виливати душу, розслабитися, бути відвертішим. Знову-таки, для перекладача тут розставлені пастки. З одного боку, фразеологізм можна перекласти буквально у вірші Ла Мотт: «*Rapunzel Rapunzel / Let down your Hair*» [Byatt 1990, с. 40], адже казка братів Грімм про Рапунцель належить до універсально прецедентних феноменів. Але далі у романі фразеологізм стосується не стільки волосся, скільки характеру, скутості чи відкритості людини.

У 14-му розділі Роланд під час відвертої розмови просить Мод нарешті розпустити волосся, яке вона так туго заплітала та ховала довгий час під головними уборами. І, у той час як жінка розплітає конструкцію із кіс на голові, так само поступово між героями прибираються бар'єри. При перекладі знову втрачається частина задуму романістки, адже фразеологізм відсутній у нашій культурі. До того ж, дівчата за традицією розпускали коси на весілля, про що йдеться у багатьох піснях. Тобто, прощалися зі свободою, що прямо протилежне сенсу англійського фразеологізму.

Російські перекладачі досягли ефекту подолання скутості у цьому уривку, надаючи емоційно-експресивного забарвлення опису всього процесу: «Вы должны выпустить их на волю», «и так блестяли волосы от избытка стеснённой жизни», «...к этим волосам, неведомому пленному созданию», «волосы...повисли неуверенно вдоль шеи», «и тяжелые волосы разлетелись – и воздух ворвался в них», «а Мод – изнутри – открылось целое море мятущихся золотых волн» [Байетт 2006, с.197].

Одним з прикладів **стратегії адаптації** може слугувати ще один вірш з чорнових записів Ла Мотт «*It came all so still*» в кінці 19-го розділу. Вірш побудований на виразі «*as still as stone*», що означає нерухомість та навіть відсутність видимих ознак життя, так як відбувається порівняння саме з неживим предметом.

Вважаємо, що, оскільки всі три вірші з листа пов'язані темою втрати матер'ю дитини, у даному випадку порівняння з каменем натякає на те, що немовля з вірша народилося мертвим (*stillborn*) або померло майже одразу: «*It came all so still / The little Thing— / And would not stay- / Our Questioning— / A heavy Breath / One two and three— / And then the lapsed / Eternity— / A Lapis Flesh / The Crimson—Gone / It came as still / As any Stone*» [Byatt 1990, с.412]. Оскільки буквальный переклад звучав би зовсім недоречно, перекладачу доводиться підшукати порівняння, яке б викликало ті самі асоціації з холодом та мертвою тишею.

У російській версії перекладачі обрали варіант, близький та зрозумілий також і українській культурі: «Сник огонь, огонь погас» [Байетт 2006, с. 277]. Вогонь у слов'янській культурі асоціюється з життям, теплом і світлом, отож згаслий вогонь означатиме для читача смерть і темряву, викликаючи потрібні авторці емоції від прочитаних рядків. Ми скористалися цією ідеєю при перекладі: «Прийшло і тиші не порушило, / Уста тремтливі таємниці не розкриють / Лиш мить між першим і останнім подихом – / І холод вічності зове в свої обійми. / Вогонь життя палав лиш хвилю, / І сльози неблаганну не зворушили. / Безбарвним голосом покликкала - / Пішло і тиші не порушило».

Повертаючись до факту, що «*Possession*» є перш за все постмодерністським романом, використання стратегій **форенізації** та **доместикації** при перекладі є обов'язковим. А. С. Байетт «розкидала по тексту» твору велику кількість іноземних слів та виразів, цитат,

які не перекладала та не роз'яснювала, таким чином кидаючи виклик ерудованості читача, його цікавості та пошуково-дослідницьким вмінням.

Російські перекладачі перейняли цей тягар на свої плечі, позбавивши своїх читачів від необхідності заглиблюватися у гру авторки та пройти всі її рівні самостійно, полегшуючи для них завдання. Можливо, такий вибір зумовили особливості сприйняття основної аудиторії. Оглянувши відгуки про книгу на кількох читацьких форумах, ми дійшли висновку, що велика кількість читачів очікувала від роману меншої інтертекстуальної навантаженості та «чужоземності», від початку помилково сприймаючи твір як «дамський роман».

Віктор Ланчиков та Дмитро Псурцев провели титанічну роботу при перекладі роману, зробивши його максимально комфортним до сприйняття читача й при цьому не руйнуючи його унікальність та авторський стиль. Багато моментів книги потребували роз'яснення, посилань на джерела та уточнень, але без втручання в структуру розповіді. Тому описовий переклад (експлікацію) замінили виносками як єдиний можливий варіант. Текст перекладу містить 187 виносков, які являють собою переклади іншомовних слів та цитат (латинською, французькою, італійською та німецькою мовами), приховані посилання на авторів та назви їхніх творів, географічні особливості, предмети побуту, релігію, міфологію тощо.

Отже, як свідчать **результати** аналізу, перекладацькі рішення є цілком виправданими. Автори російського перекладу доклали усіх зусиль, щоб зробити британську культуру й реалії максимально комфортними для реципієнта та зрівняти його в умовах гри А. С. Байетт з англomовним читачем.

Перспективи нашого дослідження полягають в аналізі проблем перекладу імен персонажів роману. Перекладачі художньої літератури стикаються з цією проблемою повсякчас, адже передача промовистих імен та прізвищ є ключовою для розуміння натури їхніх власників.

Література

- Алексеева И. С.* Введение в перевод введение : Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : Издательский центр «Академия». – 2004. – 352 с.
- Байетт А. С.* Обладать / А. С. Байетт. – М. : Гелеос. – 2006. – 656 с.
- Денисова Г. В.* Интертекстуальность и семиотика перевода : возможности и способы передачи интертекста / Г. В. Денисова // Текст. Интертекст. Культура : сб. докл. междунар. науч. конф. – М. : Азбуковник, 2001. – С. 112-128.
- Петрова Н. В.* Интертекстуальность как общий механизм текстообразования (на материале англо-американских коротких асказов) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Н. В. Петрова. – Волгоград. – 2005.
- Прохоров Ю. Е.* Действительность. Текст. Дискурс [текст] / Ю. Е. Прохоров. – М. : Флинта : Наука. – 2004.
- Byatt A. S.* Possession. Vintage. A Romance / A. S. Byatt // New York : Vintage International. – 1990. – 557 p.
- Genette G.* Palimpsestes. La Littérature au second degré / G. Genette // Paris : Seuil, coll. "Essais". – 1982. – 561 p.
- Newmark P.* A textbook of translation / P. Newmark. – Harlow, England : Pearson Education. – 2003. – 292 p.

(Матеріал надійшов до редакції 10.09.17)

УДК 81'25:821.111:82-31

КЛИМЕНКО О. Л.

(Запорізький національний університет)

ОКАЗИОНАЛІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються особливості ідентифікації, адаптації та інтерпретації індивідуально-авторських окказіоналізмів в англomовному художньому творі з урахуванням їх структурних та функціональних характеристик, а також, аналізуються перекладацькі стратегії їх відтворення українською та російською мовами.

Ключові слова: окказіоналізм, ідентифікація, адаптація, інтерпретація, перекладацька стратегія.

Клименко О. Л. **Окказионализмы английского языка в аспекте перевода.** В статье рассматриваются особенности идентификации, адаптации и интерпретации индивидуально-авторских окказионализмов в англоязычном художественном произведении с учетом их структурных и функциональных характеристик, анализируются стратегии их перевода на украинский и русский языки.

Ключевые слова: окказионализм, идентификация, адаптация, интерпретация переводческая стратегия.

Klymenko O. L. English Nonce-words in Translation. The article deals with the comprehensive study of linguistic status, pragmatic qualities, stylistic features and functioning of English nonce-words in a literary text. The paper reveals the purpose, ways and peculiarities of integration and adaptation of occasionally-coined language units into the system of literary text. The study distinguishes the main functions of nonce-words created on the basis of foreign borrowings and determines their role in the structural and conceptual system of the original text.

A thorough analysis of functional and stylistic nature of the vocabulary under consideration as well as the ways of its identification and adequate interpretation in the text has also been conducted. Special attention has been paid to the main problems and possible ways of nonce-words translation from English into Ukrainian and into Russian. The translation strategies and methods of rendering structural, semantic and pragmatic peculiarities (occasional form and expressive meaning) of occasionally-coined language units in a literary text are explored.

Key words: nonce-word, identification, adaptation, textual interpretation, translation strategy

Оказіональні одиниці, що з'являються в результаті індивідуально-авторської лінгвокреативної діяльності, привертають увагу дослідників як в галузі лінгвістики, так і перекладознавства, оскільки займають особливе місце в художньому мовленні серед багатства мовних засобів емоційно-експресивного вираження та емоційного впливу.

Актуальність даної наукової розвідки обумовлена необхідністю дослідження особливостей функціонування в художньому тексті та можливих способів перекладу індивідуально-авторських okazіональних одиниць з урахуванням їх формально-змістової структури та комунікативно-функціональних характеристик.

Об'єктом дослідження виступають okazіональні одиниці англійської мови, створені в результаті індивідуальної авторської словотворчості в тексті художнього твору на базі іншомовних одиниць російської мови.

Предметом дослідження є перекладацькі стратегії відтворення українською та російською мовами індивідуально-авторських okazіоналізмів в романі Е. Берджесса "The Clockwork Orange".

Матеріалом дослідження став роман Е. Берджесса "The Clockwork Orange", текст його перекладу українською мовою О. Буценка та тексти перекладу роману російською мовою, виконані В. Бошняком та Є. Синельщиковим.

Мета дослідження полягає у комплексному порівняльному аналізі можливих способів перекладу індивідуально-авторських okazіональних одиниць в художньому творі з урахуванням їх структурно-семантичного та функціонального аспектів.

Дослідження основних характеристик okazіональних одиниць в романі Е. Берджесса "The Clockwork Orange" (ненормативність, позасистемність, новизна та незвичність, прагматична направленість, висока експресивність) показало, що вони належить до категорії стилістично маркованої лексики – жаргону підлітків "teens-speak", який було створено на базі іншомовної лексики. Як свідчить проаналізований мовний матеріал роману, запозичені автором шляхом транскрипції та транслітерації безпосередньо з російської мови лексичні одиниці не замінили власних слів англійської мови, а стали у тексті їх емоційно-забарвленими синонімами (*to see – to viddy, a laugh – a smeck, big – bolshy, a man – a chelloveck*).

Проте автор роману не просто запозичує іншомовні одиниці, але й активно використовує їх як основу для створення okazіоналізмів, що зумовлено прагненням концептуалізувати в новій формі зміст, уже відомий в англомовному суспільстві, який традиційно реалізується за допомогою узуальних засобів.

З точки зору адаптації іншомовних одиниць, можна сказати, що всі вони зазнали відповідної графічної та фонетичної адаптації, більшість з них пристосувались також до граматичних законів англійської мови:

He just govoreeted a few slovos of thanks and then I was privodeeted back to the cell.

...we could viddy the Governor and some very bolshy important-looking chellovecks walking by real skorry, govoreeting like bezoomny.

На семантичному рівні більшість одиниць вибраного нами лексичного матеріалу була запозичена в своєму основному значенні, але деякі слова змінили семантику внаслідок звуження та розширення значення, а також перенесення на метонімічній та метафоричній основі (більшість метафор представлена зооморфізмами):

*The starry old baboochkas were still there...so we rang the collocoll and ordered whatever the old **ptitsas** wanted*

*Then we shot straight into another **lomtick** of film...*

Слід відзначити, що адаптацію вибраного лексичного матеріалу можна розглядати лише на рівні тексту роману, тому що okazionalnі единиці, інтегровані до тканини художнього твору, не зустрічаються у позатекстовому англomовному середовищі. Така інтеграція іншомовних одиниць до мовної тканини твору поставила проблему ідентифікації індивідуально-авторських okazionalizmів у художньому мовленні, тому для їх адекватної інтерпретації автор застосовує прийоми паралельного підключення (“*The starry old baboochkas were still there...; And there was a **bolschy big** article on Modern Youth by some very clever bald chelloveck*”) та експліцитної семантизації (“*A cup of the old **chai**, sir? **Tea, I mean**”; *My young hoodlum comes to the revelation of the need to get something done in life – to marry, to keep the orange of the world turning in **the rookers** of Bog, or hands of God*).*

Особливість та найголовніша складність перекладу okazionalnіх одиниць “teenspeak” полягає в тому, що автор не просто запозичує іншомовну лексику і вживає її у первинному вигляді, а інтегрує її до тканини художнього твору, в деяких випадках невідомо змінює для надання більшої незвичності та оригінальності. Переклад таких одиниць вимагає особливого підходу та винахідливості перекладача.

Як виявилось, найефективнішим способом перекладу є винайдення перекладацького okazionalizmu. Приймаючи до уваги те, що спосіб перекладу okazionalizmu залежить від його текстової функції (а головною функцією одиниць “teenspeak”, як стилістично заниженої лексики, є функція прагматична) домінуючим завданням для перекладача є збереження експресивно-стилістичної домінанти тексту та відтворення навмисного відхилення від літературної норми, при можливості – аналогічне за своїм характером.

Як зазначено вище, матеріалом для аналізу перекладацьких рішень у нашій науковій розвідці слугували три варіанти перекладу роману – один українською та два російською мовою, в яких перекладачі дотримуються абсолютно різних стратегій, але в них можна виділити спільні риси.

Перш за все, вживання okazionalizmів в романі є регулярним, до того ж вони є складовою частиною жаргону підлітків, який функціонує за певними законами, тому використання перекладацьких відповідників мало не поодинокий, а системний характер. Намагаючись зберегти не тільки експресивність значення, а й okazionalnість форми, перекладачі насамперед орієнтувались на підхід самого Е. Берджесса, використовуючи іншомовні одиниці, але відмінювали їх за правилами мови перекладу.

Для українського читача лексеми російської мови, не дивлячись на спорідненість цих мов, є іншомовними, відтак перекладачу було легше відтворити незвичність форми okazionalnіх одиниць:

1) *There were three **devotchkas** sitting at the counter all together, but there were four of us **malchicks** and it was usually like one for all and all for one.*

*Біля стойки сиділи рядком три **дєвочки**, але ж нас, **мальчіков**, було четверо, і ми дотримувалися правила: один за всіх, усі за одного.*

2) *So we **goolied up** to him, very polite, and I said: “Pardon me, brother”*

*Ми ввічливо **подрулілі** до нього, і я сказав: - **Вибачайте, друже***

Складність перекладу російською мовою полягала в тому, щоб слова, запозичені із російської мови, такі незрозумілі та незнайомі англomовним читачам, виглядали так само незвичними і для російськомовних читачів. В. Бошняк транслітерував їх англійською мовою, що складало певні труднощі для розуміння, але ж тільки при читанні звуковий склад залишався власномовним, тим самим іншомовна okazionalnість “teenspeak”, характерна для оригіналу, втрачалась:

1) *There was me, that is Alex, and my three **droogs**, that is Pete, Georgie and Dim, Dim being really dim, and we sat in the Korova Milkbar...*

*Компания такая: я, то есть Алекс, и три моих **druga**, то есть Пит, Джорджик и Тем, причем Тем был и в самом деле парень темный, в смысле gluryi, а сидели мы в молочном баре "Korova"...*

2) *...but he said: "Yes? What is it?" in a very loud teacher-type goloss, as if he was trying to show us he wasn't poogly*

...но ничего, отвечает: "Я вас слушаю, - говорит, - в чем дело?" - причем этак зычно, учительским тоном: пытается, значит, представить, будто он и не puglyi вовсе

Є. Синельщиков, на наш погляд, вибрав дуже вдалу стратегію, замінивши власномовні для російського тексту лексеми перекладацькими оказіоналізмами на основі англійських одиниць, відмінюваних за правилами російської мови:

*"Yes," I said, "and a right **grahzny vonny** world too." I shut my **glazzies** tight in like pain.*

*"Добавь: в грязный, **стинкинг**, безжалостный мир". - Я устало закрыл **айзы**...*

Але його перекладу притаманне досить вільне ставлення до оригіналу та зловживання в деяких ситуаціях вульгаризмами, розмовними та просторічними одиницями, що надає тесту перекладу відтінок грубості та вульгарності, неприбутанний вихідному тексту:

1) *There was me, that is Alex, and my three **droogs**...*

*Это - я, Алекс, а вон те три ублюдка - мои **фрэнды**...*

2) *"Give these poor **old baboochkas** over there a nourishing something"*

*"И принеси этим **Божьим одуванчикам не свиначье пойло**, а что-нибудь действительно питательное"*

У випадку, коли перекладачі не могли підібрати відповідник, оказіональний за формою, вони намагалися принаймні зберегти прагматичну маркованість оказіональної мовної одиниці, замінюючи її подібними одиницями російського та українського сленгу і просторіччя:

*... so we rang the collocoll and brought a different waiter this time and we ordered beers... and whatever the old **ptitsas** wanted [Burgess 1986, p.11].*

*...а мы позвонили в колокол, пришел на сей раз другой официант, и мы заказали пива... поставили выпивку и старым **вешалкам** - на их выбор*

*Ми дзеленькнули в колокольчик, і коли підійшов офіціант, цього разу інший, замовили собі пива ...а старим **цупам** - усе, чого їм заманеться.*

В інших ситуаціях перекладачі використовували нейтральні одиниці із аналогічним денотативним значенням і, щоб уникнути стилістичних втрат, вони відновлювали емоційно-експресивне забарвлення за допомогою прийому компенсації.

Найбільшу складність та цікавість для перекладу представляли мовні одиниці, вжиті не в прямому, а в перенесеному значенні (метафоричні та метонімічні лексеми), а також лексеми, що відрізняються структурними особливостями (усічені, похідні одиниці, створені шляхом поєднання основ російської та англійської мов). При перекладі метафоричних одиниць перекладачам вдавалося передати експресивність та образність, лише інколи вони жертвували оказіональністю форми:

*We'd left them alone near three months now and the whole district had been very quit on the whole, so the armed millicents or **rozz patrols** weren't round there much, being more north of the river these days.*

*Вже місяців три ми її не чіпали, тож у цьому районі взагалі було спокійно - **патрульні рожі** (цебто озброєні полісмени) в ті дні трималися вище по річці (пер. О. Буценка)*

*Мы сюда уже месяца три как не заходили, на улице было тихо, пустынно - ни **милисентов** с автоматами, ни всяких там патрулей ополчения, которые в те дни все больше по ту сторону реки шивались. (пер. В. Бошняка)*

***Коппoлы** со своими патрульными карами передислоцировались дальше за реку, где орудовала банда Билли-боя. (пер. Є. Синельщикова)*

Але при відтворенні структурних особливостей перекладачам не вдалося передати формальні характеристики індивідуально-авторських оказіоналізмів в силу об'єктивної різниці між мовними системами та відмінностей словотворчих моделей.

When the chassos came along, and then the Chief Chasso, and then the Governor himself, all these cell-droogs of mine were very shoomny with tales of what I'd done...

Коли прийшли охоронники, а за ними головний наглядач і сам начальник в'язниці, мої кенти по камері заходилися навперебій переказувати, як я приїїл того покидька...(пер. О. Буценка)

Когда пришли сперва вертухаи, потом начальник охраны, а потом и сам комендант, все мои как бы товарищи по камере, перекрикивая друг друга, бросились наперебой рассказывать, что и как я делал (пер. В.Бошняка)

Один за другим в камере начали появляться надзиратели, потом старший надзиратель, потом сам Губернатор - начальник тюрьмы. Мои соучастники наперебой расписывали, как я убивал этого извращенца...(пер. Є. Синельщикова)

Таким чином, у висновку нашого дослідження слід підкреслити, що в більшості ситуацій перекладач орієнтується на обрану ним стратегію, але в найскладніших випадках (таких як передача образності та структурних особливостей оказіональних одиниць) він повинен звертатися до власного лінгвістичного досвіду, ерудиції, відчуття мови. В будь-якому разі, при відтворенні стилістично-маркованих елементів перекладач повинен орієнтуватись на почуття смаку і не зловживати сленгізмами та вульгаризмами мови перекладу, бо це може привести до зниження загальної естетики художнього твору.

Література

Burgess A. The Clockwork Orange. – New York and London : W.W. Norton and Company, 1986. – 192 p.

Берджесс Е. Механічний апельсин / Пер. з англ. О.Буценко. – Львів : Кальварія, 2003. – 176 с..

Берджесс Э. Заводной апельсин / Пер. с англ. В. Бошняка. – Л. : «Художественная литература» и социально-коммерческая фирма «Человек», 1991. – 156 с.

Берджесс Э. Заводной апельсин / Пер. с англ. Е. Синельщикова. – [http:// www.bookZ.ru](http://www.bookZ.ru), 2004. – 127 с.

(Матеріал надійшов до редакції 10.09.17)

УДК 811.111:81'22=622.821.3

КОЗЛОВА Т. О.

(Запорізький національний університет)

АВТОХТОННІ РЕДУПЛІКАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ІКОНІЧНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню редуплікації як типового способу вираження квантитативного принципу іконічності 'більше форми : більше змісту'. Доведено значущість іконічних засобів кодування інформації про довкілля в ситуації контакту неспоріднених мов на прикладі мови маорі, у якій поширена редуплікація, та англійської мови, де редуплікація – периферійне явище. З'ясовано/Виявлені/Встановлені когнітивні чинники формування редуплікації на базі автохтонних запозичень у новозеландському національному варіанті англійської мови.

Ключові слова: редуплікація, іконічний знак, когнітивний принцип квантитативності, новозеландський варіант англійської мови, мова маорі, мовний контакт.

Козлова Т. О. Автохтонные редупликации в английском языке Новой Зеландии в контексте теории иконичности. В статье редупликация рассматривается как способ реализации квантитативного принципа иконичности 'больше формы : больше содержания'. Доказана значимость иконического способа кодирования информации о мире в ситуации контакта неродственных языков, в частности, языка маори, в котором редупликация является наиболее продуктивным способом словообразования, и английского языка, в котором редупликация – периферийное явление. Установлены когнитивные факторы формирования редупликации на базе автохтонных заимствований в новозеландском варианте английского языка.
Ключевые слова: редупликация, иконический знак, когнитивный принцип квантитативности, новозеландский вариант английского языка, язык маори, языковой контакт.

Kozlova T. O. Iconic Perspective on Autochthonous Reduplications in New Zealand English. This article seeks universal principles of language worldview design in the process and outcome of non-cognate languages contact. It explores how cultures seek for transparent and communicatively efficient means of information encoding.

Beginning with the discussion of reduplication, its universality and iconic features, the paper goes on to look into the structure and meanings expressed by reduplicated words in the Maori language. It is argued that both transparent and opaque iconic reduplications in Maori agree with the cognitive principle of quantity 'more form : more meaning'. In stark contrast to the centrality of reduplication

in Maori, the English language gives less importance to reduplicated stems. Those do not follow any regular form-meaning patterns but constitute units with syncretic pragmatic and expressive role in discourse. In other words, reduplications in English have pragmatic rather than semantic functions.

Despite the fundamental difference that in the Maori language reduplications have a far wider range of functions and meanings than they do in English, Maori words shaped in that fashion have been eagerly borrowed. The extensive use of reduplication in the situation of non-cognate languages arise from the analytical nature of languages in contact; a universal tendency to achieve clarity of communication by repetition; relatively high linguistic competence of speakers. The abundance of reduplicated Maori bases in New Zealand English is also conditioned by the insufficient cultural competence of the settlers. Thus many Maori loans are reduplicated in New Zealand English and deviate from their original forms which are not and cannot be reduplicated in Maori.

Reduplication is generally regarded as an iconic means of encoding when it expresses a kind of accumulative (intensiveness, gradual increase, collectiveness, etc.) or consecutive (plurality, distribution, broadness, frequency, continuity, reciprocity, etc) meanings. In other cases, it expresses more opaque senses such as diminution in size or importance, completeness of a single action, etc., and is believed to show much less, if any at all, motivation between signans and signatum.

However, these perceptions can turn fallacious due to differences in cultural interpretations of encoded referents. Unawareness of the meanings expressed by reduplication leads to hypercorrection. Reduplication in Maori loans necessitated by lexical gaps is pervasive in New Zealand English.

Key words: reduplication, iconic sign, cognitive principle of quantity, New Zealand English, Maori, language contact.

Вступні зауваження. Редуплікація – поліфункційне явище, що вживається для експлікації різних лексичних, граматичних і прагматичних значень, та охоплює ‘множинність’ і ‘дистрибутивність’ в іменниках, ‘інтенсивність виявлення ознаки’ у прикметниках, ‘ітеративність’, ‘дуративність’ у дієсловах, ‘пропорційне збільшення кількості’ у числівниках [Крючкова 2000; Moravcsik 1978]. У цих випадках формально-семантичне прирощення прозоро реалізує семіотичний принцип ‘більше форми – більше змісту’ [Givón 1995, с. 49-50; Haimann 1980]. Проте окремі типи редуплікації характеризуються непрозорою (“opaque” [Fischer 2011]) іконічністю, оскільки мотивація цих структурно-семантичних кореляцій не завжди зрозуміла мовцям, а зв’язок між *signans* та *signatum* виявляється контекстно обумовленим [див. Козлова 2013; Donaldson 1993; Kozlova 2013; Kulikov 2005].

Якщо універсальність та іконічність редуплікації не потребують доказів, то повний потенціал повтору залишається невизначеним. Поки не дістали належного опису процеси запозичення редуплікації в ситуаціях контакту типологічно різних мов.

Актуальність статті визначається трансдисциплінарністю досліджень взаємозв’язку мови й мислення, семіотичної діяльності людини, особливостей кодування та декодування інформації про світ в умовах мовної та культурної взаємодії. Упродовж XVII-XVIII століть у світі відбувалися суттєві демографічні зміни внаслідок міграцій європейців на інші континенти, освоєння нових земель та заснування колоній у Новому Світі. Ці культурно-історичні та соціальні чинники прискорили географічну дисперсію англійської мови та процеси її контактування з автохтонними мовами, які активно функціонували на територіях поширення англійської мови.

Мета статті: довести релевантність та ефективність іконічних репрезентацій у ситуаціях контактування неспоріднених мов. Сформульована мета передбачає розв’язання таких завдань: схарактеризувати редуплікацію як мовну універсалію та розглянути спільні для типологічно відмінних мов ознаки редуплікації; порівняти формування редуплікації в англійській та маорійській мовах, які співіснують на території Нової Зеландії; довести важливість іконічних властивостей редуплікації для кодування інформації про довкілля в ситуації контакту цих лінгвокультур.

Об’єкт дослідження: процеси й результати контактування транспортованої (англосаксонської) та автохтонної (маорі) лінгвокультур.

Предмет дослідження: мотивованість редуплікації й актуалізація квантитативного принципу іконічності в ситуації контакту типологічно різних і генетично неспоріднених маорійської та англійської мов.

Матеріалом дослідження слугували 185 редуплікованих запозичень із мови маорі в новозеландський варіант англійської мови. **Джерельна база** дослідження охоплює словники маорійської мови [BCIMD 2006] та національного варіанту англійської мови [DNZE 1997; WDNZL 2008], історичні документи (листи, реєстраційні журнали

мореплавців, записи мандрівників та місіонерів тощо), а також художні, публіцистичні, наукові тексти.

Редуплікація як мовна універсалія. Редуплікацію визначають як фонеморфологічне [Виноградов 1998, с. 408] або морфологічне [Conradie 2003, с. 204; Kouwenberg 2005, с. 533] явище, механізм якого полягає в повному або частковому повторі кореневої морфеми, афікса, чи й цілого слова. Д. Крістал [CDLP 1985, с. 259] вважає редуплікацію особливим морфологічним процесом, при якому форма афікса (суфікса або префікса) відбиває певні фонетичні характеристики кореня.

Е. Моравчик [Moravcsik 1978] дотримується більш широкого розуміння цього поняття й уживає термін 'редуплікація' на позначення дворазових і багаторазових реітерацій синтаксичного або фонетичного рядів у повному чи частковому вигляді з обов'язковим семантичним зв'язком між редуплікованою результативною одиницею та нередуплікованою базою деривації. Таке визначення дозволяє вилучити з розряду редуплікації первинні повтори, зокрема, звуконаслідування. Інші дослідники [Bolinger 1981, с. 65] наполягають на тому, що редуплікацію варто розглядати як спосіб словотворення, так само як композицію, афіксацію, конверсію, аббревіацію тощо.

Ці та інші тлумачення редуплікації адаптовані для потреб конкретних розвідок і не враховують універсальності та всієї структурно-функціональної типології редуплікації. Тому ми погоджуємося з позицією О. Ю. Крючкової щодо визначення редуплікації як способу "слово- та формотворення, який полягає в подвоєнні кореня або його елементів (звуків, складів), афіксів, чи й цілих слів, що набувають статусу морфем" [Крючкова 2000, с. 81].

Наявність редуплікації в різних мовах світу [Botha 2006; Вежбицкая 1999; Языки Юго-Восточной...1980 тощо], включно з контактними мовами (піджинами й креолами) [Meyerhoff 2003; Crowley 2008], а також у дитячому мовленні [Studies... 2005, с. 455-492], розмовному реєстрі [Ghomeshi 2004] свідчить про поширеність і продуктивність цього явища та стимулює різноаспектне його вивчення, зокрема, в історико-типологічному аспекті як мовну універсалію [Амбардарян 2007; Братусь 1976; Ульянов 1970, с. 259; Studies 2005], або у когнітивному та семіотичному аспектах [Fischer 2011; Ghomeshi 2004; Huyssteen 2004; Козлова 2010; 2011; 2012; 2013] як мовний вияв іконічності.

Результати цих та інших досліджень редуплікації в мовах різної будови довели пріоритетність такого способу для вираження змісту 'кількісне збільшення'. У випадку повторів ядерність цього значення [Moravcsik 1978, с. 317] підтримується відповідністю між кількісним збільшенням складу знака та кількісним прирощенням його змісту, чим і забезпечується виконання одного з принципів іконічності – 'більше форми : більше змісту' [Abraham 2005, с. 549; Conradie 2003, с. 203; Huyssteen 2004; Kouwenberg 2005, с. 533].

Структурна типологія редуплікації доволі розлога [Moravcsik 1978; Rubino 2005; Hurch, 2009; Štekauer 2012, с. 107-130] й визначається такими критеріями: обсяг (повнота) повторюваного матеріалу, позиція у структурі слова, ступінь рекурсії, розподіл повторюваного матеріалу в морфологічній структурі слова. Формальні ознаки редуплікації залежать від структури складу, акцентуації, типу домінантних способів словотворення та багатьох інших чинників. Проте можна говорити про певні тенденції в структуруванні повторів та універсальні моделі редуплікації. Зазначимо окремі з них:

- Найпоширенішим у мовах світу є повтор CV.
- Більшості мов світу властиві повний та неповний види редуплікації [Крючкова 2000, с. 70].
- Коренева морфема слугує базою редуплікації переважно в аглютинативних та ізолюючих мовах, тим часом у мовах флективної будови переважає повтор афіксів [Крючкова 2000, с. 71]. Подвоєння кореневої морфеми – архаїчніше.

- Редуплікації виявляють певні структурно-семантичні моделі: для більшості мов характерне використання повної редуплікації для вираження повноти, повторюваності чи інтенсивності ознаки.
- На продуктивність редуплікації впливають особливості мовної будови.

Нижче наведено тезове узагальнення основних видів редуплікації в маорійській та англійській мовах, які співіснують і взаємодіють на території Нової Зеландії.

Спільні та своєрідні ознаки редуплікації в маорійській та англійській мовах.

Маорійська мова корінного народу Нової Зеландії генетично співвідноситься з полінезійськими мовами (східно-полінезійська група). Її граматична система характеризується аналітизмом. Такі продуктивні способи словотворення як композиція та редуплікація стимульовані особливостями мори – мінімальної одиниці, яка відчувається психологічно та фонологічно. Склад з одним коротким голосним ((C)V) дорівнює одній морі, а з довгим – двом морам.

За повнотою повторюваного матеріалу трапляються повні (*hiwihwi* “a marine fish: *Chironemus marmoratus*” [DNZE 1997, с. 349]) та часткові редуплікації (*pango* “black” > *rapango* “somewhat black” [DNZE 1997, 573]), поширені здебільшого у структурах, які складаються з трьох мор (*pakaru* “broken” > *pākarukaru* “break into pieces” [DNZE 1997, с. 566]).

За типом розподілу повторюваного матеріалу в морфологічній структурі слова редуплікація реалізується копіюванням однієї, двох перших, або трьох мор бази (часто зі скороченням повторюваного приголосного в частині $\sigma 1\sigma 1$) й міститься на початку слова ($\sigma 1\sigma 1\sigma 2\sigma 3\sigma 2\sigma 3$ - *pakaru* “broken” > *pākarukaru* “break into pieces” [DNZE 1997, с. 566]).

Редуплікація в мові маорі виражає такі значення:

- інтенсивність (*Pakeha mango mango* “a very black stranger, a negro” [DNZE 1997, с. 810]),
- множинність (*e* [te] *tangata maodi* “a human being” > *na* [nga] *taangata* “people” [DNZE 1997, с. 809-810]), часто в комбінації з інтенсивністю (*nuee nuee tanghi tanghi* “a good deal of crying” [DNZE 1997, с. 810]);
- повторення, подвоєння, копіювання (*waewae* “foot, footmark” [DNZE 1997, с. 865]);
- дистрибутивність чи обертання (*korara* “go in different directions; disperse” [WDNZL 2008 с.71]; *oro* “push, drag, roll something along” > *oriori* “move around, stroll about” [BCIMD 2006, с. 291]; *kau* “swim, float” > *kaukau* “swim around”, наприклад, “*Kua kau te tamariki tamāroa ki runga i te akau*” – “The boys **swam** to the reef”, але “*Kua pou te tamariki ki roto i te tai ē kua kaukau aere*” – “The children dived into the sea and **swam around**” [BCIMD 2006, с. 163-164]);
- повторюваність і тривалість (*kurū* “a screw” > *kurukuru* “pound, throb, pulsate”, наприклад, “*Tē kurukuru nei rāi tōna punu'atu*” – “His heart is still beating” [BCIMD 2006, с. 204]; *kāpikipiki* “call (repeatedly)”, наприклад, “*Kua kāpikipiki te tamaiti i tāna puakāoa*” – “The boy **kept calling** his dog” [BCIMD 2006, с. 152]);
- розповсюдження, поширення тощо (*āriki* “put a covering on something; cover something over; lay a table” > *ārikiriki* “spread a covering over something” [BCIMD 2006, с. 75]).

За допомогою повної редуплікації утворюються назви плазунів і рослин із широким листям, найменування предметів маорійської культури з ажурним орнаментом, позначення плетених, різьблених та інших виробів: *torotoro* “hawser, cable for securing a canoe; a climbing/creeping plant” [DNZE 1997, с. 851], *tukutuku* “the ornamental lattice-work panels in the walls of a Maori meeting house” [DNZE 1997, с. 864].

Отже, в мові маорі більшість редуплікацій для вираження лексичних і граматичних значень є вмотивованими. Зв'язок між означувальним та означуваним, який ґрунтується на квантитативному принципі іконічності ‘більше форми : більше змісту’, уможливило прозоре кодування та актуалізацію акумулятивних і консеквентних значень.

Втім не всі редуплікації прозоро іконічні. Частковий повтор вихідної бази трапляється у структурах позначень разової дії. Наприклад, *kimo* “wink” > *kimokimo* “wink frequently”

(фреквентатив), але *kikimo* “keep the eyes firmly closed” [WDNZL 2008, с. 60]. Часткова редуплікація також уживається на позначення “демінутивних значень” [Biggs 2013]. Пор. суміщення формальної та семантичної ознак:

- [{повна редуплікація} + {інтенсивність}] - *kutekute* “scarlet, red” [BCIMD 2006, с. 204]; *mura* “red; showing red, redness” [с. 261] > *muramura* “brilliant colour” [WDNZL 2008, с. 102] (*pararinga muramura* “rosy cheeks” [BCIMD 2006, с. 316]);
- [{часткова редуплікація} + {неінтенсивність / демінутивність}] - *whero* “red” > *whewhero* “reddish” [Biggs 2013].

На перший погляд, часткові редуплікації – неіконічні, оскільки вмотивований зв'язок між формальною та семантичною ознаками [{редуплікація} + {разова дія} / {зменшення інтенсивності}] відсутній. Глибше вивчення зазначених кореляцій дозволяє стверджувати, що значення разової дії суміщається з її завершеністю (*kikimo* “keep the eyes **firmly closed**” [WDNZL 2008, с. 60], а значення ‘недостатньо виражений колір’ спричинюється ознакою ‘різнобарвний’ (*whewhero* “red; **reddish brown**” [WDNZL 2008, с. 235]). Отже, ці позначення є цілком іконічними, і зв'язок між *signans* та *signatum* – мотивований: ‘більше форми : сповна, цілком; сповнений кольорів’ можна вважати варіантними реалізаціями когнітивного принципу квантитативності ‘більше форми : більше змісту’.

Вірогідність цього висновку підтверджується наступним прикладом уживання повної редуплікації для вираження “демінутивного” значення: *kona* “stupefied (from poison or drink); poisoned; drunk” > (**diminutive**) *konakona* “drunk, tipsy” [BCIMD 2006, с. 188]. Аналіз контекстів дозволяє спростувати положення про демінутивне значення редупліканта *konakona*. Не викликає сумнівів те, що формальна ознака ‘редуплікація’ узгоджується з семантичною ознакою ‘який цілком задовольняє, відповідає яким-небудь потребам’.

Пор.: “*Nō te pakari i tōna kona, kua topa ‘aia ki runga i te mataara*” (“He was so **drunk he fell down** on the road”), “*Kāre e rauka iāta i te ‘apai i tōna kona*” (“He **can’t hold** his drink”) [т.с.], де уживається симплекс *kona* ‘у стані сп’яніння та неспроможній рухатися, триматися рівно’, але “*Kua konakona ‘a Tētē i te ‘aere’anga ki te teata*” (“**Tētē was a bit drunk** when he **went** to the pictures”), “*I tōna konakona ‘anga, kua ‘aere mai ‘aia ma te ‘ura ‘aere*” (“Being pretty **tipsy**, he **came up dancing** about”) [т.с.], де дуплекс експлікує значення ‘на підпитку, але спроможній рухатися; тримається на ногах досить твердо’.

Редупліковані позначення шумів, криків чи голосів птахів та їх метонімічні деривати (назви птахів та інших джерел звучання) кількісно поступаються редуплікаціям на позначення неакустичних денотатів: *titi, teete* “squeak, make a sharp inarticulate sound *tītī*, n *Puffinus griseus*, and perhaps other species, mutton-bird” [DNZE 1997, с. 839] (“**Titi** - <...> *Mr. Reischek says... ‘After sunset’ <...> they begin to call like “ti, ti, ti”, repeated rapidly*” (Hutton & Drummond *Animals NZ 249 Cook’s Petrel*) [цит. за: DNZE 1997, с. 840]), *pipipi* “brown creeper, or ground lark” (“...*the flock sings a long song in time and in unison*” (*JPSLV.156 Pipipi*) [цит. за: DNZE 1997, с. 609]).

Отже, основні властивості редуплікації в мові маорі можна окреслити так: наявні повні й часткові подвоєння в дієслівних, іменникових і прикметникових основах; повторювана частина розташована на початку структури слова; образні іконічні репрезентації інтенсивності значно поступаються діаграматичним позначенням повторюваності, поширення, дистрибутивності, частоти дій та явищ.

Розглянемо важливі типологічні ознаки редуплікації в англійській мові.

Англійська мова належить до індоєвропейської сім’ї мов і виявляє яскраві ознаки аналітизму, що типологічно наближує її до полінезійської мови маорі, з якою вона контактує на території Нової Зеландії.

Прозорість морфемних меж уможливорює формування подвоєння основ, складів і окремих морфем, яке досягається різними шляхами: повним повтором (*bank and bank* adj., adv. “of a river, in flood” [DNZE 1997, с. 31], *Auckland Auckland* “the city in New Zealand, as opposed to other cities that may happen to have this name” [Jackendorff 2010, с. 343] – тут і далі наведено приклади з новозеландського варіанту англійської мови), частковим повтором з

римуванням (*illegal tegel* “protected indigenous bird illegally eaten”, *Farmy Army* “farmers who moved to the city to clean up silt liquefaction and remove debris” [Bradsley 2014]), з альтернацією голосних (*tikkidak* (poss. imitative of the bird’s cry) “white-fronted tern” [DNZE 1997, с. 836], *ping-pong Pom* (coll.) “British immigrant” [Bradsley 2014]) та чергуванням приголосних (*wacky backy* “cannabis dependence” [NZDJ 2017, с. 123]).

Незважаючи на різноманітність моделей редуплікації, домінує афіксальний тип [Крючкова 1999, с. 308]. При цьому структури, які містять рими та чергування, є типовими для англійської мови, але не характерними для лексики новозеландського варіанту [Bradsley 2014].

Редуплікація в англійській мові функціонально обмежена. Вона є продуктивним засобом формування сленгізмів (*hoha* “fed up” [Bradsley 2014]), колоквиалізмів (*ping-pong Pom* [т.с.]), дитячої лексики (*pop-pop boat* “a child’s small toy boat moved by the emission of a steam jet from a candle-fired ‘boiler’ ” [DNZE 1997, с. 624]). Хоча окремі одиниці залучаються до літературного шару лексики, де вони виконують людячу функцію та реалізують різні емотивно-оцінні значення: *back-slack* “to answer back” [DNZE 1997, с. 27], *hurdy-gurdy* “a gum-washing machine turned by a hand crank” [DNZE 1997, с. 366], *op(p) shop* “orig. a shop using donated used goods (esp. clothing) to raise funds to charitable purposes; also occas. applied to any secondhand shop dealing mainly in clothing” [DNZE 1997, с. 553], *Rob’s mob*, *Robsmob* “the name given to a loose coalition of political supporters (inside and outside the Parliament) of the late Hon. Robert D. Muldoon and his (interventionist) policies” [DNZE 1997, с. 678].

Іконічність подвосня маорійських основ у новозеландському варіанті англійської мови. Джерела та шляхи утворення редуплікації в англійській мові Нової Зеландії різні – звуконаслідування, словотвірна й семантична деривація, запозичення. Внутрішньомовні ресурси вживаються переважно для вираження прагматичних значень (див. приклади вище), а редупліковані запозичення з мови маорі співвідносяться з низкою лексичних значень. Інтенсивність формування редуплікації на запозиченій основі спричинена спільною типологічною ознакою маорійської та англійської мов (аналітизмом, прозорістю морфемних меж).

Проте екстралінгвальні чинники також виявилися дуже впливовими. По-перше, освіченість мігрантів сприяла їх заглибленню в культуру маорі. По-друге, високий рівень автохтонної культури забезпечив уживаність у мові маорі позначень узагальнених, абстрактних понять разом із найменуваннями природних та культурних реалій, які поступово запозичувалися в англійську мову. По-третє, тривалою й тісною взаємодією привнесеної та тубільної лінгвокультур пояснюється результативність взаємообміну лексичними одиницями між англійською та маорійською мовами.

Зазначене стимулювало кількісну й тематичну репрезентативність маорійських запозичень, зокрема редуплікованих основ, в англійській мові Нової Зеландії:

- назви тварин і рослин – нз.англ. *panokonoko* “torrentfish” [DNZE 1997, с. 572]; *neinei*, *nene* “any of several small trees or shrubs of *Dracophylum* spp.” [DNZE 1997, с. 527];
- соціальні реалії – нз.англ. *turangaweawe* “the ability, conferred by belonging to a home-turf, to realize a strong independence; a strong homeland-based identity” [DNZE 1997, с. 865];
- побутові реалії – нз.англ. *toe-toe* “to thatch [a house] with toetoe” [DNZE 1997, с. 843].

Універсальність іконічних властивостей редуплікації уможливила реалізацію ознак, актуальних для обох контактуючих етнокультур. У багатьох випадках мотивованість формально-семантичних зв’язків опосередковано підтверджується синонімічними назвами на англійських основах, у внутрішніх формах яких мотивуючі ознаки прозорі.

Наприклад, ‘повторюваність’ в імітаціях звучань, які відтворюють багаторазовість криків птахів або особливості мовлення контактуючих етнічних груп, виражені звуконаслідувальними одиницями: нз.англ. *whio-whio* [Maori echoic from the cry; cf. Brit. *whew-duck*] “blue duck” (пор. з синонімічною звуконаслідувальною назвою на англійській основі – *whistling duck* [DNZE 1997,

с. 908]; нз.англ. *wi-wi*, *wiwi* [from early Maori imitation of French *oui-oui*] “the French” [DNZE 1997, с. 917].

Пізнаючи світ і відтворюючи його в мові, людина намагається відтворити в назвах реалій не тільки основні з погляду мовців ознаки об’єктів і явищ, а й встановити зв’язки між ними. “Психологічна природа людини, що здійснює номінацію, суперечить принципу довільності. Людина схиляється до мотивації, тобто утворення знаків, будова яких їй зрозуміла.

Крім того, мотив номінації, як і будь-який мотив, – це те, що у реальності, відображеній людиною, спонукає й спрямовує її діяльність” [Копыленко, Попова 1989, с. 14]. Обсяг використання й вибір техніки кодування, пріоритетність засобів із прозорими формально-змістовими зв’язками визначаються когнітивними преференціями мовців.

Певна річ, частковий або повний повтор виявляється оптимальним засобом вербальної фіксації сумісного розташування або функціонування двох і більше ідентичних об’єктів чи частин, які усвідомлюються як ‘неподільна єдність’:

- ‘складники цілого’ – нз.англ. *wi-wi*¹ [Maori /'wi:wi:/] “трава, що росте жмутом” [DNZE 1997, с. 917]; *kieke* [Maori /'kiki, 'gigi/] “*Freicinetia bauieriana (banksii)*, різновид рослини, яка плететься” [DNZE 1997, с. 406]; нз.англ. *kawaka* [Maori /'kawaka/] “*Libocedrus mimos*a, різновид високого дерева” (“...*the natives informed me that it derived its name from the branches growing out regularly on each side*” (Bennett. L.Med. Gaz.: 1832, 7 Jan. 506) [цит. за: DNZE 1997, с. 400] – “... аборигени пояснили, що [дерево] має таку назву тому, що його гілки попарно відходять від стовбура, утворюючи жмут”); нз.англ. *pourou* [Maori /'pourou/] “маорійська традиційна скульптура з повторюваними елементами орнаменту, дерев’яний стовп із різьбленням, яким прикрашають варі (будинки маорі)” [DNZE 1997, с. 630] (Рисунки 1, 2);

- ‘повторювані рухи, тремтіння, згинання’ – нз.англ. *toetoe*, *toitoe* “grass sedge” (“...slim and **supple** like *toi toi* in the wind” (Landfall 174 25), “...a **shivering** mass of white native blossom.. a clump of *toi-toi* waving in the wind like a family of little girls drying their hair” Mansfield *Urewera Notebook* (1978) 34) [цит. за: DNZE 1997, с. 843].

Використання редуплікації можна пояснити тим, що увага мовців фокусується радше на ‘реалії як носієві ознаки’, ніж ‘реалії як індивідуальності, відокремленої від інших об’єктів’: маорі /'papa/ “будь-який широкий, плаский, твердий об’єкт” > нз.англ. *papa* “плаский камінь, брусок, плита, дошка” [DNZE 1997, с. 573].

Усвідомлюючи необхідність встановити аналогії між реалією та її вербальною репрезентацією, а також органічність зв’язку між формою та змістом, мовці використовують подвоєну форму на позначення інтенсивного вияву ознаки. Порівняймо одиниці, що суміщають структурну ознаку ‘редуплікація’ з семантичною ознакою ‘інтенсивність’ та апелюють до різних модальностей:

- нюхового, смакового сприйняття – [{редуплікація}+{‘випромінювати сильний аромат’}] або {‘мати різкий смак’}] – маорі /'kawakawa/ “неприємний на смак, гіркий” > нз.англ. *kawakawa*, *kavakava* “*Macropiper excelsum*, різновид невеликого дерева або куща, листя якого мають сильний аромат; також *pepper-tree*” [DNZE 1997, с. 400];

- візуального та слухового сприйняття – [{редуплікація}+{‘розходитися в різні боки’}] +{‘видавати гучний звук’}] – маорі /'piupiu/ (букв. ‘кидати або розгойдувати’) “предмет одягу з важкими китицями, виробленого з льону та прикріпленого тасьмою або ремінцем до талії” (Рисунок 3) > нз.англ. *piupiu* /'piupiu/ “традиційний одяг маорі: спідниця з китицями зі спеціально обробленого й висушеного льону, яку одягають під час церемоній та концертних виступів” (під час виконання танців коливання китиць супроводжується тріщанням, деренчанням – “...*it is practically a silent garment but it can also be made of dried flax to make a swishing, rustling sound when an owner is engaged in hakas or in twirling the poi balls*” (Beattie. *Trad. Lifew. South. Maori* (1994) 48) [цит. за: DNZE 1997, с. 611] – “Цей предмет одягу не видає звук, але іноді його виготовляють із висушеного льону, щоб [спідниця] видавала тріск під час виконання [танцю] хака або кручення пой”).

Рис. 1. Рослини Нової Зеландії: кікі та каваква [McDK 1980]

Рис. 2. Традиційна скульптура маорі: дерев'яний стовп поупу при вході до варі.

Рис. 3. Маорі, вдягені в традиційні спідниці п'ю-п'ю, виконують кручення пой.

Центр полінезійської культури, Оаху, Гавайські острови, 2012 р. (фотографії з авторського архіву)

Отже, редуплікація в маорійській та англійській мові виявилася ефективним семіотичним засобом. За допомогою образних та діаграматичних іконічних знаків відтворюються важливі з погляду мовців смисли.

Усе ж не всі редуплікації мотивовані. На ранніх етапах контактування повтори інтенсивно уживалися з метою полегшення спілкування. Той факт, що комуніканти вдавалися до багаторазового повторення аби досягти зрозумілості повідомлення, підтверджується контекстами з історичних джерел: “The **Chiefs repeated the sorrowful words, Tacoury mate' Marion** (Tacoury has killed Marion). – He then goes on to tell of his farther enquiries into the circumstances of the murder” (*Nouveau Voyage a la Mer du Sud*) [MNLCLI 1784, с. 337]; “When he [a Maori chief] came up to me I saw he was weeping, whilst he uttered the words: “Tacoury *“mate Marion,”* which signifies, “Tacoury has killed Marion.” **At first I did not understand what he was saying,** because I was certain that M. Marion was on board his ship. However **the chief kept on repeating the same words several times, so that I now began to think that the chief wanted to tell me** that it was Tacoury's intention to kill M. Marion. A moment afterwards he left me very suddenly...” (1776, April 20 *Lieutenant Young to Secretary Stephens*) [HRNZ 2016, с. 413].

Писемні пам'ятки також фіксують уживання європейцями редуплікації в англо-маорійському піджині (Pakeha Maori [Holmes 1996, с. 177]) тоді, коли в мові маорі повтор основ в етимонах відсутній. Такі вживання редуплікації в контактних мовах частково спричинені прагматичним чинником та дією універсальної тенденції до вживання повторів для підвищення ступеня взаєморозуміння.

Поповнення словникового складу подвоєними структурами в ситуаціях мовного контакту часто пояснюється недостатнім рівнем культурної та мовної компетенції комунікантів, глибини лінгвістичного знання про світ, обізнаності комунікантів з особливостями лінгвокультури, з якою вони контактують. Оскільки мовною компетенцією зумовлюється адекватність інтерпретації плану вираження та плану змісту мовних знаків, її недостатній рівень призводить до девіантного відтворення етимона, запозиченого з мови-джерела в систему-реципієнт.

Неадекватність між етимоном та запозиченням найчастіше виявляється в модифікації формального плану знака з причин нерозпізнання якісного складу фонетичної та/або морфологічної структури запозиченої одиниці. Пор. субституцію приголосних у запозиченнях із мови маорі в новозеландському національному варіанті англійської мови:

ФОРМА, НАБЛИЖЕНА ДО ЕТИМОНА (С_{ГЛУХИЙ} /p/) – маорі /'poNa/ “різновид папороті” > нз.англ. *punga-punga* (“Then there were magnificent tree-ferns, one kind growing some forty feet high, called punga by the natives” (Banes Edward Crewe 198) [цит. за: DNZE 1997, с. 622] – “Там були величезні дерева, окремі з них досягали сорока футів, аборигени називали їх понга”) та АНГЛІЗОВАНА ФОРМА (С_{ДЗВІНКИЙ} /b/) – маорі /'poNa/ “різновид папороті” > нз.англ. *bunga-bunga* (“...a New Zealand settlers’ corruption of the Maori word punga” [MDAW 2011, с. 65] – “... [це] перекирчування маорійської назви *punga* в мовленні поселенців”).

У системі мови-реципієнта (англійській) спостерігаємо формування інновацій із редулькованою структурою на базі маорійських етимонів-симплексів за аналогією до продуктивного словотворчого засобу в системі мови-джерела: маорі /'poNa/ “різновид папороті” > нз.англ. *punga-punga, bunga-bunga*. Зазначимо, що такі випадки гіперкорекції – не поодинокі. Численні редулькації поповнили лексикон новозеландського варіанта англійської мови внаслідок хибної інтерпретації європейцями форми етимонів і бажання наслідувати продуктивну в мові маорі дериваційну модель. Наприклад, ранні писемні пам’ятки фіксують уживання редулькованої форми одиниці нз.англ. *patu* (істор.) “кам’яний кийок, різновид зброї”: маорі /'patu/ > нз.англ. (1769 – тут і далі дата фіксації в писемних джерелах) *patoo-patoo*, (1777) *patapatow*, (1783) *patu patu* [DNZE 1997, с. 583].

До речі, одиниця нз.англ. *pake* “накидка від дощу, виготовлена з необробленого льону” в ранніх уживаннях є редулькацією ((1773) *bugy bugy*, (1777) *boghee-boghee*, (1777) *bugge(e)bugge(e)*, (1783) *bugabuga*), хоча етимон має просту, а не редульковану структуру (маорі /pa:ke:/ [DNZE 1997, с. 566-567]). Очевидно, що на початку колонізації європейці мали недостатній рівень лінгвокультурної компетенції й не розмежовували в мові маорі дві окремі лексеми на позначення різних стилів традиційного одягу маорі – *pakapaka* “плащ, мантія з необробленого льону” (техніка плетення надає накидці вигляд витканої ковдри) та *pākē* “пелерина з необробленого льону” (техніка плетення надає накидці волохатий вигляд).

Інші приклади розбіжностей між простою морфологічною структурою етимонів і редулькацією в запозиченнях свідчать про дію народної етимології та аналогії. Наприклад, лексема з мови маорі *puu* ‘труба, гвинтівка’ з’являється в журналах Кука як повтор *rourou*, мотиваційну ознаку якого встановити важко. Інтерференцію європейської лінгвокультури (англ. *pow!pow!*; пор. також рос. *пиф-наф.*) до уваги не беремо, оскільки перше вживання в писемних пам’ятках фонетично вмотивованого вигуку англ. *pow* датовано 1881 р. [OED 2004], а записи в журналах Кука належать до кінця XVIII ст. Більш імовірним вважаємо вплив психолінгвістичного чинника. Допускаємо, що структурна невідповідність запозичення та етимона спричинена хибною інтерпретацією реципієнтами внутрішньої форми лексеми в мові-джерелі і, як наслідок, – вибором іншого способу та ознаки мотивації при запозиченні: маорі *puu* < ‘металева труба’ [Clark 1990, с. 101] vs нз.англ. *rourou* < ‘те, що видає повторюваний звук пострілу’.

Висновки та перспективи. Генетично неспоріднені англійська та маорійська мови взаємодіють на території Нової Зеландії та виявляють спільні типологічні ознаки. Аналітична будова та прозорість морфемних меж уможливають уживання повної та часткової редулькації в цих мовах. Проте в мові маорі такий спосіб словотворення є більш продуктивним, порівняно з англійською мовою. З огляду на структуру й семантику редулькації, слід зазначити, що в маорійській мові домінує ініціальне розташування повторюваного матеріалу для вираження широкого спектру лексичних і граматичних значень. В англійській мові повторювана частина розташована в терміналі структури, і редулькація орієнтована на вираження більш абстрактних прагматичних значень.

Встановлено, що іконічні властивості редулькації для кодування інформації про довкілля в ситуації контакту цих лінгвокультур виявилися важливими. Результати дослідження структури й семантики запозичень з мови маорі в англійську мову засвідчують розпізнавання реципієнтом мотивуючих ознак, актуальних для автохтонної лінгвокультури. Це дозволяє стверджувати факт мотивованості редулькації й актуалізації квантитативного

принципу іконічності в ситуації контакту типологічно різних і генетично неспоріднених маорійської та англійської мов.

Перспективи дослідження передбачають зіставний аналіз редуплікованих запозичень з інших автохтонних і привнесених мов, які контактують з англійською мовою на різних територіях її поширення. Отримані результати сприятимуть глибшому розумінню природи лінгвокультурної взаємодії, мовних і культурних універсалій, а також дозволять оцінити інтенсивність дії когнітивних, соціокультурних та психологічних чинників внутрішньомовного розвитку.

Перелік умовних скорочень і позначень

англ. – англійська мова;	Brit. (англ. British English) – британський варіант
нз.англ. – новозеландський варіант англійської мови;	англійської мови;
пор. – порівняй, порівняймо;	cf. (лат. confer) – порівняй, порівняймо;
рос. – російська мова;	vs (лат. versus) – а відміну від, у порівнянні з;
adj. (англ. adjective) – прикметник;	> - розвинулося у;
adv. (англ. adverb) – прислівник;	< - розвинулося, походить з.

Література

- Амбардарян Г. Г. Семантико-типологический анализ редуплицированных образований (на материале армянского, русского, английского языков) : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.03 “Славянские языки” / Гаяне Генриковна Амбардарян. – Ереван, 2007. – 51 с.
- Братусь И. Б. Акустические ономатопы в индонезийском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Игорь Борисович Братусь. – Ленинград, 1976. – 15 с.
- Вежбицкая А. Редупликация в итальянском языке: кросс-культурная прагматика и иллокутивная семантика / Анна Вежбицкая // Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева ; под. ред. Т. В. Булыгиной. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 224-262.
- Виноградов В. А. Редупликация // В. А. Виноградов // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 408.
- Козлова Т. О. Иконичность редуплицирующих глаголов в готском языке / Т. О. Козлова // Science and Education a New Dimension : Philology. – Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2013. – Vol. I (2). – Issue 11. – С. 141-144.
- Козлова Т. О. Редупликація і.е. кореня та її вплив на семантичну рефлексію етимону / Т. О. Козлова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка : Філологічні науки / відп. ред. Л. М. Марчук. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. – Вип. 22. – Т. 1. – С. 200–204.
- Козлова Т. О. Роль первинної іконічності в процесах формально-семантичної диверсифікації: звуконаслідувальні редуплікації в індоєвропейській мові-основі та їх рефлексії / Т. О. Козлова // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 105 (1). – С. 61-66.
- Козлова Т. О. Фономорфологічні повтори як іконічна репрезентація типологічної домінанти індоєвропейської мови-основи / Т. О. Козлова // Вісник ЗНУ : зб. наук. праць / гол. ред. П. І. Білоусенко. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 109-118.
- Копыленко М. М. О принципиальной произвольности знака и стремлении человека мотивировать языковой знак / М. М. Копыленко, З. Д. Попова // Проблемы фоносемантики : тезисы выступлений на совещании. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – С. 14-15.
- Крючкова О. Ю. Модели суффиксальной редупликации как отражение процессов словообразовательной эволюции / О. Ю. Крючкова // Альманах “Говор”. – Сыктывкар : Сыктывкарский госуниверситет, 1999. – Вип. 3. – С. 310-336.
- Крючкова О. Ю. Редупликация в аспекте языковой типологии / О. Ю. Крючкова // Вопросы языкознания. – 2000. – № 4. – С. 68-84.
- Ульман С. Семантические универсалии / С. Ульман ; [пер. с англ., под ред. и с предисловием Б. А. Успенского] // Новое в лингвистике : Языковые универсалии. – М. : Издательство “Прогресс”, 1970. – Вип. V. – С. 250-299.
- Языки Юго-Восточной Азии. Проблемы повторов. – [отв. ред. Н. Ф. Алиева]. – М. : Наука; Глав. ред. восточной лит-ры, 1980. – 271 с. – (Институт востоковедения. Академия наук СССР).
- Abraham W. Intensity and diminution triggered by reduplicating morphology: Janus-faced iconicity / Werner Abraham // Studies on reduplication. Empirical Approaches to Language Typology / ed. by Bernard Hurch, Veronika Mattes. – Berlin : Walter de Gruyter, 2005. – P. 547-568. – (EALT ; vol. 28).
- Bardsley D. Slang in Godzone (Aotearoa-New Zealand) / Dainne Bardsley // Global English Slang: Methodologies and Perspectives / ed. by Julie Coleman. – N.Y. : Routledge, 2014. – P. 96-106.
- Biggs B. Let's Learn Maori / Bruce Biggs. – Auckland : Auckland University Press, 2013. – 206 p.
- Bolinger D. Aspects of Language / Dwight Bolinger, Donald A. Sears. – New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1981. – xvi, 352 p.
- Botha R. P. Form and Meaning in Word Formation: A Study of Afrikaans Reduplication / Rudolf P. Botha. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – 187 p.
- Clark R. Pidgin English and Pidgin Maori in New Zealand / Ross Clark // New Zealand Ways of Speaking English / ed. by Allan Bell, Janet Holmes. – Wellington : Victoria University Press, 1990. – P. 97–114. – (Series: Multilingual Matters ; vol. 65).
- Conradie C. J. The Iconicity of Afrikaans Reduplication / C. Jac Conradie // From sign to signing / ed. by Wolfgang G. Miller, Olga Fischer. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2003. – P. 203-224. – (Iconicity in Language and Literature ; vol. 3).
- Crowley T. Pidgin and Creole Morphology / Terry Crowley // The Handbook of Pidgin and Creole Studies / ed. by Silvia Kouwenberg & John Victor Singles. – Chichester : Wiley-Blackwell, 2008. – P. 74-97.

- Donaldson B. C.* A Grammar of Afrikaans / Bruce C. Donaldson. – Berlin, N. Y. : Walter de Gruyter, 1993. – 497 p. – (Mouton grammar library ; vol. 8).
- Fischer O.* Cognitive iconic grounding of reduplication in language / Olga Fischer // *Semblance and Signification* / ed. by Pascal Michelucci, Olga Fischer and Christina Ljungberg. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2011. – P. 55-82. – (Iconicity in language and Literature ; vol. 10).
- Ghomeshi J.* Contrastive Focus Reduplication in English (The Salad-Salad Paper) / J. Ghomeshi, R. Jackendoff // *Natural Language & Linguistic Theory*. – Amsterdam : Kluwer Academic Publishers, 2004. – # 22. – P. 307-357.
- Givón T.* Isomorphism in the Grammatical Code: Cognitive and Biological Considerations / Talmy Givón // *Iconicity in Language 4* / ed. by Raffaele Simone. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1995. – P. 47-76. – (Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science: Current Issues in Linguistic Theory ; vol. 110).
- Haiman J.* The Iconicity of Grammar: Isomorphism and Motivation / John Haiman // *Language*. – Sep., 1980. – Vol. 56, No. 3. – P. 515-541. – (Linguistic Society of America).
- Holmes J.* Maori English. New Zealand / Janet Holmes, Allan Bell // *Atlas of Languages of Intercultural Communication in the Pacific, Asia, and the Americas. Vol. 3.* / ed. by Stephen Adolphe Wurm, Peter Mühlhäusler, Darrell T. Tryon. – Berlin : Walter de Gruyter, 1996. – P. 177-182.
- Hurch B.* Typology of reduplication: The Graz database / Bernhard Hurch, Veronica Mattes // *Use of Databases in Cross-Linguistics Studies* / ed. by Martin Everaert, Simon Musgrave, and Alexis Dimitriadis. – New York : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 301-328.
- Huyssteen G. B. van.* Motivating the Composition of Afrikaans Reduplications: A Cognitive Grammar Analysis / Gerhard B. van Huyssteen // *Studies in Linguistic Motivation* / ed. by Günter Radden, Klaus-Uwe Pather. – Berlin : Mouton De Gruyter, 2004. – P. 269-320. – (Cognitive Linguistics Research).
- Jackendoff R.* Meaning and the lexicon : The Parallel Architecture 1975–2010 / Ray Jackendoff. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 485 p.
- Kouwenberg S.* Diminutive reduplication in Caribbean Creole languages / Silvia Kouwenberg, Darlene LaCharite // *Studies on reduplication. Empirical Approaches to Language Typology* / ed. by Bernhard Hurch, Veronika Mattes. – Berlin : Walter de Gruyter, 2005. – P. 533-546. – (EALT ; vol. 28).
- Kozlova T. O.* The Symmetry and Iconic Functions in Proto-Indo-European Root Patterns / T. O. Kozlova // *Герценовские чтения. Иностранные языки: материалы межвузовской научной конференции, 16-17 мая, 2013 г.* – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2013. – С. 79-81.
- Kulikov L.* Reduplication in the Vedic verb : Indo-European Inheritance, analogy and iconicity / Leonid Kulikov // *Studies on reduplication* / ed. by Bernhard Hurch. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2005. – P. 431-454. – (Empirical approaches to language typology ; vol. 28).
- Meyerhoff M.* Reduplication in Bislama : An overview of phonological and semantic factors / Miriam Meyerhoff // *Twice as Meaningful: Morphological Reduplication in Pidgins and Creoles* / ed. by Silvia Kouwenberg. – London : Battlebridge, 2003. – P. 231-238.
- Moravcsik E.* Reduplicative constructions / Edith A. Moravcsik // *Universals of Human language. Vol. 3: Word Structure* / ed. by Joseph Greenberg. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1978. – P. 297-334.
- Rubino C.* Reduplication: Form, Function and Distribution / Carl Rubino // *Studies on Reduplication*; ed. by Bernhard Hurch. – Berlin : Walter de Gruyter, 2005. – P. 11-30. (Empirical Approaches to Language Typology).
- Štekauer P.* Word-Formation in the World's Languages: A Typological Survey / Paul Štekauer, Salvador Valera, Livia Körtvélyessy. – Cambridge : CUP, 2012. – 390 p.
- Studies on Reduplication. Empirical Approaches to Language Typology; Vol. 28* / ed. by Bernhard Hurch. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2005. – 640 p.

Довідкова література

- (BCIMD) *Buse J.* Cook Islands Maori Dictionary / Jasper Buse, Raututi Taringa. – Suva, Fidji : Quality Press, 2006. – 564 p.
- (CDLP) *Crystal D.* A Dictionary of Linguistics and Phonetics / D. Crystal. – Oxford : Basil Blackwell, 1985. – 340 p.
- (DNZE) *The Dictionary of New Zealand English / A Dictionary of New Zealandisms on Historical Principles* / [ed. by H. W. Orsman]. – Auckland : Oxford University Press, 1997. – 965 p.
- (OED) *The Oxford English Dictionary* [Electronic resource]. – CD-ROM, version 3.1. – 2nd ed. — Oxford : Oxford University Press, 2004.
- (WDNZZL) *Williams W.* A Dictionary of the New Zealand Language [Electronic resource] / William Williams. – Auckland : Williams and Norgate, 1892; digitized by the Internet Archive. – Microsoft Corporation, 2008. – Access mode : https://archive.org/stream/dictionaryofnewz00will/dictionaryofnewz00will_djvu.txt

Джерела ілюстративного матеріалу

- (HRNZ) *Historical Records of New Zealand. Journal of the "Mascarin"* [Electronic resource] // compiled by Robert McNab; ed. by John MacKay. – Wellington, N.Z. : John McKay, Government Printer, 1914. – Vol. 2. – P. XXI-XXII // *New Zealand Text Collection (NZTC)*. – Wellington : Victoria University of Wellington, 2016. – Access mode : <http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-McN02Hist-t1-body-d1-d21.html>
- (MNLCLI) *Maty P. H.* A New Review with Literary Curiosities, and Literary Intelligence [Electronic resource] / Paul Henry Maty. – Vol. 5. – London : J. Davis, Chancery Lane, 1784. – 505 p. – Access mode : <https://books.google.nl/books?id=Jv4vAAAAAYAAJ&pg=PA337&lpg=PA337&dq>
- (McDK) *McDowell I.* Kawakawa, Kiekie [Electronic resource] // Ian McDowell. Kawakawa Kiekie Ian McDowell.jp, 1980. – Access mode : <http://www.pukekura.org.nz/uploads/images/Explore%20the%20Park/Brooklands%20bush%20walk/>
- (NZDJ) *New Zealand Dental Journal* [Electronic resource]. – New Zealand Dental Association Allies Press Limited, 2007. – Vol. 102-103. – Access mode : <https://books.google.nl/books?id=pKZRAQAIAAJ>

(Матеріал надійшов до редакції 13.10.17)

СЕМАНТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «НАВЧАННЯ»

Стаття присвячена вивченню механізмів семантичних перетворень мовних одиниць семантичного поля «навчання». У ході дослідження визначено найбільш актуальні семантичні механізми з урахуванням новітнього мовного матеріалу. Проведено аналіз семантичних неонімацій та встановлені найбільш частотні моделі створення одиниць досліджуваного поля.

Ключові слова: семантичне поле, семантична деривація, метафора, метонімія, антономазія.

Костенко Н. Д. Семантические преобразования языковых единиц как механизм развития семантического поля «обучение». Статья посвящена изучению семантических преобразований языковых единиц семантического поля «обучение». В ходе исследования определено наиболее актуальные семантические механизмы с учетом нового языкового материала. Проведено анализ семантических неонимаций и установлены наиболее частотные модели образования этих единиц исследуемого поля.

Ключевые слова: семантическое поле, семантическая деривация, метафора, метонимия, антономазия.

Kostenko N. D. Semantic Changes of Language Units as a Mechanism of Semantic Field LEARNING Development. The article is devoted to revealing the existing semantic changes of innovative units of the semantic field LEARNING. The most actual semantic mechanisms with regard to the newly language material are defined.

Therefore the notions of semantic derivation as well as metaphor and metonymy are specified. Semantic transformation process is done due to the content change of the existing words and rethinking of their semantics, as a result new nominations are formed that are correlated with other reality fragments. The well-known classification of semantic derivation types ranges innovations according to meaning widening and narrowing as well as other various semantic changes. The majority of semantic changes belong to either metaphoric or metonymic ones. Metaphor is a mechanism due to which one lexical unit denoting a specific object, phenomenon or a process is used to denote another object that have some kind of similarity in meaning.

The newly created lexical units ranging with regard to a definite correlate allows defining two main sphere-sources from where borrowing new attributive features is done. These sources are “the sphere of a human being” and “the sphere of nature” moreover they have their own thematic groups such as “tools and mechanisms”, “household things”, “new technologies”, “social activities”, “food”. Metonymy is a semantic change in which something is called by a new name that is related in meaning to the original thing or concept. During the metonymic process rethinking is done quite subjectively as this process can be of incidental nature. Any kind of connection allows to transfer the nominations but the most recurrent ones are “a part of a body - a human being” and “material - object”. Antonomasia as a type of semantic change helps to coin new semantic units with regard to the proper names shift of meaning. Antonomasia is not a powerful tool for new semantic units creating. Therefore only 5% of the units were coined due to it.

Key words: semantic field, semantic derivation, metaphor, metonymy, antonomasia.

Серед найважливіших і найхарактерніших ознак будь-якої мови, англійської зокрема, є її рухливість і мінливість, як наслідок прагнення до вдосконалення в результаті адаптування до змін навколишньої дійсності. Зазначений розвиток мови знаходить віддзеркалення, перш за все, у її лексико-семантичній системі, формуючи нові слова і значення за рахунок різноманітних засобів, ресурсів та механізмів.

Одним із таких базових механізмів змістовної динаміки мовної системи є семантична деривація – «утворення похідних значень від вихідних без зміни форми знака» [Никитин 1996, с. 275]. Процес семантичних трансформацій здійснюється шляхом перетворення змістовної частини вже наявних слів, переосмислення їхньої семантики, у результаті чого відбувається формування номінативних одиниць, що співвідносяться з іншими фрагментами дійсності. А отже, специфіка створення подібних неонімацій, що вербалізують навчальний процес, становить **мету** цієї статті.

Відповідно до поставленої мети планується розв'язання наступних **завдань**: визначення семантичної деривації та її основних механізмів у відповідно до нових реалій дійсності; окреслити існуючі сфери-джерела семантичних дериватів; проаналізувати існуючі моделі утворення неонімації відповідно до кількісних показників.

Об'єктом дослідження є семантичні інноваційні одиниці, які вербалізують предмети, явища та поняття навчального простору. **Предметом** аналізу стали механізми семантичних змін лексичних інновацій, які репрезентують семантичне поле «навчання» в сучасній англійській мові.

Загальноживана класифікація різновидів семантичної деривації ранжує інновації

згідно з розширенням, звуженням значень, а також різного роду семантичними зрушеннями та перетвореннями [Баранов 2003]. У статті ми дотримуємося думки лінгвістів, згідно з якою переважна частина моделей семантичних змін належить до одного з двох великих кластерів – метонімічних зсувів та метафоричних переносів [Арутюнова 1990; Lakoff 1993]

Відповідно, ми трактуємо семантичну деривацію як процес утворення нових лексико-семантичних формацій від одного вихідного джерела шляхом метафоризації або метонімізації. У разі семантичного розвитку слова та однотипної зміни його семної структури відбувається формування нового значення за певною метафоричною або метонімічною моделлю [Шабалина 2007, с. 7]. Окрім того, термін «семантична деривація» можна застосувати не тільки до процесу, але й до результату семантичних перетворень, використовувати його як у синхронії, так і в діяхронії, бо, вказуючи на похідність, він не уточнює її природи [Зализняк 2001, с. 13].

Наразі антропоцентрична парадигма займає головні позиції серед сучасних гуманітарних наук. Людина визнається центральним чинником, який визначає своєрідність певного кола філологічних явищ: «Розвиток лінгвістики як сучасної науки на антропологічних засадах передбачає створення єдиної теорії мови й людини, яка вивчає сукупність проблем взаємовпливу людини та її мови, відтак і шляхи реалізації такої взаємодії» [Бехта 2004, с. 22]. Затвердження антропологічного принципу як методологічного базису дає підстави для гуманітарних досліджень з позицій загальної лінгвістичної методології.

Метафора є механізмом, принцип якого полягає у вживанні слова на позначення певного класу предметів, явищ чи процесів для характеристики і номінації іншого об'єкта, що входить до іншого класу, або ж номінації іншого класу об'єктів, що схожі із зазначеним у будь-яким чином. Тобто в процесі метафоризації відбувається зміна корелята. Ранжування вторинних неонімацій семантичного поля «навчання» за принципом віднесеності до певного корелята дозволило виокремити дві основні вихідні сфери, з яких відбувається запозичення ознак для здійснення процесу метафоризації (85% від загалу семантичних дериватів): «світ людини» і «світ природи», які, у свою чергу, мають певні тематичні групи. Зокрема, сфера-джерело «світ людини» представлена такими тематичними групами як «предмети побуту», «пристрої та механізми», «технічні процеси», «комп'ютерні технології», «соціальна діяльність», «продукти харчування», «спорт».

Найчисленніші позиції посідають артефактні інновації, що належать до побутової сфери. Кількість метафоричних неонімацій групи «предмети побуту» складає 16% від загальної кількості метафоричних новоутворень семантичного поля «навчання» в складі сфери «світ людини». Пізнання абстрактної галузі навчання людина пропускає крізь призму вже відомих побутових реалій, матеріалізуючи неосяжне у своїй свідомості, наприклад: *thresholder* – «молода людина на порозі дорослого життя, особливо після здобуття освіти, яка занепокоєна з приводу необхідності приймати самостійні «дорослі» рішення»; *teacup* – «студент коледжу з нестабільною слабкою психікою»; *bookmark* – «відмітка сайту чи веб-сторінки в браузері, що дозволяє легко знайти його в процесі навчання»; *patch* – «додаток до програми, що виправляє виявлені в ній помилки».

Менш численною сферою образного осмислення нових навчальних явищ є група «пристрої та механізми» (14%), наприклад: *burner* – «студент, який не виправдав певних очікувань»; *to bomb* – «провалити іспит»; *scaffolding* – «метод навчання, коли вчитель моделює бажану навчальну стратегію, підтримує учнів, а потім перекладає відповідальність на учнів; *dipstick* – «проводити певні заходи з виховною або навчальною метою».

Низка понятійних сфер, що охоплює результати інтелектуальної та фізичної праці людства, представлена такими тематичними групами:

– «технічні процеси» (12%), наприклад: *roton* – «першокурсник біохімічного факультету, який проводить постійну «ротацію» між лабораторіями»; *nanodegree (nano-degree)* – «курс навчання, значно коротший від стандартного університетського курсу та

сфокусований на отриманні певної навички, що необхідна для подальшої роботи, особливо комп'ютерні навички»; *sweep room* – «шкільне приміщення, у якому утримуються учні, які запізналися».

– «спорт» (12%), наприклад: *rugbian* – «учень – колишній вихованець закритого навчального закладу»; *baller* – «людина, яка добре розуміється в одній сфері, зокрема в академічній»; *boomeranger* – «доросла людина, що після закінчення коледжу повертається жити з батьками»;

– «комп'ютерні технології» (8%), наприклад: *node* – «вузлова точка, центральний сайт»; *webinar* – «вебінар, тобто онлайн-семінар»;

– «соціальна діяльність» (6%), наприклад: *handwaving* – «ігнорування складної навчальної ситуації, не помічаючи її»;

– «продукти харчування» (6%), наприклад: *meatsheet* – «книга, у якій містяться імена та фотографії першокурсників».

До складу вихідної сфери-джерела «світ природи» входять дві тематичні групи: «флора та фауна» (14%) і «природні явища» (12%).

Зазначені царини представлені практично однаковою кількістю неомінацій-метафор. Тварини та рослини, що здавна оточують людину, стають джерелами запозичення головних ознак для втілення процесу метафоризації, наприклад: *scrub* – «першокурсник»; *bitch* – «складний курс в коледжі»; *mosquito* – «прилад з високочастотним звуком, який здатні почути лише діти або підлітки, для того, щоб відвадити їх від певних місць»; *monster* – «складний курс у коледжі»; *promzilla* (*prom*+*godzilla*) – «студентка-старшокласниця, яка під час планування свого випускного стає особливо егоїстичною та заслуговує осуду»; *slumdog* – «дуже бідна дитина, позбавлена засобів існування та можливості навчатися, яка живе в нетрях»; *sheeple* (*sheep* + *people*) – «люди, яких в процесі навчання легко переконати».

Процес пізнання в доволі абстрактному навчальному просторі пов'язується в людському мисленні з архетипною «природою», наприклад: *all-nighter* – «студент, який старанно готується всю ніч до іспиту»; *osmosis* – «стан, коли учень-зубрило засинає над книгами»; *breeze* – «легкий навчальний курс у коледжі».

Під метонімією, у свою чергу, розуміємо перенесення найменування на основі просторових, часових та узуальних зв'язків як один із видів семантичних змін. Як зазначають учені, «метонімія звертає увагу на ті риси, які індивідуалізують предмет, дозволяючи адресату виділити зазначений предмет мови зі сфери спостереження» [Аругюнова 1978, с. 335]. При метонімічному способі перенесення відбувається не за подібністю понять, коли ознаки переосмислення сприймаються досить суб'єктивно, адже саме переосмислення відбувається випадково [Рунова 2006, с.205]. Він базується на об'єктивній суміжності понять. Реальний зв'язок предметів дозволяє переносити найменування одного предмета на інший.

Як механізм семантичних змін, метонімія відзначається помітно меншою активністю порівняно з метафоричним переосмисленням (10% від загалу семантичних дериватів). Серед конститuentів семантичного поля «навчання» можна виділити низку нових одиниць, які було створено за такими метонімічними моделями:

– «частина тіла» > «людина»: *datahead* – «студент-всезнайка»; *net-head* – «людина, яка обожнює Інтернет»; *no-brainer* – «легкий курс у коледжі»; *brain-on-a-stick* – «розумна людина, якій бракує емоцій та соціальних навичок»; *mouthbreather* – «нерозумна людина», *freshman 15* – «студент першокурсник, який набрав зайву вагу (число 15 в цій номінації репрезентує кількість набраних зайвих фунтів)»;

– «предмет (елемент одягу)» > «людина»: *redshirting* – «практика виховання, коли дитина пропускає рік навчання в дитячому садку перед школою з метою покращення її подальших академічних і соціальних досягнень»; *no-collar* – «працівник, котрий не має освіти й належних навичок»;

– «матеріал» > «предмет»: *patchwriting* – «копіювання, викрадання чужого тексту, який містить занадто багато оригінальних авторських слів і синтаксису, трансформуючи його у більш доступний текст»; *p-book* (*paper book*) – «надрукована паперова книга».

Комбінацією метафоричних і метонімічних перенесень деякі дослідники вважають антономазію [Кальниченко 1996]. Антомазійні одиниці включають імена і назви, які вживаються в узагальненому, символічному значенні, і складають (5% від загалу семантичних дериватів). Розглянемо специфіку дії механізму антономазії в утворенні інноваційних одиниць семантичного поля «навчання».

У сучасних умовах комп'ютеризації та інтернетизації «суспільства знань» навчальне середовище тісно пов'язане з кіберпростором та нині є його невід'ємною частиною. Наприклад, популярність соціальної мережі *Twitter* спричинила виникнення таких інноваційних одиниць, як *twinternship* – «робота переважно для студента або випускника, яка передбачає просування компанії за допомогою соціальних мереж *Twitter* або *Facebook*», та *twintern* – «людина (студент або випускник), яка займається просуванням компанії за допомогою соціальних мереж *Twitter* або *Facebook*». Наразі можливо відзначити значний дериваційний потенціал ергоніма *Twitter*, який стає базою для утворення значної кількості новотворів, що безпосередньо стосуються семантичного поля «навчання», наприклад: *twiducate* (*twitter+educate*) – «соціальна мережа для освітніх цілей».

Ергонім *Google* також демонструє значний словотворчий потенціал. До семантичного поля «навчання» входять новотвори *googleability* (*googlability*) – «здатність легко знаходити інформацію або людину через пошукову систему»; *googlewhacking* – «намагання знайти комбінацію двох або більше слів, на яку пошукова система Google™ видасть лише один результат».

На основі імен реально існуючих та вигаданих людей, часто літературних персонажів, утворено декілька антомазійних одиниць. Наприклад, прикметник *bunyanesque* – «щось надзвичайно вражаюче, навіть надлюдське» походить від імені *Paul Bunyan* – персонажа американського фольклору. Номінація *Ken Jennings* відбиває архетипізоване уявлення про людину-генія, адже походить від імені добре знаного гравця знаменитого інтелектуального шоу в США «*Jeopardy*» Кена Дженінгса, який 74 рази перемагав у цьому шоу.

До неонімацій, утворених внаслідок дії механізму антономазії, слід віднести й інноваційну одиницю *Stepford*, що позначає цілком слухняну людину, яка швидко навчається та виконує все, що від неї вимагають. Ця неонімація походить від топоніма, який міститься в назві книги американської письменниці Іри Левін *The Stepford Wives*. Екранізація цього роману стала більш відомою, а отже, номінація набула особливої популярності після рімейку фільму в 2004 році.

Отже, як свідчить опрацьований мовний матеріал, творення неологізмів за рахунок «внутрішніх» ресурсів і резервів, тобто на базі вже наявних у мові одиниць, є дієвим механізмом творення інновацій семантичного поля «навчання».

Важливо також зазначити, що семантична деривація являє собою не тільки один із варіантів поповнення мови неонімаціями, але й становить багатоаспектне явище мовної системи, що існує в тісному взаємозв'язку з процесами пізнавальної діяльності людського мислення. Зв'язок семантики лексичної одиниці та пізнавального сприйняття зумовлено тим, що в слові, яке виступає матеріальним субстратом, вербальним втіленням елементів об'єктивного світу, фіксуються результати пізнавальної діяльності людини, зокрема процесу навчання.

Перспективним вважаємо подальше дослідження функціонально-семантичного аспекту формування інноваційних одиниць семантичного поля «навчання», де можна виділити (за традиційною класифікацією) термінологізацію (використання слів загальноживаної мови у вузькоспеціальних значеннях), транстермінологізацію (зміна значення внаслідок перенесення слів з однієї терміносистеми в іншу), детермінологізацію (перехід термінів у загальноживану мову).

Література

- Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5-32.
 Арутюнова Н. Д. Функциональные типы языковой метафоры / Н.Д. Арутюнова // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1978. – Т. 37. – № 4. – С. 333-343.
 Баранов А. Н. О типах сочетаемости метафорических моделей / А. Н. Баранов // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 2003. – № 2. – С. 73-94.

- Бехта І. А. Дискурс наратора в англomовній прозі / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
- Зализняк А. А. Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект «каталога семантических переходов» / А. А. Зализняк // Вопросы языкознания. – 2001. – № 2. – С. 13-25.
- Кальниченко А. А. Английские эпонимические имена и лексикография / А. А. Кальниченко, Н. Н. Кальниченко // Вестник Международного Славянского ун-та. Серия : Филология. – 1999. – № 4. – Т. 2. – С. 25-27.
- Никитин М. В. Курс лингвистической семантики : учебное пособие / М. В. Никитин. – СПб. : Научный центр проблем диалога, 1996. – 756 с.
- Рунова Н. В. Когнитивные основы образования новых метонимических значений существительных: на материале английского языка : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Н. В. Рунова. – Калининград, 2006. – 247 с.
- Шабалина Н. Ю. Когнитивные модели субстандартной семантической деривации (на материале тематической группы субстандартных глаголов умственной деятельности современного английского и русского языков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Н. Ю. Шабалина. – Тюмень, 2007. – 25 с.
- Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // Metaphor and Thought ; [ed. by A. Ortony]. – 2nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.

(Матеріал надійшов до редакції 6.10.17)

УДК: 81'42

КРАВЧЕНКО Н. Г.

(Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України)

СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Сучасне мовознавство характеризується міждисциплінарним підходом при вивченні мовленнєвих явищ, тому синергетична парадигма із трансдисциплінарною складовою є дотичною при вивченні моделей комунікативної діяльності, способів і видів мовленнєвої поведінки суб'єкта у площині цілісної системи, якою є мова.

Відповідно до синергетичної парадигми, дискурс організовується аттракторами і репелерами – протилежними поняттями, що між собою виступають опонентами. Зміст аттрактора характеризується рівновагою, а репелера – дестабільністю. При створенні дискурсу спостерігається процес конкурентної взаємодії змістів аттрактора і репелера. У результаті, аттрактор і репелер набувають протилежних напрямків. Таким чином, провокується поляризація, при якій виокремлюються найсуттєвіші параметри аттрактора і репелера – головних чинників самоорганізації при формуванні художнього дискурсу.

Ключові слова: аттрактор, репелер, художній дискурс, синергетична парадигма, поляризація.

Кравченко Н. Г. Синергетический аспект исследования внутренней речи (на материале немецкоязычного художественного дискурса). Современное языкознание характеризуется междисциплинарным подходом при изучении речевых явлений, поэтому синергетическая парадигма с трансдисциплинарной составляющей является надлежащей при изучении моделей коммуникативной деятельности, способов и видов речевого поведения субъекта в плоскости целостной системы, которой является язык.

Согласно синергетической парадигме, дискурс организуется аттракторами и репеллерами - противоположными понятиями, которые выступают оппонентами между собой. Содержание аттрактора характеризуется равновесием, а репеллера - дестабильностью. При создании дискурса наблюдается процесс конкурентного взаимодействия смыслов аттрактора и репеллера. В результате, аттрактор и репеллер приобретают противоположные направления. Таким образом, провоцируется поляризация, при которой выделяются существенные параметры аттрактора и репеллера – главных факторов самоорганизации при формировании художественного дискурса.

Ключевые слова: аттрактор, репеллер, художественный дискурс, синергетическая парадигма, поляризация.

Kravchenko N. H. Synergetic Aspect of the Study of Inner Speech (on the Basis of the German-language Art Discourse).

Modern linguistics is characterized by an interdisciplinary approach to the study of speech phenomena, so the synergetic paradigm with transdisciplinary component is tangent to studying the models of communicative activity, methods and types of speech behavior of the subject in the domain of the integral system, which is the language. According to the synergetic paradigm, attractors and repellers - concepts that make opponents of each other, organize the discourse. The essence of attractor is characterized by equilibrium, and a repeller's one is destabilized. There is a process of competitive interaction between the contents of attractor and repeller while creating a discourse. As a result, attractor and repeller acquire the opposite directions. Thus, polarization is provoked, in which the most significant parameters of attractor and repeller are identified. Those are the main factors of self-organization while forming artistic discourse.

In this sense the inner speech at the level of artistic discourse, which is represented by contamination of author's and character's activities, is actualized. At the same time, the basis for inner speech is linguocultural and linguopsychological codes, represented at the level of artistic discourse by inner monologue, inner monologue-dialogue, quasi-direct speech of the subject of speech. An implicit component of the thinking process, which reflects the polyphony of the emotional experiences of the character, is the attractor, reproduced in the addressee's inner speech by an individual morphological, phonetic, lexical, syntactic structure. According to the synergetic concept, the genre and literary direction reflect the content of repeller. Therefore, the competition between attractor and repeller, as a result of the order parameter, allows the author to reach a compromise between the requirements of repeller and the aspirations of attractor. The author is able to implement his artistic intentions in a holistic manner, as well as present the author's model with individual personified characteristics.

Key words: attractor, repeller, artistic discourse, synergetic concept, polarization.

Сучасні наукові дослідження відзначені інтегральною парадигмою при вивченні певних явищ, сформованих під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Особливу роль у цьому процесі відіграє синергетика, для якої пріоритетом виступають не усталені догми, а домінантою є системний підхід, скоординований еволюцією та самоорганізацією. У такому сенсі, **метою** дослідження є репрезентування нової концепції сприйняття картини світу, актуалізованої відповідними внутрішніми законами та перебігом певних закономірностей, що функціонують в межах окремої системи, зокрема якою є мова.

З позиції синергетики, система – це організм, складений своєрідною архітектонікою сукупних об'єктів однакової чи різної властивості, які взаємодіють між собою на основі теорії динамічних систем, законів статистичної фізики, математики, хімії, біології. Ці ідеї започатковані фізиками: німцем Г. Хакеном і бельгійцем І. Пригожином. Дефініцію «синергетика» у науковий обіг уведено Г. Хакеном у минулому столітті, ним також розроблено і основні положення цієї системи [Хакен 1980, с. 6-7].

Ця міждисциплінарна концепція виявилася плідним підґрунтям для наукових розвідок інших учених, а також набула пріоритетності у сучасних дослідницьких студіях. У результаті, синергетичний ракурс екстраполюється на різні дисципліни. Тому синергетика є актуальною як в сфері природничих, так і гуманітарних наук. Філософське трактування синергетичної концепції дозволяє сформувати синергетичну парадигму із трансдисциплінарною характеристикою, екстрапольованою на мовознавство. Як вважають лінгвісти, мовознавство на сучасному етапі потребує нової парадигми, оскільки мовна система не функціонує автономно, а навпаки, еволюціонує в унісон із мовленнєвою, мисленнєвою діяльністю індивіда під впливом лінгвальних і екстралінгвальних факторів [Домброван 2014, с. 26].

Отже, **завданням** дослідження є розгляд мовленнєвого процесу суб'єкта не статично, а динамічно, коли домінанту вивчення складають моделі мовленнєвої поведінки, способи і види мовленнєвого маневрування, прийоми досягнення комунікативної мети, досліджені як взаємозумовлені елементи в межах цілісної мовної системи.

У контексті синергетики динамічні процеси сприймаються як прагнення до порядку, і в цьому проявляється фундаментальний принцип природи та життя суспільства. Розвиток світу розглядається як процес, у якому порушення симетрії творення і руйнації детермінуються відповідною антиентропійною метою. Всупереч ритмічним коливанням та інтенції симетрії, процеси розвитку відповідно до синергетичної позиції відбувається у напрямку від хаосу до порядку, від нижчих і примітивних форм організації до вищих і складніших. Хаос в синергетиці – конструктивний механізм еволюції, є засобом об'єднання і гармонізації розвитку єдиної складної структури, вибудованої у кореляції з самоорганізацією. При цьому хаос є необхідним підґрунтям для зародження нового, більш досконалого та витонченого, оскільки деструктивність наділена конструктивним потенціалом [Хакен 1980, с. 14].

Синергетика розглядає відкриті, нелінійні, відносно стійкі системи, здатні до самоорганізації. Відкритість системи сигналізує про наявність у ній джерел і каналів обміну речовиною, енергією з навколишнім середовищем. Процес обміну відбувається не тільки із зовнішнім середовищем, але і в кожній точці даної системи між її елементами. Однак, не кожна відкрита система здатна до впорядкування, оскільки це залежить від першоджерел: якщо домінантою виступає розсіювальний початок, то структура не виникає. Розсіювання, яке ідентифікується дисипацією, відіграє роль фактора усунення зайвого в системі, як елемента саморозвитку [Хакен 1980, с. 226-237].

Отже, з позиції синергетики, більшість систем є відкритими, складники яких взаємодіють між собою на основі антиномії – нестійкості і рівноваги. Якщо домінує нерівновага, то провокується біфуркація. Цей етап є відправною точкою подальшої еволюції: розвиток набуває хаотичного руху, або переважає впорядкованість. У результаті, синергетика пояснює, яким чином дестабільні форми виявляють здатність репрезентувати організованість у межах певної цілісної сукупності, представленої системою [Хакен, с. 379].

Така позиція актуалізує дослідження в сучасному мовознавстві, на яке екстраполюється синергетична парадигма про вивчення мови як системи. Безумовно, мову вибудовано ієрархічною організацією, представленою інваріантними одиницями (фонемами, морфемами, лексемами, грамами, реченнями, текстами); структурованою синтагматичними, парадигматичними, епідигматичними зв'язками. Водночас, мова наділена номінативною, комунікативною, пізнавальною, фатичною, волонтеративною, акумулятивною, трансляційною, емотивною та іншими функціями. У такому сенсі, мова у синергетичному ракурсі організована відповідними елементами і впорядкована сукупністю певних функцій [Пихтовникова 2012, с. 9].

Такий підхід відбиває також історичну ретроспективу, коли питання мови і мовлення було розглянуто у площині системного вивчення. Це праці О. О. Потебні, І. А. Бодуена де Куртене, Ф. де Сосюра, Л. В. Щерби [Бондарчук 2011, с. 24]. Зокрема, М. П. Кочерган наголошує, що мову необхідно сприймати як систему. На думку вченого, система – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових. Якщо з системи вилучити якусь складову, то вона втрачає здатність повноцінно функціонувати, чи її процес функціонування відзначено неефективністю [Кочерган 2006, с. 207-211].

Особливої уваги заслуговують філологічні дослідження Л. С. Піхтовникової, яка продуктивно реалізує синергетичний метод в лінгвістичній науці. Наукові праці Л. С. Піхтовникової з лінгвосинергетики є першими фундаментальними вітчизняними дослідженнями, в яких проблеми мовознавства розглядаються у площині синергетики. Відповідно до синергетичної парадигми, як зауважує Л. С. Піхтовникова, дискурс структурується атракторами і репелерами [Пихтовникова 2012, с. 29]. Поняття «атрактор» протилежне поняттю «репелер». Якщо атрактор позначає стан рівноваги системи, до якого він тяжіє, то репелер відображає обмеження та дестабільність в системі. Так, у процесі формування дискурсу виникають різного характеру репелери, наприклад, норми викладу, жанрові традиції, екстралінгвальні фактори [Пихтовникова 2012, с. 16]. У результаті, фіксується конкуренція, в процесі якої провокується біполярність, детермінована атрактором і репелером, що виступають **об'єктом** дослідження.

Поляризація виокремлює найсуттєвіші параметри атрактора та репелера, обумовлені параметром порядку – найбільш мобільного параметра системи, дія якого розповсюджується на всю її площину [Пихтовникова 2012, с. 29]. У такому сенсі, видається цікавим і актуальним вивчення лінгвостилістичних характеристик мовленнєвих явищ, зокрема внутрішнього мовлення, з позиції системи із характерною для неї динамічністю та самоорганізованістю, що і становить **предмет** дослідження.

Таким чином, синергетичний підхід уможливило якнайповніше розкрити аспекти мови та мовлення і є дотичним для сучасної лінгвістичної науки, актуалізованої засадами міждисциплінарності. У зв'язку з цим поширення набула лінгвосинергетика, пов'язана з процесами самоорганізації у мові як комунікативної системи. У такому сенсі цікавою є **перспектива подальшого дослідження** – розгляд внутрішньомовленнєвого процесу суб'єкта у ракурсі синергетичної парадигми.

Як відомо, внутрішньомовленнєва діяльність особи пов'язана з її мисленням. Так, на погляд Р. М. Фрумкіної, коли індивід формує думки, то вони вибудовуються за допомогою лексем. На переконання дослідниці, дотичною є метафора Л. С. Виготського про думку, відображену у слові [Фрумкіна 2003, с. 87]. Л. С. Виготський ґрунтовно вивчав феномен внутрішнього мовлення та виокремив його характеристики: предикативність, при якій найчастіше вживаються присудки, підмет переважно не вживається, а залишається прихованим; редукованість [Виготский 1982, с. 341, 346]. Іншою особливістю внутрішнього мовлення є його морфологічна ознака, яка полягає у стислості, скороченості і граматичній аморфності [Лурия 1975, с. 9]. Внутрішнє мовлення виокремлюється особливою семантичною структурою, в якій превалює зміст над значенням, а також аглютинація семантичних одиниць, ідіоматичність із персоніфікованим змістом [Виготский 1956, с. 364-

368]. У такий спосіб, внутрішнє мовлення характеризується своєрідною морфологічною, фонетичною, синтаксичною будовою [Лурия 1998, с. 205].

Як зазначає Л. С. Піхтовнікова, реалізація внутрішнього мовлення на рівні художнього дискурсу відбувається завдяки контамінації діяльності автора і персонажа [Піхтовнікова 2010, с. 6]. Основою для внутрішнього мовлення слугують лінгвокультурні та лінгвопсихологічні коди, репрезентовані на рівні тексту внутрішнім монологом, внутрішнім монологом-діалогом, невластне-прямою мовою адресанта [Піхтовнікова 2010, с. 7]. Отже, автор художнього тексту за допомогою кодів відтворює внутрішній стан персонажа, його персоніфіковане «Я» як суб'єкта мовлення.

Відбувається авторське моделювання внутрішнього мовлення, актуалізоване у тексті внутрішнім монологом, внутрішнім монологом-діалогом, невластне-прямою мовою із своєрідною морфологічною, фонетичною, лексичною, синтаксичною структурами. У такому сенсі, імпліцитну складову мисленневотворчого процесу, що виокремлює поліфонію емоційних переживань персонажа-оповідача, становить атрактор, якому відповідає індивідуальне конструювання морфологічних, фонетичних, лексичних, синтаксичних структур. Таким чином, це дозволяє автору відтворити творчий задум – відображення невербального акту із відповідними характеристиками: редукція фонетичних засобів, предикативність, аглютинація, синтаксична згорнутість, інверсія.

Проте у процесі створення дискурсу автор керується обраним жанром, літературним напрямом, вимогою яких є зміст репелера. У результаті фіксується конкуренція між атрактором і репелером, яка завдяки параметру порядку здатна самоорганізуватися. Унаслідок цих синергетичних процесів авторське моделювання набуває персоніфікованих ознак. Так, представник модернізму австрійський письменник А. Шніцлер для втілення своїх авторських інтенцій обрав імпресіонізм [Бродська 2007, с. 102-103]. Завдяки творчому доробку А. Шніцлера «літературний імпресіонізм якнайповніше розвинувся саме на австрійському ґрунті» [Двадцять австрійських поетів ХХ сторіччя 1998, с. 6-7]. Так, імпресіоністські новели «Лейтенант Густль» і «Панянка Ельза» вибудовані внутрішнім мовленням, лексичні та синтаксичні особливості якого дотично презентують загострення напруження та драматичність сюжету. У результаті, автор цілісно реалізовує свій художній задум завдяки конкурентній властивості атрактора і репелера.

Таким чином, ми доходимо **висновків** про те, що синергетична парадигма уможливілює дослідження синергетичної природи тексту як цілісної системи, у площині якої комплексно вивчаються мовленнєві явища, зокрема внутрішнє мовлення суб'єкта, експліковане інтралінгвальними та екстралінгвальними факторами.

Література

- Бондарчук Н. О. Лінгвосинергетика як методологічна основа дослідження тексту / Н. О. Бондарчук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2011. – № 1. – С. 24-27.
- Бродська О. О. Артур Шніцлер : стилістика творчості / О. О. Бродська // Новітня філологія. – 2007. – № 8 (28). – Миколаїв : МДГУ, 2007. – С. 102–113
- Выготский Л. С. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 367 с.
- Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / [под ред. В. В. Давыдова] / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т.2: Проблемы общей психологии. – 1982. – 502 с.
- Двадцять австрійських поетів ХХ сторіччя : поезія [упоряд. О. Жупанський]. – К. : Юніверс, 1998. – 224 с.
- Домброван Т. И. Диахроническая лингвосинергетика – новое направление в изучении истории языка / Т. И. Домброван // Записки з романо-германської філології. – 2014. – Вип. 2 (33). – С. 24-32.
- Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 464 с.
- Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 253 с.
- Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 336 с.
- Піхтовнікова Л. С. Лінгвосинергетика : основи и очерк направлений : монографія / Л. С. Піхтовнікова. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 180 с.
- Піхтовнікова Л. С. Несобственно-прямая речь : механизм контаминации как обмен кодами (постановка проблемы) / Л. С. Піхтовнікова // Мова й дискурс : вимір і вимірювання : міжвузівський збірник наукових праць до 75-річчя з дня народження доктора філологічних наук, професора, академіка Академії наук вищої школи України С. О. Швачко. – Суми : СумДУ, 2010. – С.154-161.
- Фрумкина Р. М. Психолінгвістика / Р. М. Фрумкіна. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с.
- Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. – М. : Мир, 1980. – 406 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ СВІТОВА ВЛАДА В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

В статті описуються засоби вербалізації, що об'єктивують концепт СВІТОВА ВЛАДА в сучасній англomовній картині світу. Представлений когнітивно-семантичний аналіз лексем-репрезентатив цього поняття на матеріалі сучасних медіа-джерел та словникових дефініцій. Концепт СВІТОВА ВЛАДА постає як складне ментальне структуроване утворення, яке характеризується високою номінативною щільністю, що свідчить про його важливе місце в сучасній англomовній картині світу.

Ключові слова: концепт, концептосфера, англomовна картина світу, влада, засоби вербалізації.

Курбатова Т. В. Особенности вербализации концепта МИРОВАЯ ВЛАСТЬ в современной англоязычной картине мира. В статье описываются средства вербализации, относящиеся к объективации концепта МИРОВАЯ ВЛАСТЬ в современной англоязычной картине мира. Представлен когнитивно-семантический анализ лексем, репрезентирующих это понятие на материале современных медиа-источников и словарных статей. Концепт МИРОВАЯ ВЛАСТЬ представляет собой сложное структурированное ментальное образование с высокой номинативной плотностью, что свидетельствует о его важной роли в современной англоязычной картине мира.

Ключевые слова: концепт, англоязычная картина мира, власть, средства вербализации.

Kurbatova T. V. Specific Features of WORLD POWER Concept Verbalization in Modern English-speaking Worldview. The focus of the recent investigations in the sphere of cognitive linguistics is on studying the verbal ways and means of presenting ideas, knowledge, emotions, etc. in human consciousness. The concept as a complicated discrete unit of the collective consciousness is formed and stored in the memory of native speakers in a verbal form. The article describes some specific features of the concept WORLD POWER verbalization. The presented concept is a component of a larger mental formation – the conceptual sphere GEOPOLITICS in the modern English-speaking worldview. Cognitive and semantic analyses of the lexical units representing this concept are given. The actuality of the research is determined by the rising role of the concept WORLD POWER in the current being of the English-speaking ethnos that can be proved by the number of the analyzed verbal means of the concept (7.5% of the total number of the units representing the conceptual sphere GEOPOLITICS). The material of the research comprises the data of internet media resources and English lexicographical dictionaries. The tasks of the research are to outline some specific approaches to the problem, to analyze the synonymous line of the concept WORLD POWER and to describe the major verbalization means of the given concept. The synonymous line of the concept WORLD POWER includes such lexical units as *control, superiority, authority, leadership, compulsion, constraint, competition, advantage, arm, authorization* that realize logically narrower notions than the nomen *power*. The lexical unit *power* actualizes the basic conceptual characteristics – “control” and “country”. The notion of power has stable negative associations with lies, evil, inequality, greed, crisis, etc. The concept under study is presented as a complicated mental structured formation in the native speakers' consciousness characterized by high nominative density.

Keywords: concept, conceptual sphere, English-speaking worldview, power, verbalization means.

Концепт як елемент мовної свідомості виникає в процесі формування інформації про об'єкти та їх властивості та виступає посередником між словами та екстралінгвістичною інформацією [Кубрякова 1997, с. 90]. У якості дискретної одиниці колективної свідомості, концепти зберігаються в свідомості мовців у вербальній формі [Степанов 2007, с. 43]. Як відомо концепти існують неізолювано та пов'язані не тільки з індивідуальною свідомістю, але й із загальнолюською, що зумовлює існування індивідуальних та національних концептосфер [Лихачев 1997, с. 280]. Ми розглядаємо концепт СВІТОВА ВЛАДА як складову концептосфери ГЕОПОЛІТИКА, яка виступає як сукупність взаємопов'язаних концептів в складі сучасної англomовної картині світу.

Актуальність статті зумовлена її спрямованістю на розв'язання проблем моделювання знань з позицій когнітивної лінгвістики, а також зростаючою роллю даного концепту в сучасному соціально-політичному бутті англomовного етносу. **Об'єктом** дослідження є концептосфера ГЕОПОЛІТИКА в сучасній англomовній картині світу, **предметом** дослідження – концепт СВІТОВА ВЛАДА як субконцепт даної концептосфери. Метою статті є виявлення специфіки об'єктиваци концепту СВІТОВА ВЛАДА в межах концептуальної сфери ГЕОПОЛІТИКА, виконуючи наступні **завдання**: проаналізувати синонімічний ряд номену концепту, описати характерні засоби вербалізації та визначити його роль в англomовній картині світу.

Концепт СВІТОВА ВЛАДА є компонент-конструктом концептосфери ГЕОПОЛІТИКА та його засоби вербалізації складають 7,5% (367 одиниць) від загальної кількості одиниць, що представляють концептосферу в англomовній картині світу. Поняття влади виникає в

стосунках між людьми та групами людей, членами суспільства, тобто суб'єктами, наділеними здатністю діяти самостійно та свідомо. За словами О. І. Шейгал проблема мови та влади має два аспекти: як влада осмислюється, концептуалізується мовою та як влада експлікується через мову [Шейгал 2004, с. 95]. Влада являє собою центральне, організоване начало політики, а також засіб її здійснення. Універсальними властивостями влади вважаються поширеність її в усіх сферах суспільних відносин та політичних процесах, а також можливість її впливу на всі види людської діяльності [Lasswell 1950].

Концепт СВІТОВА ВЛАДА вербалізується як складне утворення з низкою внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що свідчить про його актуальність для сучасної англійськомовної картини світу. Неізолюване існування цього концепту в рамках концептосфери ГЕОПОЛІТИКА ускладнює його внутрішню будову та характеризує його як різнопланове явище, яке втілює основні концептуальні ознаки згаданої концептосфери – «влада/вплив», «масштаб», «відносини країн».

Влада постає як багатомірне та багатоаспектне явище, що проявляється на всіх рівнях людського буття: існує економічна, військова, політична, регіональна, світова влада. Це поняття пов'язане з такими суміжними поняттями, як сила, контроль, вплив, авторитет, суперництво, панування, насилля, приниження, лідерство, конкуренція, перевага, які корелюють з когнітивними ознаками концептосфери ГЕОПОЛІТИКА. Номінації *control, superiority, authority, leadership, compulsion, constraint, violence, competition, advantage, arm, authorization* виражають логічно більш вузькі поняття, ніж *power*.

Основними структурними елементами владних стосунків є суб'єкти та об'єкти влади. Суб'єкти влади (*government, parliament, Prime Minister, president, chancellor, sovereign, a king, a queen, royals, superpower*) можуть виконувати активні дії (*seize, struggle for, compete for, transfer, take, abandon, assume, attain, gain*). Об'єкти влади (*society, people, a social group*) постійно відчують тиск з боку суб'єктів влади (*be in one's power, be under control/pressure/influence, to submit*).

Лексема *power* має також значення «*a state or country, esp. one viewed in terms of its international influence and military strength*» [OED], яке актуалізує одночасно дві концептуальні ознаки – «влада/вплив» та «країна». В англійськомовній картині світу традиційно держави поділяються на *middle powers, regional powers, great powers, world power, superpowers, small powers*. Хоча чітких критеріїв цього поділу не існує, до уваги звичайно беруться такі фактори, як географічне положення, населення, економіка, природні ресурси, військовий потенціал, місце в системі міжнародних відносин, обличчя нації (*geography, population, national identity/character, diplomacy, resources, economy, military potential*).

Номінація *small power* (*a state that may never equal or surpass the impact of greater powers*) вживається щодо країн, існування яких на міжнародній арені характеризується високою мірою залежності від інших країн (*Armenia, Kenya, Ireland, Iceland, Georgia, Syria, Monaco, Malta* тощо), що асоціюються у свідомості носіїв мови з низкою таких лексичних одиниць, як *dependence, strict neutrality, alliance, to rely on, status quo, uncertainty, uncontrolled effects* тощо: *The EU itself has the foreign policy psychology (and instincts) of a small power* (EUobserver, 25 August, 2009).

Номінація *middle power* (*a sovereign state that is not a superpower or a great power, but still has large or moderate influence and international recognition*) вживається у зв'язку з такими країнами, як Канада, Іспанія, Україна, Греція, Швеція, Швейцарія та іншими, які свідомо відмовилися від ядерної зброї, мають деякий ступінь впливу в сфері міжнародних відносин, але ніколи там не домінують, порівн.: *The Netherlands could have more of an impact as a small middle power - by simply aspiring to it* (EUobserver, 11 August, 2014).

Номінація *regional power* (*a state that has power within a geographic region*) асоціюється у свідомості носіїв мови з економічним чи військовим домінуванням країни в рамках певної території (*Indonesia, Vietnam, Thailand – Asia; Romania, Poland – Eastern Europe*), порівн.:

*David Cameron gave a compliment-laden speech to the EU hopeful, backing the country's desire to become a **regional power** ...* (EUobserver, 1 December, 2011).

Номінація **world power** (*a country that has significant influence in international affairs world power*) та її синоніми **great/major power** позначають країни, що мають домінуючий вплив на політичну ситуацію у світі, ураховуючи при цьому багато аспектів – територію, економічний розвиток, населення, ресурси, політичну стабільність, військовий потенціал тощо, порівн.: *Great powers don't join coalitions, they create coalitions. Russia considers itself a **great power*** (EUobserver, 1 April, 2009).

Номінація **superpower** (*a state with a dominant position in international relations and is characterized by its unparalleled ability to exert influence or project power on a global scale*) асоціюється у свідомості носіїв англійської мови з найвищим ступенем політичного впливу на міжнародній арені. Термін вперше вжито в 1944 році щодо країн Великої трійки (*The British Empire, the USA, the USSR, G3, Group of Three*) [OED], але в результаті історичних змін єдиною наддержавою, чи супердержавою визнано Сполучені Штати Америки, порівн.: *Julie Bishop backs US as key ally and **superpower** despite China's rise. Foreign minister tells Canberra conference 'the United States will remain the single most powerful state in the world'* (The Guardian, 18 June, 2014).

З огляду на потенційну чи фактичну втрату США статусу супердержави, номінації **emerging/rising power** (*the rising, primarily economic, influence of a nation - or union of nations - which has steadily increased their presence in global affairs*) та **potential superpower** (*a state or a political and economic entity that is speculated to be, or is in the process of becoming, a superpower*) актуалізують нові ролі потенційних впливових світових держав (*Brazil, Turkey, Egypt, Indonesia, Mexico, South Africa*) та супердержав (*China, the European Union, India, Brazil, Russia*).

Одиниці, що актуалізують ці явища в сучасній англійській мові, включають: *emerging economy, economic development/potential, political/military emergence, re-emerging*, порівн.: *Also, being an **emerging power** and getting involved in humanitarian crises around the world demands a sophisticated aid strategy and there is a huge need for Turkey to learn from the experiences of traditional donors such as US, EU countries and Japan* (The Guardian, 10 April, 2013). *Rather than open our doors to **potential superpowers** like Nigeria, we bar invited guests and throw money at its kleptocratic elite* (The Guardian, 9 August, 2013).

Літерно-цифрові аббревіатури **G7** (*Group of Seven – a group of seven leading industrial nations outside the former communist bloc, consisting of the U.S., Japan, Germany*), **G8** (*Group of eight – the eight leading industrial nations (U.S., Japan, Germany, France, UK, Italy, Canada, and Russia), whose heads of government meet regularly*), **G20** та інші на позначення форумів глав держав/урядів найвпливовіших держав світу розглядаються як втілення найвищого ступеня авторитету на міжнародній політичній арені, порівн.: *In his final press conference of the **G-20**, President Obama made a point of seeking a question from the Korean press* (The New Yorker, 15 November, 2010).

Концепт СВІТОВА ВЛАДА втілюється через номінації інших суб'єктів геополітики, наділених значним геополітичним авторитетом: міжнародні організації (*the UN, the UNESCO*), військові союзи (NATO), мультинаціональні корпорації (*Shell, Wal-Mart, Nestle*), недержавні організації (*Greenpeace*), церква (*the Roman Catholic Church*), терористичні організації (*Al-Qaeda*) та інші інституції (*Hanseatic League*), порівн.: *President Barack Obama urged **NATO** allies on Wednesday to "stand united against Russia's aggression in Ukraine," ...* (The Newsweek, 3 September, 2014).

Поняття сили, певного інтересу, що визначається в термінах влади, та пов'язані з цим поняття балансу сил, геополітичної стратегії, тактики тощо є ядреними для сучасного розуміння політики та, зокрема, міжнародних відносин (*balance of power, geopolitical/global strategy/tactics*). Поняття сили звичайно не зводиться до військового компонента, а розповсюджується на економічну, інформаційно-комунікативну, наукову, фінансову сферу тощо (*military/information/economic/financial power*). У стосунках між розвинутими

демократичними державами світу у другій половині ХХ століття вдалося дещо пом'якшити наслідки фактичної нерівності між учасниками міжнародних відносин за рахунок комплексу інститутів, які забезпечують прийняття важливих рішень у світовій політиці (*the United Nations Organization, Security Council, Council of Europe*).

Загалом анархічний принцип існування відносин між країнами все ще залишається очевидним, тобто кожна держава опікується, перш за все, своєю безпекою [Цыганков 219]. Ознакою сьогодення можна вважати ріст кількості так званих геополітичних акторів/гравців (*geopolitical actors/players*), до яких належать не тільки традиційні (*states, alliances, blocs, intergovernmental organizations*), а й нетрадиційні (*international organizations, terroristic organizations, transnational companies, economic, industrial entities*). Пануючим стає визнання глобального характеру тих проблем та викликів, які виникають у сучасному глобалізованому світі, що на мовному рівні виражене вільними словосполученнями з елементами *global, world, international: global/international/world instability/chaos, global crisis/catastrophe, global threats/dangers/problems, world disasters*.

Чимало фактів сучасної політичної ситуації вказують на те, що після закінчення холодної війни положення у світі стало ще більш небезпечним, непередбачуваним та неконтрольованим. Будь-яка подія, навіть на місцевому чи регіональному рівні, може становити потенційну загрозу для всього світу (*hazardous, risky, unpredictable, dangerous*). Це частково пояснюється руйнуванням колишніх механізмів регулювання міжнародних відносин, діями на світовій арені нових геополітичних акторів, виникненням геополітичних конфліктів нового типу, знищенням старої моделі балансу сил у світі (*multipolar system, Arab Spring/Winter, Colour Revolutions, War on Terror, jihad*), порівн.: *France and Belgium are preoccupied with the jihadist threat after the bloodshed in Paris and Verviers this month - and in both countries Jews feel they are on the front line* (BBC News, 22 January, 2014).

Трактування міжнародної політики як інструменту боротьби за владу, держави як єдиного актора геополітичних процесів, розбіжності національних інтересів держав, що породжує неминучу конфліктогенність сучасних геополітичних процесів та інші проблеми продовжують бути актуальними для сучасної англомовної картини світу та актуалізують концептуальну ознаку «загроза», яка стає провідною в трактуванні світової влади носіями сучасної англійської мови, порівн.: *The risks posed by global conflicts will be at the top of the agenda when politicians and industry leaders meet in Switzerland next week* (BBC News, 14 January, 2013).

Необхідно відзначити, що подібне трактування політичної сили вже укорінилося у свідомості носіїв англійської мови. Уряд країни, її політична еліта беруть на себе повноваження представляти своє внутрішнє суспільство, від його імені вести внутрішню та зовнішню політику, укладати угоди тощо, порівн.: *I am running for President of the United States to lead this country in a new direction - to seize this moment's promise. Instead of being distracted from the most pressing threats that we face, I want to overcome them. Instead of pushing the entire burden of our foreign policy on to the brave men and women of our military, I want to use all elements of American power to keep us safe, and prosperous, and free. Instead of alienating ourselves from the world, I want America - once again - to lead* (The Guardian, July 16, 2008 – уривок з промови Барака Обами).

Номінація *global power* реалізує основні концептуальні ознаки концепту СВІТОВА ВЛАДА – «контроль» та «масштаб», порівн.: *The great shift in global power just hit high gear, sparked by a financial crash. As an emboldened China sees, the American dollar is gravely wounded. And the days of US political supremacy are numbered* (The Guardian, 20 April, 2009).

Щодо оцінних аспектів, то влада зазвичай сприймається як зло та несправедливість, порівн.: *Romney is satan to me. The great thing about America is that you can come from the worst circumstances and become something remarkable. It's Jay-Z and 50 Cent and Obama and my Jewish ancestors – that's the America we want to celebrate. Not the vulture capitalist. These morons like Mitt Romney, they produce nothing. Republicans are feeding off fairytales and that's*

what did them in this year and hopefully will keep doing them in for ever, because they're a lot of scoundrels (The Guardian, December 3, 2012).

Владні інституції також мають стійкі асоціації з почуттями спустошення, розчарування, несправедливості, безпорадності тощо, які вербалізуються такими номінаціями як *greed, morality crisis, degradation, lack of sincere cooperation, political weakness, short sighted policy, poor governance, social dimension, volatility, instability, corruption, injustice, humanitarian crisis, boredom*, порівн.: *EU policies have become a synonym of greed. Banks were saved but not people. Social fragmentation between the 'haves' and the 'haves not' grew bigger, the youth became jobless and poor. During the crisis, the financial hurdles on the low and middle classes became harder... Environmental degradation continues... the EU suffers from 'political emptiness'... The feeling of boredom also haunts the EU as everything has been already said and done. EU Institutions have failed to deliver and have failed to inspire ... They (politicians) have produced big words with no concrete meaning...* (EUobserver, 24 June, 2014).

Отже, можемо зробити **висновок**, що концепт СВІТОВА ВЛАДА постає як складне ментальне структуроване утворення, яке характеризується високою номінативною щільністю (7,5% загальної кількості лексем-репрезентатів концептосфери ГЕОПОЛІТИКА), що свідчить про його важливе місце в сучасній англомовній картині світу. **Перспективною** подальшого дослідження вважаємо аналіз інших концептів-конструктів концептосфери ГЕОПОЛІТИКА в сучасній англомовній картині світу.

Література

- Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под ред. Е. С. Кубряковой – М. : Изд-во МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
- Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность : от теории словесности к структуре текста. – М. : Academia, 1997. – С. 280-287.
- Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
- Цыганков П. А. Теория международных отношений : учеб. пособ. / П. А. Цыганков. – М. : Гардарики, 2003. – 590 с.
- Шейгал Е. И. Семантика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.
- Lasswell H. Power and society / H. Lasswell // New Haven : Yale Univ. Press, 1950. – 295 p.
- Oxford English Dictionary (OED) [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com>

(Матеріал надійшов до редакції 14.09.17)

УДК: 811:111'42:659.1

МАКЕДОНОВА О. Д.

(Запорізький національний університет)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЙКТИЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена аналізу дейктичних одиниць в англійськомовному рекламному дискурсі. Виділено одиниці персонального дейксису, охарактеризовано особливості їх функціонування, розкрито аргументативний та маніпулятивний вплив на адресата. З'ясовано, що застосування дейктичних одиниць у сучасних англійськомовних рекламних текстах покликано інтимізувати комунікативний простір між адресатом і адресантом, диференціювати рекламований товар або послугу шляхом вказівки на їх виняткову характеристику.

Ключові слова: рекламний дискурс, дейктична одиниця, персональний дейксис, маніпуляція, аргументативний вплив.

Македонова О. Д. Функционирование дейктических единиц в англоязычном рекламном дискурсе. Статья посвящена анализу дейктических единиц в англоязычном рекламном дискурсе. Выделены единицы персонального дейксиса, охарактеризованы особенности их функционирования, раскрыт аргументативный и манипулятивный потенциал воздействия на адресата. Определено, что использование дейктических единиц в современных англоязычных рекламных текстах призвано интимизировать коммуникативное пространство между адресатом и адресантом, дифференцировать рекламируемый товар или услугу указанием на их уникальную характеристику.

Ключевые слова: рекламный дискурс, дейктическая единица, персональный дейксис, манипуляция, аргументативное влияние.

Makedonova O. D. Deictic Units Functioning in the English Advertising Discourse. The article is devoted to the analysis of deictic units in the English advertising discourse. The concrete aim of our research is to reveal and analyze the deictic elements in the English advertising discourse. To achieve this aim, we define the deictic units in modern English advertising texts, reveal their functional peculiarities and highlight pragmatic effect.

An essential role in the English advertising discourse belongs to the elements of personal deixis, i.e.: personal, possessive, demonstrative pronouns, which are filled with specific content and used for the indirect objects nomination in the English advertising texts. Therefore, combined with nouns, adjectives and adverbs, the deictic elements are used for a favourable presentation of a product or service (company or manufacturer), a list of their positive characteristics. Personal pronouns indicate, first of all, the company that advertises its product or service, which allows to create certain “communicative” unity with a potential buyer.

The use of possessive pronouns in connection with the name of a product or a company is primarily accompanied by the transfer of positive qualities or achievements, which has a significant argumentative effect on the addressee. Demonstrative pronouns provide more convenient opportunity to specify the subject of advertising through an indication, rather than a nomination, reducing the volume of the text, makes it more compressed, facilitates its perception and improves its mnemonicity.

It was determined that deictic elements are essential to a formation of an effective advertising message. They are an instrument in intimating the communicative space, differentiating the advertised product or service specifying their exclusive characteristics. Having an argumentative potential, the deictic elements in combination with other lexical units have an impact on the rational and emotional spheres of the recipient.

Keywords: advertising discourse, deictic unit, personal deixis, manipulating, argumentative effect

Англійськомовну рекламну комунікацію слід вважати сферою спілкування, в якій «лексичне наповнення», стилістичні прийоми та синтаксичні структури ретельно плануються відправником, виходячи з поставлених цілей та завдань комунікації. Зважаючи на кінцеву мету адресанта, а саме отримання прибутку, створюючи конкретний образ товару, адресант реклами перш за все розмірковує про результат, якого йому потрібно досягти, про ефективність повідомлення та, відповідно, про те, які прийоми обрати для досягнення цього результату. Важливим аспектом оформлення ефективного рекламного повідомлення є максимально точний відбір мовних та мовленнєвих засобів виразності й експресивності на відповідному рівні їх функціонування. Вагоме місце у формуванні ефективного рекламного повідомлення займають дейктичні одиниці.

Метою цієї статті є виявлення та аналіз дейктичних одиниць в англійськомовному рекламному дискурсі. Для досягнення поставленої мети вважаємо необхідним вирішити такі конкретні **завдання**: виділити дейктичні одиниці в сучасних англійськомовних рекламних повідомленнях; схарактеризувати особливості їх функціонування; розкрити аргументативний та маніпулятивний вплив на адресата. **Об’єктом** нашого дослідження є дейктичні одиниці в англійськомовних рекламних текстах, а **предметом** наукового пошуку постають особливості їх функціонування.

Дейктичною вважається така одиниця, яка, за визначенням лінгвістів, ідентифікує об’єкт – предмет, місце, час, властивість, ситуацію – через відношення до мовленнєвого акту, його учасників та контексту [Падучева 1996, с. 245]. Ефективність вживання дейктичних одиниць пояснюється їх здатністю вдало презентувати рекламований товар або послугу, створювати ілюзію невимушеного спілкування між комунікантами, акцентувати увагу на позитивних характеристиках товарів, а також виділяти їх серед конкурентних об’єктів. Поряд з основними функціями, вони також мають потенційну здатність набувати додаткового аргументативного потенціалу, що визначається з урахуванням параметрів конкретної рекламної ситуації [Білецька, 2011].

Виняткова роль в англійськомовних рекламних повідомленнях належить одиницям персонального дейксису, основою яких слід вважати суб’єктність і значенню яких притаманна орієнтація на особу або предмет. Персональними дейктичними одиницями є особові, присвійні, вказівні займенники, що у сфері рекламного мовлення наповнюються конкретним змістом і використовується для опосередкованого позначення предметів. Тому, поєднуючись із іменниками, прикметниками та прислівниками вони вживаються для вигідної презентації товару або послуги (компанії або виробника), переліку їх позитивних характеристик [Білецька, 2014]. Персональні дейктичні одиниці, що представлені особовими займенниками, становлять узагальнено-вказівний розряд одиниць, система яких адекватна акту комунікації, що включає відправника мовлення, адресанта комунікації (1-ша особа), отримувача мовлення, адресата комунікації (2-га особа) та об’єкт комунікації (3-тя особа).

Особовий займенник першої особи однини *I* не використовується часто, що пояснюється колективністю створення рекламних повідомлень. Проте випадки вживання займенника *I* все ж таки зафіксовані. Він зазвичай вказує на експерта, радника, співбесідника, наставника, наприклад: *I don't lie about my age. My skin does. Jacqueline Bisset,*

actress [More 2011, p. 53]. Порадником у рекламному повідомленні виступає акторка Жаклін Бісет, яка, у вигляді дружньої поради, намагається донести до адресата свою думку відносно купівлі рекламованого товару і «гарантує» позитивний результат від його використання власним прикладом (чудовим станом шкіри обличчя).

Додамо, що займенник *I* також використовується рекламистами задля диференціації товару або послуги, коли розповідь ведеться від імені “користувача”: *I can watch a vast selection of movies. I can listen to the latest music of my choice, play the hottest video games in a comfortable seat, and enjoy delicious dishes with great service. Each flight is a journey into the incredible. Time just flies every time I fly* [The Economist 2011, p. 23]. Авіакомпанія *Thai* диференціює себе з низки подібних компаній шляхом надання можливості користуватися широким вибором додаткових опцій. Так, клієнт, який нібито користується послугами авіакомпанії від свого імені демонструє можливості обирати розваги під час перельоту.

Щодо займенника першої особи множини *we*, то він насамперед вказує на компанію, яка рекламує свій товар або послугу. Використання цього займенника дозволяє побудувати певну “комунікативну” єдність з покупцем, зарахувати його до групи, якій потенційно сподобається предмет опису через удаваний збіг інтересів адресанта і адресата [Ломакіна, с. 14; Рюшина, с. 40], наприклад: *On each flight, we find new ways to touch the stars. Being ranked among the top three airlines of the world at Skytax World Airline Awards 2012 testifies to a level of service that's one of a kind. This destination reaffirms our belief that the more comfortable you are, the higher we fly. We take this opportunity to offer you our heartfelt thanks. World's 5-star airline. Qatar airways* [Newsweek 2012, p. 8].

Так, авіакомпанія *Qatar Airways* є відправником повідомлення і для «ведення діалогу» використовує займенник *we*, таким чином, встановлює гармонійні стосунки з потенційним користувачем послуг. Бажаючи виділити себе серед інших подібних, компанія повідомляє про свої досягнення і нагороди задля виокремлення з низки конкурентів. Більше того, займенник *we* у англійськомовному рекламному дискурсі зазвичай використовується у єдності із займенником другої особи *you*, який вказує на отримувача мовлення. Ця “єдність” вважається одним з найпоширеніших засобів впливу на адресата, оскільки створює ілюзію діалогу. Хоч реклама і спрямована на масового споживача, вживання особових займенників робить текст більш “особистісноспрямованим”. Результат використання єдності *we-you* наочно демонструє наступний приклад: *At every stage, we stand by you to bring together the know-how essential to your success. Societe General. We stand by you* [The Economist 2010, p. 45]. Страхова компанія *Societe General* шляхом застосування займенникової єдності *we-you* “зменшила відстань” між учасниками комунікації, встановила гармонійні стосунки з потенційним споживачем, виділивши його з поміж інших займенником *you* і особисто адресує свої послуги. Ми можемо зробити висновок, що єдність “*we - you*” є прийомом інтимізації комунікативного простору.

Звернемо увагу на те, що у рекламних текстах займенник *you* поєднується, перш за все, з прямим закликком до безпосередньої дії стосовно товару або послуги (*you get, you try, you buy*): *You get a naturally youthful look that's not all nipped and tucked. So give your eyes this amazing new lift from nature and see a younger looking you* [Shape Magazine 2011, p. 18]. Окрім того, притаманним для комерційної реклами є вживання займенника *you* у поєднанні з обіцянкою або вигідною пропозицією (*you'll also get, you can reveal, you can do*), як у наступному прикладі: *So you can reveal picture-perfect skin, even up close. Because you're worth it. L'oreal Paris* [Marie Claire 2011, p. 35]. Займенники третьої особи однини *she, he* (та їх множина *they*) безпосередньо вказують на особу, яка “помилково” ніби ще не користувалася послугою (товаром) або на компанію-конкурента. Зазвичай такі займенники вживаються в опозиції *they-we, I - he (she)*: *They say it's impossible. We say, it's Garnier* [Cosmopolitan 2012, p. 67]. У поданому прикладі займенник *they* позначає інші компанії з лінійки запропонованих товарів (крем для обличчя), а займенник *we* – це рекламована компанія *Garnier*.

Слід зазначити, що використовуючи займенники третьої особи *she, he*, деяким рекламним повідомленням властива така особливість як «роздвоєння адресата». Це

відбувається тоді, коли текст адресується одній групі користувачів, але фактично включає й інші. Найчастіше це реклама подарунків жінкам чоловіками і навпаки. У таких повідомленнях вживанням займенників третьої особи *she, he* адресант забезпечує «включеність» у текст не лише потенційного покупця товару, а і його можливого користувача, як от: *She deserves nothing less. Mouawad* [Glam 2012, p. 88]. Цей приклад демонструє, що реклама ювелірних прикрас *Mouawad* адресована чоловікам і вони є потенційними покупцями, але за допомогою займенника *she* у текст включається потенційний споживач – жінка.

У рекламі товарів для дітей також використовується прийом «роздвоєння адресата»: *You can't ignore these shoes! Girls love new shoes. Especially party shoes that she can wear with her gorgeous dress...* [Harpers Bazaar 2012, p. 30]. У наведеному прикладі вживання особових та присвійного займенників дозволяє персоналізувати опис дитячого взуття. Звернення до особових займенників другої і третьої особи однини, а також вживання присвійного займенника забезпечує включеність у текст не тільки потенційного покупця товару (батьків), а і його користувача – дівчинку. Стосовно займенника третьої особи однини *it*, то він переважно вказує на предмет опису, тобто на товар або послугу, представлену на продаж: *The world's most advanced trike-tech! Smart-trike Recliner Stroller, 4-in-1. At 6 months it's a stroller. At 4 months – remove the handle and it's a tricycle* [Today's Parents 2012, p. 25].

Присвійні займенники також відносяться до персональних дейктичних елементів і вказують на приналежність предмета та категоріально співвідносяться з відповідним лексико-граматичним розрядом прикметників. Займенники *my, our* позначають належність першій особі, *you* – другій, *their, his, her* – третій. У англійськомовних рекламних повідомленнях присвійні займенники вживаються поруч з іменниками для презентації адресанта комунікації. Зокрема, для позначення компанії-продавця займенник *our* може поєднуватися з таким іменниками, як *shop, company, site*, а для номінації товару з лексемами *collection, cleanser, cream, interior etc.*, наприклад: *With our new lightweight collection. New aqua light. Water soluble Pro-V shampoo and conditioner nourishes then rinses clean in seconds* [Redbook 2012, p. 23].

Вживання займенника *our* у поєднанні з назвою товару або компанії перш за все супроводжується перерахуванням позитивних якостей або досягнень, що має значний аргументативний потенціал. Принагідно зазначимо, що компанії у власному конкурентному середовищі диференціюють себе по різному, щоб викликати довіру адресата і тому «хизуються» своїми нагородами і досягненнями (*our experience, our awards, our success, our approach, our ideas*): *Our Skytax World Airline Awards 2012 testifies to a level of service that's one of a kind. Qatar airways* [Newsweek 2012, p. 87]. Як показано у рекламному повідомленні, головним переконуючим аргументом авіакомпанії *Qatar airways* постають отримані нагороди, які безпосередньо виділяють її з поміж інших компаній і підкреслюють переваги.

Крім того, шляхом вживання присвійного займенника *our* можуть емпфазуватися виняткові особливості пропонованого товару, такі, як натуральність, безпечність, якість тощо (*our high quality, our natural supplements*), що дозволяє апелювати до утилітарних мотивів адресата і слугувати вагомим аргументом вибору товару або послуги, наприклад: *Our 100% all natural EggWhites are a complete source of protein and ½ the calories of shell eggs. Egg Beaters. The real things. Only better. Unbeatable* [Runner World 2012, p. 40].

Займенник *our* також використовується на позначення як реальних споживачів, так і на тих, хто є потенційними клієнтами (*our clients, our customers*) як таких, що вже користуються товарами або послугами, або тих, на кого вони розраховані: *Uniquely designed for our first and Business Class Passengers, our Premium Terminal in Doha offers spa amenities, full office facilities, and wireless connectivity. Qatar airways* [Newsweek 2010, p. 17]. Як можна помітити з поданого прикладу, завдяки використанню словосполучення *our first and business class passengers* утворюється ілюзія невимушеного діалогу і окреслюється коло тих, на кого розрахована послуга авіаперевізника. Тим самим, застосування такого прийому інклюзивності дозволяє досягти інтимізації комунікативного простору.

Присвійний займенник *your* вживається переважно у поєднанні з іменниками на позначення того, що пропонується покращити за допомогою рекламованого товару або послуги (*your beauty, your lips, your style, your smartphone, your eyes, your hair etc.*) і має значний сугестивний потенціал, наприклад: *See how it feels when the silk moisturizing complex helps condition your lips. Find it among the Lip Perfection Runway Shades from Pat McGrath* [Marie Claire 2012, p. 15]. Наведений приклад демонструє, що використання займенника *your* допомагає створити ілюзію піклування про споживача, атмосферу довіри між комунікантами. В канву тексту вплітаються вставні команди, які на фоні інтимізованого спілкування сприймаються адресантом без критичного аналізу.

У більшості прикладів займенники *your, our* вживаються у поєднанні, тим самим демонструється виявлення солідарності адресанта з адресатом. Це здійснюється за допомогою опозиції проблема-вирішення: ***Your problem – our solution. We simply must give you the best that modern methods have devised. Barclays Capital*** [The Economist 2012, p. 7]. Рекламування банку *Barclays Capital* показує, що опозиція *your problem – our solution* не тільки допомагає створенню враження довірливого спілкування, імітує розмовне мовлення, а й переносить акцент з користування послугами банку на вирішення проблем.

Іноді в рекламних повідомленнях вживаються присвійні займенники *his, her*. Як і використання власних займенників *he, she*, це робиться з метою включення третьої особи (або її інтересу) до акту комунікації і використання прийому «роздвоєння адресата» [Малишенко 2006, с. 104], як от: *You never want to take your eyes off her. Now, you don't have to. Our award-winning baby video monitors put your babies every move. Every moment always at your fingertips. Summer video monitors cover it all* [Fit Pregnancy 2012, p.33]. У рекламі відеоняні *Summer video monitor*, що супроводжується зображенням батька, який пильнує свою маленьку донечку і при цьому не має можливості займатися власними справами. Прийом «роздвоєння адресата» передбачає включення у акт комунікації дівчинки, для нагляду за якою призначений рекламований товар. Але потенційними покупцями товару є її батьки. Таким способом рекламодавці заздалегідь «передбачають», що використання рекламованого товару звільнить батьків від пильнування донечки, і наводить на думку, що без використання рекламованого товару йому не вдасться досягнути своєї мети.

Вказівні займенники (*this, that*) також входять у групу персональних дійсних елементів. Важливість вказівних займенників для правильного конструювання та сприйняття повідомлень реклами пояснюється психологічними особливостями людини. Вказівні займенники надають зручнішу можливість позначати предмет рекламування через вказівку, а не через номінування, що дозволяє скоротити обсяг тексту, зробити його більш компресованим, полегшити його сприйняття і покращити його мнемонічність [Македонова 2016, с. 90].

Головним завданням вказівних займенників *this, that* є не лише виділення предмету рекламування серед конкурентних об'єктів, а й повідомлення привабливих для адресата характеристики товару, як от: *Exclusively formulated with patent-pending Mukurossi extract, this innovative eye cream noticeably reduces and discourages the chances of emerging wrinkles. See the dramatic results with your own eyes. Wrinkleresist 4* [Harpers Bazaar 2012, p. 12]. У рекламі крему для обличчя *Wrinkleresist 4* займенник *this* не просто називає товар, а вказує на його особливість і винятковість. Товар є інноваційним, має ексклюзивну запатентовану формулу з екстрактом *Mukurossi*, що дозволяє констатувати стратегічне вживання цього дійсного елементу з метою аргументованого впливу на покупця.

У якості **висновку** зазначимо, що дійсні одиниці відіграють важливу роль у побудові ефективного рекламного повідомлення. Вони сприяють інтимізації комунікативного простору між адресатом і адресантом, диференціюють рекламований товар або послугу шляхом вказівки на їх виняткову характеристику. Також, володіючи чималим аргументативним потенціалом, дійсні елементи у поєднанні з іншими лексичними одиницями стають важелями впливу на раціональну та емоційну сферу адресата рекламного

повідомлення. **Перспективним** вважаємо комплексне дослідження дейктичних одиниць в англійськомовному рекламному дискурсі.

Література

- Білецька Т. О. Дейктична аргументація в електронних текстах-описах товарів [Електронний ресурс] / Т. О. Білецька. – Режим доступу : http://philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_36/087_095.pdf
- Білецька Т. О. Роль дейктичних елементів у реалізації стратегій впливу на адресата (на матеріалі англомовних текстів-описів товару комерційних інтернет-сайтів) [Електронний ресурс] / Т. О. Білецька. – Режим доступу : http://philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2014_36/087_095.pdf
- Ломакіна І. А. Семантика та прагматика особових займенникових слів у сучасних іспаномовних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / І. А. Ломакіна. – К., 2001. – 18 с.
- Македонова О.Д. Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Д. Македонова. – Запоріжжя, 2017. – 229 с.
- Малишенко А. О. Иллокутивный потенциал рекламных высказываний фемининной и маскулинной адресации / А. О. Малишенко // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – №741. С. 103-105.
- Падучева Е.В. Семантические исследования / Е. В. Падучева. – М., 1996. – 464 с.
- Рюмишина Л. И. Манипулятивные приемы в рекламе / Л. И. Рюмишина. – М. : Март, 2004. – 240 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Cosmopolitan, June, 2012. – 67р.
- Fit Pregnancy, May, 2012. – 33р.
- Glam, April, 2012. – 88р.
- Harpers Bazaar, March, 2012. – 12р.
- Harpers Bazaar, February. – 2012. - 30р.
- Marie Claire, October, 2011. – 35р.
- Marie Claire, March, 2012. – 15р.
- More, November, 2011. – 53р.
- Newsweek, November, 2010. – 17р.
- Newsweek, June-July, 2012. – 87р.
- Redbook, April, 2012. – 23р.
- Runner World, February, 2012. – 40р.
- Shape Magazine, November, 2011. – 18р.
- The Economist, February, 2010. – 45р.
- The Economist, October, 2011. – 23р.
- The Economist, November, 2012. – 7р.
- Today's Parents, May, 2012. – 25р.

(Матеріал надійшов до редакції 13.10.17)

УДК: 811.111:81'37

MYKHAYLENKO V. V.

(Ivano-Frankivsk King Danylo Galytskyi University of Law)

FUNCTIONAL SEMANTICS OF THE ADJECTIVE “CLEVER” IN DISCOURSE

The present article is a study of lexical and functional semantics of the adjective “CLEVER” belonging to the Semantic Domain of adjectives sharing “intelligent feature” in the language competence and author’s discourse. The dynamics of the components in the lexical meaning of the adjective structure is defined. The word connotative meaning differentiates between emotional, expressive, axiological and stylistic components. All the four components of connotation can or cannot be presented together or in different combinations. Let us consider the axiological or evaluative word meaning The word has an axiological component of meaning if it expresses the SPEAKER’S positive or negative judgment – approval or disapproval. It is closely connected with the object-logical specifying and supplementing it and therefore becomes a constituent of the dictionary entry definition. The lexical meaning undergoes some changes due to the ‘environment of the adjective which retaining a common feature can reveal its peripheral components. The position of these components is also changeable; compare: the lexical meaning taxonomy in the language competence registered in dictionaries and in discourse where the actualization of a certain component depends on the author’s intention. We would like to answer the question: “What (kind of) information must the SPEAKER associate to the word “CLEVER” of a language in order to be a competent user of the lexicon to be understood by the interlocutor?” There come the problems of pinpointing the component actualized in discourse. The functional semantic research poses an important questions on the shifts in the componential structure of the lexical meaning as the word becomes a pragmatic signal that conveys a particular evaluation, precisely in discourse. The interpretation of the evaluative component of the adjective is mainly determined by the author’s intention, type of register discourse and its distribution. The article provides various views upon the concept of axiological component and shares with the author’s criteria of its development in the lexical meaning of the adjective “clever”. The axiological component of the adjective in general discourse gets a central position and tentatively models the levels of its development.

Key words: adjective, lexical semantics functional semantics, denotation, connotation, axiological component, distribution, discourse

Михайленко В. В. Функціональна семантика прикметника “CLEVER” у дискурсі. У фокусі даної статті – дослідження лексичної і функціональної семантики прикметника «CLEVER», який входить до семантичного поля прикметників із

загальним компонентом «інтелектуальна функція» у мовній компетенції та авторському дискурсі. Визначено динаміку компонентів у лексичному значенні структури прикметника.

Ключові слова: прикметник, лексична семантика, функціональна семантика, денотат, конотат, оцінний компонент, дистрибуція, дискурс

Михайленко В. В. Функціональна семантика прилагательного “CLEVER” в дискурсе. Настоящая статья представляет собой исследование лексической и функциональной семантики прилагательного «CLEVER», принадлежащего к семантическому полю прилагательных с общим компонентом «интеллектуальная функция» в языковой компетенции и авторском дискурсе. Определена динамика компонентов в лексическом значении структуры прилагательного.

Ключевые слова: прилагательное, лексическая семантика, функциональна семантика, денотат, коннотат, оценочный компонент, дистрибуция, дискурс.

INTRODUCTION

Studies of the relationship between language and the national perception of the world are undertaken in the framework of cultural and cognitive linguistics, pragmatics, and linguistic axiology. Contemporary linguistics is focused on the worldview reflected in the lexicon system, and the conceptual system of the language mental space. The lexical meaning of a word is a complex unity – its composition should be considered from the point of speech information parsing: the subject of the message not associated with the act of communication, and information related to the conditions and participants of communication. The first type of information corresponds to the denotative meaning of the word. The other type corresponds to the connotative meaning of the word. In semantics these two components are the *literal* and *figurative* meanings of a word, cf. in philosophy: extension and intension of a word. *Denotation* [Mykhaylenko 2015, p.144-145] can be synonymous with reference, and *connotation* [Mykhaylenko 2015, p. 122] with sense. The connotation essentially relates to how anything may be associated with a word or phrase, for example, an implied value judgment. Therefore, the word connotative meaning differentiates between emotional, expressive, axiological and stylistic components. All the four components of connotation can or cannot be presented together or in different combinations [Apresian 1995, p. 156-177]. Let us consider the axiological or evaluative word meaning (from Greek axiology → *axios*, “worthy” and *logos*, “science”). The word has an axiological component of meaning if it expresses the SPEAKER’S positive or negative judgment --approval or disapproval [see: Arutiunova 1982, p.3-23]. It is closely connected with the object-logical specifying and supplementing it and therefore becomes a constituent of the dictionary entry definition. Unlike the emotional component, the axiological component does not contribute to weakening of syntactic relationships.

The present study addresses some problems of functional semantics of the adjective “CLEVER” which belongs to the Semantic Domain of adjectives sharing “intelligent feature”. The lexical meaning undergoes some changes due to the ‘environment of the adjective which retaining a common feature can reveal its peripheral components. The position of these components is also changeable; compare: the lexical meaning taxonomy in the language competence registered in dictionaries and in discourse where the actualization of a certain component depends on the author’s intention. We would like to answer the question: “What (kind of) information must the SPEAKER associate to the word “CLEVER of a language L in order to be a competent user of the lexicon of L to be understood by the interlocutor” [Yagubova 1996, 36-41].

The article provides various views upon the concept of axiological component [see: Wisniewska 2016, p.163-170] and shares with the author’s criteria of its development in the lexical meaning of the adjective “clever”. The axiological component of the adjective in general discourse gets a central position and tentatively models the levels of its development.

THE STATE OF ART

The notions of *word* and *word meaning* are problematic to pin down, and this is reflected in the difficulties one encounters in defining the basic terminology of lexical semantics. In part, this depends on the fact that the words ‘word’ and ‘meaning’ themselves have multiple meanings, depending on the context and the purpose they are used for [Matthews 1991]. The theoretical framework of the research is, first of all, classical and modern works of linguistics on “evaluation” both as a linguistic category, its means of expressing and as the evaluative or axiological

component of the word lexical meaning; investigations on the language philosophy, primarily the specific features of the reflection of the linguistic features of the national mentality; the works devoted to the study of axiology as a component of the word lexical meaning in various languages demonstrate a considerable interest of linguists in the axiological tissues; works of multiculturalism, cognitive linguistics, ethnolinguistics, linguistic axiology. Mainly, the authors relate the axiological component to the SPEAKER'S intentions and behavior, to the linguistic form, to the manner of presentation, and the HEARER'S attitude [Uson, 2011, p. 291-292].

There are two kinds of theory of word meaning, first, a *semantic* theory of word meaning aimed at clarifying what meaning-determining information is encoded by the lexical items of a natural language; second, a *foundational* theory of word meaning aimed at singling out the facts whereby lexical expressions come to have the semantic properties they have for their users. [see: Johnson 2006, p.119-134]. A framework establishing that the word 'clever' encodes the lexical concept "INTELLECTUAL CHARACTERISTIC" would be an example of a semantic theory of word meaning.

INVESTIGATION

The lexeme is a set of the stem and the flexion, the stem in its turn consists of the root and a derivational affix taken out of its distribution in the sentence/text/discourse. The methods of linguistic research used in the work are determined by its aim and the data – etymological, definitional, component, corpuscular and discourse analysis. These approaches often end up splitting the notion of word into a number of more fine-grained and theoretically manageable notions, but still tend to regard 'word' as a term that zeroes in on a scientifically respectable concept [e.g.: Di Sciullo and Williams, 1987]. Every natural language has a *lexicon* organized into *lexical entries*, which contain information about *lexemes*. These are the smallest linguistic expressions that are conventionally associated with a non-compositional meaning and can be uttered in isolation to convey semantic content. *Lexemes* relate to *words* just like phonemes relate to phones in phonological theory.

The adjective clever originates from Middle English (in the sense 'quick to catch hold', only recorded in this period), perhaps, from: Dutch or Low German, and related to cleave, apparently, from: East Anglian dialectal cliver "expert at seizing." Cf.: East Frisian klüfer "skillful;" Norwegian dialectic klover "ready, skillful." The historical semantics of the word reveals the dynamics of the lexical meaning of "clever" from: "handy, dexterous(1580s,)" → the late 16th century 'manually skilful' → 'possessing mental agility,' first recorded in 1704 → still "a low word" applied to any thing a man likes, without a settled meaning [Johnson, 1755] → also often in the old use and dialect meant "well-shaped, attractive-looking" in the 19th century.

The contemporary dictionary entry of "clever" reveals the following constituents: (1) quick to understand, learn, and devise or apply ideas; (2) skilled at doing or achieving something; (3) showing skill and originality; (4) a simple but clever idea (5) [*informal*] sensible; (6) [BRITISH only: *informal*] healthy or well; (7) [American rarely] good-natured, agreeable [Chambers' Twentieth Century Dictionary; Webster's Revised Unabridged Dictionary; Chambers' Twentieth Century Dictionary; Century Dictionary and Encyclopedia]. Each constituent as a differential feature can have its own sub-domain. The componential analysis developed in the second half of the 1950s by European and American linguists (e.g., Pattier, Coseriu, Bloomfield, Nida), defines the common component in the lexemic meaning of all the constituents of the referred sub-domains and results in modeling the Semantic sub-domain of CLEVER as a constituent of the domain "INTELLECTUAL CHARACTERISTIC".

The relationship between linguistic structure and conceptual structure is the main concern of linguists and philosophers to investigate similarities and differences among languages and their organizations. Several principles are put forward by scholars – space and time, motion and location, force interactions, point of view and focus of attention to structure those organizations [cf. in Russian: Smirnova 2013]. We take an attempt to organize the list of retrieved lexemes according to the SPEAKER'S POINT OF VIEW – APPROVAL or DISAPPROVAL OF THE SUBJECT / OBJECT OF THE OF HIS/HER DISCOURSE which brought us to Conceptual system of

“CLEVER” in the English worldview: *artful, creative, imaginative, ingenious, innovative, inventive, adventurous, fresh, groundbreaking, original, visionary, cleverish, novel, gadgety, gimmicky, convenient, handy, neat, nifty, practical, sophisticated, useful; complex, sophisticated, adroit, deft, dexterous (also dextrous), expert, handsome, tricky, brainy, intelligent, sharp, smart; faster, alert, brainy, bright, keen, nimble, brilliant, intelligent, exceptional, fast, hyperintelligent, quick, quick-witted, smart, sharp-witted, supersmart, ultrasmart apt, ingenious, resourceful, acute, astute, heady, insightful, knowing, perceptive, percipient, savvy, discerning, perspicacious, sagacious, sapient, cerebral, erudite, genial, highbrow, scholarly, knowledgeable, learned, literate, well-read; educated, informed, schooled, wise, skilled, trained; creative, inventive, sane, sapient, sensible, sound, sage, judicious, prudent, cunning, foxy, shrewd, wily, logical, rational, flexible, lissome, lithe, lithesome, nimble, spry; coordinated; able, adept, capable, crafty, expert, competent, habile, masterful, masterly, proficient, intelligent qualified, skilled, skillful, sure-handed; double-jointed, loose-jointed, (given to or marked by mature) witty, facetious, humorous, jocular, smart, cerebral, highbrow, creative, high-browed, intellectual; skillful* [Avramova 2003, p.17-30].

The lexical Field Theory introduced by Trier (1931), it argues that words should be studied by looking at their relations to other words in the same lexical field. A lexical field is a set of semantically related lexical items whose meanings are mutually interdependent and which together provide a given domain of reality with conceptual structure. Lexical field theory assumes that lexical fields are closed sets with no overlapping meanings or semantic gaps. Whenever a word undergoes a change in meaning (e.g., its range of application is extended or contracted), the whole arrangement of its lexical field is affected (Lehrer 1974). However, all these sets closed in the system can connect and overlap in discourse. In applied linguistics – teaching English, lexicography (especially computational), translation – we must verify the lexical meaning of the unit in its distribution where the author’s intention, pre- and post-positional valence and the discourse register may actualize any component, covert or overt, could occupy either dominant or periphery.

There come the problems of pinpointing the component actualized in discourse. The authors of various corpora turned volumes of words and phrases into dynamic systems helpful, primarily, for linguists to approve or reject their hypo-deductive models, for educators to select the units in their distribution and in discourse registers in actual use, as well as for lexicographers to improve dictionary entries and enrich vocabularies.

In patterns 1-9 the positive component can be assigned to the lexeme *clever* (Cf.: Anna Wierzbicka elaborated the interpretation of the positive evaluative component in the French word *fierte* “duma in Polish [Wierzbicka 1992, 197]) – person, intelligence, his/her skill, his/her behavior, objects of his environment, characteristic of these objects:

1. CLEVER + N (human –being)

Manner or style of behavior:

*I'm surprised how clever people are, walking without even thinking about it.
However, even a clever pupil at Oxford in those days would have done badly
Clever undergraduates liked them because of their enormous range.*

2. V(be) CLEVER + N (human –being)

Skill and intelligence of human-being:

*It takes a great deal of prestidigitatory skill to poison someone the Duke is daft but he is clever,
and he has an entry to every house from Atholl to Dunkeld.
He was very clever and went into an entire theatrical about the whole thing.
You will see it my way. Look how clever, profound, etc. I am.
Even a clever pupil at Oxford in those days would have done badly.*

3. CLEVER +N(object)

Function of a thing:

*Yet we can not recommend the 300SL-24, even with it's clever gearbox.
But clever suspension changes and, more important, the four-wheel drive
Thanks to the clever syncro system, more than ample traction to make use of it.
Involves far more than ordering and taking delivery of powerful foxes loaded with clever software.*

4. V(be) +CLEVER + N (performance)**Function characteristics**

It is a very clever performance -- what they call in theatrical circles a beautiful performance.

It was a clever wheeze, great fun to work, and it probably succeeded in neutralizing the German.

Yet we can not recommend the 300SL-24, even with it's clever gearbox.

5. CLEVER + N (performance)**Manner or style of behavior**

A good voice, pleasant melodies, clever arrangements and, in among the depression, some light touches of humour.

And a few of the clever puns which have secured Asterix an adult following, survive translation.

The first part of the programme consists of three short pieces: Cohan's clever solo for Bhuller in which he discards his garments, in front of Crickmay blow-up.

But Inverness now do a clever Roll-On Depilatory which is easy to apply and it doesn't drip.

6. CLEVER + N (idea, event)**Manner or style of behavior**

Has your clever idea won a 50 cash prize this month?

He emerges as a man with a big heart and a clever mind who did the best he could in difficult circumstances.

The positive component of clever can also be emphasized by the speaker using the following modifiers: very, too, more, real, really, bloody– person's intellect, skill, his/her manner of behavior or activity.

7. MODIFIER + CLEVER +N**Human state**

He is said to be very clever as well as deeply religious.

8. V(be) + MODIFIER + CLEVER (+ N)**Manner or style of behavior**

And here is the really clever part -- fewer people than ever will now be able to observe.

Frederic Bennett's letter (12 October) criticising the Archbishop of Canterbury is too clever by half.

Human state

She'll think I been real clever to find my own way back

Annie was real clever – even though she was only a little kid, like.

Finally Rachel responded and Phoebe had forgotten in her wanderings just how bloody clever Rachel was.

Wright converted his fourth League goal of the season. The second was altogether more clever.

9. V(be) + MODIFIER + CLEVER**Manner or style of behaviour**

Nothing particularly talented, beautiful or clever about her Boxing far too clever:

You have been very clever – in fact, too clever' and the goodie saying,

Wright converted his fourth League goal of the season. The second was altogether more clever...

We've proved you can train anything that way. Bubbles is actually very clever; it took her five minutes to learn how to leg yield.

In the following patterns the speaker adds either negation, or uses clever in the preposition to the lexeme with the negative evaluative component, or embeds the lexeme clever into the construction 'AS + Adj CLEVER AS Adj (antonymic):

10. CLEVER + N (opposite to clever)-+ N (human)

They come from such a set-up and I will show you a very clever liar.

Anything but sit in this room and powder my face and tell you what a clever fool you are.

Queen Maria Luisa, wife of Charles IV, an unlovely, clever, deceitful and immensely powerful woman.

11. V (be) +[Neg] +CLEVER + ENOUGH

She felt she was not clever enough to understand.

Mrs Phipps been clever enough to manage her husband's murder,

If they were clever enough to play so dumb.

12. Neg+VERB (look=be) + CLEVER

Plunging into the midst of a soft US market may not look clever in the short term.

13. AS + CLEVER + AS + STUPID

Characteristic

Some lawyers are typified as 'clever', others as 'stupid'; the former require one to be cautious

He gave us his splendid Brian which is as clever and well-judged a piece of comic acting as you'll see.

Ford people are admitting as much, just as the clever among them are no longer feigning surprise at our conclusions.

14. V (be) +[Neg]+ CLEVER + [ENOUGH]

Human state

He was not clever or epigrammatic in the Union manner and only occasionally witty, she felt she was not clever enough to understand.

You're just trying to be clever, and that's not too clever in itself, you know.'

talented, beautiful or clever about her, just a pleasant-looking girl-next-door.

I knew I was not clever. Proof positive: I had no qualifications.

We have defined positive axiological component the adjective clever in the following patterns:

CLEVER + N (human –being)

V(be) CLEVER + N (human –being)

CLEVER +N(object)

V(be) +CLEVER + N (performance)

CLEVER + N (performance)

CLEVER + N (idea, event)

MODIFIER + CLEVER +N

V(be) + MODIFIER + CLEVER (+ N)

V(be) + MODIFIER + CLEVER

The evaluation in the 'secondary communication can be found in [Булыгина, Шмелёв 1996, p. 236-242].

And the negative axiological component is revealed in the adjective clever used in the following patterns:

CLEVER + N (opposite to clever)-+ N (human)

V (be) +[Neg] +CLEVER + ENOUGH

Neg+VERB (look=be) + CLEVER

AS + CLEVER + AS + STUPID

(be) +[Neg]+ CLEVER + [ENOUGH]

It is unlikely that these distributions are accidental, because the patterns are registered in different discourses by The British National Corpus of the English language. The lexical meaning of “CLEVER” functioning in various discourse registers undergoes shifts of its components and brings the changes in the semantic hierarchy.

CONCLUSION AND PERSPECTIVES

The study of the semantic structure of the adjective “clever” and its dynamics throughout the language makes it possible to specify the axiological component encoded in the word. The expression of an appraisal value by nouns, adjectives, verbs and adverbs has its own specific features, primarily, in terms of semantics and grammar, but when words of different parts of speech constitute one lexical-semantic field, a fundamental similarity is revealed, The main semantic sub-domains represented by words with the axiological component, can be defined as follows: (1) a human being, his inner world, his social life and activities; (2) his/her environment; (3) his/her community.

The functional semantic research poses an important questions on the shifts in the componential structure of the lexical meaning as the word becomes a pragmatic signal that conveys a particular

evaluation, precisely in discourse. The interpretation of the evaluative component of the adjective is mainly determined by the author's intention, type of register discourse and its distribution.

References

- Аврамова В. Концептосфера оценочности в национальной языковой картине мира / В. Аврамова // Проблемы когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков. – Вып. 2. – Шумен : Изд-во «Епископ Константин Преславский», 2003. – С. 17-30.
- Апресян Ю. Д. Коннотация как часть прагматики слова / Ю. Д. Апресян // Избранные труды. – Т. 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. – М. : Восточная литература, 1995. – С. 156-177.
- Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка / Н. Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1982. – С. 3-23
- Булыгина Т. В., Шмелев Д. Н. Оценка при вторичной коммуникации / Т. В. Булыгина, Д. Н. Шмелев // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. – М. : Наука, 1996. – С. 236-242.
- Смирнова Л. Г. Лексика русского языка с оценочным компонентом значения : системный и функциональный аспекты: автореф. дисс.... док. филол. наук : 10.02.01 / Л. Г. Смирнова / Смоленский гос. ун-т. – Смоленск, 2013. – 50 с.
- Ягубова М. А. Оценка в языковой картине мира / М. А. Ягубова // Вопросы стилистики : Язык и человек. Саратов : Колледж, 1996. Вып. 26. – С. 30-41.
- Di Sciullo Anne-Marie, Williams Edwin. On The Definition of Word / Anne-Marie Di Sciullo, Edwin Williams. – Boston : MIT Press, 1987 – 118 p.
- Johnson Kent. An Overview of Lexical Semantics / Kent Johnson // Philosophy Compass. – 2008. – Vol.3. – № 1. – Pp.119-134.
- Mathews Peter H. Morphology / Peter H. Mathews. – Cambridge : CUP, 1991. – 251p.
- Mykhaylenko Valery V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / Valery V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk : IFKDGUL, 2015. – 527 p.
- Uson Ricard Mairal et al. Current Trends in Longuistica / Ricard Mairal Uson. – Madrid : UNED, 2011. – 316 p.
- Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition : Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations / A. Wierzbicka. – N.Y., Oxford : OUP, 1992. – 496 p.
- Wisniewska Natalia. Europeaness as an axiological component of the word *STATE* / Natalia Wisniewska // PrzegladWschodnioeuropejski. –2016. – Vol.12. – № 1. – Pp.163-170.

(Матеріал надійшов до редакції 21.09.17)

УДК: 811.133.1:81'373.7

ПАВЛЮК Е. О.

(Запорожский национальный университет)

УСТОЙЧИВЫЕ ОБОРОТЫ С АНТРОПОНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ КАК ИСТОЧНИК ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ

В статье анализируются французские фразеологизмы с антропонимическим компонентом. В составе французских устойчивых оборотов в качестве их компонентов сохраняются антропонимы разных эпох – библейские, античные, собственно французские. Среди них представлены имена святых, реальных исторических лиц, антропонимы индивидуально-творческого происхождения и взятые из фольклорных источников. Многие из них, особенно те, фразеологические единицы, которые включают малоизвестные собственные имена, нуждаются в историко-литературных справках об их происхождении. Подобные комментарии лингвострановедческого характера особенно необходимы студентам, изучающим фразеологию французского языка.

Ключевые слова: антропоним, фразеологизмы, лингвострановедческая информация

Павлюк О. О. Стейкі звороти з антропонімічним компонентом як джерело лінгвокраїнознавчої інформації. У статті аналізуються французькі фразеологізми з антропонімічним компонентом. У складі французьких усталених зворотів у якості їх компонентів зберігаються антропоніми різних епох – біблійні, античні, власне французькі. Серед них представлено імена святих, реальних історичних осіб, антропоніми індивідуально-творчого походження і взяті з фольклорних джерел. Багато з них, особливо ті, фразеологічні одиниці, які включають маловідомі власні імена, потребують історико-літературних довідок про їх походження. Подібні коментарі лінгвокраїнознавчого характеру особливо необхідні студентам, які вивчають фразеологію французької мови.

Ключові слова: антропонім, фразеологізми, лінгвокраїнознавча інформація

Pavliuk O. O. Set-expressions with Anthroponymic Component as a Source of Linguistic and Regional Studies. The article analyzes the French phraseological units with an anthroponymic component. While analyzing a broad approach to phraseology is adopted, when both set expressions and phraseological units consisting totally of words with free meaning are considered. Anthroponyms are the object of anthroponymic science, representing the section of onomastics. There are different names, nicknames, surnames among the anthroponyms mentioned. The phraseological units have various sources: the Bible, the lives of the saints, the antique myths, literary works, real events. The purpose of the article is a linguistic analysis of phraseological units including proper names. We set the following tasks: to identify components-anthroponyms of the religious origin; to determine proper names which go back to folklore sources; to define the names of the literary characters in the phraseological units; to find the phraseological units with the names of real historical personalities of different eras; to give a linguistic and regional analysis of

phraseological units with an anthroponymic component. Analysis of the phraseological units includes the indication of their phraseological meaning, a reference to the source, the information about the person whose anthroponym was included in the phraseological unit. The phraseological units with anthroponymic components include different proper names, which reflect the history of the French people, their religious beliefs, views, habits and customs. Some anthroponyms are international, for example, biblical names. The article analyzes phraseological units created by individuals as well as vivid examples of the folk art. To understand the phraseological units with anthroponymic components, additional information is needed. Some components have turned into historicisms, and therefore they need to be analyzed from the historical point of view. Idioms which often go back to fiction take a specific place among the phraseological units analyzed. Set expressions with national-cultural connotation are of great interest as well. Different types of dictionaries, such as phraseological, explanatory, linguistic-cultural were used in this work. The research materials will help students to master their knowledge of the French phraseology.

Key words: anthroponyms, phraseological unit, linguistic and regional studies.

Компоненты-антропонимы в составе французских фразеологизмов представляют факты истории и культуры французского народа, его нравы, обычаи, традиции. Среди антропонимов-компонентов фразеологизмов представлены библейские имена и имена святых, фольклорные антропонимы, имена и прозвища исторических личностей и персонажей, имена литературных персонажей, а также наиболее распространенные имена того или иного исторического периода. **Актуальность** нашего исследования обусловлена необходимостью изучения фразеологии современного французского языка, в том числе устойчивых оборотов с антропонимическим компонентом, который в ряде случаев нуждается в лингвострановедческом комментарии.

Цель нашей работы состоит в анализе фразеологических устойчивых оборотов с антропонимическим компонентом. Для достижения поставленной цели были определены следующие **задачи**: выявить компоненты-антропонимы религиозного происхождения, определить собственные имена, восходящие к фольклорным источникам, установить имена литературных персонажей в составе фразеологизмов, выявить фразеологизмы с именами реальных исторических личностей различных эпох; дать лингвострановедческий комментарий фразеологизмам с антропонимическим компонентом. В статье принят широкий подход к фразеологии, когда, кроме фразеологических сращений, единств и сочетаний, в ее состав включаются и фразеологические выражения (поговорки, афоризмы и др.).

В составе устойчивых оборотов особое место занимают имена святых. Самый почитаемый святой у французов – *Saint-Martin* Святой Мартин. Пословица *c'est le prêtre Martin qui chante et qui répond* рассказывает о жреце Мартине, который является на все руки мастером – и поет и отвечает на вопросы, вмешивается во все \approx и швец, и жнец, и в дуду игрец [ФРФС, с. 86]. Субстантивный фразеологизм *été de la Saint-Martin* имеет два значения: 1) бабье лето; 2) вторая молодость [ФРФС, с. 420]; устойчивый оборот *le lit de Saint-Martin* означает солому [ФРФС, с. 665]. Паремия *faute d'un point, Martin perdit son âne* (или *pour un point, Martin perdit son âne*) = даже маленькое упущение (не поставленная точка) может погубить дело обыгрывает ошибку, из-за которой Мартин потерял своего осла [ФРФС, с. 860]. Пословица *qui aime Martin, aime son chien, qui aime le cavalier, aime l'écuyer prov.* призрел меня, так корми и коня [ФРФС, с. 665] упоминает имя небесного покровителя Франции в обобщенном смысле; буквальное содержание: кто любит Мартина, любит его собаку, кто любит кавалера, любит его оруженосца. Фразеологизм *le mal Saint-Martin* [ФРФС, с. 644] содержит имя святого в сниженном контексте и означает запой, так как на ярмарках в праздник Святого Мартина, который отмечался осенью, обычно много пили.

Святой Мартин жил в IV в. Родился он в Паннонии, которая была римской провинцией, воспитывался в Павии (область Италии), затем переселился в Галлию. С детства отличался набожностью и добротой. Распространенный сюжет мировой живописи «Святой Мартин и нищий» изображает подвижника в момент, когда он делится с убогим своим плащом, разрезая одежду пополам мечом [Дельнов 2008, с. 103].

Древнее происхождение имеет также антропоним *Saint Gaspard* Святой Гаспар, упоминаемый в глагольном фразеологизме *avalier le Gaspard pop.* причащаться [ФРФС, с. 517]. Его имя встречается в Евангелии: Святой Гаспар – один из трех волхвов, принесших, согласно евангельской легенде, дары Христу-младенцу в Вифлееме.

Шутливую экспрессию получил глагольный устойчивый оборот *déshabiller saint Pierre pour habiller saint Paul; décoiffer saint Pierre (Saint-Pierre) pour coiffer saint Paul (Saint-Paul), découvrir saint Pierre/Saint-Pierre pour couvrir saint Paul/Saint-Paul* 1) обделить одного, чтобы наделить другого; поддерживать одно в ущерб другому; 2) наделать новых долгов, чтобы заплатить старые [ФРФС, с. 838]. Фразеологизм включает имена двух святых *Saint-Pierre* и *Saint-Paul*. Выражение датируется началом XVII в. Речь идет об украшении статуй святых: поскольку в бедных церквях не хватало денег для украшения всех статуй на дни их святых, одними и теми же одеждами и украшениями пользовались и на день святого Петра и святого Павла. И в наше время употребляют это выражение, но без элемента *saint: prendre à Pierre pour donner à Paul* [DEL, с. 620].

Roch был болен чумой: *mal de Saint-Roch* – чума [DEL, с. 699]. Фразеологизм *bénédiction de Saint-Roch iron.* (буквально: благословение Сент-Роха) имеет антонимическое значение и называет проклятие, ругательство [DEL, с. 699]. Этот же антропоним входит в качестве компонента в состав французской пословицы *c'est Saint-Roch et son chien* это неразлучные друзья; их водой не разольешь (Святого Роха обычно изображают с собакой), по легенде *Saint-Roch*, заболев чумой, был спасен своей собакой [DEL, с. 699].

Святая Катерина *sainte Catherine* у французов является символом старой девы: *coiffer sainte Catherine (Sainte-Catherine)* остаться старой девой: засидеться в девках [DEL, с. 135]; антоним устойчивого оборота *décoiffer sainte Catherine (Sainte-Catherine)* 1) выдать девушку замуж; 2) выйти замуж [ФРФС, с. 193]. Начиная с X в., праздник Святой Катерины отмечают ежегодно 25 ноября.

Имя девы Марии как составной компонент входит в целый ряд устойчивых оборотов: *enfants de Marie* 1) приют для девочек; 2) воспитанницы приюта; 3) ученицы церковно-приходской школы [ФРФС, с. 396]; *vin de la vierge Marie arg.* молоко [ФРФС, с. 1096], буквально: вино девы Марии; *marin de la vierge Marie fam.* речник [ФРФС, с. 662], буквально: моряк девы Марии.

Библейское происхождение имеет глагольный устойчивый оборот *pleurer comme une Madeleine* плакать как кающаяся Магдалина, горько плакать [ФРФС, с. 851]. Образ Магдалины в живописи воссоздали Тициан Вечеллио, Питер Рубенс, Ж. де Латур, Хосе де Рибера. Известен также глагольный фразеологизм *suer (transpirer) comme une Madeleine comme une Madeleine* обливаться потом (подобно тому, как кающаяся Магдалина обливалась слезами) [ФРФС, с. 626]. По-видимому, из-за страха или напряжения французы могут заставить Мадлен и потом облиться: ФЕ *faire suer la Madeleine arg.* 1) увеличивать ставку в игре; 2) с трудом выкрутиться при шулерской игре.

В ироническом контексте упоминается имя *Saint Jacques* Святого Иакова: *il est comme Saint Jacques de l'Hôpital: il a le nez tourné à la friandise* у него нюх на сладкое, как у святого Иакова (намек на статую Святого Иакова, повернутую лицом к улице, где жили в старину пирожники) [ФРФС, с. 736].

В старинные времена имя *Jacques* было одним из самых распространенных среди простонародья. Глагольный фразеологизм *faire le Jacques (faire le jacques)* 1) валять дурака, прикидываться дурачком; 2) быть послушным как овечка [ФРФС, с. 375] имеет разговорный характер. Сниженной тональностью отличается и субстантивный фразеологический оборот *grand Jacquot*, называющий простофилю [ФРФС, с.375]. Такой насмешливой кличкой награждали французских крестьян благородные господа. В 1358 г. вспыхнуло антидворянское движение, получившее название *Jacquerie* Жакерия, куда входили все слои простонародья Франции [Дельнов 2008, с. 345]. Из-за своей распространенности французские имена *Paul, Pierre u Jacques* нередко упоминаются в составе устойчивых оборотов и называют каждого встречного: *Paul et Jacques (Paul et Pierre)* [ФРФС, с. 804].

Фразеологизм *faire son petit Saint-Jean* разыгрывать из себя наивного дурачка [ФРФС, с. 579] включает антропоним *Jean*, соответствующий русскому Иван. Этот же антропоним входит в состав устойчивого оборота *c'est (un) Saint-Jean (Saint Jean) Bouche d'Or (bouche d'or)* 1) он всегда говорит правду; он всегда искренен и говорит то, что думает; 2) это болтун,

нескромный человек [ФРФС, с. 579]. Золотой рот является у французов признаком как правдолюбца, так и болтуна.

Субстантивный устойчивый оборот *Jean de Paris* [ФРФС, с. 579] переодетый принц, сорящий деньгами, образован из сочетания антропонима с топонимом. Паремия *c'est Gros-Jean (gros Jean) qui en remontre (qui veut en remonter) à son curé* [ФРФС, с. 579] рассказывает о большом Иване, желающем подняться (стать выше) своего кюре. Русский аналог – яйца курицу не учат. Антропоним *Jean Guêtré, Jean Guêtre* [ФРФС, с. 579] называет простого мужика по одежде, буквально: Жан Гамаша.

Имя первого мужчины сохранилось в составе устойчивого оборота *vieux comme Adam* древний, ветхий как Адам [ФРФС, с. 1094]. Также эта древность позволяет субъекту *se croire de la côte d'Adam (se croire (sorti) de la côte d'Adam)* кичиться своим знатным происхождением; быть чрезмерно самонадеянным, чванливым [ФРФС, с. 270]. Наоборот, простое происхождение человека отрицает его связь с Адамом: *n'être pas (sorti) de la côte d'Adam* быть незнатного происхождения [ФРФС, с. 270]. В то же время общность происхождения всех людей подчеркивается в устойчивых оборотах: *enfant d'Adam* чада Адамовы, люди; *nous sommes tous enfants d'Adam* [ФРФС, с. 397]; *nous sommes tous parents en Adam* [ФРФС, с. 787] мы все произошли от Адама; *la postérité d'Adam* ≈ все мы люди, потомство Адама, род человеческий [ФРФС, с. 871]; *parent du côté d'Adam* дальний родственник, седьмая вода на киселе [ФРФС, с. 787]. Библейские имена первых людей входят также в глагольный фразеологизм *ne connaître qn ni d'Adam ni d'Ève (ni d'Ève ni d'Adam) fam.* никогда в глаза не видеть, совершенно не знать кого-либо [ФРФС, с. 27].

Ироническую экспрессию приобрели устойчивые обороты *fourchette (mouchoir, peigne) d'Adam (du père Adam) fam.* пальцы, рука [DEL, с.7], буквально: вилка (носовой платок, расческа) Адама; *costume d'Adam (habit d'Adam или du père Adam)* одежда, костюм Адама [ФРФС, с. 27].

Библейское происхождение имеют также антропонимы *Hérode (или Caïphe)* и *Pilate*, сравните: *renvoyer qn de Caïphe à Pilate (или d'Hérode à Pilate)* посылать от Ирода к Пилату, ≈ посылать от Понтия к Пилату [ФРФС, с.838]. Так говорят о волоките в делах. Выражение восходит к евангельскому рассказу о том, как схваченный своими противниками Иисус был приведен на суд к Понтию Пилату, римскому прокуратору в Палестине. В русском варианте устойчивый оборот звучит «посылать от Понтия к Пилату», т.к. народ, привыкший слышать два имени – «Понтий» и «Пилат», – воспринял их ошибочно как имена двух лиц, а имя Ирода в народном восприятии этого евангельского рассказа выпало.

Мифологическое происхождение имеет субстантивный фразеологизм *ouvrage de Pénélope (toile de Pénélope)* работа, полотно Пенелопы [ФРФС, с. 814], ткавшей в ожидании Одиссея гробовой покров для своего свекра и распускавшей ночью свою пряжу, так что работа была нескончаемой.

Некоторые компоненты-антропонимы имеют фольклорные корни:

Антропоним *père Noël* входит в состав глагольного фразеологизма *croire au père Noël fam.* – быть наивным, доверчивым [DEL, с. 547].

Имя *Gribouille* носит народный персонаж, который, боясь дождя, бросается в воду: *fin comme Gribouille qui se met dans l'eau de peur de la pluie (qui se jette à l'eau pour ne pas être mouillé par la pluie; qui se jette à l'eau par crainte de pluie)* ≈ простофиля, у него все шиворот-навыворот [DEL, с. 417], отсюда *politique de Gribouille* — недальновидная политика; *il est fin comme Gribouille* это выражение восходит к середине XVI в. и в «*Sermon des fous*» имя *Gribouille* соотносилось с наивным и глупым человеком («*Plus sotté que n'est Gribouille...*»). В XIX в., в детской литературе, встречается устойчивое выражение «*c'est un vrai Gribouille*» или же «*quel Gribouille !*», относящееся к такому же типу людей [Expressio].

В состав следующих фразеологизмов входят антропонимы *Gautier* и *Garguille*: *Gau(l)tier et Garguille fam.* всякий сброд; *Prendre Gautier pour Garguille fam.* [DEL, с. 403] ошибиться; *se moquer de Gau(l)tier et Garguille (n'épargner ni Gau(l)tier ni Garguille)* смеяться над всеми, никого не щадя [DEL, с. 403]. Имя *Gaultier-Garguille* называло одно и то

же лицо, а также кого угодно, все равно кого; по другой же версии это были имена персонажей разных фарсов, объединенные таким образом, чтобы называть один персонаж.

ФЕ *Marquis de Carabas* по имени хозяина сказочного кота в сапогах называет человека, хвастающегося богатствами, которых у него нет, или, наоборот, имеющего огромные территории; *c'est un marquis de Carabas* — его поместий верхом не объедешь [ФРФС, с. 664].

Субстантивный фразеологизм *mère Gigogne* матушка Жигонь [ФРФС, с. 678] представляет обобщенное имя многодетной матери (по имени персонажа народного французского театра); ФЕ *dame Gigogne* (или *mère Gigogne*) именуется мать многочисленного семейства, наседку.

Polichinelle – персонаж комедии дель арте, затем французского народного театра марионеток): горбун, весёлый задира, болтун и насмешник, любитель приврать, полишинель разговаривал с тем, кто хотел его слушать. Этот персонаж появился на сцене ярмарочного театра в конце XVI в. В XVII в. он был введен Мольером в комедию «Мнимый больной». Вследствие болтливости персонажа ФЕ *Secret de Polichinelle* — секрет Полишинеля означает «всем известная тайна; по секрету всему свету» [ФРФС, с. 966]; фразеологизм *mener une vie de Polichinelle* вести распутный образ жизни характеризует манеру поведения персонажа [ФРФС, с. 966].

ФЕ *tranquille comme Baptiste fam.* [DEL, с. 768] спокойный имеет два объяснения. Первое от имени персонажа *Baptiste* (очень часто называемого *Gilles*), который в эту эпоху именовал простофилю, дурачка на гуляниях и представлениях и переносил с почти британским спокойствием тумачи, получаемые им, на радость публике. Второе объяснение устойчивого оборота связано с актером первых лет революции 1789 г., носившим имя *Baptiste*, который великолепно играл простофилю, сохраняя олимпийское спокойствие, и смешил весь Париж.

Cendrillon, Золушка, персонаж одноименной западноевропейской сказки, наиболее известной по редакциям Шарля Перро. По сюжету сказки эта девушка выполняла всю работу в доме, была красивой, но нищенски одетой, а также отличалась очень маленьким размером ноги: *c'est la cendrillon de la maison* – на ней (лежит) вся грязная работа в доме, она в доме как Золушка; *elle est habillée comme une cendrillon* – она одета как Золушка. *Pied de Cendrillon* – ножка Золушки, очень маленькая ножка [ФРФС, с. 828].

Arlequin, персонаж итальянской комедии дель арте, появившейся в XVI в. в Италии, костюм которого был сшит из разноцветных ромбов, что представляет как его многочисленные грани, так и его бедность. ФЕ *manteau d'arlequin* (или *tunique d'arlequin* (или *d'Arlequin*)) лоскутное одеяло (о чем-либо, состоящем из разнородных частей) [ФРФС, с. 65] имела обобщенное значение.

Устойчивый оборот *pousser des cris de Mélusine* (или *faire des cris de Mélusine*) означает кричать благим матом (согласно средневековой легенде, *Mélusine* – фея Мелузина страшным криком предсказывала смерть сеньоров Лузиньяна) [ФРФС, с. 672].

Среди антропонимов-компонентов фразеологизмов представлены также имена литературных персонажей. *Une madame Benoiton* мадам Бенуатон – литературная героиня комедии Сарду «*La Famille Benoiton*», женщина, которую никогда не застанешь дома [ФРФС, с. 118].

Фразеологизм *Maître Jacques fam.* восходит к имени персонажа из комедии Мольера «*L'Avare*», который был одновременно и кучером и поваром: а) доверенное лицо, фактотум, б) мастер на все руки [ФРФС, с. 642].

ФЕ *Tartarin de Tarascon* хвастун, бахвал, фанфарон. Герой романа Альфонса Доде «Необычайные приключения Тартарена из Тараскона» – лгун, хвастун и болтун. Имя его стало нарицательным для людей подобного типа [Ашукин, Ашукина 1988, с. 534].

Vous l'avez voulu, George Dandin, vous l'avez voulu (или *tu l'as voulu, George Dandin*) ты сам этого хотел!; это дело твоих рук! Фразеологическое выражение употребляется в значении: сам виноват, пеняй на себя. Крылатое выражение восходит к комедии Мольера

«*George Dandin*». Герой комедии – богатый крестьянин, женившийся на дочери дворянина и испытывающий в этом неравном браке постоянные уколы самолюбия [Ашукин, Ашукина 1988, с. 551].

Антропоним *Harpagon* гарпагон, скряга (по имени персонажа пьесы Мольера) входит в качестве компонента в устойчивый оборот *jouer les harpagnons* прибедняться, притворяться нищим [ФРФС, с. 547].

Фразеологизм *un repas de gargantua plais.* обильнейшая трапеза включает антропоним *Gargantua* обжора, обедала, имя персонажа одноименного романа Франсуа Рабле.

Благодаря невероятной гордости персонажа вошло в состав французских фразеологизмов имя героя романа Ла Кальпурнеда «*Cléopâtre*» *Artaban* Артабан: *fier comme Artaban (plus fier qu'Artaban)* гордый как сатана [DEL, с. 34].

В составе фразеологизмов застыли также имена реальных исторических личностей разных эпох. Имя исторического персонажа *Dagobert* Дагоберта I в составе ФЕ *du temps du roi Dagobert* — в незапамятные времена, при царе Горохе определяет событие как очень давнее. *Dagobert* Дагоберт I (ок. 608—19 января 639) был королем франков в 629-639 годах [ФРФС, с.1013].

Последний царь Лидии, *Crésus* Крѐз, правивший в 560-546 гг. до н. э., славился своим богатством: *riche comme Crésus (un Crésus)* богат как Крѐз, чрезмерно богат [DEL, с. 242]. Имя Крѐза стало названием богача.

Фразеологический оборот *enfant de Melchisédech* именуется человека без роду, без племени; *Melchisédech* Мел(ь)хиседѐк (царь справедливости – от *малки* – «мой царь», *цедек* – «справедливость»), в Библии – царь Салимский, священник Всевышнего.

С именем короля связан фразеологизм *Jean des vignes prost., ust.* козел отпущения. Устойчивый оборот восходит к середине XIV в. и называет короля Иоанна Доброго, которому приписывают вину за разгром французских войск в сражении при Пуатье, среди виноградников, в 1356г. [ФРФС, с. 579].

Louis Людовики также оставили свой след во французской фразеологии. Людовик XV запомнился французам своими кривыми ногами: *jambes Louis XV fam.* [DEL, с. 482] (речь также может идти о ножках мебели стиля Людовика XV; выражение датируется серединой XX в.). А имя Людовика XVI вошло в состав фразеологизма *penser à la mort de Louis XVI fam.* ни о чем определенном не думать [DEL, с. 527], так характеризуется способ обойти вопрос, который предполагает очень личный ответ, когда разговор переводится на какой-то объективный исторический факт.

Имя *père François* отца Франсуа, францисканского монаха, тайного агента кардинала Ришелье, известно из устойчивого оборота *coup du père François fam.* предательский удар; нападение с целью ограбления [DEL, с. 388-389]; *faire le coup du père François fam.* удушить [ФРФС, с. 283] (неожиданное нападение двух соучастников, из которых один душит жертву платком, а другой очищает ее карманы).

С дуэлью ассоциируется устойчивый оборот *coup de Jarnac* (или *tour de Jarnac*) нечестный, вероломный поступок (смертельный удар, который Жарнак нанес своему противнику во время дуэли в 1547 году) [ФРФС, с. 282].

Разговорный глагольный фразеологизм *faire Charlemagne* выйти из игры после выигрыша, не оставив возможности противнику отыграться, включает антропоним *Charlemagne*. Имя Карла Великого также входит в состав устойчивого оборота *être sorti de la côte de Charlemagne* слишком много мнить о себе, задаваться, заноситься [ФРФС, с. 207].

В следующих рифмованных устойчивых оборотах собственные имена использованы как средство языковой игры: *tu parles, Charles! Charles attend* [DEL, с. 151] *fam.* еще бы!, а как же!, это точно!, и не говори! *tranquille, Émile! pop.* я думаю, еще бы, еще как *je vous le donne en mille* «je vous mets au défi de deviner» *je te le donne en mille, Emile* (Coluche) *je te (vous) le donne, Emile* [DEL, с. 517]. Последнее выражение XVII в. представляет сокращенную форму от «*vous n'avez pas une chance sur mille de deviner*», где тысяча не обозначает конкретного числа, но указывает на множество, так как существовали

выражения, включающие числа «*je vous le donne en trois, en quatre, en dix, en cent....*». Современные юмористы и карикатуристы используют это выражение как «*je vous le donne en mille Emilie*» в знак уважения к Колюшу и Сан-Антонио.

Таким образом, приходим к **выводу**, что фразеологизмы с антропонимическими компонентами имеют в своем составе различные имена собственные, которые отражают историю народа и религиозные верования французов, взгляды, привычки, народные обычаи. Некоторые антропонимы носят интернациональный характер, например, библейские имена. Среди рассмотренных представлены фразеологизмы индивидуального и народного творчества. Для понимания фразеологизма с антропонимическим компонентом, несомненно, необходима дополнительная информация. Некоторые компоненты, например *Melchisedech, père Francois*, превратились в историзмы, и поэтому нуждаются в исторических комментариях. Национально-культурную коннотацию имеют устойчивые обороты *bénédiction de Saint-Roch, Grand Jacquot, Jean Guêtre* и др.

Перспективным направлением дальнейших исследований считаем анализ устойчивых оборотов с топонимическим компонентом.

Литература

- Ашукин Н. С., Ашукина М. Г. Крылатые слова / Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина. – М. : ГИХЛ, 1955. – 666 с.
 Дельнов А. А. Франция. Большой исторический путеводитель / А. А. Дельнов. – М. : Эксмо, Алгоритм, 2008. – 864 с.
 Французско-русский фразеологический словарь [ФРФС] : под ред. Рецкера Я. И. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1963. – 1112 с.
 Dictionnaire des expressions et locutions par Alain Rei et Sophie Chantreau. – Paris : Robert, 1998. – 888 p.
 Expressio. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.expressio.fr/expressions/il-est-fin-comme-gribouille-qui-se-jette-dans-l-eau-par-crainte-de-la-pluie.php> [Expressio]
 Larousse. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/polichinelle/62153#SZ4ZHxGqEkibtGi4.99> [Larousse]
 Trésor de la langue française informatisé. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа до словника : <http://atilf.atilf.fr>. [TLF]

(Матеріал надійшов до редакції 16.09.17)

УДК: 811.111'367.335'42

ПОНІКАРЬОВА А. Ю.

(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

ФОН І ФІГУРА В П'ЯТИКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ ІЗ ВКРАПЛЕННЯМ СУРЯДНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВ В. ОБАМИ І Д. КЕМЕРОНА)

Стаття присвячена встановленню закономірностей зміни фону і фігури в п'ятикомпонентних складнопідрядних реченнях із вкрапленням сурядності у публічних промовах Б. Обама та Д. Кемерона. Виявлено базові структурно-семантичні типи синтаксичного аранжування таких складних речень. Встановлено конфігурації взаємодії базових структурно-семантичних типів аранжування таких речень. Описано когнітивні операції управління увагою, що лежать в основі різних конфігурацій.
 Ключові слова: підрядність, сурядність, фігура, фон, увага.

Поникарева А. Ю. Фон и фигура в пятикомпонентных сложноподчиненных предложениях с вкраплением сочинения. Статья посвящена установлению закономерностей смены фона и фигуры в пятикомпонентных сложноподчиненных предложениях с вкраплением сочинения в публичных речах Б. Обама и Д. Кемерона. Выявлены базовые структурно-семантические типы синтаксической аранжировки таких сложных предложений. Установлены конфигурации взаимодействия базовых структурно-семантических типов аранжировки таких предложений. Описаны когнитивные операции управления вниманием, лежащие в основе разных конфигураций.
 Ключевые слова: внимание, подчинение, сочинение, фигура фон.

Ponikaryova A. Y. Ground and Figure in Five-component Hypotaxis Syntactic Structures with Inclusion of Parataxis. The article introduces theoretical and methodological basis and methodical tools of the cognitive-discursive analysis of complex syntactic constructions used in public speeches of B. Obama and D. Cameron. It applies instruments of attention cognitive construal operations analysis to discover the patterns of the ground-figure change in five-component hypotaxis syntactic structures with inclusion of parataxis. The research results in identifying three types of semantic relations involved in constructing five-component hypotaxis syntactic structures with inclusion of parataxis in public speeches of B. Obama and D. Cameron: structural-semantic incorporation, semantic incorporation and chain attachment. These types of syntactic relations are explained in terms of cognitive construal operations of attention.

Semantic incorporation represents a nonlinear type of hypotaxis relations where the subordinate predication serves as the ground setting the time, cause / precondition or epistemic framework of the event, expressed by the main predication functioning as the

figure. Structural-semantic incorporation is a linear type of hypotaxis relations where preceding predication in the syntagmatic chain contains information serving as the ground for the interpretation of the subsequent predication, functioning as the figure. Chain attachment is a linear type of parataxis relations where, similar to structural-semantic incorporation, preceding predication contains information serving as the ground for the interpretation of the subsequent predication, functioning as the figure.

In a sentence built by structural-semantic incorporation and chain attachment the focus of attention is moved progressively in a syntagmatic chain due to linear type of ground-figure change characteristic of the types of syntactic arrangement engaged. In a sentence involving semantic incorporation the focus of attention is determined by the position in the syntagmatic chain of the main clause, introduced by semantic incorporation, so the focus of attention can move progressively and regressively. Structural-semantic incorporation just complicates the structure of the clauses in a complex sentence while chain attachment increases the number of the same type of clauses.

Keywords: attention, figure, ground, hypotaxis, parataxis.

Мета статті полягає у встановленні закономірностей зміни фону і фігури в п'ятикомпонентних складнопідрядних реченнях із вкрапленням сурядності в публічних промовах Б. Обама та Д. Кемерона. **Завдання** включають: (1) виявлення базових структурно-семантичних типів синтаксичного аранжування складних речень в публічних промовах Б. Обама і Д. Кемерона; (2) встановлення конфігурацій базових структурно-семантичних типів в п'ятикомпонентних складнопідрядних реченнях із вкрапленням сурядності; (3) розкриття когнітивних операцій управління увагою, що лежать в основі різних типів структурно-семантичного аранжування аналізованих структур.

Об'єктом дослідження є конфігурації базових структурно-семантичних типів в п'ятикомпонентних складнопідрядних реченнях із вкрапленням сурядності в публічних промовах Б. Обама і Д. Кемерона, а **предметом** – когнітивні операції управління увагою аудиторії, що забезпечуються цими конфігураціями.

Матеріалом дослідження служать 350 п'ятикомпонентних складнопідрядних речень із вкрапленням сурядності, виокремлених із транскриптів публічних промов Барака Обама і Девіда Кемерона в період 2010-2015 рр.

П'ятикомпонентні складнопідрядні речення із вкрапленням сурядності в публічних промовах Б. Обама і Д. Кемерона будуються на основі різних конфігурацій трьох базових структурно-семантичних типів синтаксичного зв'язку: структурно-сміслового інкорпорування, смислового інкорпорування та ланцюжкового приєднування [Мартынюк, Поникарева 2013]. Структурно-сміслові й сміслові інкорпорування є зв'язками підрядності.

При **структурно-смісловому інкорпоруванні** клауза, яка йде першою в синтагматичному ланцюжку (як правило, головна), демонструє як структурну, так і сміслову незавершеність, що усувається наступною (підрядною) клаузою; має місце фіксована позиція клауз. Такий зв'язок є характерним для складнопідрядних речень з підрядними клаузами у функціях: предикативу (*That's what helps set us apart as a nation* [Obama 2]), додатку (*Again I believe we should reject this argument* [Cameron 1]), означення (*We have even tolerated these segregated communities behaving in ways that run counter to our values* [Cameron 2]). До цього типу відносяться і складнопідрядні речення з підрядними клаузами у функції підмета (*What comes of this moment is up to us* [Obama 2]), проте в таких реченнях головна клауза слідує за підрядною.

При **смісловому інкорпоруванні** позиції головної та підрядної клауз в синтагматичному ланцюжку не фіксовані; вони зберігають відносну структурну повноцінність, хоча підрядній клаузі властива смістова незавершеність, що усувається головною клаузою. Сміслові інкорпорування лежить в основі складнопідрядних речень з підрядними клаузами у функції обставин: часу (*When I took office, our projected deficit was more than \$1 trillion* [Obama 1]); умови (*If the United Nations Charter is to have any value in the 21st century we must now join together to support a rapid political transition* [Cameron 5]), причини (*And it will be harder because we will argue about everything* [Obama 2]), допустовості (*Whether they are violent in their means or not, we must make it impossible for the extremists to succeed* [Cameron 2]).

Ланцюжкове приєднування є зв'язком сурядності: предикації структурно автономні; порядок слідування предикацій фіксований. Термін «приєднування», відображає відносну структурну автономність предикацій, що об'єднуються в складні речення, на контрасті з

терміном «інкорпорування», що акцентує структурну та/або смислову взаємозалежність таких предикацій. У логіко-смисловому відношенні ланцюжкове приєднування базується на зв'язках: 1) сурядності: сполучних (*This will put advanced technologies in the hands of our troops and it will mean more jobs for workers in both our countries* [Obama 1]) і протиставних (*We increased spending dramatically for two wars and an expensive prescription drug program – but we didn't pay for any of this new spending* [Obama 3]); 2) підрядності: причини (*There will be tough fighting ahead, and the Afghan government will need to deliver better governance* [Obama 2]), часу (*Thirty-seven days later, Plan B succeeded, and the miners were rescue* [Obama 2]) й допустовості (*All three agreements asked for shared responsibility and shared sacrifice, but they largely protected the middle class, our commitments to seniors, and key investments in our future* [Obama 4]).

Когнітивний аналіз складного синтаксису Д. Кемерона і Б. Обама здійснюємо в термінах когнітивних операцій управління увагою [Langacker 1987; Talmy 1977, 1982, 2000]. У когнітивній психології та лінгвістиці увага розглядається як складний психологічний феномен, який моделюється в термінах активації концептуальних структур нейронної сітки, що репрезентує гіпотетичну модель мозку [Croft, Cruse 2004, с. 134]. За визначенням У. Чейфа, увага є фокусом свідомості (the focus of consciousness), об'єктом вибору [Chafe 1994, с. 26-30]. Крім того, У. Чейф використовує термін «сфера уваги» (scope of attention) у значенні «периферія свідомості, що забезпечує доступ до певної інформації» [Chafe 1994, с. 29].

Уважаємо, що терміни «фокус» і «сфера» уваги корелюють з термінами «фігура» і «фон», які були запозичені з когнітивної психології Л. Талмі для пояснення просторових відношень між об'єктами референції. Л. Талмі виділяє такі градуальні ознаки фону, як більш знайоме місце розташування, більший розмір, стаціонарність, складніша структурна організація, приналежність до заднього плану, більш рання поява на місці події / у пам'яті. Фігура ж характеризується менш знайомим місцем розташування, меншим розміром, більшою мобільністю, структурною простотою, «випуклістю» (приналежністю до переднього плану), пізнішою появою на місці події / у пам'яті [Talmy 2000, с. 315-16].

З усіх перерахованих характеристик для аналізу складного синтаксису найбільш релевантним видається зіставлення таких ознак фону і фігури як більш рання – пізніша поява об'єкта на місці події / у пам'яті. Наявність цих ознак дозволяє співвіднести фон із темою (рання поява об'єкта на місці події / у пам'яті – вже відома інформація), а фігуру – з ремою (пізніша поява об'єкта на місці події / у пам'яті – нова інформація, що виникає у процесі розгортання синтагматичного ланцюжка мовлення).

Саме за таким принципом Л. Талмі пояснює асиметрію взаємовідносин між подіями, що описуються головною й підрядною клаузами складнопідрядних речень обставини часу типу *I read while she sewed*: дія, що відображується пропозиційним змістом підрядної клаузи, співвідносна з фоном (причиною або передумовою) по відношенню до дії, що відображується пропозиційним змістом головної клаузи, співвідносною з фігурою [Talmy 1972, 1977, 1982, 2000].

Результати аналізу комунікативного потенціалу виділених структурно-семантичних типів складних речень в термінах когнітивних операцій управління увагою (сфера уваги / фон і фокус уваги / фігура) показують, що структурно-семантичний тип зв'язків між предикаціями складних речень визначає лінійність / нелінійність схеми розподілу уваги.

Смислове інкорпорування задає нелінійну схему зміни фону і фігури (фокусу уваги). Нелінійна схема порушує автоматизованість сприйняття мовлення, зосереджуючи увагу на каузальних залежностях пропозицій предикацій складних речень.

Структурно-смислове і ланцюжкове приєднування сурядності забезпечують лінійну схему зміни фону і фігури (фокусу уваги). Лінійна схема відповідає природній лінійній динаміці розгортання синтагматичного ланцюжка мовлення й відтак сприяє його ритмізації і автоматизує сприйняття.

У результаті взаємодії структурно-сміслового інкорпорування і ланцюжкового приєднання утворюється така конфігурація предикацій: $[M=G (PR)=F/G [S=F/G] (M (PR)) =F/G [S=F/G] (M (PR)) =F/G [[S=F/G] \text{ and } [S=F]]]$ (тут і далі: M – головна клауза (main clause); S – підрядна клауза (subordinate clause) PR точка референції (point of reference), тобто ініціальний фокус уваги, що відкриває доступ до сутностей, які перебувають в рамках сфери уваги (за Р. Ленекером [Langacker 1999, ch. 6]), співвідносна із членом попередньої клаузи, від якого структурно і семантично залежить підрядна клауза означення; G – фон (ground); F – фігура (figure)). Наприклад: *The Arab Spring has also brought progress in Egypt where the democratically elected President has asserted civilian control over the military, in Yemen and Tunisia where elections have also brought new governments to power and in Morocco where there's a new constitution – and a Prime Minister appointed on the basis of a popular vote for the first time* [Cameron 4].

У цьому випадку речення будується із розривом головної клаузи двома означальними підрядними, які мають із головною дві спільні точки референції, вербалізовані мовними виразами *Egypt / Yemen and Tunisia*. Третя точка референції *Morocco* є спільною для головної клаузи і двох клауз означення, об'єднаних ланцюжковим приєднанням. Рух фокусу уваги має прогресивний характер, оскільки при структурно-смісловому інкорпоруванні і ланцюжковому приєднанні діє лінійна схема зміни фону і фігури: фон закріплений за першою предикацією в синтагматичному ланцюжку, а фігура – за наступною предикацією, що містить новішу інформацію.

У результаті взаємодії смислового інкорпорування і ланцюжкового приєднання утворюється така конфігурація предикацій: $[[[M=F] S=F/G], [S=F/G], [S=F/G] \text{ or } [S=F/G]]$.

Наприклад: *And we should never forget that – whether it's on the beaches of Normandy, whether it's in Korea, whether in Iraq, or whether now in Afghanistan* [Cameron 1].

Пропозиційний зміст головної клаузи є фігурою по відношенню до пропозиційного змісту чотирьох клауз допустовості, об'єднаних ланцюжковим приєднанням. Відповідно, спостерігається одночасно регресивний і прогресивний рух фігури, оскільки при смісловому інкорпоруванні фон для закріплення за підрядною клаузою, незалежно від її місця в синтагматичному ланцюжку, а фігура – за головною клаузою. Відтак, слухачі утримують у свідомості пропозиційний зміст головної клаузи до кінця звучання речення, у той час як фокус уваги між клаузами допустовості з'єднаними сурядним зв'язком, поступово переміщується в кінець речення.

Продуктом взаємодії структурно-сміслового, смислового інкорпорування і ланцюжкового приєднання є такі конфігурації:

1. $[M=G1 [S=F1/G1], [S=F1/G1] \text{ and } [S=F1/G1: [[M=F2] S=G2]]]$.

Наприклад: *They're asking if they can find a good job, if they are going to get a paycheck next month, and if there will be work for their children when they grow up* [Cameron 3].

Головна клауза вводить у речення три клаузи додатку. Третя клауза додатку зв'язана логіко-смісловими відношеннями з фінальною предикацією, що виконує функцію підрядної часу і утворює із клаузою додатку нерозривний блок. Відповідно, на початку синтагматичного ланцюжка має місце прогресивне, а в кінці – регресивний рух фокусу уваги (між двома предикаціями блоку).

2. $[[S=G] \text{ and } [S=F/G [M (PR)=F/G [[S=F/G] - [S=F/G]]]]]$.

Наприклад: *Because all this spending is popular with both Republicans and Democrats alike, and because nobody wants to pay higher taxes, politicians are often eager to feed the impression that solving the problem is just a matter of eliminating waste and abuse –that tackling the deficit issue won't require tough choices* [Obama 3].

Зміст двох перших предикацій, які вводяться у речення смісловим інкорпоруванням, є фоном для інтерпретації змісту головної клаузи, структура якої ускладнена наявністю спільної точки референції з двома означальними клаузами, об'єднаними ланцюжковим приєднанням. Рух фокусу уваги має прогресивний характер, дякуючи фінальній позиції головної клаузи.

3. [S=G [M=F/G [[S=F/G] and [S (PR)=F/G [S=F]]]]].

Наприклад: *Now, before I took office, I made it clear that we would enforce our trade agreements, and that I would only sign deals that keep faith with American workers and promote American jobs* [Obama 2].

Пропозиційний зміст клаузи часу, яка включається в речення смисловим інкорпоруванням, є фоном для інтерпретації змісту головної клаузи складної структури. Головна клауза має два додатки, виражені підрядними предикаціями, об'єднаними ланцюжковим приєднанням. Друга клауза додатку має спільну точку референції з означальною клаузою, яка ускладнює її структуру. Відповідно, спостерігається прогресивний рух фігури.

Висновки. П'ятикомпонентні складнопідрядні речення із вкрапленням сурядності в публічних промовах Б. Обами і Д. Кемерона утворюються за взаємодії структурно-смислового інкорпорування, смислового інкорпорування та ланцюжкового приєднання. Базовим синтаксичним зв'язком є підрядність.

За взаємодії структурно-смислового інкорпорування і ланцюжкового приєднання спостерігається прогресивний рух фокусу уваги, характерний для взаємодіючих структурно-семантичних типів зв'язку. За взаємодії смислового інкорпорування і ланцюжкового приєднання напрям руху фокусу уваги визначається місцем у синтагматичному ланцюжку головної клаузи підрядності.

За взаємодії структурно-смислового інкорпорування, смислового інкорпорування і ланцюжкового приєднання у випадку ініціальної позиції головної клаузи, яка включається в речення структурно-смисловим інкорпоруванням, утворюються конфігурації дворівневої структури, де другий рівень підрядності представлений блоком, всередині якого предикації пов'язані відношеннями часу. Оскільки блок включається в речення ланцюжковим приєднанням, розподіл фону і фігури визначається відношеннями смислового інкорпорування тільки всередині блоку. Структурно-смислове інкорпорування і ланцюжкове приєднання задають прогресивний рух фокусу уваги. Характер розподілу фігури і фону всередині блоку визначається місцем головної клаузи.

При ініціальній позиції підрядної клаузи, яка включається у речення смисловим інкорпоруванням, розподіл фону і фігури залежить від позиції головної клаузи. Структурно-смислове інкорпорування лише ускладнює структуру клауз, а ланцюжкове приєднання збільшує кількість однотипних клауз.

Перспективи дослідження пов'язуємо зі встановленням ролі аргументативного і сугестивного синтаксичного аранжування у різних типах англомовного персуазивного дискурсу (зокрема, рекламного, релігійного, публіцистичного, психотерапевтичного), а також в межах одного й того самого типу дискурсу в різних лінгвокультурах.

Література

- Мартынюк А. П. Когнитивно-дискурсивный инструментальный анализа сложноподчиненного синтаксиса англоязычного политического дискурса [Электронный ресурс] / А. П. Мартынюк, А. Ю. Поникарева // Когниция, Коммуникация, Дискурс : междунар. электронный сб. науч. ст. – 2013. – №7. – С. 68–80. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no7-2013/martynuk-a-p-ponikareva-a-u>.
- Chafe W. L. Discourse, consciousness and time : the flow and displacement of conscious experience in speaking and writing / W. L. Chafe. – Chicago : Chicago University Press, 1994. – 327 p.
- Croft W. Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
- Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar : Theoretical prerequisites / R. W. Langacker. – Stanford : Stanford University Press, 1987. – Vol. 1. – 395 p.
- Langacker R. W. Grammar and conceptualization. / R. W. Langacker. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. – 433 p.
- Talmy L. Semantic structures in English and Atsugewi / L. Talmy. – Ph. D. dissertation, Department of Linguistics, Un-ty of California, Berkeley, 1972.
- Talmy L. Rubber sheet cognition in language / L. Talmy // Papers from the 13th Regional Meeting, Chicago Linguistic Society / ed. W. A. Beach. – Chicago : Chicago Linguistic Society, 1977. – P. 612-28.
- Talmy L. The relation of grammar to cognition / L. Talmy // Topics in cognitive linguistics / [ed. B. Rudzka-Ostyn]. – Amsterdam : John Benjamins, 1982. – P. 165-205.
- Talmy L. Toward a cognitive semantics / L. Talmy. – Cambridge (Mass.); L. : A Bradford Book, The MIT Press, 2000. – Vol. 1. Concept Structuring Systems. – 565 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Cameron 1* = David Cameron and Obama Press Conference; July 20, 2010. [Electronic resource]. – Access : http://blogs.suntimes.com/sweet/2010/07/obama_cameron_press_conference.html.
- Cameron 2* = David Cameron's Speech on Radicalisation and Islamic Extremism; February 5, 2011. [Electronic resource]. – Access : <http://www.newstatesman.com/blogs/the-staggers/2011/02/terrorism-islam-ideology>.
- Cameron 3* = President Obama & Prime Minister Cameron Joint Press Availability; May 25, 2011. [Electronic resource]. – Access : <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/110525/se.01.html>.
- Cameron 4* = David Cameron's address to the United Nations General Assembly; September 26, 2012. [Electronic resource]. – Access : www.gov.uk/government/speeches/david-camerons-address-to-the-united-nations-general-assembly.
- Cameron 5* = David Cameron's speech to the Conservative Party Conference 2012; October 10, 2012. [Electronic resource]. – Access : <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/conservative-party-conference-2012-in-birmingham-full-transcript-of-david-camerons-speech-8205536.html>.
- Obama 1* = David Cameron and Obama Press Conference; July 20, 2010. [Electronic resource]. – Access : http://blogs.suntimes.com/sweet/2010/07/obama_cameron_press_conference.html.
- Obama 2* = President Barack Obama's State of the Union address; January 25, 2011. [Electronic resource]. – Access : <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>.
- Obama 3* = President Barack Obama's Address on the Violence in Libya; February 23, 2011. [Electronic resource]. – Access : <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>.
- Obama 4* = President Barack Obama's Speech to the American-Israel Public Affairs Committee; March 04, 2012. [Electronic resource]. – Access : <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>.

(Матеріал надійшов до редакції 13.10.17)

УДК: 811.111'367'38'42:321(73)

РОЗЕНГАРТ Ю. В.

(Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки)

ЛІНГВАЛЬНІ РИСИ НЕПРАВДИВИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У ДЕФЕНЗИВНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНОГО ІНТЕРВ'Ю З Д. ТРАМПМ)

Статтю присвячено проблемі неправдивості інформації в політичному дискурсі. Дослідження ґрунтується на поняттях самообману й дефензивності мовця, лінгвальних характеристиках дефензивного дискурсу політика. Результати дослідження двох політичних інтерв'ю з Д. Трампом засвідчили, що існують відмінності в мовних маркерах обману інших та самообману.

Ключові слова: політичний дискурс, неправда, самообман, дефензивний мовець.

Розенгарт Ю. В. Лингвальные черты неправдивых высказываний в дефензивном дискурсе (на примере политического интервью с Д. Трампом). В статье освещена проблема неправдивости информации в политическом дискурсе. Исследование основывается на понятиях самообмана и дефензивности говорящего, лингвальных характеристиках дефензивного дискурса политика. Результаты исследования политического интервью с Д. Трампом показали, что существуют различия в языковых маркерах обмана других и самообмана.

Ключевые слова: политический дискурс, неправда, самообман, дефензивный говорящий.

Rosenhart Yu. V. Linguistic Features of Deceptive Utterances in Defensive Discourse (Based on Political Interview with Donald Trump). The article deals with the issue of self-deception in self-defensive political discourse. The study is based on the discourse and psycholinguistic analysis of two excerpts of the interviews with president-elect Donald Trump. The author focuses on the issue that the quality of self-deceptive speech, as D. Shapiro (1996) proposes, is that it comes off as self-directed rather than listener-directed as the politician addresses himself through the listener. In the present study, 2 interviews of with President-elect Donald Trump were analysed. In each interview, the politician had been asked a question about his personal knowing V. Putin. The results of the study of the political interviews with Donald Trump indicated that his speech can be classified as self-deceptive and it has some distinctive features as compared to the speeches where the purpose is to deceive others. There was consistent evidence that defensive speech had more words that are classified as cognitive mechanism words (such as *think, know*), more exclusive words (such as *but, except*). Defensive speech was wordier, used more negation words (*no, never, not*), and repeated the same words. Therefore, our data prove and similar to the research results obtained by other linguists and psycholinguists (Glick & Schober 2011). Closer examination of the interviews provides hints of the speaker's attempts to protect their self-concept by offering reasons, justifications, and mitigations for his answers.

Key words: political discourse, deception, self-deception, defensive speaker.

Постановка наукової проблеми та її значення. Тема неправдивості комунікантів у міжособистісній взаємодії залишається однією з провідних і актуальних у лінгвістичних дослідженнях. Особливої «популярності» нині набувають вивчення способів висловлення неправди в різних видах дискурсу, політичному зокрема [Каліщук 2016; Морозова 2008; Пироженко 2001; Glick 2011; Berry 1997; Newman 2003]. У вітчизняному мовознавстві

науковці потрактовують неправду як когнітивно-комунікативне утворення, сутність якого визначається смисловим ефектом, що виникає у процесі осмислення суб'єктом рефлексії власного досвіду під час інтерпретації змісту неправдивого висловлення [Морозова 2008]. Тому поняття дискурсеми неправди, що складається з неправдивого висловлення (ядро дискурсеми), та її експлікаторної частини, дає змогу ідентифікувати мовні маркери брехні.

Інформаційна неоднорідність комунікативного внеску суб'єкта неправдивої комунікації відбита у формах вербалізації змісту неправдивого висловлення, які науковці пропонують поділяти на два типи: стратегічний і нестратегічний. Форми вербалізації змісту неправдивого висловлення стратегічного типу класифікують як наслідок довільного (свідомого) відбору мовцем лінгвальних засобів для формування спотвореного уявлення адресата про референтну ситуацію. Нестратегічний характер властивий мимовільним (неусвідомлюваним) формам вираження неправдивого смислу, який передає мовець вербальними або невербальними засобами поряд із неправдивим повідомленням [Терещенко 2009]. Інакше кажучи, нестратегічні форми вербалізації змісту таких висловлень виникають незалежно, або навіть всупереч, когнітивним зусиллям мовця щодо контролю над ними.

У попередній нашій праці увагу було сфокусовано на позитивній кореляції вживання мовних одиниць із дистальною семантикою, зокрема займенників і дейктиків, із ступенем імовірності надання неправдивих відомостей у політичному дискурсі. Результати дослідження політичного інтерв'ю з Б. Обамою засвідчили, що неправдиві висловлювання вказують на експліцитний вибір мовця говорити про інших, та імпліцитний вибір послуговуватися дейктичними виразами зі значенням дистанціювання. Крім того, неправдомовець демонструє тенденцію ділитися досвідом інших, а правдомовець надає перевагу ділитися власним досвідом. Застосування дистанційовальної стратегії потенційно свідчить про високу ймовірність того, що мовець говорить неправду.

Якщо в попередньому дослідженні [Розенгарт 2016] ми спробували окреслити стратегії повідомлення неправдивих відомостей, що мали чітке скерування на адресата взаємодії, то **метою** цієї розвідки є спроба встановити деякі «нестратегічні», неусвідомлювані форми «самоадресованого» політичного дискурсу неправди. Одне з провідних **завдань дослідження** – з'ясувати спільні й відмінні вербальні маркери дискурсу обману інших та самообману, якого супроводжує дефензивність (самозахист) мовця.

Методи дослідження. Для з'ясування сутності феноменів дефензивності, дефензивного дискурсу й дискурсу самообману загалом застосовано гіпотетико-дедуктивний метод, що передбачає побудову гіпотези та перевірку її істинності; *методи* контекстного та зіставного аналізу, елементи кількісного аналізу, а також дискурсивний аналіз з елементами психолінгвістичного аналізу вербального продукту. Гіпотеза дослідження: дискурс самообману та обману інших характеризують спільні та відмінні лінгвальні риси, що корелюють із ступенем дефензивності мовця. **Об'єкт дослідження** – два тексти інтерв'ю з кандидатом у Президенти США Д. Трампом, які він дав Дж. Стефанопулосу на телеканалі Ей-Бі-Сі Ньус у липні 2016 року, та М. Севеджу у радіопрограмі в жовтні 2016 року. Темі уривків інтерв'ю стосувалися зв'язків політика з Президентом РФ В. Путіним.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Комунікативну ситуацію самообману дослідники класифікують як таку, що спрямована на самого мовця, а не адресата комунікативної взаємодії, коли перший «звертається до самого себе через адресата» [Shapiro 1996, p. 790]. Лінгвісти характеризують дискурс самообману у двох аспектах. З одного боку, мовець узагалі ігнорує слухача, тобто «забуває» про його існування. Останній відчуває свою «зайвість», розуміючи, що мовець не помічає реакції свого слухача. У іншому випадку мовець може пильнує реакцію слухача, сподіваючись ніби на емоційну підтримку з його боку. За відсутності такої позитивної реакції мовець може ще більше переконувати самого себе у правдивості висловлень. Та попри те, що в другому випадку мовець стежить за реакцією слухача, мовленнєвий акт має автоспрямованість, тобто адресат сприймається адресантом радше як віддзеркалення власних ідей, аніж реальний співрозмовник.

Ще однією характеристикою дискурсу самообману є не цілковито свідоме планування мовлення. Така ситуація контрастує зі звичайною комунікативною ситуацією, коли мовець бачить свого адресата як повноцінного учасника взаємодії. Парадоксальність цієї ситуації полягає в тому, що продуцент породжує висловлення з інтенцією передати інформацію самому собі. Одним із традиційних психолінгвістичних підходів до комунікативної інтенції є її втілення в мовленні, проте не всі інтенції відтворюються вербально [Levelt 1989, p. 59].

Згідно з позицією П. Грайса, особливість комунікативних інтенцій полягає в тому, що їх потрібно розпізнати адресату. Інакше кажучи, намір вважають комунікативним тоді, коли мовець передбачає, що адресат зрозуміє, чого той хоче на основі вербалізованого висловлення. Утім, якщо в ситуації самообману мовець намагається переконати самого себе в тому, що він говорить, тоді він виступає в ролі іншого, внутрішнього адресата, за термінами В. Левелта, «монітора» [Levelt 1989]. Водночас, потрібно розмежовувати розуміння «внутрішнього адресата» (аудиторії) Д. Шапіро та його психолінгвістичне трактування В. Левелтом як «монітора», позаяк самообманне мовлення демонструє дефіцит контролю з боку «монітора», що не розрізняє намір та попереднє знання і не оцінює вислів із зовнішньої перспективи [Glick 2011, p. 187].

Дефензивні мовці продукують більше слів, уживають більшу кількість заперечних слів, їхній дискурс характеризує вищий коефіцієнт зв'язності. Дефензивність під час засвідчення якогось факту потребує від мовця додаткових когнітивних зусиль, відтак більшої кількості слів для пояснення підстав певної дії. Довге обґрунтування свого вчинку створює ефект пом'якшення, ілюзію, що його думки, відчуття чи дії не містять провини чи шкідливих наслідків. Слова із заперечним змістом (no, never, not), а також зі семантикою винятковості, можуть виконувати функцію лінгвального дистанціювання мовця від небажаних думок, відчуттів чи дій. Ці одиниці допомагають мовцеві контролювати сприйняття турбуючої зовнішньої події [Vaillant 1992]. Ця ідея багато в чому суголосна ідеї послуговування політика дискурсивними маркерами в стані емоційної напруги [Яновець 2014].

Лексичний профіль дефензивного мовлення та самообману містить відмінні лінгвальні риси від повідомлення іншим неправдивих відомостей [Berry 1997; Burgoon 2003; Hancock 2008]. Коли люди вводять в оману інших, як свідчать дані низки досліджень [DePaulo 2003; Newman 2003], обсяг мовленнєвої продукції менший, мовці вживають меншу кількість займенників першої особи, слів-позначників негативних емоцій, менше слів із семантикою винятковості. На противагу мовцям, які кажуть неправду іншим, дефензивні мовці говорять більше, послуговуються більшою кількістю одиниць із семантикою винятковості. Відтак, їхній дискурс не відрізняється суттєво від звичайного дискурсу за параметром уживання займенників першої особи та слів, що позначають негативні емоції.

Когнітивні процеси під час уведення в оману інших також різняться від таких, що мають місце під час самообману. Навіть якщо брехуни також дистанціюються від свого повідомлення, наприклад, покликаючись на себе менш частотно, тип дистанціювання видається іншим. Брехуни не хочуть, щоб адресат розпізнав, що відбувається щось незвичне, а дефензивні мовці навпаки бажають цього, очікуючи від нього розуміння чи виправдання.

Для порівняння наведемо два приклади політичного інтерв'ю з Д. Трампом. Часова дистанція між ними – майже три місяці.

[1] SAVAGE: *Have you ever met Vladimir Putin?*

TRUMP: *Yes.*

SAVAGE: *You have?*

TRUMP: *Yes, a long time ago. We got along great, by the way.*

SAVAGE: *If you win the presidency, do you feel you can do business with Vladimir?*

TRUMP: *Yes, I do. I think I would get along very well. I had the Miss Universe pageant, believe it or not, in Moscow two years ago. I got many of the Russian leaders, the top people in Russia, honestly. ... These are people, they are looking to do things [1].*

Як бачимо, за визначеними нами критеріями, а саме, за кількістю займенників першої особи, слів-позначників негативних емоцій, дистальних маркерів наведений уривок тексту липневого інтерв'ю не відхиляється від «норми», маючи низьку ймовірність неправдивості.

На більшу увагу заслуговує жовтнєве радіоінтерв'ю М. Севеджа з Д. Трампом того ж 2016 року. Репліки політика загалом відповідають окресленим у працях D. Shapiro (1996), Glick & Schober (2011) ознакам дефензивності, оскільки Д. Трамп вочевидь намагається виправдати себе й відмежуватися від ідеї особистого знайомства з В. Путіним:

[2] TRUMP: -- with great respect. I have no relationship with Putin. I don't think I've ever met him. I never met him. I **don't think** I've ever met him.

STEPHANOPOULOS: You would know if you did.

TRUMP: I **think** so.

STEPHANOPOULOS: I mean if he...

TRUMP: Yes, I **think** so. So I've -- I **don't think** I've ever met him. I mean if he's in the same room or something. But I **don't think** so.

STEPHANOPOULOS: You never spoke to him on the phone?

TRUMP: I've been in Moscow. I **didn't** meet him in Moscow. Where?

STEPHANOPOULOS: You've never spoken to him on the phone?

TRUMP: I have **never** spoken to him on the phone, **no**. I've speak -- I've spoken -- when we had the Miss Universe contest a number of years ago, we had Miss Universe in Moscow, in the Moscow area, he was invited. He wanted to come. He wasn't able to come. That would have been a time when I would have met him.

STEPHANOPOULOS: But a -- I just want to clear this up, because you did say on three different occasions you had a relationship with him. Now you say there is not.

TRUMP: Well, I **don't know** what it means by having a relationship. I mean he was saying very good things about me, **but** I **don't** have a relationship with him. I **didn't** meet him. I haven't spent time with him. I **didn't** have dinner with him. I **didn't** go hiking with him. I **don't know** -- and I **wouldn't know** him from Adam **except** I see his picture and I would **know** what he looks like. [2]

Отже, із погляду психолінгвістичного, в мовленні Д. Трампа наявні повтори, ехоїчність фраз, мовленнєві помилки. Із погляду лінгвістичного, натрапляємо на вельми значну кількість повторів, заперечних конструкцій, що свідчать про намагання політика дистанціюватися від власних висловлень.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як засвідчило наше дослідження лінгвальних маркерів неправдивості висловлювань у дефензивному дискурсі тодішнього кандидата в Президенти США Дональда Трампа, самообман має особливі мовні маркери. Дефензивний дискурс самообману містить більшу кількість слів, що позначають когнітивні механізми [Berry 1997], наприклад, *think*, *know*, слів із семантикою винятковості: *but*, *except*. Дефензивне мовлення політика характеризує також велика кількість повторів, заперечних слів типу *no*, *never*, *not* та конструкцій тощо. Серед перспектив подальшого дослідження назвемо нагальність вивчення інших лінгвальних маркерів самообману та обману інших із залученням ширшого корпусу англомовного політичного дискурсу.

Література

- Калищук Д. М. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу президентів Дж. Буша мол., Б. Обами) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Запоріжжя, 2016. – 20 с.
- Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Морозова.–К., 2008. –32 с.
- Пироженко О. Г. Когнітивні та комунікативні аспекти вербалізації концепту неправди у діалогічному дискурсі (на матеріалі сучасної англ. мови) : автореф. дис. канд. філол. наук. – Харків, 2001. – 20 с.
- Розенгарт Ю. Дистальні маркери неправдивості висловлень в англомовному політичному дискурсі // Актуальні проблеми іноземної філології. – 2016. – № 5. – С. 128-131.
- Терещенко Л. Я. Неправдиве висловлювання: до проблеми виділення структурно-семантичних компонентів // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2009. – № 16. – С. 101-106
- Яновець А. І. Психолінгвістичні особливості дискурсу англомовного політика у стані емоційної напруги. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Херсон, 2014. – 20 с.
- Berry, D. S. Linguistic bases of social perception / Berry, D. S., Pennebaker, J. W., Mueller, J. S., & Hiller, W. S. // *Personality and Social Psychology Bulletin*, – 1997, # 23. – P. 526–537.

- Levelt, W. J. M. *Speaking: From intention to articulation*. – Cambridge : MIT Press, 1989.
- Newman, M. L. Lying words: Predicting deception from linguistic style. / Newman, M. L., Pennebaker, J. W., Berry, D. S., & Richards, J. M. // *Personality and Social Psychology Bulletin*. – 2003, # 29. – P. 665–675.
- Shapiro D. (1996). On the psychology of self-deception/ D. Shapiro // *Social Research*. – 1996. – Vol. 63, #3. – P. 785-800.
- Glick P. J. Self-Deceptive Speech: A Psycholinguistic View / Glick, P. J., & Schober, M. F. // C. Piers (Ed.), *Personality and Psychopathology: Critical Dialogues with David Shapiro*. – New York: Springer, 2011. – P. 183-200.
- Duran N. D. The linguistic correlates of conversational deception : Comparing natural language processing technologies/ Duran, N.D., Hall, C., McCarthy, P. M., McNamara, D. // *Applied Psycholinguistics*. – 2010. – Vol. 31. – P. 439-462.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Transcript: One-on-One With Donald Trump. Retrieved from: <http://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-donald-trump-vice-president-joe-biden/story?id=41020870>
2. Transcript: Michael Savage Donald Trump FULL Interview - October 17, 2016. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=OsXGLAVFLww>

(Матеріал надійшов до редакції 14.09.17)

УДК: 811.111:82-34:141.311

СЕМЕНЮТА Г. Л.

(Запорізький національний університет)

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ВЕРБАЛЬНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ DISEASE В ОПОВІДАННІ ЕЛІС МАНРО “SOME WOMEN”

У статті досліджується індивідуально-авторська специфіка представлення концепту DISEASE в оповіданні Е. Манро. У ході дослідження розглянуто підходи до визначення терміну «концепт». У результаті аналізу виявлено особливості експліцитної та імпліцитної вербалізації концепту як прояву авторського ідіолекту.

Ключові слова: концепт, концептуальна картина світу, конститuent, вербалізація.

Семенюта А. Л. Индивидуально-авторская вербальная актуализация концепта DISEASE в рассказе Элис Манро “Some Women”. В статье была исследована индивидуально-авторская специфика представления концепта DISEASE в рассказе Э. Манро. В ходе исследования были рассмотрены подходы к определению термина «концепт». В результате анализа были выявлены особенности эксплицитной и имплицитной вербализации концепта как проявления авторского идиолекта.

Ключевые слова: концепт, концептуальная картина мира, конститuent, вербализация.

Semeniuta H. L. Individual-authorial Verbal Actualization of the Concept DISEASE in the Story of Alice Munro “Some Women”. The article studies individual-authorial specificity of representation of concept DISEASE in the story of A. Munro. The study analyzes approaches to definition of “concept” by different scientists: S. Askoldov, D. Likhachov, V. Telia, Z. Popova, I. Sternin, I. Stepanov and others. The article is based on the definition of concept, as semantic formation, which contains linguocultural specificity, marks ethnic linguistic worldview, but also reflects panhuman activity.

The analysis reveals the representation of concept DISEASE through explicit and implicit verbal means. Among explicit verbal means there are constantly used lexical items with seme DISEASE. Concept DISEASE is actualized by the description of sick man and atmosphere in the house.

Implicitly concept is represented by using of similes, that add narration imagery and emotionality, and using of hints in dialogues of characters, that create the atmosphere of depression.

The other tool of concept verbalization in the story “Some Women” is the use of other concepts’ constituents, which meaning is closely connected with the analyzed concept. These are concepts of death, fear, care, life. Constituents of concepts of death, fear and care are in close touch with concept DISEASE. Concept of life is, on the contrary, antonymic to it. The study of verbal explication of concept DISEASE in the story “Some Women” by A. Munro reveals specificity of verbalization of motives: disease, death and life. It highlights specific features of authorial idiolect and helps to deepen into authorial world perception.

Key words: concept, concept worldview, constituent, verbalization.

Хвороба як фізіологічно-психічне явище – це порушення діяльності людського організму, будь-яке погіршення стану здоров’я, яке має свої причини та ознаки. Феномен хвороби завжди був предметом дослідження багатьох наук, при цьому він також характеризується тісним зв’язком з категоріями екзистенціального порядку, наприклад, життя та смерті. Це поєднує концепт «хвороба» з етичними, моральними та світоглядними уявленнями, які характеризуються значною лінгвокультурологічною специфікою. Виходячи з цього, хворобу можна розглядати як концепт, що впливає з історичного досвіду людства.

Метою статті є дослідження концепту DISEASE в оповіданні Еліс Манро “Some Women” шляхом аналізу відповідних мовних засобів.

Поставленій меті відповідають наступні **завдання**: проаналізувати підходи до визначення терміну «концепт»; дослідити вербальні показники концепту DISEASE в оповіданні Е. Манро з метою визначення індивідуально-авторської специфіки актуалізації концепту.

Об'єктом дослідження є концепт DISEASE в оповіданні Е. Манро "Some Women".

Предметом дослідження є індивідуально-авторські вербальні засоби актуалізації досліджуваного концепту на експліцитному та імпліцитному рівнях.

Концепт, як складний міждисциплінарний термін, характеризується наявністю різних підходів до його вивчення та аналізу. Наприклад, з точки зору С. О. Аскольдова, який впровадив термін у науковий обіг, концепт – це уявне утворення, яке у процесі роздуму заміщує нам невизначену кількість предметів одного й того ж роду [Аскольдов 1997, с. 269].

Д. С. Лихачов пропонує вважати концепт «алгебраїчним значенням», яке використовується в усному та письмовому мовленні, та частково погоджується з думкою С. О. Аскольдова, проте акцентує увагу на тому, що концепт існує не для кожного слова, а для кожного основного значення слова, яке зафіксовано у словнику [Лихачев 1993]. На думку В. М. Теля, концепт – це все, що відомо про об'єкт «у всій екстенсії цього знання» [Теля 1996, с. 97]. Він є семантичною категорією найбільшого ступеня абстракції, що включає в себе окремі значення конкретизації загальної семантики.

Інший підхід до поняття концепту характеризує цей термін як явище ментального характеру. Так, представники воронезької наукової школи З. Д. Попова та Й. А. Стернін визначають концепт як дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини [Попова, Стернін 2007, с. 24]. Вони також зазначають, що внутрішня структура концепту є результатом когнітивної діяльності як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Варто зазначити, що концепт, за визначенням науковців, включає в себе не тільки комплексну словникову інформацію про предмет або явище, але й ставлення суспільної свідомості до нього.

Інші науковці розглядають концепт як абстрактну, змістову одиницю пам'яті, якою оперує людина в процесі мислення. Концепт відображає досвід та знання, зміст результатів діяльності людства і процесів пізнання світу у вигляді так званих «квантів знання» [Кубрякова 1996, с. 90]. При цьому концепти, як одиниці інформації, можуть включати в себе як об'єктивні, так і уявні відомості про світ.

Досліджуючи концепт, науковці наголошують також на належності цього поняття до етнокультурного світу людини. У цьому виявляється культурологічний підхід до терміну «концепт». Такого підходу дотримується Ю. С. Степанов. Він визначає концепт як основну одиницю культури у ментальному світі людини, до структури якого входить етимологія, сучасні асоціації, оцінки та ін. [Степанов 2004, с. 43]

Наявність великої кількості визначень терміну «концепт» зумовлює різноаспектне його дослідження, у яких спільним є комплексне вивчення мови, свідомості людини та культури. Наша наукова розвідка базується на визначенні концепту, запропонованому В. А. Масловою, яка розглядає концепт як семантичне утворення, що має лінгвокультурну специфіку, маркірує етнічну мовну картину світу (вербалізується за допомогою слова), але одночасно віддзеркалює зміст загальнолюдської діяльності [Маслова 2004, с. 36].

При аналізі концептів важливим є те, що вербалізовані у текстах художніх творів, переломлюючись через призму авторського світобачення, вони отримують індивідуальну специфіку. Художній текст має статус індивідуальної картини світу. При цьому, на рівні художнього твору концептуальна картина світу письменника відображається у його мовній картині світу за допомогою мовних засобів [Красавский 2016, с. 167]. Використання автором певного концепту пов'язано з його світобаченням, настроєм, бажаннями або біографією.

Концепт DISEASE в оповіданні Еліс Манро "Some Women" представлено:

1. Експліцитно: шляхом використання в тексті відповідних лексем *leukemia, sick, sickroom, invalid, patient*.
2. Імпліцитно: читач сприймає концепт, аналізуючи контекст, стилістичні прийоми.

3. Через інші концепти, безпосередньо пов'язані з концептом DISEASE.

З перших рядків оповідання зміст концепту DISEASE представлено в традиційному розумінні – концепт має набір стандартних характеристик. По мірі розвитку сюжету зміст концепту DISEASE розширюється, змінюється через призму авторського світобачення і отримує індивідуальний специфічний ракурс.

Розповідь в оповіданні “Some Women” ведеться від першої особи, а саме дорослої жінки, яка розповідає про події, що трапились у її підліткові роки. Починаючи з перших рядків оповідання, на перший план виходить мотив хвороби, який реалізується експліцитно в оповіданні наратора: (1) “*I can remember... and when there was nothing much to be done about things like **polio and leukemia***” [Munro 2009, с. 232]; (2) “*Some people who got **polio** got better, **crippled** or not, but people with **leukemia** went to bed, and after some weeks' or months' **decline** in a **tragic** atmosphere, they **died***” [Munro 2009, с. 232]. Ще до початку розповіді про конкретну життєву ситуацію авторка ніби налаштовує читача на тему хвороби, смерті, трагедії, вживаючи відповідну лексику: *polio, leukemia, crippled, decline, tragic, died*.

Е. Манро не випадково використовує назви хвороб, адже головний персонаж її оповідання хворіє саме на лейкемію: (3) “*Young Mr. Crozier had come **safely** home from the war... and now he had **leukemia***” [Munro 2009, с. 232]. Використана лексема *safely* має значення «без фізичних травм та шкоди» [Longman]. Паралельне вживання двох лексем з антонімічним значенням створює ефект антитези та викликає почуття несподіванки та непередбачуваності хвороби. Так авторка підкреслює безпорадність людини перед хворобою.

Протягом усього оповідання зустрічаються лексеми, які називають хвору людину: “*sick*” [Munro 2009, с. 238, 243, 244, 262], “*patient*” [Munro 2009, с. 235, 245] “*invalid*” [Munro 2009, с. 234]. Якщо лексеми “*sick*” та “*patient*” характеризують особу як хвору, що страждає від хвороби, то лексема “*invalid*” має окрім семи «хворий», також сему «недієздатності» [Merriam-Webster]. Таким чином, наголошується на тяжкості хвороби головного героя оповідання.

Тяжкість стану містера Крозіера підтверджується також в описі його зовнішнього вигляду. Е. Манро використовує порівняння, що робить опис більш образним, показним та емоційним: (4) “*Mr. Crozier looked terrible. A tall man whose ribs had shown **like those of somebody fresh from a famine** when she sponged him, whose head was bald and whose skin looked as if it the texture of a plucked chicken's, his neck corded **like an old man's***” [Munro 2009, с. 243]; (5) “*Anybody could see how he was failing. There were hollows in his cheeks **like an old man's** and the light shone through the tops of his ears as if they were not flesh but plastic*” [Munro 2009, с. 253].

Опис зовнішності містера Крозіера об'єктивує не лише концепт хвороби, але має прояви близької смерті. Таким чином, в оповіданні концепт хвороби отримує вираження через конституенти концепту смерті: (6) “*Whenever I had waited on him in any way I had avoided looking at him. And this was not really because he was **sick und ugly**. It was because **he was dying**. I would have felt something of the same reticence even if he had looked angelically handsome*” [Munro 2009, с. 244].

Авторка від особи розповідача ніби передбачає смерть головного персонажа не тільки за допомогою опису його зовнішності, але й при характеристиці атмосфери в будинку: (7) “*I was aware of an **atmosphere of death** in the house, growing thicker as you approached this room, and he was at the center of it, **like the host the Catholics kept in the box so powerfully called the tabernacle***” [Munro 2009, с. 244]. Порівняння кімнати із храмом підсилює образність оповідання та допомагає читачеві чіткіше відчутти атмосферу.

Варто зазначити, що Е. Манро створює відчуття близької смерті містера Крозіера у тому числі імпліцитними прийомами, тобто завуальовано. Читач має ніби «розкодувати» ці прийоми, щоб зрозуміти те, що хотіла сказати авторка. Так, наприклад, на етапі знайомства читача з хворим персонажем розповідач зазначає: (8) “*He was in bed in the front corner bedroom upstairs, and he could **still** get to the bathroom by himself*” [Munro 2009, с. 232].

Прислівник *still* – «ще, на цей час» [Merriam-Webster] вказує на те, що хвороба прогресує, але поки що містер Крозієр має сили самостійно пересуватися.

Іншим прикладом імпліцитного передбачення смерті є розмова між розповідачем та її матір'ю щодо можливості виділення для хворого спальні на першому поверсі: (9) “*Well, my heavens, couldn't they fix one up? Temporarily?*” [Munro 2009, с. 233]. Використання прислівника *temporarily*, що означає «тимчасово» [Longman], підсилюється також за допомогою стилістичного прийому парцеляції – навмисного розчленування єдиної синтаксичної структури речення на дві або більше синтаксичні частини [Брандес 2004, с. 305]. Розчленування синтаксичних структур відбувається з метою графічного оформлення інтонаційного забарвлення та пауз, які властиві усному мовленню. Ізольовані таким чином від загального висловлювання та пунктуаційно оформлені частини речення набувають особливої вагомості та привертають до себе увагу.

Концепт хвороби в оповіданні “Some Women” Е. Манро актуалізується також через конституенти концепту страху. При цьому варто зазначити, що концепт страху має прояв не в ставленні хворого до своєї хвороби (подібних прикладів у творі не виявлено), а в ставленні інших осіб до хвороби та до стану хворого. Концепт страху характеризує наступну ситуацію: (10) “*And my grandmother had warned me that if I could help it I should not touch anything the patient had touched, because of germs, and I should always keep a cloth between my fingers and his water glass*” [Munro 2009, с. 235]. Особливо образною ця ситуація є тому, що, як відомо, лейкемія не є заразною хворобою. Почуття страху відчувається також щодо дій містера Крозієра, що експліцитно представлено у творі: (11) “*You weren't scared of anything happening? With Mr. Crozier?*” [Munro 2009, с. 262].

Оповідання “Some Women” несе в собі протиставлення двох понять – «хвороби» та «життя». При цьому уособленням життя є персонаж – Роксана. Роксана представлена у творі як проста, порівняно з іншими, а іноді недостатньо вихована та навіть груба людина. Це має свій прояв у мовленні цього персонажа: (12) “*Don't you get cheeky*” – «нахабний; грубий у розважальному або дратівливому значенні» [Munro 2009, с. 245] [Merriam-Webster], (13) “*You're a mess*” – «брудний, неохайний» [Munro 2009, с. 242], (14) “*I had me a ball*” – «добре, весело проводити час» [Munro 2009, с. 249] [Merriam-Webster], (15) “*I'm not going to pound on you like you must have heard me doing to Dorothy-doodle downstairs.*” [Munro 2009, с. 243].

Використання розмовної неформальної лексики сприяє підсиленню образності та експресивності оповідання, і робить мовлення Роксани характерним. Але незважаючи на грубість, саме вона привносить життя у дім хворого чоловіка: (16) “*Maybe it was just a desire to have Roxanne in the house, her liveliness in the house, double time*” [Munro 2009, с. 252]; (17) “*The other thing she did, to keep things lively, was tell about her life*” [Munro 2009, с. 248]. Протиставлення життєвості Роксани та атмосфери у домі підкреслює трагічність ситуації.

Концепт DISEASE в проаналізованому оповіданні об'єктивується в описі турботи про хворого: (18) “*She pulled his sheets around, somehow managing not to disturb him...*” [Munro 2009, с. 243]; (19) “*She sponged his face and neck and torso and arms and hands*” [Munro 2009, с. 243]; (20) “*Roxanne might squeal when she made a move or groan whenever somebody jumped over one of her marbles, but she was careful never to disturb the patient*” [Munro 2009, с. 245].

Необхідність визнання турботи прийомом актуалізації у творі концепту “DISEASE” обґрунтовується етимологією лексеми “DISEASE” – “dis-“ / “ease”, де “dis-“ означає заперечення, а “ease” – “state of comfort” стан комфорту, “freedom from pain” свободу від болю, “freedom from care” свободу від піклування [Klein 1966, с. 520]. У цьому виявляється сема піклування, турботи в концепті DISEASE.

Роксана намагається створити хворому чоловікові не тільки фізичний, але й емоційний комфорт: (21) “*She was never at a loss. Sometimes she came equipped with riddles. Or jokes*” [Munro 2009, с. 247]. Їй вдається відволікти містера Крозієра від думок про хворобу, допомогти йому насолоджуватись життям: (22) “*He liked her not knowing. Her ignorance woke a pleasure that melted on his tongue, like a lick of toffee*” [Munro 2009, с. 246]; “*Mr. Crozier sat*

propped up on his pillows and looked for all the world as if he was happy. Happy just to close his eyes and let her talk, then open his eyes and find her there, like a chocolate bunny on Easter morning” [Munro 2009, с. 250]. Наведені авторкою порівняння викривають задоволення хворого від спілкування з Роксаною.

Незважаючи на трагічну атмосферу у будинку, герої оповідання, які живуть в ньому, не намагаються її змінити, ніби погоджуючись з цим. Так, наприклад, образно представлено у наступному прикладі: (23) “*Some poppies had escaped and were growing wild beyond the hedge, almost on the road so I asked if I could pick a bouquet to brighten the sickroom. They’d only die, she said, not seeming to realize that this remark had a double edge to it, in the circumstances*” [Munro 2009, с. 237]. Мак з початку ХХ століття слугує в Канаді символом жертв війни та інших конфліктів. День пам’яті полеглих у Канаді має також назву День маків.

Маки символізують здатність природи протистояти руйнівній силі людської війни та надію у період відчаю. Таким чином, в оповіданні простежується відмова персонажів від боротьби, неможливість або небажання протистояти хворобі. Використання символіки у тексті надає концепту DISEASE індивідуально-авторського відтінку разом із етнічними елементами прояву концепту.

Проаналізувавши приклади, можна зробити **висновок**, що адекватне сприйняття реципієнтом концепту DISEASE викликано спільністю асоціацій авторки та читача. Засобами реалізації досліджуваного концепту слугують відповідні лексичні одиниці, стилістичні засоби (порівняння, парантеза, антитеза), контекст, символи.

Характерним для оповідання Е. Манро є прояв концепту DISEASE через конститuentи інших концептів. Дослідження мовленнєвої експлікації концепту DISEASE, який розкриває у творі Е. Манро мотиви хвороби, життя та смерті, дозволяє виявити своєрідність мовленнєвої реалізації цих мотивів, виявити специфічні риси авторського ідіолекту, допомагає зануритись в особливості авторського світорозуміння.

Проведене дослідження дає можливість у **перспективі** проаналізувати інші твори Е. Манро з метою дослідження загальної концептуальної картини світу письменниці та особливостей її ідіолекту.

Література

- Аскольдов С. А. Концепт как заместитель / С. А. Аскольдов // Русская словесность : От теории словесности к структуре текста : Антология / Под общ. ред. В. П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – С. 267-279.
- Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / Маргарита Петровна Брандес. – М. : Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
- Красавский Н. А. Концептосфера рассказа Стефана Цвейга «Звезда над лесом» / Н. А. Красавский // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – № 2 (106), 2016. – С. 167-173.
- Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина – М., 1996. – 245 с.
- Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия РАН. Серия лит. и яз. – М., 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3-9.
- Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
- Попова З. Д., Стернин И. А. Семантико-когнитивный анализ языка. Монография / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : «Истоки», 2007. – 250 с.
- Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры: изд. 3-е, испр. и доп. / Ю. С. Степанов. – М. : Академический Проект, 2004. – 992 с.
- Телия В. Н. Русская фразеология : Семантический, прагматический, культурологический аспекты / В. Н. Телия. – М., 1996. – 284 с.
- Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language / Ernest Klein // Volume I. A-K. – Elsevier, 1966. – 853 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com/>
- Merriam-Webster. Dictionary and Thesaurus. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com/>
- Munro A. Some women. / Alice Munro // Too much happiness. – Thorndike, ME : Center Point Pub., 2009. – P. 232-264.

(Матеріал надійшов до редакції 20.09.17)

LINGUODIDACTIC POTENTIAL OF CORPUS TECHNOLOGIES WITHIN TEACHING PROVERB-TRANSLATION FEATURES

The given article reveals in details aspects of engaging corpus technologies with a powerful linguodidactic potential (concordancer, parallel, reference and virtual corpora) in university students' learning peculiarities of proverb translation. A brief description list of advantages and disadvantages of using the above-mentioned technologies in teaching language and translation in general as well as in teaching proverb-translation features in particular is reproduced in the article for constructing an instructor's strategy. An own strategy for proverb-translation teaching is covered by the author from theoretical and practical perspectives. The theoretical point provides rendering proverbs by tools regarded as a single combination of used translation techniques (derived from ideas by V.S. Vinogradov: full, partial, loan, pseudo-proverb and descriptive equivalents) and kept equivalence levels (derived from ideas by V.N. Komissarov: first, second, third, fourth and fifth equivalence levels). The practical point is considered as a single fusion of employed corpus resources — concordancer (a program or program tool generating a concordance, namely a total list of searched-unit usage cases within corpus contexts) as well as parallel (a contrastive set of source and target texts), reference (a standard-vocabulary corpus of a certain language that comprises texts of different themes: from TV and radio broadcasting texts to fiction ones) and virtual (the Internet space) corpora, — which allows designing a set of relevant exercises for studying mechanisms of proverb translation within the linguodidactic strategy modeled by the author. Respective rules and principles for compiling certain proverb-translation exercises (translating, analyzing and translating-analyzing ones) with a broad recommended list of motivation tools (translating the same proverb by different images, by each equivalence level, by celebrity's words, etc.) aimed at mastering learned materials are described as well with revealing relevant examples that can be used by an instructor for teaching proverb adequate-rendering features for university students of the Translation major.

Key words: proverb, corpus, teaching strategy, translation technique, equivalence level.

Степанов В. В. Лінгводидактичний потенціал корпусних технологій у сфері вивчення особливостей перекладу прислів'їв. Стаття присвячена висвітленню аспектів прикладного залучення корпусних технологій із потужним лінгводидактичним потенціалом (конкордансер, а також паралельний, референтний та віртуальний корпуси) до вивчення особливостей перекладу прислів'їв студентами вищих навчальних закладів спеціальності «Переклад». Наведено власну стратегію викладання особливостей іншомовного відтворення прислів'їв у теоретичному та практичному руслах на основі поєднання застосованих перекладацьких прийомів В. С. Виноградова та витриманих рівнів еквівалентності В. Н. Комісарова. Подано механізми розробки та приклади відповідних перекладацьких вправ тренувального та контрольного характеру, націлених на закріплення засвоєного матеріалу.

Ключові слова: прислів'я, корпус, стратегія викладання, перекладацький прийом, рівень еквівалентності.

Степанов В. В. Лингводидактический потенциал корпусных технологий в поле изучения особенностей перевода пословиц. Статья посвящается раскрытию аспектов прикладного использования корпусных технологий с мощным лингводидактическим потенциалом (конкордансер, а также параллельный, референтный и виртуальный корпусы) в изучении особенностей перевода пословиц студентами высших учебных заведений специальности «Перевод». Приведена собственная стратегия преподавания особенностей иностранного воспроизведения пословиц в теоретическом и практическом руслах на основе комбинации употребленных переводческих приёмов В.С. Виноградова и выдержанных уровней эквивалентности В. Н. Комиссарова. Поданы механизмы разработки, а также примеры соответствующих переводческих упражнений тренировочного и контрольного характера, нацеленных на закрепление усвоенного материала.

Ключевые слова: пословица, корпус, стратегия преподавания, переводческий приём, уровень эквивалентности.

Introduction. One of the integral parts in the language as a communication means belongs to proverbs — statements which convey people's experience, values and views in the form of brief expressions [Колоїз 2014, p. 16]. Although proverbs have been already thoroughly researched in terms of inner and outer structure (M. F. Alefirenko, Zh. V. Koloiz, V. Mider, G. L. Permiakov, O. O. Potebnia, L. I. Taranenko, A. Teilor, V. M. Teliia, etc.), their combined corpus linguodidactic potential is still studied not completely. That conditions **the research relevance**.

The subject matter is a group of four corpus technologies — concordancer, parallel, reference and virtual corpora — while **the specific research topic** consists in representing their applied use within teaching proverb-translation methods as well as within constructing appropriate translation exercises.

The issue of engaging corpora into language and translation fields has been already properly covered in works by O. Yu. Mordovin, O. V. Nagel, S. O. Savchuk, P. V. Sysoev, K. P. Sosnina, R. Carter, J. Leech, M. McCarthy, A. O'Keefe, J. Sincler, etc. Analyzing recent works of corpus researchers allows providing own recommendations as to using corpora for proverb-translation teaching, which is **our research objective** that is achieved by performing **the following tasks**: 1) to represent the essence of corpus technologies with the highest potential in terms of teaching proverb

translation; 2) to reveal own strategy of proverb-translation teaching with reproducing theoretical and practical points.

The research materials comprise a proverb parallel corpus (generated on the basis of a lexicographical source) that is further enlarged and processed by virtual and reference corpora with a concordancer for implementing a modeled strategy of proverb-translation teaching. **The research methods** include registering and modeling methods.

The research results. Today within language and translation teaching there is a tendency to go from an explaining-study approach to a researching-study one. The latter focuses on active work of students who master studied material themselves as well as improve their own language and translation skills rather than receive knowledge directly from a teacher [Claire 2010, p. 28-44]. Such a turn happened because of employing corpus technologies, which provides new linguodidactic benefits for language and translation learning.

Linguodidactics traditionally distinguishes three types of relevant corpus technologies used in language and translation study, namely reference, parallel and learning corpora [Бук 2010, p 70]. Moreover, a certain interest hides in employing concordancers as well as a virtual corpus for facilitating language and translation study.

Corpus typology discerns multi-language corpora: aligned and unaligned ones. “Alignment” means there is a correspondence link between contrasted source-text and target-text units (usually sentences). Such aligned corpora are called parallel while unaligned corpora are called comparative. Parallel corpus is regarded as a set of source and target texts [Lüdeling 2008, p. 276-277]. It embodies a visual contrast between source and target texts, which allows analyzing compared units by pairs for finding translation difficulties and sorting out what steps it is necessary to do to overcome them.

Methodology sources [Курузов 2011, p. 368-373; Пизіна 2013, p. 127-129; Соснина (електронний ресурс); Aston 2004, p. 213-228; Halliday 2004, p. 122-124; McEnery 2012, p. 18-21; Zanettin 2003, p. 16-23] indicate that using parallel corpora in language and translation study provides a possibility to process compared texts for revealing typical grammar constructions, translation transformations and contextual equivalents. Besides, students analyze material in real language environment, which enables studying vocabulary, grammar and constant language changes. Such a potential is fixed by the main parallel-corpus advantage — a visual source-target contrast, — which promotes students’ understanding better form and content text modifications performed in translation for conveying a communicative effect and specific culture information.

In studying proverb translation parallel corpora demonstrate a huge potential as well. On the one hand, they are a reliable basis for designing analytical exercises with a task of defining proverb-translation techniques while on the other hand they can serve as a resource for correcting and arranging new proverb-translation exercises in future (for example, parallel proverb corpora are filled with students’ own translation variants that are used by the teacher for arranging new analytical exercises). A contrastive character of such exercises not only improves translation-analysis skills, but also enhances a training effect: a given proverb-translation material is practised, understood and mastered properly in course of performing designed exercises, which makes students more skilled at rendering proverbs into a target language.

Reference corpus is interpreted as a standard-vocabulary corpus of a certain language that comprises texts of different themes — from TV and radio broadcasting texts to fiction ones [Halliday 2004, p. 118]. A total language-unit amount within a reference corpus can exceed 100 million words. Among such corpora one distinguishes *The British National Corpus (The BNC)*, *The IDS Corpus*, etc. Reference-corpus advantages are a distant Internet resource downloading, a huge standard-vocabulary representation in authentic literary-language texts. Reference-corpus disadvantages are a possible pay for using corpus resources, an uneven corpus text-genre representation, a slow free-resource update.

Methodology sources [Бук 2007, p. 20; Грабовий 2013, p. 48-54; Данчевська 2014, p. 58-60; Дідук-Ступ’як 2010, p. 108-109; Halliday 2004, p. 118-120] open a linguodidactic potential of reference corpora. Firstly, standard vocabulary identifies collocations reflecting a lexical-

grammatical word combinability. Secondly, sentence contexts clarify a polysemantic-word meaning and actualize word-use cases being typical for a certain speech style. Thirdly, standard vocabulary corrects a student's literary language. Fourthly, reference corpora are authentic giving the main benefit – to teach foreign-language speech.

In rendering proverbs reference corpora have another applied importance. Their basis is a reasonable source for checking proverbs by authenticity (when such proverbs are selected for arranging a proverb parallel corpus or for designing exercises). Moreover, in the process of completing proverb-translation exercises students can use a reference corpus for searching for an authentic foreign proverb equivalent (trust to which is supported by indicating a found equivalent with an origin source). However, considering a slow reference-corpus resource update, new proverb equivalents are registered in such corpora not very often; therefore from the search perspective reference corpora may prove to be not quite effective.

An integral part of corpus processing is concordance – a program or program tool generating a concordance, namely a total list of searched-unit usage cases within corpus contexts [Мальцева 2011, p. 214-215; Baker 2006, p. 42-44]. Usually searched units are words although some concordancers allow searching for longer units — word combinations, sentences, etc. Among examples of concordancers there are such programs as *Concordance*, *MicroConcord*, *AntConc*.

As a corpus-searching program concordancer reveals a wide linguodidactic potential. In particular, methodology sources [Мальцева 2011, p. 214-218; Соснина (электронный ресурс); Сысоев 2010, p. 104–111] report on concordancer-engaging advantages in searching for cases of word, grammatical-form or grammatical-construction usage within corpus-sentence contexts. Concordancer defines frequency of separate-word use as to other words as well as modifies search parameters by left-side or right-side syntactic valences. A generated and edited concordance is also employed for designing exercises.

However, concordancer has disadvantages as well. One of them consists in necessity to keep corpus-file encoding rules strictly because wrong data encoding considerably worsens corpus-resource processing. Besides, users must additionally adjust the program for analyzing files with a certain code. Thus, for a qualitative and effective work it is necessary to encode a corpus correctly and adjust the program in advance, which also requires skills.

Engaging a concordancer into proverb-translation study has a considerable applied essence. For example, the program is a tool for constructing exercises from parallel-corpus resources: necessary concordances are generated, edited and combined into translating and analyzing tasks. Moreover, some concordancers are employed for searching for proverb equivalents when performing translation exercises — contrastive concordances of the *ABBYY Lingvo x5* electronic dictionary, virtual-corpus concordances, etc. That is why using such programs is indispensable to proverb-translation study.

Corpus is interpreted not only as a text set. The Internet space is also a global set of computer-processed electronic resources representing different language genres and functional styles. Thus, the Internet is regarded as a virtual corpus [Halliday 2004, p. 124], which allows using it for linguodidactic needs.

The virtual corpus is processed by search engines (*Google*, *Yandex*) or by concordancing sites (*WebCorp*, *KWiCFinder*) that generate a concordance of web pages where a searched resource is given. In other words, such tools are global Internet concordancers.

Methodology sources [Halliday 2004, p. 124-125; Hundt 2007, p. 7-21, p. 27] define virtual-corpus linguodidactic features. In particular, among advantages there are a regular resource update (including audiovisual materials), a record of new words and language changes, a search-parameter adjusting, a free distant resource downloading while disadvantages comprise a search-result display by browsing popularity, which requires performing new resource searches. Moreover, data update leads to sifting out old materials, which complicates search of necessary resources.

Proverb-translation study is promoted by the virtual corpus as well. Especially, its applied character is vividly seen when performing translation exercises (for a proverb-equivalent search)

and when compiling a parallel corpus itself (if it is impossible to engage any other sources for proverb-equivalent search). Thus, a virtual-corpus use is quite reasonable in these cases.

In teaching translation proverbs as communicative units occupy an especial position because they are predicative set phrases with no direct foreign-language equivalents. Translation study is not reasonable within a separate proverb because it is impossible to master all translation mechanisms on the basis of single units. That is why proverbs should be arranged into a corpus for future proverb-translation study. For this aim we construct a parallel corpus of 171 proverb triads “English original — Ukrainian translation — Russian translation” by engaging the K.T. Barantsev’s English-Ukrainian Phraseological Dictionary [Баранцев 2005] as well as the virtual corpus (the Google search engine) that will be employed as a basis for designing proverb-translation exercises of training and controlling character.

The selected proverbs can be checked by authenticity through the BNC reference corpus although this step is not obligatory: proverb originals are derived from the lexicographical source, that is they are already registered and freely used in the foreign language. Thus, we will not engage reference corpora for linguodidactic aims.

The alphabetically arranged parallel proverb corpus provides for engaging a concordancer that will be a means of designing exercises. We use the AntConc concordancer — it generates necessary proverb-triad concordances that will be taken, edited, composed into exercises, saved in the Microsoft Word 2003 program and finally printed as tasks for translation lessons.

Exercise design is variable but relies on two principles: to translate proverbs as to the exercise task or to analyze a given proverb translation. Thus, it is necessary to find out what exercises can be constructed by employing the parallel corpus. Considering the demand of proverb-translation study, it is not reasonable to give students exercises without acquainting them with proverb-translation mechanisms. That is why one should provide the audience with theoretical material and later with practical exercises, which we offer to realize in two steps:

1) to reveal proverb-translation mechanisms as a combination of a translation technique and equivalence level;

2) to give designed proverb-translation exercises for mastering the learned material.

The theoretical step causes two questions: what proverb-translation techniques need to be learned and how it is possible to teach equivalence features. The first question is settled easily because in the translation science there are already necessary proverb-rendering techniques by V. S. Vinogradov [Виноградов 2001, p. 190-193], which can be represented as a brief Table 1:

*Table 1
Proverb-Translation Techniques*

Technique	Essence
Full equivalent	Proverb-content rendering by similar images: <i>A baited cat may grow as fierce as a lion. — Зацькована кішка може битися, як розлючений лев.</i>
Partial equivalent	Proverb-content rendering by different images: <i>A black hen lays a white egg. — Чорна корова, та молоко біле.</i>
Loan equivalent	A word-for-word proverb rendering: <i>A bully is always a coward. — Забіяка завжди боягуз.</i>
Pseudo-proverb equivalent	A rhyme-rhythm proverb rendering with similar or different images: <i>A bad wound is cured, not a bad name. — Честь не рана: гоїться не стане.</i>
Descriptive equivalent	Proverb rendering by explaining its directive: <i>First think then speak. — Думай, що говориш.</i>

The second question is quite difficult to be settled because one has not yet researched mechanisms of defining equivalence levels in the translation science exclusively for proverbs. In such a case we offer to engage our own algorithm of defining proverb equivalence, which is based on V. N. Komissarov’s ideas (communication aim, situation description, way of situation description, similar syntactic constructions, similar words [Комиссаров 1990, p. 51-79]) and represented during translation lessons as Table 2:

Table 2
Algorithm of Defining Proverb Equivalence

Equivalence level	Essence
First	Proverb-directive rendering with full image loss: <i>Better ask than go astray. — Не соромся спитати.</i>
Second	Proverb-directive and proverb-content rendering by different images: <i>A black hen lays a white egg. — Чорна корова, та молоко біле.</i>
Third	Proverb-directive and proverb-content rendering by similar images: <i>Do not count your chickens before they are hatched. — Курчат восени лічать.</i>
Fourth	Proverb-directive and proverb-content rendering by similar images and syntactic structures: <i>Be swift to hear, slow to speak. — Більше слухай, а менше говори.</i>
Fifth	Proverb-directive and proverb-content rendering by similar images, syntactic structures and dictionary word equivalents: <i>Advice when most needed is least heeded. — Пораду не слухають тоді, коли вона найбільш потрібна.</i>

The material comprised by Tables 1 and 2 is a theoretical point of proverb translation. The next step consists in providing students with designed exercises one of which is a task for training proverb translation with a necessity to keep a certain rendering technique and equivalence level. The examples of them are revealed in Tables 3 and 4:

Table 3
Translate proverbs keeping the indicated equivalence levels

Original	Translation
<i>Fortune is good to him who knows how to make good use of her (1, Ukrainian).</i>	<i>Не втрачай шанс.</i>
<i>Catching fish is not the whole of fishing (1, Russian).</i>	<i>Всему нужно учиться.</i>
<i>A fool always rushes to the fore (2, Ukrainian).</i>	<i>Не лізь поперед батька в пекло.</i>
<i>Desperate diseases must have desperate cures (2, Russian).</i>	<i>Клин клином вышибают.</i>
<i>Be slow to promise and quick to perform (3, Ukrainian).</i>	<i>Краще не обіцяти, як слова не здержати.</i>
<i>Do not count your chickens before they are hatched (3, Russian).</i>	<i>Цыплят по осени считают.</i>
<i>Actions speak louder than words (4, Ukrainian).</i>	<i>Не по словах судят, а по ділах.</i>
<i>A fault once denied is twice committed (4, Russian).</i>	<i>Тот, кто отрицает свою ошибку, вдвойне виноват.</i>
<i>Better to die on one's feet than to live on one's knees (5, Ukrainian).</i>	<i>Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах.</i>
<i>The fool doth think he is wise, but the wise man knows to be a fool (5, Russian).</i>	<i>Дурак считает себя умным, а умный считает себя глупцом.</i>

Table 4
Translate proverbs keeping the indicated translation techniques

Proverb: <i>Better be envied than pitied (Russian).</i>	
Full equivalent	<i>Лучше вызвать к себе зависть, чем жалость.</i>
Proverb: <i>A dog will not cry if you beat him with bone (Ukrainian).</i>	
Partial equivalent	<i>Не страши kota салом.</i>
Proverb: <i>Confession is the first step to repentance (Ukrainian).</i>	
Loan equivalent	<i>Визнання провини — перший крок до розкаяння.</i>
Proverb: <i>A clean fast is better than a dirty breakfast (Russian).</i>	
Pseudo-proverb equivalent	<i>Пятак в кармане, да не рубль в обмане.</i>
Proverb: <i>Be slow to promise and quick to perform (Ukrainian).</i>	
Descriptive equivalent	<i>Думай, що обіцяси.</i>

Apart from the above-mentioned tasks, the compiled parallel corpus allows designing advanced exercises, for example when students have to translate proverbs with keeping both a translation technique and equivalence level. Such exercises motivate students to creativity: if they cannot find a suitable proverb equivalent in the virtual corpus or ABBYY Lingvo x5 concordances, they can offer their own translation variants matching the task condition. A model of this exercise is revealed in Table 5:

Table 5

Translate proverbs keeping the indicated language, translation technique and equivalence level

Proverb: <i>Be swift to hear, slow to speak (4, Russian).</i>	
Full equivalent	<i>Побольше слушай, поменьше говори.</i>
Proverb: <i>All bread is not baked in one oven (2, Ukrainian).</i>	
Partial equivalent	<i>Не можна всіх стригти під один гребінець.</i>
Proverb: <i>Creditors have better memories than debtors (5, Ukrainian).</i>	
Loan equivalent	<i>У позикодавців краща пам'ять, ніж у боржників.</i>
Proverb: <i>A bad wound is cured, not a bad name (3, Ukrainian).</i>	
Pseudo-proverb equivalent	<i>Честь не рана: гоїтись не стане.</i>
Proverb: <i>Every country has its customs (2, Russian).</i>	
Pseudo-proverb equivalent	<i>Каждая хата уставом чревата.</i>
Proverb: <i>Between the cup and the lip a morsel may slip (1, Ukrainian).</i>	
Descriptive equivalent	<i>Не радій передчасно.</i>

Another exercise type is an assignment for analyzing a stated proverb translation, which not only deepens mastering proverb-rendering mechanisms but also promotes improving students' analytic skills. Among such exercises we offer those for defining translation techniques and equivalence levels in rendered proverbs. A corresponding model is revealed in Table 6:

Table 6

Define equivalence levels and translation techniques in the rendered proverbs

Proverb: <i>A drowning man catches at a straw.</i>		
Translation	Equivalence level	Translation technique
<i>Ніколи не здавайся.</i>	First	Descriptive equivalent
Proverb: <i>A clean fast is better than a dirty breakfast.</i>		
Translation	Equivalence level	Translation technique
<i>Хлеб с водою, да не пирог с лихвою.</i>	Fourth	Pseudo-proverb equivalent
Proverb: <i>As you sow, you shall mow.</i>		
Translation	Equivalence level	Translation technique
<i>Що посієш, те й пожнеш.</i>	Fifth	Full equivalent
Proverb: <i>A constant guest is never welcome.</i>		
Translation	Equivalence level	Translation technique
<i>Говори кратко, проси мало, уходи быстро.</i>	Second	Partial equivalent

If necessary, the above-mentioned translating and analyzing exercises can be combined into an additional third type where students translate proverbs by the task condition (for example, by an equivalence level) and then analyze them and define certain proverb-equivalent features (for example, a used proverb-translation technique). Besides, such exercises can be further advanced if we add a demand to translate the same proverb by different conditions (for example, by each equivalence level). A model of this assignment is given in Table 7:

Table 7

Translate proverbs by each equivalence level. Define the used translation technique

Proverb: <i>Actions speak louder than words (Ukrainian).</i>		
Equivalence level	Translation	Used translation technique
First	<i>Думай, що обіцяєш.</i>	Descriptive equivalent
Second	<i>На словах прудкіший куль, а насправді повний нуль.</i>	Pseudo-proverb equivalent
Third	<i>За справу взявся — не кажи, що злався.</i>	Pseudo-proverb equivalent
Fourth	<i>Не словом, а ділом.</i>	Full equivalent
Fifth	<i>Вчинки говорять краще за слова.</i>	Loan equivalent

These translating-analyzing exercises can be supported with an extra motivation and creativity effect when we include into the task condition several new demands. One of them is a necessity to render a proverb with an equivalent that has a proper name or was created by a public person,

politician, book or film character, singer, etc. This assignment can be constructed as to the following models in Tables 8, 9 and 10:

Table 8

*Translate proverbs using proper names.
Define the used translation technique and equivalence level*

Proverb	Translation
<i>Actions speak louder than words.</i>	<i>На словах так Лев Толстой, а на деле — никакой. (2, pseudo-proverb equivalent)</i>
<i>Better ask than go astray.</i>	<i>Язык до Києва доведе. (2, partial equivalent)</i>
<i>Curiosity killed a cat.</i>	<i>Любопытной Варваре нос оторвали. (2, pseudo-proverb equivalent)</i>
<i>Every man has his faults.</i>	<i>В каждом Иване плюсы да изъяны. (3, pseudo-proverb equivalent)</i>
<i>Like carpenter, like chips.</i>	<i>Який Сава, така й слава. (2, pseudo-proverb equivalent)</i>

Table 9

*Translate proverbs by famous persons' equivalents.
Define the used translation technique and equivalence level*

Proverb	Translation
<i>A constant guest is never welcome.</i>	<i>Говори кратко, проси мало, уходи борзо (Peter I). (2, partial equivalent)</i>
<i>A drowning man catches at a straw.</i>	<i>Если твоя верёвка закончилась — завяжи узел и держись (Theodore Roosevelt). (2, partial equivalent)</i>
<i>Better a glorious death than a shameful life.</i>	<i>Лучше умереть стоя, чем жить на коленях (Dolores Ibárruri). (4, partial equivalent)</i>
<i>Perseverance performs greater works than strength.</i>	<i>В мире есть две силы — меч и дух. Дух побеждает (Napoleon I). (2, partial equivalent)</i>

Table 10

*Translate proverbs by film/book characters' or singers' equivalents.
Define the used translation technique and equivalence level*

Proverb	Translation
<i>Business first, pleasure afterwards.</i>	<i>Первым делом самолёты, ну а девушки потом (Leonid Utiosov, song «Planes First»).</i> (2, partial equivalent)
<i>Delays are dangerous.</i>	<i>Куй железо, не отходя от кассы (Liolik, film «Diamond Hand»).</i> (2, partial equivalent)
<i>Like carpenter, like chips.</i>	<i>Какой народ, такие и бояре (Trofim, song «Dump Aristocracy»).</i> (2, partial equivalent)

Along with proper names, an effective means of enhancing students' motivation and creativity in proverb translation can be also a different image in the target proverb (the second equivalence level) and poetic rendering style (the pseudo-proverb translation technique). Such assignments can be designed like models in Tables 11 and 12:

Table 11

Give as more proverb equivalents as you can by engaging different images

Proverb	Translation
<i>Catching fish is not the whole of fishing.</i>	<i>Танцювати — не тільки в різні боки взятися. Співати — не тільки рот відкривати. Полювати — не тільки з рушниці стріляти. Воювати — не тільки гранати кидати. Грати на флейті — не тільки натискати й дути щосили. Літати — не тільки штурвал повертати.</i>
<i>Geese with geese, and women with women.</i>	<i>Гусь свинье не товарищ. Слон и муха не сойдутся по духу. Зверю и птице в друзья не годится. Вор никогда не будет сидеть в одной камере с козлом. Нам в детстве разные книжки читали. Ты не из нашей песочницы.</i>

Table 12

Give poetic proverb equivalents by engaging different images

Proverb	Translation
All are not hunters that blow the horn.	Чуєш мелодійний дзвін — солов'я не завжди він. Блещет камушек на глаз — не всегда он есть алмаз.
Do in Rome as Romans do.	У кожній сім'ї закони свої. Каждая хата уставом чревата.
Geese with geese, and women with women.	Звіру та птиці дружить не годиться. Слон и муха не сойдутся по духу.
There is more than one technique to kill a cat.	До мети вершини є не одна драбина. К пику цели несут не одни качели.

Poetic proverb-rendering exercises can be advanced by adding a certain rhythm pattern needed to be kept and defined in the process of translation (trochee, iambus, dactyl, amphibrach, anapest). This assignment can be composed as a following one in Table 13:

Table 13

Translate proverbs by pseudo-proverb equivalents keeping and defining their rhythm patterns

Proverb: <i>Actions speak louder than words.</i>	
— ˘ — ˘ — ˘ — — ˘ — ˘ — ˘ —	На словах могуч как тролль, а на деле полный ноль. На словах прудкіший куль, а насправді повний нуль. Rhythm: trochee
Proverb: <i>Confession is the first step to repentance.</i>	
˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ — ˘ —	Провину ти не визнаєш — ніде прощення не знайдеш. Rhythm: iambus
Proverb: <i>The cobbler must stick to his last.</i>	
— ˘ ˘ — ˘ ˘ — ˘ ˘ —	Всяк воробей чересчур не наглей. Rhythm: dactyl

Apart from tasks for practising and analyzing equivalence levels with translation techniques advanced by above-mentioned motivation tools, it is also reasonable to design tasks with stylistic devices engaged when rendering proverbs. These devices are also motivation means, which allows constructing translating-analyzing exercises in Table 14:

Table 14

Translate proverbs by engaging the indicated stylistic devices

Stylistic device: hyperbole	
A fool may throw a stone into a well which a hundred wise men cannot pull out.	Дурак глупость совершит — сотня умных не решит.
Stylistic device: meiosis	
A drowning man catches at a straw.	В безнадії і за нитку вхопиться людина швидко.
Stylistic device: antonomasia	
Actions speak louder than words.	На словах так Лев Толстой, а на деле — никакой.
Stylistic device: antithesis	
A bully is always a coward.	Молодец среди овец, а на молодца и сам овца.

Such exercises can be deepened when we have not only to use a stylistic device in proverb translations but also to keep an equivalence level and define an applied rendering technique. A visual model of this assignment is revealed in Table 15:

Table 15

Translate proverbs by the indicated equivalence levels and stylistic devices.

Define translation techniques for each equivalent

Proverb: <i>Actions speak louder than words.</i>			
Stylistic device	Equivalence level	Translation	Translation technique
Hyperbole	First	Сто разів подумай, перш ніж обіцяти.	Descriptive equivalent
Hyperbole, meiosis, antithesis	Second	На словах могуч как тролль, а на деле полный ноль.	Pseudo-proverb equivalent

Antonomasia, antithesis	Second	<i>На словах так Лев Толстой, а на деле – никакой.</i>	Pseudo-proverb equivalent
Antithesis	Fourth	<i>Не словом, а ділом.</i>	Full equivalent
Personification	Fifth	<i>Вчинки говорять краще за слова.</i>	Loan equivalent

The last exercise we are going to offer is an assignment for proverb modification and reverse translation. This condition along with engaging equivalence levels and translation techniques significantly increases translation creativity and interest, which makes students to render proverbs much more eagerly. We can also complicate the task by requiring from students to render a modification reversely by all five equivalence levels with defining used translation techniques. A model of this exercise is revealed in table 16:

Table 16

Translate proverbs with their further modification and rendering reversely by each equivalence level. Define equivalence levels and translation techniques before and after proverb modification

Proverb: <i>Delays are dangerous.</i>	
Translation, its equivalence level and used translation technique	<i>Куй железо, пока горячо (2, partial equivalent).</i>
Translation modification	<i>Куй железо, не отходя от кассы.</i>
Reverse translation-modification rendering, its equivalence level and used translation technique	<i>Be quick or you will lose your profit (1, descriptive equivalent). Lose no lash at the cash (2, pseudo-proverb equivalent). Forge your bill at the till (3, pseudo-proverb equivalent). Forge your money without leaving the cash desk (4, loan equivalent). Forge your iron without leaving the cash desk (5, loan equivalent).</i>

Conclusions. Having conducted the above-mentioned research, we see that proverb-translation study should be based on explaining theoretical points as a necessity to keep certain equivalence level and translation technique in rendering a proverb while practical assignments (translating, analyzing and translating-analyzing tasks) need to be constructed from parallel-corpus resources by their processing with a concordancer.

Other corpus technologies – virtual and reference corpora – have also a powerful applied character but are used optionally by students for performing proverb exercises rather than obligatorily by teachers for designing tasks themselves.

The future **research prospects** are aimed at revealing principles of constructing translation-study strategies for other texts of the small genre (fables, parables, etc.).

Література

- Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Т. Баранцев]. — 2-ге вид., випр. — Київ : Товариство «Знання», КОО, 2005. — 1056 с.
- Бук С. Лінгводидактичний потенціал корпусу текстів Івана Франка у викладанні української мови як іноземної / С. Бук // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. — 2010. — № 5. — С. 70-74.
- Бук С. Учнівські корпуси в методиці викладання іноземної мови / С. Бук // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. — 2007. — № 2. — С. 19-23.
- Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
- Грабовий П. Використання ресурсів корпусної лінгвістики в процесі підготовки фахівця з англійської мови / П. Грабовий // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. — 2013. — Ч. 1. — С. 48-54.
- Данчевська Ю. Корпуси текстів у лінгводидактиці : здобутки та перспективи / Ю. Данчевська // Нова педагогічна думка. — 2014. — №1 (77). — С. 58-60.
- Дідук-Ступ'як Г. І. Лінгводидактичні можливості корпусної лінгвістики / Г. І. Дідук-Ступ'як // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. — 2010. — № 1. — С. 105-109.
- Колоїз Ж. В. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова. — Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. — 349 с.
- Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. — Москва : Высшая школа, 1990. — 253 с.
- Кутузов А. Б. Корпусные методики в переводоведении и преподавании перевода / А. Б. Кутузов // Материалы международного научно-методического colloquium «Проблемы билингвизма в современном межкультурном дискурсе». — Пермь : ПГТУ, 2011. — С. 368-373.
- Мальцева М. С. Корпусные технологии в методике преподавания иностранных языков / М. С. Мальцева // Социально-экономические явления и процессы. — 2011. — № 8. — С. 214-218.
- Пизіна Є. В. Використання Е-корпусів для формування професійних компетенцій перекладачів технічної літератури / Є. В. Пизіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. — 2013. — № 7 (50). — С. 127-129.

Соснина Е. П. Корпусная лингвистика и корпусный подход в обучении иностранному языку / Е. П. Соснина // Прикладная лингвистика [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ling.ulstu.ru/linguistics/resources/literature/articles/corpus_linguistics_language_teaching.

Сысоев П. В. Лингвистический корпус в методике обучения иностранным языкам / П. В. Сысоев // Язык и культура. — 2010. — № 1. — С. 99-111.

Aston G. Corpora and Language Learners / G. Aston, S. Bernardini, D. Stewart. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2004. — 311 p.

Baker P. A Glossary of Corpus Linguistics / P. Baker, A. Hardie, T. McEnery. — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. — 187 p.

Claire K. Corpus-Assisted Creative Writing : Introducing Intermediate Italian Learners to a Corpus as a Reference Resource / K. Claire, M. Tiziana // Language Learning & Technology. — 2010. — Vol. 14, № 1. — P. 28-44.

Hundt M. Corpus Linguistics and the Web / M. Hundt, N. Nesselhauf, C. Biewer. — New York : Rodopi, 2007. — 305 p.

Lexicology and Corpus Linguistics. An Introduction / [M. A. K. Halliday, W. Teubert, C. Yallop, A. Čermáková]. — London : Continuum, 2004. — 184 p.

Lüdeling A. Corpus Linguistics. An International Handbook / A. Lüdeling, M. Kytö. — Berlin : Walter de Gruyter, 2008. — 1353 p.

McEnery T. Corpus Linguistics: Method, Theory, Practice / T. McEnery, A. Hardie. — Cambridge : Cambridge University Press, 2012. — 294 p.

Zanettin F. Corpora in Translator Education / F. Zanettin, S. Bernardini, D. Stewart. — Manchester : St. Jerome Publishing, 2003. — 153 p.

(Матеріал надійшов до редакції 24.09.17)

УДК: 811.111' 372'373. 612. 2'233

СТУЛІНА Є. В.

(Запорізький національний університет)

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ УТВОРЕНЬ З *MAL* У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено пошуку семантичних особливостей мовних одиниць, у склад яких входить формуючий елемент *mal-*, та опису певних когнітивних процесів у момент вибору такої одиниці під час процесу іменування нових об'єктів реальної дійсності. Дані утворення набувають останнім часом певної частотності у всіх сферах життєдіяльності франкомовного суспільства. Сполучуваність *mal-* з різними частинами мови – іменником, дієприкметником, дієсловом – інтралінгвістична здатність, яка базується на певних когнітивних процесах: психологічна зручність ужитку двох відомих коренів, один з яких *mal-*, для іменування нового об'єкту; ментальне відсилання до вже відомих утворень за такою моделлю. Саме цей когнітивно-психологічний процес спонукає до словоутворень за подібною моделлю.

Ключові слова: словотворча модель, словотворчий елемент, семантика похідного слова, психологічна зручність, когнітивно-психологічний процес.

Стулina Е. В. Когнитивно-семантические особенности лексико-семантических образований во французском языке.

Статья посвящена поиску семантических особенностей языковых единиц, в состав которых входит словообразовательный элемент *mal-*, а также описанию определенных когнитивных процессов в момент выбора такой лексической единицы для именованя новых объектов реальной действительности. Частотность появления подобных именованя привела к расширению сочетаемости данного элемента с различными частями речи – существительным, деепричастием, глаголом, что можно рассматривать как его интралингвистическую способность. Последняя опирается на определенные когнитивные процессы: психологическая комфортность употребления двух известных для носителя языковых элементов, ментальная отсылка к уже известным образованиям по такой модели. Именно такой когнитивно-психологический процесс провоцирует увеличение словообразований по данной модели.

Ключевые слова: словообразовательная модель, словообразовательный элемент, семантика производного слова, психологическая комфортность, когнитивно-психологический процесс.

Stulina E. Cognitive-semantic Features of the Lexical-semantic Creations in the French Language. The article is dedicated to the research of the semantic features of language units, the part of which is the element *mal-*, and also the description of cognitive processes by native speakers during the process of valuation of the language units for the nomination of the new objects of reality. The frequency of appearance of such items causes the extension of compilations of such elements with other parts of speech. It shows the extralinguistical ability which is based on psychological comfort during the usage of two well known elements. Such cognitive-psychological process provokes the increase of derivations according to this model. In the opinion of N. Chomsky the people nowadays suffer from negative emotions, unconsciously they are influenced by their negative experience. In the process of creating new nomination, transcategorisation is one of the basic cognitive means, which ruins the traditional categorization chain and leads to appearance of new system-meaning connections and relationships. These connections change our visualization of the stable connection between the elements of language. The realty doesn't change, but its several fragments could be considered in this process differently. This cognitive process is basic for creation the negative nomination with *mal-*. High circulation the word-building models with prefix *mal-* is determined by different cognitive backgrounds. The paper deals with compound words. From the psychological point of view, it's more convenient for the speaker to use the compound word from two well known words than to use the word combination. Most compound words with word-building element *-mal* are particularly old, they are made from words well

diffused in French language speaking countries (ex: malhabile, malchance, malheur, malpropre, malhonnête, malgracieux). Moreover, these words are the result of connection of two elements – verb and adverb in the past or present (mal-voyant, mal-logé) or adverb plus adjective (malhabile). It means, the word malbouffe is the first construction with word-building element *mal-*, with a well known noun. This neologism starts the further construction of compound words with *mal-*.

Key words: derivation model, derivation element, semantics of derivation, psychological comfort, cognitive-psychological process

Сучасна лінгвістика розвивається у руслі когнітивного напрямку, який за останні десятиріччя є одним з провідних у дослідженні мовних явищ. За визначенням відомих когнітологів (О. С. Кубрякова, Д. С. Дем'янова, М. М. Болдирева та інших), сучасний етап вимагає визнання когнітивно-функціональної парадигми наукового знання. Тому є закономірним те, що поряд з використанням традиційного ономаціологічного підходу до вивчення мовних явищ, дослідники все частіше звертаються до мови у дії, до мови, як засобу відображення у свідомості людини розуміння і бачення світу. Саме когнітивно-семантичні моделі утворення нових слів складає **актуальність** даного дослідження.

Об'єктом дослідження є семантично-тематичні групи слів, утворені з *mal-*.

Предметом дослідження є когнітивно-семантичні особливості словоутворень з *mal-* у французькій мові і побудова концептуальної моделі процесу таких словоутворень.

Метою дослідження є опис когнітивно-семантичних особливостей словоутворень різних частин мови, що містять у своїй морфологічній структурі словотворчий елемент *mal-*.

Завдання дослідження полягає у наступному: описати етимологічне значення і лексико-семантичні особливості лексичної одиниці *mal* у французькій мові; визначити та проаналізувати словотворчі моделі з утворюючим елементом *mal*, як ментальні сутності різних рівнів; дослідити лексико-граматичні особливості словотворчого елемента *mal-* у французькій мові; проаналізувати когнітивно-семантичні особливості дериватів з словотворчим елементом *mal-*.

Попередній аналіз словників французької мови, а саме «Мультитран», «Лінгво», «Petit Robert» показав, що слово *mal* прийшло у французьку мову з латинської у 1100 році, де воно існувало у трьох частинах мови: *male (malus)* прислівник, *mālum i., n. (malus)*, іменник, *mālus a, um*, прикметник. Приклади свідчать, що саме у цих трьох лексико-граматичних формах дане слово почало своє існування у французькій мові: *malvenue, aller de mal en pis, mal en point*. Поступово всі три граматичних основи стали плідними словотворчими елементами: *personne mal faite* (незграбна людина), прислівник, *faire le mal* (завдавати болю, робити зло), іменник. Як прикметника, семантика *mal (e)*, може бути інтерпретованою наступним чином: *difforme; disproportionné; impoli, incorrect, indisposé, inégal, inquiet* Також у зазначений період дане слово стає компонентом сталих висловів: *pas mal, je me sens mal à l'ais, se mettre mal avec qn*.

Певний період функціонування слова у мові призвело до поширення його значення як іменника: *mal, n., m., 1. douleur; 2. maladie; 3. peine, difficulté; 4. dommage*. Кожне зі значень може бути пояснене синонімами, що свідчить про постійне уточнення значення слова і його розвиток: *douleur: affliction, angoisse, peine, plaie, souffrance, supplice, torture; maladie – mal de mer, prendre mal – malaise, trouble, affection, pathologie, peste, tic, vic; peine, difficulté – maux de la guerre, le mal a des ailes, se donner du mal – chagrin, ennui affliction, tristesse, souci, inquiétude, supplice; dommage – faire du mal à., vouloir du mal à qn, sans penser à – dégât, ravage, casse, détérioration, perte*. Найменш вживаний прикметник *mal(e)* має наступні значення: *mauvais; qui n'est pas conforme au bien, à un principe moral*.

За визначенням словника «Dictionnaire Gaffiot» всі значення латинських слів *māle (malus), mālum (malus), mālus*, увійшли до семантичного складу аналогічних французьких лексичних одиниць, а саме: *māle (malus) – adv. Comp. Pejus, super. Pessime 1. Mal autrement qu'il ne faut : avoir une mauvaise odeur, parler d'une façon préjudiciable, mal parler 2. De façon facheuse, malheureuse : cela va mal pour qn, il est dans une situation pénible, 3. violemment, fortement (avec adj. et verbe ayant un sens défav.) : détester violemment qqun, détester plus, craindre fortement, petit trop petit. Mālum i., n. (malus) 1. Mal : maux du corps. 2. Malheur, calamité. 3. Dureté, rigueur, mauvais traitement : être châtié. 4. Maladie, mālus a, um 1. mauvais : mauvais poète, habitude détestable, de très érable naissance 2. malheureux, funeste : combat*

malheureux, défaite ; pensées peinibles de qqn 3.méchant, malin, rusé . 4. Malade : le malade étant plus mal [Dictionnaire Gaffiot].

Отже, слово має широкий семантичний потенціал. Також зазначені випадки вжитку даного слова у французькій мові як терміну: *douleur physique et par extension, maladie ou cause de maladie (mal blanc, mal de dents, mal de tête, mal de cœur, mal de mer, mal de l'air, mal de la route, mal des montagnes, mal caduc, petit)*.

З часом латинські запозичення розширювали своє функціонування за рахунок змін граматичних категорій – існування як різних частин мови. Не менший вплив на розвиток їх семантики здійснює й вжиток даних слів у різних контекстах: морально-етичному, корпорально-фізіологічному, кліматичному тощо. Здатність слова до швидкого поширення вжитку призвела до зміни його функціонально-семантичного значення – *mal* стає словотворчим елементом у французькій мові.

Словотвору належить найважливіша роль в номінативному процесі, що враховує особливості людського світосприйняття, специфіку культурно-історичного досвіду даного народу. У мікросистемах похідних слів подібна концептуальна інформація виражена експліцитно [Янценецкая 1992, с. 187]. Когнітивний підхід до словотвору передбачає уважне вивчення специфіки виділеного об'єкта навколишньої дійсності, його адекватну концептуалізацію і перетворення складного концепту в однослівну номінацію, яка має розчленоване значення. За словотвірною структурою, як вважають вчені, стоїть певна концептуальна сутність, що експлікується словотворчими засобами. Словотворчі компоненти мають три аспекти: семантичний (семантика компонентів і словотвірне значення), функціональний (сполучуваність з іншими словотворчими компонентами) та когнітивний [Грицкова 2003, с. 98]. Деякі приклади змушують замислитись щодо доцільності утворень з *mal*. Так субстантивовані утворення *mal-être, mal-vivre, malfaçon, malmener, le malbonheur* не зважаючи на те, що можна сказати «*être mal*», «*vivre mal*» «*une male façon*», «*mener mal*», тим більш, що у мові вже є слова «*bonheur, malheur*».

Чим можна пояснити функціональне розповсюдження *mal-* як словотворчого елементу у французькій мові? Словотворчий елемент *mal-* з перших давньофранцузьких текстів позначало моральне поняття, протилежне *bien*. Воно вживалося в християнських текстах, посилювалося похідним від нього ім'ям диявола (*Le Malin*) і пов'язувалося з ідеєю гріха. У XVII столітті *faire le mal* означало грішити. У світських контекстах слово *mal* зустрічалося в уже цитованому вираженні *donner le mal pour le bien*. У XI-XII століттях з'являються інші відомі сьогодні значення цього слова – хвороба і біль, що не входять до значень слова зло.

Як вважає Н. Хомський, через те, що даний час все більше людей страждають негативізмом, вони, найчастіше не усвідомлюючи, заражені пристрастю до негативу [Хомський 1972, с. 115]. В умовах утворення нової номінації одним з основних когнітивних засобів виступає перекатегоризація, при якій руйнується традиційна категоріальна сітка і виникають нові системно-змістові зв'язки і відносини, які змінюють наші уявлення про усталені зв'язки та відносини між елементами мовної свідомості. Сама дійсність продовжує залишатися незмінною, але окремі її фрагменти в результаті такого перетворення піддаються іншому осмисленню [Болдырев 2012, с. 22]. Саме такий когнітивний процес є базовим для утворення вищеназваних нових номінацій з *mal*.

Швидке поширення словотворчих моделей з префіксом *mal-* є сприйнятим різними когнітивними чинниками. У даному випадку йдеться про складне слово. Психологічно, людині набагато простіше використовувати складне слово, з двох уже відомих слів, ніж запам'ятовувати абсолютно нову конструкцію. Більшість складних слів зі словотворчим елементом *mal-* є відносно застарілими та утворені з надзвичайно поширених у франкомовному суспільстві лексичних одиниць (ex: *malhabile, malchance, malheur, malpropre, malhonnête, malgracieux*). Більш того, як показує попереднє спостереження за складними словами з *mal-*, частіше вони є результатом поєднання прислівника та дієслова (у формі дієприкметника минулого або теперішнього часу): *mal-voyant, mal-logé* або прислівника та прикметника: *malhabile*. Це означає, що слово *malbouffe* є першою

конструкцією зі словотворчим елементом *mal-*, з відомим іменником. Цей неологізм дав поштовх цілій хвилі складних слів з *mal*.

Певна кількість утворених складних іменників дозволяє розглядати це явище, як нову тенденцію у французькій мові у галузі словотворення: *malboulot*, *mal-logement*, *mal-vie*, *mal-développement*, *malfonctionnement*, *mal-administration* (*maladministration*), *mal-emploi*, *mal-eBay*, *mal-pensance* (*malpensance*), *mal-Bové*

За визначенням вчених у процесі творенні нових слів дуже часто активно включається механізм образно-асоціативного способу мислення людини, здатність проводити інтелектуальні, емоційні, перцептивні аналогії та тотожності між системами понять різних ділянок свідомості та виводити з них певний зміст [Крючкова 2008, с. 42]. Таким чином, когнітивна діяльність детермінує процес осмислення позначуваного, зумовлює вибір мовної форми або мовного значення.

Словотвору належить найважливіша роль в номінативному процесі, що враховує особливості людського світосприйняття, специфіку культурно-історичного досвіду даного народу. У мікросистемах похідних слів подібна концептуальна інформація виражена експліцитно [Янценецкая 1992, с. 129]. Ми маємо припущення, що завдяки існуючим поширеним засобам інформації, утворення, що могли деякий час вважатися винятком у французькій мові (поєднання *mal* з іменником на відміну від класичних поєднань з дієприкметником), набуває певного розмаху. Враховуючи когнітивний аспект словотворення, можемо стверджувати, що такі зміни відображають ментальні сутності різних рівнів, тобто мають різну концептуальну базу.

Армель Буссидан, досліджуючі появу і функціонування терміну *la malbouffe* зазначає, що у сучасному словотворі йдеться про певне «послаблення» вжитку класичних, традиційних моделей. Це послаблення може бути пояснене великим впливом англійської мови, де правила словоскладання є більш вільними. Підтвердженням цьому можуть бути, на думку дослідниці і інші моделі утворені з порушенням традиційних правил. Авторка ставить питання про сутність появи певної кількості утворень зі словотворчим елементом *mal-*, а також чому лінгвістична спільнота має потребу у таких утвореннях, припускаючи, що сучасна криза у всіх галузях життя спровокувала цей лінгвістичний феномен [Boussidan].

Поступово, через негативне сприйняття людиною дійсності, що приводить до змін концептуальної основи світосприйняття, слово *mal* набуло різних значень, через своє поєднання у процесі утворення нових слів як формуючого елемента зі словами різних частин мови. Наприклад: *malboulot*, *mal-logés*, *mal-logement*, *mal-vie*, *mal-vivre*, *malbonheur*, *mal-développement*, *mal-comprenant*, *malformatives*, *mal-fondé*, *malcroyants*, *mal-protégés*, *mal-informés*, *mal-mariés*, *malfonctionnement*, *mal-administration* або *maladministration*, *mal-emploi*, *mal-eBay*, *malpenser*, *mal-pensant*, *mal-pensance* et *malpensance*, *mal-Bové*.

Саме слово *mal* є досить продуктивним в цьому випадку, тому що воно має негативну конотацію та поєднуючись з іменником, прикметником, дієсловом, надає їм негативного значення. Словотворчий елемент *mal* набув поширення саме через негативне мислення суспільства. Досліджуючи лексичні особливості словотворчого елемента *mal*, можна припустити, виходячи з аналізу лексикографічних джерел, що він є досить продуктивним у творенні нових слів. Слова з даним елементом проникли до різних сфер життєдіяльності суспільства, таких як: харчування (*malnutrition*, *malbouffe*); юриспруденція (*malmenner*, *mal-administration*, *mal-jugé*, *mal élu*, *malveillant*); будівництво (*mal gradué*, *mal percé*); медицина (*mal comitial*, *mal-développement*, *mal en point*) тощо.

До граматичних особливостей словотворчого елемента *mal-* відноситься його здатність бути різними частинами мови та поєднуватись з іменником, прикметником, дієсловом. Аналізуючи лексикографічні визначення семантики кожної частини мови, доходимо висновку, що саме такі додаються до кореня у момент виникнення нового складного слова, а саме: *mal* *adj.*: *qui est contraire à la morale, au bien, relatif à la douleur, qui fait souffrir, d'une façon malveillante, défavorable, désobligeante, de mauvaise exécution, d'une manière défectueuse, d'une façon éloignée de la normale, malaisément, avec difficulté, peine, effort, d'une façon qui*

choque le goût, les convenances; mal n., m., douleur morale ou physique, maladie, crime, péché, difficulté, peine, travail, inconvenient, médisance, calomnie, dommage, perte, calamité; mal adv.: d'une manière fâcheuse, contraire à l'intérêt ou aux désirs de quelqu'un, finir d'une manière désastreuse, rencontrer des difficultés [Dictionnaire Gaffiot].

Іменники, до складу яких входить формуючий елемент *mal-*, виникають на базі французького прикметника *mal*, який приєднується до іншого іменника і надає вищезазначені значення до слову, вже відомому суспільству: *malaise n. m., malédiction n. f., malfaçon nom f., demi-mal nom f., maladresse nom f., malchance nom f., malfaisance nom f., malheur nom m., malveillance nom f.*

Наприклад, візьмо слово *malfaçon n. f.* Синоніми цього похідного слова у французькій мові наступні: *défaut, déféctuosité, imperfection*. Слово *malfaçon* часто використовується як еквівалент «недоліку» товару, матеріалу, роботи: *de mauvaise exécution, d'une manière déféctueuse*. Наприклад: «*Au sein du procès verbal de réception, le maître d'ouvrage (qui conçoit et dirige les travaux) peut insérer une restriction en raison du constat de malfaçons, de désordres ou de défauts de conformité apparents*». Утворене складне слово актуалізує сему «*défaut*». Наявність синонімічних перелікувань у наведеному реченні, де *malfaçons*, входить до синонімічної парадигми, свідчить про його певні семантичні відзнаки від інших членів даної парадигми. Звернувшись до методу порівняння словникових дефініцій ми можемо стверджувати, що синоніми цього слова не є абсолютними, а тільки надають певне розмаїття смислу «недолік»: якщо *malfaçon* – це скоріше недолік у виробництві (*imperfection dans la fabrication de quelque chose*), то *défaut* це – відсутність того, що є необхідним (*absence, manque ou insuffisance de ce qui serait nécessaire*).

Отже, утворення з *mal* надає конкретизуючого значення недоліку, тому що закон економії мови не дозволяє утворювати абсолютні синоніми, що наводить на думку про уточнюючий і конкретизуючий смисл словоутворень з *mal-* у французькій мові.

Дієслівна префіксація у французькій мові є малопродуктивною *mal-être, malpenser, mal-vivre*. Вживаність новоутворень з *mal-* у різних лінгвістичних контекстах сприяє розширенню їх семантики, що є свідченням певних когнітивно-асоціативних процесів носіїв французької мови. Частотність вживаності слова у різних лінгвістичних контекстах – особистістому і соціальному – виступає як свідчення про ментально-асоціативні і когнітивно-семантичні процеси носіїв мови, наприклад, *le chômage des jeunes adultes leur mal-être.....*, де настає перекаатегоризація слова у іменник як результат об'єктивація процесу невдалого існування.

Слово *mal* як прикметник може мати значення «те, що втілює зло»: *c'est un mauvais ange, mauvais esprit, mauvais génie, etc.* Вживаючись з іменником, цей прикметник може набувати значення «який виражає злість, недобррозичливість, заздрість»: *la malveillance de ces voyous qui brisent les carreaux est révoltante*. Прикметники з формуючим елементом *mal-* утворюються від основи дієслова (дієприслівника або дієприкметника), іншого прикметника: *malveillant, malcommode, malgracieux, malhabile, malhonnête, maladroit, malencontreux, malpropre*.

Також існують у мові деякі іменники, що були утворені шляхом конверсії: субстанцівацією: *le malaise, la maladresse*. Це дало поштовх утворенню та поширенню багатьох нових слів, велика кількість з яких уже зафіксована в словниках: *malbouffe, demi-mal, haut-mal, mal-à-l'aise, mal-aimé, mal-baisé, mâl-berg, mal-en-point, mal-jugé, mal-voyant*.

Отже, виникнення нових слів можна пояснити можливістю словотворчого елемента *mal-* поєднуватись з різними частинами мови. При чому, утворення нових слів відбувається різними способами, задіяні різні моделі: написання в одне слово, написання через дефіс. Більшість слів наразі містяться в словниках та активно використовуються в мовленні.

Для пояснення семантичної та когнітивної своєрідності слід описати процеси словотворення з нової точки зору, а саме охарактеризувати цілі та результати словотворчих процесів по тому, які структури знання мали намір відобразити людина в процесі утворення слів з «*mal-*», і які з них вона при цьому зафіксувала у вигляді похідних слів. Не менш важливим є і той факт, що інформація про навколишній світ може включати відомості як про

об'єктивний стан справ в світі, так і про стан справ в уявних світах. Це включає в себе відомості про те, що кожен конкретний індивід знає, припускає, думає про об'єкти світу. Іншими словами, значення виразу не може бути зведене до об'єктивної характеристики ситуації, описуваної висловлюванням. Іншими словами, людина сама формує значення, їй також належить і активна роль у виборі мовних засобів для опису тієї чи іншої ситуації.

Стрімка поява досліджувального елемента як словотворчого тісно пов'язана з сучасними подіями, з засобами масової інформації, а також вона забезпечується і полегшується певними факторами когнітивної природи. По-перше, йдеться про похідне або складне слово з «*mal-*», елементи якого вже відомі носієві в порівнянні з зовсім новим, якби носій мови віддав цьому останньому перевагу. Тим більш, що новоутворення відсилає носія у момент вжитку слова до вже відомих йому слів з «*mal-*».

Як було зазначено раніше, слова з такою формою відносно давно вживаються у мові. У словниковому складі французької мови слово *Malbouffe* – перший випадок утворення складного слова з «*mal-*», поєднуючись з іменником розмовного стилю, що стало, на думку вчених, першим вісником нової хвилі похідних слів з «*mal-*». Тепер можна зустріти на сторінках медіа текстів певну кількість таких утворень: *mal-logement, mal-vie, malbonheur, mal-développement, malfonctionnement, mal-administration et maladministration, mal-emploi, mal-eBay, mal-pensance* чи *malpensance*. Серед нових утворень виокремлюються такі, що з'явилися у результаті розвитку чи зміни морфологічної форми як, наприклад, *malformative*, що з'явилося на базі *malformation*. Де які утворення з'являються у формах, які не зовсім відповідають словотворчим моделям французької мови: *mal-vie* чи *malvivre*

Висновки. Отже, елемент, що виступає як досить стабільний у вжитку у мовленні у якості іменника, прикметника і прислівника та існує у французькій мові мало не кілька століть, виявляє себе останнім часом як продуктивний словотворчий засіб. Той факт, що деякі нові утворення не зафіксовані у французьких словниках, свідчить тільки про одне – новоутворення проходить період лексикалізації і морфологічної співвіднесеності з правилами французької мови. Дані утворення набувають останнім часом частотності у всіх сферах життєдіяльності франкомовного суспільства. Певний когнітивно-психологічний процес провокує збільшення утворень за подібною моделлю у французькій мові

Перспективи подальшого дослідження. При іменуванні об'єктів реальної дійсності, їхніх ознак і станів за допомогою формативного елемента *mal-* можна констатувати різні ментальні процеси: на основі існуючих знань – виділяється новий референт, який не має протилежних аналогів (*malfaçon*); на основі існуючих знань виділяється і характеризується існуючий елемент з протилежного характеристикою (*malhabile*). Однак, найменування предмета абсолютно неможливе без попереднього, хоча б найелементарнішого знання даного предмета. Отже, перспективою даного дослідження може бути спроба опису деталізації ментальних процесів, пов'язаних з виникненням лексичних одиниць подібної структури.

Література

- Болдырев Н. Н. Категориальная система языка // Когнитивные исследования языка. / Н. Н. Болдырев – М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2012. – С. 17-120
- Грицкова Т. П. Когнитивный аспект семантики производного слова (На материале публицистики М.Е. Салтыкова-Щедрина) // Т.П. Грицкова. – Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 : Москва, 2003. - 156 с.
- Крючкова О. Ю. Историческая изменчивость мотивационных связей как следствие семантико-когнитивной эволюции языка // Актуальные проблемы современного словообразования : материалы междунар. науч. конф. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2008. – С. 38-48.
- Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский; [перевод с англ. Б. Ю. Городецкого]. – М. : МГУ, 1972. – 123 с.
- Янценецкая М. Н. Пропозициональный аспект словообразования // Материалы Всесоюзной научной конференции. – Кемерово, 1992. – С. 4-33.
- Boussidan A., Lupone S., Ploux S. La malbouffe : Un cas de néologie et de glissement sémantique fulgurants / A. Boussidan, S. Lupone, S. Ploux. – Source électronique : https://www.researchgate.net/profile/Armelle_Boussidan/publications
Dictionnaire Gaffiot latin-français Paris : Hachette. – 1934 : <http://digital-gaffiot.sourceforge.net/>

(Матеріал надійшов до редакції 18.09.17)

ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

У статті окреслено поняття прецедентності з позицій когнітивно-дискурсивного підходу до перекладу прецедентних імен. У межах дослідження виявлено складники прецедентності, повнота відтворення яких становить важливий критерій якості перекладу онімів, наділених ознакою прецедентності. Проведено аналіз зв'язку між ступенем збереження прецедентності та рівнем еквівалентності перекладу прецедентних імен.

Ключові слова: еквівалентність, інтертекстуальність, метафоричність, прецедентне ім'я, прецедентність, прототиповість, стереотипність.

Ташченко А. В. Прецедентность как объект исследования когнитивно-дискурсивного переводоведения. В статье рассмотрено понятие прецедентности с позиций когнитивно-дискурсивного подхода к переводу прецедентных имен. В рамках исследования выявлено составляющие прецедентности, полнота отображения которых составляет важный критерий качества перевода онимов, характеризующихся прецедентностью. Проведен анализ связи между степенью сохранения прецедентности и уровнем эквивалентности перевода прецедентных имен.

Ключевые слова: интертекстуальность, метафоричность, прецедентное имя, прецедентность, прототипность, стереотипность, эквивалентность.

Tashchenko G. V. Precedence as the Subject of Research in the Cognitive and Discursive Translation Studies. The article focuses on the cognitive phenomenon of precedence constituting an “umbrella term” whose definition requires joint consideration of a range of individual concepts to be reflected in the translation. Since the precedent names are formed due to the mental operation of comparison, namely understanding new phenomena on the basis of their contrasting with those already known, they possess a certain degree of similarity with conceptual metaphors. Conventional associations that precedent names trigger in the mind of the interpreter show the stereotypical nature of the meaning communicated by the precedent names. Being easily retrievable from memory, they also constitute the most prototypical tool for verbalizing the corresponding idea. Thus, prototyping is another feature determining the precedent name functioning within a cultural community. Finally, precedent names engage the recipient in a dialogue, involving not only the author of the original but also the source culture itself with all the texts it has ever created and continues to create which urges the reader to search the meaning of the precedent name in the field of intertext. Therefore, the paper deals with such concepts as stereotype, metaphor, prototype and intertext integrated into a multifacet notion of precedence representing a crucial translation factor as its preservation is a necessary prerequisite of achieving the highest possible equivalence of the target text. However, the degree of equivalence may vary substantially owing to the specific factors influencing a particular act of translation. Consequently, the article presents the analysis of interdependence between the number of the above-mentioned precedence components, the translator manages to retain, and the equivalence of the precedent name rendering. The correlation between the comprehensive precedence transposition and conveyance of the general meaning pertaining to the original message is also considered.

Key words: equivalence, intertextuality, metaphor, precedent name, precedence, prototype, stereotype.

Прецедентні імена (ПІ) як об'єкт перекладознавчих розвідок останніми роками привернули до себе значну увагу, однак, незважаючи на бурхливий розвиток когнітивно-дискурсивного перекладознавства, розгляд відтворення ПІ у перекладі з точки зору їх когнітивної специфіки не набув широкого розповсюдження.

ПІ міцно затвердилися у роботах науковців як одиниці лінгвокогнітивного рівня, наділені культурно специфічними смислами, які, зберігаючись у колективному несвідомому окремої мовної спільноти, підлягають рекурентній вербалізації у дискурсі задля актуалізації відповідного фрагменту культурного простору у новому контексті. Проте **актуальним** залишається визначення характеристик імен, що вказують на їх прецедентність, та засобів їх відбиття у перекладі.

Мета нашого дослідження полягає у встановленні зв'язку між повнотою збереження прецедентності оригінального оніму та рівнем еквівалентності його відтворення у цільовому тексті. **Об'єктом** аналізу виступають складники прецедентності, повнота відтворення яких становить важливий критерій якості перекладу онімів, наділених ознакою прецедентності. **Предметом** дослідження слугують способи забезпечення еквівалентності при перекладі ПІ, обумовлені потребою максимально можливого збереження їх прецедентності.

Дослідження здійснено на **матеріалі** творів англomовної художньої літератури ХІХ-ХХ століття та їх перекладів українською мовою.

Завдання, виконання яких необхідне для досягнення поставленої мети, наступні: (1) встановити складові поняття прецедентності; (2) обґрунтувати значення прецедентності як

фактора перекладу ПІ; (3) проаналізувати залежність рівня еквівалентності від повноти відтворення складників прецедентності при перекладі ПІ.

Комплексний характер ПІ, які функціонують на рівні свідомості, об'єктивуються в мові та відображають глибинні особливості культури-джерела, передбачає наявність комплексу характеристик, які сукупно складають поняття прецедентності, що обумовлює рішення перекладача під час відтворення ПІ. Розгляд перекладу як «контекстуально прив'язаного когнітивного процесу наповнення форми мовного знака змістом у процесі інтерпретації з урахуванням лінгвального контексту і з опорою на енциклопедичні знання, пов'язані з ними емоційні переживання, а також оцінки цих знань, сформовані в культурі тексту-оригіналу й культурі тексту-перекладу» [Мартинюк 2017, с. 23], вимагає встановлення особливостей утворення ПІ, їх функціонування у вихідному культурному просторі та на світовому рівні, а також зв'язків, що ведуть від ПІ як до попередніх, так і до нових контекстів вживання.

Найпершою характерною ознакою ПІ є їхня здатність запускати у свідомості певної групи індивідів низку стереотипних образів та асоціацій, тобто у цьому сенсі ПІ наближаються до поняття *стереотипу*. Хоча вважається, що стереотипи уособлюють узагальнений досвід, а ПІ відображають спосіб сприйняття одиничного феномену, принцип їх функціонування як засобу стабілізації сприйняття інформації багато в чому збігається.

ПІ, як і стереотипи, оперують не тільки у суто лінгвістичній, а й у когнітивній площині, відповідно вони свідчать про певну спільність мислення групи індивідів, що впливає і на вибір мовних засобів та їх стандартне сприйняття широким колом представників окремої лінгвокультури. Однак на рівні міжкультурної комунікації розбіжності у соціальному та історичному досвіді призводять до іншої емоційної оцінки явищ оточуючої дійсності, у результаті чого у дискурсі відповідної нації утворюються засоби вираження культурно-специфічних смислів, що втрачають свою стереотипність при перенесенні до нового культурного простору. Вищезазначені фактори повинен враховувати перекладач, оскільки ПІ, що викликає стереотипний ментальний образ у межах однієї культурної спільноти, в іншій може спиратися на відмінну концептуальну структуру або не апелювати до жодної.

Для кожного повноцінного представника соціальної або національно-культурної спільноти мовний знак на позначення стереотипного образу апелюватиме до чітко детермінованого плану змісту, спільного як для автора повідомлення, так і для реципієнта, які споглядають світ крізь призму тих самих усталених оцінок. У такий спосіб «наша культура встановлює когнітивну матрицю» [Лебедева 1999, с. 21], яка детермінує наш погляд на оточуючу дійсність, проте саме такий культурно-специфічний спосіб бачення світу становить найбільше труднощів на шляху перекладача, оскільки перед ним постає завдання віднайти у мові перекладу спосіб вираження того самого смислу, що водночас зберіг би ознаки стереотипності, однак уже для носіїв приймаючої культури.

Наступною характеристикою ПІ є здатність виступати *прототипом*, тобто представником категорії, що накопичив максимальну кількість її ознак [Rosch 1977, 1978; Lakoff 1987]. Теорія прототипів [Wittgenstein 2001; Rosch 1977, 1978; Langacker 1987] ґрунтується на тому, що інформація, яка надходить до свідомості людини, порівнюється з уже існуючими ментальними образами, взірцями, якими і є прототипи. У такий спосіб нові знання підводяться під ту чи іншу категорію, при цьому процес категоризації відбувається «за подібністю до прототипу – найкращого, найхарактернішого типового прикладу, ознаки якого і стають ознаками категорії» [Макгауен 2012, с. 70].

Саме завдяки наявності прототипового члена категорії можлива ідентифікація об'єкта, аналогічно працюють і ПІ, вказуючи, що повинно бути притаманним джерелу прецеденту, а що ні [Красных 1998]. Так, ПІ слугують «своєрідною моделлю концептуалізації світу у певному соціумі, прототипом комплексного характеру для осмислення тих чи інших регулярно повторюваних відносин між представниками конкретної культури» [Феномен прецедентности 2004, с. 42-43].

ПІ «входять до прототипової частини концептуальної та мовної картини світу» [Феномен прецедентности 2004, с. 40-43], тому на процес перекладу ПІ впливає низка

когнітивно-особистісних факторів, таких як «збіг/розбіжності в індивідуально-психологічних властивостях автора і читача, а також когнітивних систем – картин світу, таблиць знань, особистісних тезаурусів» [Кузьміна 2004, 62]. Кожна культура самостійно обирає критерії вибору якостей, що впливають на визначення прототипу. Відмінності у сприйнятті дійсності, звичаях, традиціях, соціальних нормах тощо обумовлюють неоднаковий процес виділення базової, домінантної ознаки, а отже і власне прототипу, з цієї причини у різних культурах прототипами однієї і тієї самої ознаки можуть виступати різні особи, об'єкти чи явища.

Наступним кроком у розумінні П є усвідомлення його *метафоричної природи*. Метафоричність мислення ґрунтується на розумінні нового об'єкту пізнання на основі знайомого, усталеного образу, що безпосередньо з ним не пов'язаний. У цьому П наближаються до когнітивної метафори, яка пояснює концептуальну структуру одного типу за допомогою концептуальної структури іншого типу [Lakoff 1993, с. 203; Lakoff, Johnson 1999, с. 5] на основі категоріального зрушення [Molino 1979]. У результаті П закріплюється у певному культурному просторі як усталений засіб вербалізації відповідного смислу завдяки високій експресивно-емотивній цінності. Надалі П рекурентно застосовується у дискурсі з метою апелювання до стереотипної концептуальної структури.

Ознака метафоричності П дозволяє розглядати його як «спосіб реалізації універсального ментального механізму компресування смислу, здатний породжувати смислову ємність, поєднувати раніше номіноване, створюючи при цьому якісно нове смислове утворення» [Губернаторова 2014, с. 125]. Таким чином, переклад потребує глибокого розуміння ментальних процесів метафоризації, що лежать в основі формування оніму, до яких долучається «соціальний досвід, обумовлений світоглядними універсалами культури, тобто категоріями, що акумулюють історично накопичені знання, у системі яких людина оцінює та сприймає світ, зводить в одне ціле всі явища дійсності зі сфери свого досвіду» [Степин 2011, с. 345].

Ще одним критерієм прецедентності виступає *інтертекстуальність*, яка однак розглядається не на рівні взаємодії двох окремих текстів, а скоріше у тому розумінні, що відповідає концепції діалогізму М. М. Бахтіна, який потрактовує літературний твір як «перетин текстових площин, діалог різних типів письма» [Кристева 2000, с. 428], що належать власне письменнику, реципієнту та культурному контексту, який йому передував.

Для того щоб максимально адекватно відтворити П, перекладач повинен «досягти такого рівня знань та естетичної сприйнятливості, який дозволив би сприймати весь обсяг представленого у тексті смислового та емоційного наповнення» [Игнатов 2007, с. 181] та, як наслідок, передати П у всьому комплексі міжтекстових зв'язків. В іншому випадку «лакунізація інтертекстуальних відносин призводить до втрати значущої імпліцитної інформації вихідного тексту, що надає тексту особливу смислову ємність» [Булгакова].

Так, П репрезентують окремий клас онімів, що закріплюються як сталі зразки для вираження культурно або соціально специфічних смислів, утворюючись на основі когнітивної операції метафоризації та актуалізуючись у дискурсі за рахунок стереотипних асоціацій, що їх супроводжують. Зазначений комплекс властивостей сукупно складає поняття прецедентності, що виступає важливою когнітивно-дискурсивною домінантою тексту, яка вимагає обов'язкового урахування при перекладі, від чого залежить ступінь еквівалентності відтворення як власне оніму, так і безпосереднього контексту його вживання.

Найвищий рівень еквівалентності передачі П у перекладі спостерігається за умови, що онім, застосований автором, характеризується аналогічним механізмом утворення та інтерпретації в цільовому культурному просторі. Так, у наступному прикладі автор звертається до однієї з найдавніших архітектурних споруд у світі, що за версіями деяких вчених вважалася священним місцем друїдів. Враховуючи, що таємниця походження та призначення Стоунхенджа привертала увагу багатьох дослідників з різних країн та захопила уяву навіть звичайних любителів загадок історії, перекладач доходить висновку, що для українського читача подане П залишиться цілком зрозумілим. Окрім того, навіть сам автор

розкриває смисл, який уособлює Стоунхендж за його задумом, а саме прагнення створити відчуття чогось прадавнього, доісторичного.

Piecing together the tales which Norriss collected for me, and supplementing them with the accounts of several savants who had studied the ruins, I deduced that Exham Priory stood on the site of a prehistoric temple; a Druidical or ante-Druidical thing which must have been contemporary with Stonehenge [Lovecraft].

Перекази, які для мене зібрав Норріс, і зіставляючи їх із записами науковців, які вивчали ці руїни, я дійшов висновку, що Ексемський пріорат стояв на місці доісторичного храму – друїдичної або й додруїдичної споруди, яка була чи не сучасницею **Стоунхенджа** [Лавкрафт 2016, с. 314].

Відтак прямий відповідник, обраний перекладачем, дозволить реципієнту розкрити сутність метафори, створеної автором, та простежити місце Стоунхенджа у світовому культурному просторі. Безперечно українська нація володіє й більш прототиповими засобами апелювання до смислу, який передає ПІ, проте і для її представників застосований онім збереже достатній рівень прототиповості та стереотипності.

Поданий нижче приклад ілюструє повне збереження компонентів прецедентності у випадку одного ПІ та часткову їх втрату у випадку другого:

*There was one completely incongruous thing in this strange courtroom. The light I saw it by came from a series of brands that were burning along the sidewalls. But in each of the corners behind the throne was a battery of projectors trained on the crescent-shaped table. They were not on; but their cables and serried lenses added a vaguely reassuring air of the film studio to the otherwise alarming **Ku Klux Klan** ambience. It did not look like a court of justice; but a court of injustice; a **Star Chamber**, an inquisitorial committee* [Fowles].

У цій чудернацькій судовій залі зразу впадала в око одна недоречність. Хоч тут горіли смолоскипи, прикріплені до бічних стін, але за тронном, із двох кутів зали, на каблукуватий стіл націлилися батареї прожекторів. Хоч вони і не світилися, та все одно через оті кабелі та лінзи вже й без того моторошний, **ку-клукс-кланівський** інтер'єр нагадував кімнату тортур. Схоже, це храм не правосуддя, а беззаконня. **Зоряна палата**, судилище інквізиції [Фаулз 2016, с. 400].

«Ку-клукс-клан», націоналістична організація США, що відстоювала виключні переваги білошкірих, через свої расистські погляди та терористичну діяльність стала відомою у багатьох країнах, зокрема знайомі з нею і представники української нації. Відповідно, компоненти прецедентності для вказаного ПІ зберігаються у повному обсязі, проте «Зоряна палата» не характеризується настільки широким рівнем розповсюдження в українському культурному просторі, що обумовлює рішення перекладача додати коментар, де зазначається, що «Зоряна палата – заснований у XV столітті в Англії таємний верховний суд, що розглядав справи про найтяжчі злочини. У переносному значенні – тиранічне правління, тоталітарна влада, зловживання становищем». Безперечно, сам автор досить широко експлікує, який саме смисл він прагнув втілити у представленому ПІ.

Відтак, читач не зазнає перешкод під час інтерпретації повідомлення в цілому, навіть якщо ПІ виявиться йому невідомим. Водночас доданий перекладачем коментар допомагає реципієнту усвідомити метафоричність ПІ та розкрити його зв'язок з історією та культурою Англії, таким чином даючи можливість передати два з чотирьох компонентів прецедентності. Водночас Зоряна палата, безумовно, не є найбільш прототиповим або стереотипним уособленням ідеї несправедливого суду в українському культурному просторі. У результаті рівень еквівалентності дещо знижується, що, однак, не заважає цілісній інтерпретації оригіналу та збереженню його образності.

Наступний приклад ілюструє заміну ПІ, однак замість нього перекладач вживає не онім, що став найбільш прототиповим вираженням смислу, уособленого оригінальним ПІ, у цільовій культурі, а нейтральна мовна одиниця. Важливо підкреслити, що в традиційному сенсі лексема «циклоп» не вважається власною назвою ані в англійській, ані в українській

мові, однак автор, вочевидь, прагне надати їй такого статусу, вимальовуючи персоніфікований образ лютого гіганта:

With Cyclopean rage it tore through the soil above that damnable pit, blinding and deafening me, yet not wholly reducing me to a coma [Lovecraft].

Із неймовірною люттяю вона пробилась крізь шари ґрунту над тією проклятою ямою, осліпивши і оглушивши мене, але не увігнавши у стан цілковитого заціпеніння [Лавкрафт 2016, с. 304].

Рішення перекладача важко оцінити, оскільки циклопи, жорстокі одноокі велетні з грецьких міфів, добре знайомі українській аудиторії, тож проведеної заміни можна було б уникнути, оскільки збереження ПІ у цільовому тексті не завадило б розумінню оригінального повідомлення, хоч і не виступає найбільш стереотипним засобом вираження необхідного асоціативно-конотативного комплексу. Однак перекладач віддає перевагу вилученню ПІ та вираженню його смислу через прикметник «неймовірний», що цілком відповідає контексту ситуації, проте за рахунок прийнятого перекладачем рішення втрачаються всі складові прецедентності застосованого автором оніму. Таким чином, вжитий прийом відповідає найнижчому рівню еквівалентності у перекладі ПІ за збереження смислу повідомлення загалом.

Водночас зустрічаються і випадки нівелювання не тільки прецедентності імені, але й лакунізації повідомлення. Що цікаво, такий феномен спостерігається за збереження ПІ. Так, актор Бела Лугоші набув загального визнання серед американців, а його образ міцно закріпився у їхній когнітивній базі. Найбільшої слави він зажив завдяки ролі Дракули, тож, саме ця його іпостась і лягла в основу порівняння персонажа роману «Щиголь» із зазначеним актором. Герой шукає дівчину, що потай займається незаконною торгівлею, а його питання викликають в інших персонажів доволі сторожку реакцію. Погляд одного з присутніх порівнюється з поглядом Дракули, пильним, гіпнотичним, що не провіщає нічого доброго:

“Does Katrina work here?”

He stopped drying his glass. “Katrina?”

“I’m a friend of Jerome’s.”

“Katrina? Not Katya, you mean?”

The guys at the bar - Eastern Europeans - had gone silent.

“Maybe, uh - ?”

“What’s her last name?”

*One leather-jacket guy had lowered his chin and turned full on his stool to fix me with a **Bela Lugosi stare*** [Tartt].

- Катріна тут працює?

Він перестав витирати склянку.

- Катріна?

- Я друг Джерома.

- Катріна? Тобто Катя, так?

Хлопці, що стояли біля стінки, - вочевидь, зі Східної Європи, - усі як один замовкли.

- Можливо... Гм...

- Як її прізвище...

- Ум...

*Хлопець у шкіряній куртці нахилив голову, обернувся до мене і втупився в мене поглядом **Бели Лугоші*** [Тартт 2016, с. 553].

Однак, незважаючи на широку відомість в американській культурі образу Дракули у виконанні Бели Лугоші, для пересічного українського читача логіка такого зіставлення простежуватиметься не завжди, тому перекладач приймає рішення експлікувати прихований смисл, що стоїть за ПІ. Проте коментар, запропонований ним, носить більш енциклопедичний характер і виявляється інконгруентним по відношенню до поточного контексту. Знання того, що «Б. Лугоші – американський актор угорського походження», як уточнює перекладач, залишається нерелевантним для представленого повідомлення, тож

воно не дозволить сформувати концептуальну структуру, на основі якої реципієнт здатен буде повністю осмислити задум автора та уявити, як сприйняли запитання героя. Такий варіант перекладу не тільки призводить до втрати компонентів прецедентності, а й перешкоджає розумінню оригіналу.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє дійти **висновку**, що рівень еквівалентності при перекладі ПІ безпосередньо залежить від повноти збереження складників прецедентності, таких як стереотипність, метафоричність, прототиповість та інтертекстуальність. Водночас навіть за втрати деяких з них перекладач здатен повноцінно передати смисл оригінального повідомлення, зберігши культурну специфіку, втілену у ПІ.

Перспективним видається вивчення впливу, що здійснює збереження/нівелювання кожної зі складових прецедентності на еквівалентність перекладу ПІ залежно від культурних чинників.

Література

- Булгакова С. Ю. Интертекстуальные включения как переводческая проблема [Электронный ресурс] / С. Ю. Булгакова. – Режим доступа : <http://youngresearchersjournal.org/wp-content/uploads/2013/01/bulgakova-intertext.pdf>
- Губернаторова Э. В. Метафора как компрессированный компонент перевода: деятельностный аспект : монография / Э. В. Губернаторова ; АлтГУ. – Барнаул : Изд-во АлтГУ, 2014. – 136 с.
- Игнатов К. Ю. От текста романа к кинотексту : языковые трансформации и авторский стиль: на англоязычном материале: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. / Кирилл Юрьевич Игнатов. – Москва, 2007. – 196 с.
- Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность / В. В. Красных. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 352 с.
- Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог, роман / Ю. Кристева // Французская семиотика : От структурализма к постструктурализму. – М. : Прогресс, 2000. – С. 427-457
- Кузьмина Н. А. Интертекст и его роль в процессах формирования поэтического языка / Н. А. Кузьмина. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 272 с.
- Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів. – Т. 1 / Г. Ф. Лавкрафт. – К.: Видавництво Жупанського, 2016. – 448 с.
- Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию / Н. М. Лебедева. – М. : Ключ-С, 1999. – 224 с.
- Макгауэн Т. В. Прецедентні імена в сучасному американському медіа-дискурсі : лінгвокогнітивний і функціональний аспекти: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Тетяна Вікторівна Макгауэн. – Черкаси, 2012. – 220 с.
- Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах / А. П. Мартинюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2017. – Вип. 85. – С. 21–28.
- Степин В. С. Цивилизация и культура / В. С. Степин. – СПб. : СПбГУП, 2011. – 408 с.
- Тартт Д. Щиголь / Д. Тартт. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 816 с.
- Фаулз Дж. Маг / Дж. Фаулз. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 528 с.
- Феномен прецедентности и преемственность культур : коллективная монография / Воронежский гос. ун-т; (под общ. ред. Л. И. Гришаевой, М. К. Поповой, В. Т. Титова). – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2004. – 312 с.
- Fowles J. The Magus. [Electronic resource] / J. Fowles. – Access: http://royallib.com/book/Fowles_John/The_Magus.html
- Lakoff G. Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – N.Y. : Basic Books, 1999. – 602 p.
- Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // Metaphor and Thought. – Cambridge : CUP, 1993. – P. 202–251.
- Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – Chicago : The University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
- Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar : Theoretical Prerequisites / R. W. Langacker. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1987. – 540 p.
- Lovecraft H. P. The Complete Fiction [Electronic Resource] / H. P. Lovecraft. – Access: <http://www.hplovecraft.com/writings/fiction/rw.aspx>
- Molino J. Métaphores, Modèles et Analogies dans les Sciences [Electronic Resource] / J. Molino // Langages. – 1979. – № 54. – P. 83-102. – Access: http://www.persee.fr/doc/lgge_0458-726x_1979_num_12_54_1820
- Rosch E. N. Human Categorization / E. N. Rosch // Studies in Cross-Cultural Psychology. – N.Y. : Academic Press, 1977. – Vol. 1. – P. 1 - 49.
- Rosch E. N. Principles of Categorization / E. N. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1978. – P. 27 - 48.
- Tartt D. The Goldfinch [Electronic Resource] / D. Tartt. – Access: <http://www.read33.com/goldfinch-donna-tartt?page=0,320>
- Wittgenstein L. Philosophical Investigations (Philosophische Untersuchungen) / L. Wittgenstein. – Oxford : Blackwell Publishers, 2001. – 321 p.

(Матеріал надійшов до редакції 14.09.17)

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРЕСИ)

Наукова стаття має за мету дослідження функціонування метафори в спеціальних текстах економічного спрямування. Кількість досліджень, присвячених метафорі взагалі, свідчить про складність цього мовного явища. Тому метою цієї статті є вивчення особливостей і специфічних характеристик метафори в економічних текстах.

Ключові слова: метафора, мовна одиниця, прагматика, когнітивістика, когнітивний аналіз, теорія метафори.

Фесенко І. М. Функционирование метафоры в современном английском языке (на материале экономических текстов англо-американской прессы). Научная статья ставит целью изучение функционирования метафоры в специальных текстах экономической направленности. Количество исследований, посвященных метафоре вообще, доказывает сложность этого языкового явления. Данная статья рассматривает особенности и специфические характеристики метафоры в специальных экономических текстах англо-американской периодики.

Ключевые слова: метафора, языковая единица, прагматика, когнитивистика, когнитивный анализ, теория метафоры.

Fesenko I. The Usage of Metaphor in Modern English (Case Study of the Economic Texts of the Anglo-American Press). It's common knowledge that metaphor is one of the widely-used expressive means of the English Language. Metaphor is described as the transfer of the name from one object or person to another based on the supposed likeness of some feature of the two. In Modern Linguistics metaphor is considered to be not only a stylistic device (a feature of a language) but also a mode of thinking defining to some extent our perception of the world. So, metaphor in modern linguistics is a much more intricate and mysterious phenomenon than it was thought to be before. In most cases the research of metaphor is based on a fundamental idea of Aristotle – the idea of the transfer of the name based on the likeness of the two compared objects or things. The article under consideration seeks to present the usage of metaphor in special texts. The number of research studies on metaphor is enormous. And it presents some difficulties in the exploration of this linguistic phenomenon. The given article studies the peculiarities and specific characteristics of the metaphor used in economic texts of Anglo-American press. It should be noted that metaphor is permeable in everyday life and plays an indispensable role in defining the way people perceive the world and the way we react to the world. As Lakoff and Johnson (1993) observe, metaphor is now a concept with multidisciplinary implications and its use has been found “in virtually every aspect of human thought: physical science, biological science, economics, law, political theory, psychology, art, philosophy, business and morality”. Thus, the study aims at investigating the use of metaphor in anglo-american periodicals with some special emphasis on the science of economy in which the examples of metaphor can often be found.

Key words: metaphor, a language unit, pragmatist studies, cognitive studies, cognitive analysis, the theory of metaphor.

Актуальність дослідження визначається необхідністю подальшого вивчення функціонування метафори у спеціальних текстах, тому **метою** наукової статті є комплексний підхід до опису метафори і її різновидів, а також стратегії її використання в економічних текстах. **Матеріалом дослідження** метафори у спеціальних текстах були статті із англо-американської періодики.

Економіка, як і політика, має тісний зв'язок з людиною і людським суспільством. Це настільки важливий аспект життя людей, що в повсякденній мові люди неминуче говорять про економіку та суміжні теми. Багато економічних термінів, наприклад, таких як: акції, страхування, ВВП, фінансовий дефіцит, бюджет та інші, є дуже знайомими англомовній популяції, тому що вони використовують ці терміни в своєму повсякденному житті час від часу. Тож, роль концептуальної метафори в економічному тексті очевидна і відзначається багатьма дослідниками як у сфері лінгвістики, так і економіки.

У XVIII столітті А. Сміт, засновник сучасної економіки, вперше визначив словосполучення «невидима рука» як метафору. Це, мабуть, найбільш раннє використання метафори в економічному тексті. Він стверджував, що «невидима рука» ринку маніпулює цінами, з тим, щоб ефективно розподілити дефіцитні ресурси, відповідно до споживчих переваг і витрат виробництва [Сміт 1962, с. 45]. У 1980 році Лакофф і Джонсон опублікували свою знамениту книгу «Метафори, якими ми живемо», яка є однією з найбільш важливих робіт в рамках когнітивної лінгвістики. Саме у ній вони вказують на важливість метафори. Метафора проникла в повсякденне життя і відіграє незамінну роль у визначенні того, як люди сприймають світ і як ми реагуємо на цей світ [Телія 1986, с. 113].

За спостереженнями Лакоффа і Джонсона, метафора в даний час являється концепцією із міждисциплінарними наслідками, і тому її використання було знайдено практично в

кожному аспекті людської думки: у фізичних науках, біологічних науках, економіці, праві, політичній теорії, психології, мистецтві, філософії, бізнесі, моральності і навіть поезії. Як стверджує сучасна теорія метафори, економіка повинна також рясніти метафорами [Харченко 1989, с. 154]. Сучасна теорія метафори також стверджує, що абстрактні поняття розуміються через метафору у відображенні конкретних фізичних і нефізичних понять, а також показує, яким чином абстрактні економічні поняття структуруються у метафоричну конструкцію в спеціальній галузі економіки.

У 1982 році Хендерсон, відомий економіст, у своїй книзі «Метафори і економіка» формально почав обговорювати метафоричне використання мови в економічному дискурсі. Потім в 1983 році Макклоскі в риториці економіки вже визнає важливість метафори в економічному дискурсі. Макклоскі стверджує, що сама сутність економіки є метафоричною. Він бачить метафору як найбільш важливий приклад риторики економіки, важливе значення для економічного мислення і стверджує, що «сказати, що ринки являють попит і пропозицію 'кривої' є метафорою не менше, ніж сказати, що Західний вітер – це «дихання осені» [McCloskey 1983, p. 502].

Маршалл є першим економістом, що виділив біологічну метафору, щоб описати економіку. У 1890-х роках Маршалл проаналізував розвиток бізнесу з посиланням на природне коло живого організму, а саме зростання змін і розпаду, а також він стверджував, що концепція економіки як частини машини XIX століття була результатом паралельних успіхів, досягнутих в галузі природничих наук в Вікторіанську епоху, яка призвела до розвитку механістичного погляду на світ у цілому і в економіці зокрема. Багато економістів і лінгвістів, таких як Макклоскі (1983), Гендерсон (1982), Чартеріс-Блак (2000), Бури (1997), здійснили велику кількість досліджень метафори в економічних контекстах в останні десятиліття. У своїх працях вони погоджуються, що метафори в економічному тексті грають важливу і незамінну роль у розумінні абстрактних економічних теорій і складних економічних явищ.

Таким чином, англійська періодика орієнтована на освіченого, інтелектуального адресата, спокушеного не тільки у фінансових і політичних питаннях, але також і в інших сферах діяльності. Вона прагне насамперед ознайомити читача із зведенням новин, позицією редакції, журналіста. Однак спеціалізована спрямованість видань (економіка, фінанси, політика, дипломатичні відносини) «The Times», «The Economist», «The Financial Times» та ін. не заважає активно одержувати інформацію членами широкої громадськості в силу того, що в газетах зустрічаються статті і замітки універсальної спрямованості, що стосуються, наприклад, економічних проблем, яких ми, зокрема, торкнемося у даній статті. Тексти статей в англійській періодиці наповнені як термінологічною лексикою, так і емоційно-забарвленими виразами, що ілюструють вживання сучасної живої англійської мови, яка відображає їх специфіку. Характер англійської періодики відрізняється модальністю публікованих матеріалів, присутністю корпоративної оцінності і іронічності. Дані параметри задані певною лінгвістичною спрямованістю, а, отже, найбільш привабливі саме для тих, хто займається дослідженнями економічного дискурсу. Різноманітність використання мовних засобів, а також відмінність у питомій вазі вузькоспеціальної лексики в залежності від тематики та характеру текстів дає можливість характеризувати тексти, особливо пов'язані зі сферою економіки, як інформативно-аналітичні, що висвітлюють закономірності суспільного життя в її окремих областях, так і економіко-політичні, котрі відрізняються активним використанням спеціальної термінології.

Незважаючи на те, що публіцистичну форму донесення інформації відрізняє особливий спосіб вираження думок, де важливе місце відводиться мові образів і мові метафори, в рамках яких здійснюється взаємодія нашого мислення і навколишнього світу, необхідно підкреслити, що, наприклад, в газеті «The Financial Times» важлива роль в текстах більшою мірою відводиться стертим метафорам (близько 90%), які сплетені в щільну семантичну мережу. Стерті метафори невидимі «неозброєним» оком, тому необхідно виробити певну

вправність, щоб навчитися помічати їх в будь-яких текстах, що складають семантичну мережу або каркас видання. Наприклад:

*“Over the coming weeks and months, a traveling circus of stage sets and artists will journey from Los Angeles to Moscow, with performers collecting accolades while their industry is hit by **the endemic piracy, volatile sales and intense price competition**”* [The Financial Times, 2013].

З допомогою метафор на рівні підсвідомості здійснюється формування концептів, створюється безліч моделей для того, щоб освоїти, проаналізувати, описати дійсність, в якій живе англomовний індивід. У статтях з “Financial Times” метафора є підтвердженням безпосередньої кореляції між економією і експресивністю, яка характеризує при цьому не тільки особистість комуніканта, тобто автора статті, але й тих осіб, чиї коментарі автор поміщає в лапки. Функції, цілі та завдання видання полягають в інформуванні читача про події за допомогою об’єктивного донесення інформації, використовуючи при цьому тільки серйозні коментарі.

Як і в інших англomовних виданнях, наприклад в “The Economist” та “The Times”, концептуальні метафори є дуже розповсюдженими.

“Well, I think being at award show is important because it means you're at the top of your game. And it's good for the industry, which is having a tough time, to get a pat on the back” [The Financial Times, 2013].

У періодиці ми часто бачимо гру поняттями, яка робить незнайоме знайомим, складне – простим, незрозуміле – зрозумілим і т.п. Це більш за все стосується заголовків, які майже завжди лаконічно виражають сенс публікованих статей, що приводить до висновку про сформовану в рамках даного видання закономірність, яку можна назвати тенденцією «мовної економії». В англійській мові дана тенденція виявляє себе у появі:

- конверсивів: *“**Oldest light in the sky mapped by European Space Agency telescope**”* [The Financial Times, Mar. 13th, 2013],

- аббревіатур: *“**Rosneft closes \$ 55bn TNK-BP deal**”* [The Financial Times, Feb. 25th, 2013],

- акронімів: *“**FDA decision due on whether GM salmon allowed onto market**”* [The Guardian, Mar. 20th, 2013]

Оскільки концептуалізація нових понять здійснюється за аналогією з уже сформованою системою понять, багато термінів мови отримують образно-асоціативне мотивування, що проявляється у вигляді метафори. Подібна метафоризація найчастіше зустрічається в заголовках і підзаголовках текстів, рідше в самих текстах. Додамо ще декілька прикладів: *“The labours of Lott”* [The Economist, Jan. 15th, 2014].

Це може насамперед статися у статті, в якій зазвичай висвітлюються дії і вчинки такої політично вагової особистості, якою є, наприклад, сенатор Міссісіпі Трент Лотт. Щоб визначити, наскільки метафоричним є даний вираз, можна згадати про давньогрецький міф, який оповідає про подвиги Геркулеса “The labours of Hercules”, в якому слово “labours” вжито в значенні «подвиги». Вивчення метафори “The labours of Lott” відбувається на основі вже наявної моделі “The labours of Hercules” шляхом заміни одного з компонентів (Hercules - > Lott). Безсумнівно, новий вираз має скоріше іронічний відтінок, так як фігура Лотта не є настільки вже значимою в силу її здібностей.

Наведемо ще один приклад: *“Marshall Whitman, a congressional analyst at the Hudson Institute, said that Mr Lott that most forlorn of figures, **'a king without a kingdom**”*.

Оцінке навантаження також яскраво виражене в наступному прикладі заголовку: *“Final act in the drama' as another Creative Scotland director falls on her sword”* [The New York Times, Dec. 21st, 2012]. Згідно з Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2003), “fall / land on one's face - to fail or make a mistake in an embarrassing way”. В даному випадку відбувається заміна одного з компонентів у ідіоматичних виразах (face – sword), внаслідок чого виникає нове поєднання слів, яке тягне за собою утворення нового поняття. У цьому зв'язку змінюється не тільки денотативне значення виразу в цілому, але й конотативне. Так, “to fall on one's sword” має негативні конотації, які дозволяють трактувати його в термінах повторення креативного директора свого попереднього помилкового досвіду.

Розглянемо заголовок статті “*Investors wary of Greek Gifts*” та її останнє речення:

“*Greece falls between two stools because it's no longer part of the emerging markets group but it's not yet fully integrated with Europe, says Mr Watson*” [The Financial Times, Sep. 9th, 2014].

Це речення є висновком, який виправдовує метафоричну категоризацію теми у самому заголовку. Вживання метафор в даній статті як композиційних семантичних засобів вираження значення в якості тези і аргументу з'єднує емотивне ставлення автора до існуючої проблеми, з одного боку, і з раціональним поданням фактів, з іншого боку. Ця стаття описує підйом економіки Греції, яка збирається вступити до Євросоюзу. Основні показники економічного росту Греції повинні відповідати аналогічним показникам європейських країн.

І хоча економічний прогноз для Греції сприятливий, міжнародні інвестори не поспішають вкладати гроші, оскільки “*Greece falls between two stools*”, не будучи більше країною з ринковою економікою, де ризик вкладення коштів може бути виправданим отриманням високого прибутку за короткий проміжок часу, і, одночасно, не повністю відповідає європейським стандартам, коли гарантоване «повернення» вкладеного капіталу. В результаті застосування стратегії метафоризації ілюкутивна сила макромовного акту аргументації збільшується як по лінії пропозиціональних умов, так і за параметром впливу, одночасно підвищується значущість повідомлюваного.

Проаналізуємо наступний підзаголовок: “*The Economist's Syria cover: a more optimistic version to end the cycle of torment.*” [The Economist, Feb. 27th, 2013]. Вираз “*to end the cycle of torment*” дуже нагадує фразеологізм, хоча й не зафіксований в лексикографічних джерелах. Метафоричність створюється за рахунок переносного значення слова *torment*, яке марковане у словниках як “*written*”, яке, тим самим, підтверджує ту претензійність події, яка виражається в даному контексті. За допомогою цієї метафори автор намагався залучити читача до соціально значущих ситуацій, в яких викладені факти, що цікавлять всіх і кожного.

Тепер візьмемо приклад заголовку: “*The euro crisis: Desperately seeking silver linings*” [The Economist, Jan. 8th, 2013].

Він являє собою класичний варіант побудови тексту за сценарієм метафори. У даному заголовку реалізується одна ключова метафора – прислів'я, інваріант якого – “*Every cloud has a silver lining*”. О. О. Потебня писав, що прислів'я являє собою скорочену байку, зміст якої знаходиться за порогом свідомості, але який може легко відновити події. Доказом байки / прислів'я є практика життя [Потебня 1990, с. 48]. Вживання автором прислів'я відповідає його інтенції надати вплив. Прагматична орієнтованість прислів'я сприяє реалізації авторської ілюкції при відповідній організації змістовно-фактуальної інформації.

Щодо заголовку “*Think-tank independence: Heritage DeMinted*” [The Economist, Dec. 6th, 2012], автор за допомогою метафоризації вдається до такого виду контекстуального аргументування, як апеляція до традиції. Аргумент до традиції являє собою самий частотний і ефективний за силою вплив типу контекстуального аргументування.

Традиція – це анонімна, стихійна складена система норм і правил поведінки, що виникла дослідним шляхом, що довела свою продуктивність на противагу теоретичним приписам. Аргументація щодо традиції має яскраво виражений оцінний характер. У розглянутому прикладі отримує позитивну оцінку автора спадкоємність поколінь власників компанії, а також економічний успіх цієї компанії.

Метафора є також дуже частотно вживаною у звичайних реченнях статей економічного характеру. Розглянемо це ствердження на прикладі речення зі статті “*Ambushed in the Old Sentimentality Shop*”: “*If, say, a McDonald's had the temerity to even set down here, it would be trashed by irate mobs carrying solid gold hammers and diamond sickles*” [New York Daily News, Nov. 11th, 2012]. Це є ще одним прикладом метафоризованого речення, що певною мірою зачіпає проблему конфліктів у сфері торгівлі, описаних у статті. Простежимо, як формується метафоричне вираження і які основні механізми утворення метафори у реченні. MED (2003) дає такі визначення: “*hammer and sickle - the sign that represents Communism, consisting of a hammer across a sickle*”; “*hang up one's axe - to retire from business, to give over a useless project*”. Метафора виникає за допомогою вживання стійкого фразеологізму: “*hammer and*

sickle”. Таким чином, ми можемо говорити про метафору, яка зміцнює загальноприйняте сприйняття аудиторією ситуації, описаної в статті.

Метафора в наступному уривку тексту статті також важлива для ілюстрації евристичного способу мислення в рамках англійської мови на сторінках англомовної періодики. Виділене словосполучення видається цікавим як з позицій формування нового поняття, так і з точки зору креативності: *“These should be ideal conditions to redesign and restructure an industry in dire need of **regaining its moral compass** and its role in the modern economy”* [The Financial Times, Dec. 5th, 2012].

При зверненні до словника виявляється наступне: MED (2003): “moral-relating to right and wrong and the way people should behave”, “compass - a piece of equipment used for finding your way, with a needle that always points north”. Тому, на перетині семантичних полів даних слів (moral та compass) виникає метафора, в якій “compass” розуміється вже не як прилад для орієнтування на місцевості, а як вектор моральних характеристик індивіда, чи в даному випадку галузі народного господарства. Отже, формування нового поняття відбувається не тільки на семантичному, але і на концептуальному рівні.

Автори статті під заголовком: *“Quiet achievers who accomplish much”* в реченні *“From Mr Marc McDonald. Sir, In her article **“Political paperboy”** (Lunch with the FT, February 9) Anna Fifield writes: “Anyone wanting to feel good about their achievements in life”* [The Financial Times, Feb. 16th, 2013] використали таку метафору як “Political paperboy”, тим самим явно розраховуючи на залучення уваги з боку шанувальників кіномистецтва, адже в ньому простежується обігравання назви фільму “The Paperboy” (2012), що мав великий успіх. Відповідно, увага реципієнта, зосереджена на сприйнятті всієї пропозиції в цілому, а не окремих її частин, буде відсилати його до вже відомого досвіду, тобто викличе асоціації із назвою фільму, а, отже, приверне найбільшу кількість читачів.

Стаття під заголовком: *“Karzai opponent set to boycott presidential election re-run”* починається з повідомлення про те, що: *“The future of Afghanistan rests **on a knife edge** this weekend with President Karzai's political opponent expected to decide whether to withdraw from, or boycott, a presidential election run-off next Saturday”*. [The New York Times, Oct. 31st, 2013]

Очевидно, що дане речення не повинно розумітися буквально. Політична влада – занадто абстрактне поняття, щоб представляти її як ту, що “спочиває на лезі ножа”. Звернувшись до словника, переконаємося в тому, що “a knife-edge” може мати не одне значення: MED (2003): 1) a situation in which success and failure are equally likely, 2) a situation in which a slight change could have a very dangerous effect. Таким чином, з визначення випливає, що будь-яка ситуація типу “a knife-edge” майже завжди має небезпечні наслідки.

У наступному реченні *“The problem is that **a system that works in good weather is hardly usable during a storm**”* [The Financial Times, Thursday, Feb. 5th, 2012] аналіз метафори показав, що політичні та економічні події часто трактуються в термінах як клімату і погоди, так і природних явищ.

У прикладі *“Economics obeys the laws of mechanics: to **leverage the scale, to give critical mass, to build momentum, to provide a magnet, to gravitate something**”* [The Financial Times, Feb. 23th, 2009] автор представляє свій погляд на можливий світ як «економічну діяльність», об'єктивуючи її за допомогою «механічної» метафори, поєднуючи, таким чином, два світи – можливий світ «економічної діяльності» і реальний світ, в якому відбуваються описувані події. Метафора виступає засобом зв'язку між світами за допомогою функції референції, одночасно полегшуючи розуміння нюансів описуваної ситуації за допомогою когнітивної функції метафори. Будучи соціалізованим прийомом мислення, в даному контексті метафора виражає індивідуальне авторське бачення ситуації і, в силу образності, збільшує інтенсивність переданої ситуації. Вищеперелічені функції метафори дозволяють автору реалізувати стратегію впливу на адресата і збільшити значущість виробленого дискурсу.

Беручи до уваги речення *“They reached **a fresh bull market high** this week”* [The Financial Times, Mar. 15th, 2013], автор використовує словосполучення “bull market”, яке є зоологічною метафорою. У даному контексті такий вид метафори позначає ринок з тенденцією на

підвищення, характерне висхідній тенденції в ціні цінних паперів (або ж акцій). У цій метафорі концептуальна картографія найбільш ймовірно заснована на знанні про шляхи биків – бик нападає на жертву своїми рогами в напрямку знизу-вгору, тим самим ми бачимо поліпшення економічного стану ринку у Великій Британії.

У реченні “*Nobody has ever said that the basic balance is the only thing going on in the market,*” said Tony Norfield, head of foreign exchange strategy at ABN Amro. “*But it provides a magnet that the rate should gravitate towards over the span of a couple of months*” [The Financial Times, May 31st, 2010] ми бачимо, що метафора може також цитуватися. Автор цитує закони механіки: “the basic balance”, “the rate should gravitate towards”, “it provides a magnet”, які використовуються в якості аргументу на підтримку точки зору про необхідність контролю основного балансу валютних операцій для коригування курсу євро. Введення цитат у текст створює зони інтертекстуальності, що мають високу інформативну щільність.

Таким чином, **результати** дослідження метафори в економічному тексті яскраво свідчать про частотні випадки її вживання, тому що метафора, де б вона нам не зустрілася, завжди збагачує розуміння людських дій, знань й мови та додає яскравості і різноманітності науковому стилю спеціальних текстів періодики.

Література

- Ivin A. A. Теорія аргументації / А. А. Івін.- М. : Гардаріки, 2000.-416с.
 Потєбня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потєбня.- М. : Высшая школа, 1990.- 344с.
 Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 144 с.
 Харченко В. К. Переносные значения слова / В. К. Харченко. – Воронеж : ВГУ, 1989. – 198с.
 Davidson D. What metaphors mean / D. Davidson // Critical Inquiry. – 1978. – No.5. – P. 31-47.
 McCloskey D. N. The Rhetoric of Economics / D. N. McCloskey // Journal of Economic Literature. – 21. – 1983. – P. 481-517.
 Macmillan English Dictionary. – Macmillan Publishers Ltd., 2003. – 1854p.
 Webster's New Encyclopedic Dictionary. – New York, 1993. – 1787p.

Список лексикографічних джерел

- The Economist (2012 – 20150).
 The Financial Times (2010 – 2016).
 The Guardian (2013 – 2015).

(Матеріал надійшов до редакції 25.09.17)

УДК: 811.111:81'276.6:004.738

ЧИРВОНИЙ О. С.

(Запорізький національний університет)

АНТОНОМАЗІЯ ЯК ЗАСІБ ПОПОВНЕННЯ АНГЛОМОВНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО ЛЕКСИКОНУ

У статті йдеться про нові антономазійні одиниці комп'ютерного лексикону як про чинник поповнення словникового складу сучасної англійської мови. Також розкриваються основні способи і механізми утворення «комп'ютерно-маркованих» антономазійних одиниць. Констатується зменшення залежності комп'ютерного лексикону від зовнішніх чинників як джерела матеріалу для створення неологізмів.

Ключові слова: метафора, метонімія, антономазія, словотворення, Інтернет.

Чирвоный А. С. Антономасия как средство пополнения англоязычного компьютерного лексикона. В статье речь идет о новых антономастических единицах компьютерного лексикона как о факторе пополнения словарного состава современного английского языка. Также раскрываются основные способы и механизмы образования «компьютерно-маркированных» антономастических единиц. Констатируется уменьшение зависимости компьютерного лексикона от внешних факторов как источника материала для создания неологизмов.

Ключевые слова: метафора, метонимия, антономазия, словообразование, Интернет.

Chyrvonyi O. S. Antonomasia in Terms of Enrichment of English-language Computer Lexis. The article deals with the antonomasiac neologisms as a factor of enrichment of computer lexis and English language as a whole, as well as with the main ways and mechanisms of new IT-related words formation. Although some scholars argue that antonomasia, that is, using a proper name in order to express a general idea, is barely a "marginal" way of word-creation in computer lexis and the English language as a whole, we do believe it to be a promising and efficient way of creating new words, the meaning of which can be easily guessed or deduced. New words created through antonomasia account for only around 1.5 per cent of our corpus of computer lexis, but due to their functional simplicity and wide availability of ready models, this means of word-creation has earned wide popularity not only in the specialized media outlets, but in the mainstream media as well. For example, the name of the hero Beowulf has given birth to the new word-combination "Beowulf cluster" (several computers linked into a network via a high-speed connection), the name of Facebook

CEO Mark Zuckerberg has evolved into "zuckering" (misadjusted privacy settings on the social media), and Wikipedia has called into existence the "Wikipedia kids" (students who mindlessly rely on the Internet data). Finally, due to the Airbnb renting service, such previously unheard of word as "Airbnbable" (characteristics of a room or flat that make it eligible for the eponymous service) were brought to life. It may thus be considered proved that antonomasia takes an active part in enrichment of the modern computer lexis; the research may continue in terms of establishing and analyzing basic and most productive proper names that enable the creation of new words and expressions.

Key words: metaphor, metonymy, antonomasia, word-formation, computer, Internet.

В процесі семантичної деривації найбільш продуктивними механізмами формування нових лексико-семантичних варіантів вокабуляру сучасної англійської мови вважають метафору і метонімію [Черникова 2001, с. 82-87]. Як зазначають вчені, між новим та старим лексико-семантичними варіантами багатозначного слова встановлюються «концептуально зумовлені дериваційні зв'язки: імплікаційні (метонімічні), класифікаційні (родо-видові), симілятивні (метафоричні)» [Селіванова 2006, с. 528]. Комбінацією метафоричних та метонімічних одиниць деякі дослідники [Крохіна, Берлина 2002] вважають антономазійні одиниці, тобто такі, що включають в себе імена і назви, які вживаються узагальнено, символічно. Лінгвісти також називають такі слова епонімами (в античності – імена богів, героїв, якими називалися міста, племена, гори, моря) [Кальниченко 1999, с. 25].

Об'єктом нашого дослідження є лексико-семантична підсистема англійського комп'ютерного лексикону, а його **предметом** виступають антономазійні одиниці комп'ютерного лексикону сучасної англійської мови.

Метою даної статті є розгляд антономазійних одиниць комп'ютерного лексикону як дієвого чиннику поповнення сучасної англійської мови. Здійснення цієї мети потребує виконання наступних **завдань**: 1) визначити структуру корпусу нових антономазійних одиниць комп'ютерного лексикону сучасної англійської мови; 2) дослідити продуктивність цих одиниць на конкретних прикладах.

Вважаємо доцільним розділити всі антономазійні одиниці комп'ютерного лексикону на дві категорії: 1) імена притаманні міфологічним чи вигаданим істотам; 2) імена реально існуючих людей, компаній, продуктів. Необхідно також відзначити, що з роками в даній сфері спостерігається певна еволюція: якщо у 1990-х та на початку 2000-х антономазійні новотвори були переважно представлені одиницями з першої групи, то зараз, коли комп'ютерний та Інтернет-лексикон є насиченим та відносно самодостатнім середовищем, він створює неологізми на основі явищ з власної середини (як буде продемонстровано далі).

До першої групи ми відносимо, наприклад, таке словосполучення як Beowulf cluster, воно позначає недорогу, але дуже потужну комп'ютерну систему, яка використовується для паралельних комп'ютерних обчислювальних операцій за допомогою двох комп'ютерів, з'єднаних через високошвидкісну мережу (назва походить від давньоскандинавського героя Беовульфа, який, за легендою, володів силою тридцяти воїнів): *"The Beowulf cluster gets its name from the sixth-century Scandinavian hero who was famed in verse for taking down a monster named Grendel"* (Christina Dyrness, "Beowulf looks to slay mainframe," *The News and Observer*, October 17, 2000)

Ще одною одиницею комп'ютерного лексикону, що базується на міфології, є антономазійне утворення Trojan horse, яке означає вірус, замаскований під корисну комп'ютерну програму (уподібнення до легендарного троянського коня, за допомогою якого грецькі воїни під командуванням Одисея і Ахілла проникли до Трої і захопили її).

Також до цієї групи можна віднести словосполучення Stepford app, яке позначає програму з конформістським, стереотипним, холодним та або бездумним дизайном. Одиницю було створено за аналогією до назви книги «Степфордські жінки», за якою було створено два однойменних фільми: *Why are applications like Siri designed to be women? Is that how artificial voices and to some extent intelligence stand out in majorly male dominated environments? Why are these voices cold? Being on a railway station will never be the same. Why are there stepford apps?* (—dagannalena, "I liked...", *Instagram*, December 24, 2015)

До другої групи входять одиниці, основані на іменах відомих людей та продуктів, а також назвах великих компаній. Так, буквально минулого року з'явилася одиниця zuckering

або *zuckering*, сформована на основі імені голови Фейсбуку Марка Цукерберга. Цей новотвір означає «помилкове налаштування параметрів приватності в соціальних мережах таким чином, що вони підривають приватне життя людини»: *When Tim Jones from the Electronic Frontier Foundation asked on social media for a phrase referring to the practice of “creating deliberately confusing jargon and user-interfaces which trick your users into sharing more info about themselves than they really want to”, the answers that came back were variations on the theme of “Zucking”, a dubious honour for Facebook founder Mark Zuckerberg. (Zoe Kleinman, “Is the web full of nasty tricks,” BBC News, June 8, 2016).* В даному випадку власне ім'я не тільки стало основою антономазійного новотвору, але і стало продуктивним словотворчим елементом.

Сюди можна також додати і одиницю *Pierre Salinger syndrome*, що означає тенденцію серед недосвідчених комп'ютерних користувачів некритично сприймати будь-яку інформацію, що її вони зустрічають в Інтернет. Приводом для створення цього неологізму послужив відомий журналіст П'єр Селінджер, який в 1996 опублікував в Інтернеті сенсаційний матеріал про те, що американські морські артилеристи збили на вченнях літак компанії TWA, і надав документи, що підтверджували цю теорію. Пізніше виявилось, що представлені дані були фальсифіковані, і у зв'язку з цим скандалом словосполучення *Pierre Salinger syndrome* увійшло до комп'ютерного лексикону.

Підгрупа включає і утворення *Streisand effect* чи *Barbara Streisand effect*, який означає інформацію, що широко поширюється саме внаслідок спроб приховати її. Приводом для створення цієї одиниці стали невдалі спроби Барбри Стрейзанд подати в суд на журналіста, що фотографував з повітря її будинок: *The Digg-DVD donnybrook is the latest example of what's come to be called the “Streisand effect,” in which efforts to squelch a bit of online information lead to that information being much more widely disseminated than it otherwise would have been. (Rebecca Dube, “An online revolution: Can you Digg it?,” The Globe and Mail, May 3, 2007).*

Як бачимо, всі вищенаведені одиниці ілюструють схильність комп'ютерних користувачів до символізації і стереотипізації існуючих навколо них явищ. В усіх наведених прикладах описуються не конкретні люди, а їхні архетипи, що існують у масовій свідомості. Марк Цукерберг персоніфікується як глобальний володар цінної персональної інформації, Барбра Стрейзанд – як прихильниця жорсткої цензури, П'єр Селінджер – як джерело недостовірної інформації. Цю точку зору підтверджують і дослідники антономазійних одиниць, які зазначають: «в тих випадках, коли ВІ [власне ім'я – О.Ч.] стає популярним і набуває асоціативної семи, відбувається його перехід у загальну назву і породжується відповідний символ, відомий пересічному громадянину або певній групі людей» [Олійник 2001, с. 3]. Таким чином, спостерігається тенденція до архетипізації, міфологізації навіть сучасних нам людей і подій. Більш того, як зазначають дослідники, «вживання антропонімів у вторинній номінативній функції сприяє появі образної характеристики певної особи, підкресленню її основних рис (переважно негативних), вносить предметно-логічну, соціальну, культурну та експресивну інформацію» [Конопацька 2005, с. 9].

До групи антономазійних одиниць другої групи ми відносимо такі одиниці, як *to Amazon, to google, Youtube, Tweople, tweetup, to Helveticize*. Так, назва відомого комп'ютерного магазину *Amazon.com* стала основою для конверсійного дієслова *to Amazon* – «забирати частку бізнесу в більш відомого конкурента внаслідок створення можливості першим займатися комерційною діяльністю через Інтернет». Аналогічно було створене і дієслово *to google*, яке позначає «шукати щось в Інтернеті за допомогою пошукового сайту Google». Більш того, з'явилася значна кількість похідних від цього слова, наприклад, *to google, googling, Googleverse, Googlejuice (googlejuicing), googlewhacking, googlebombing, googlewashing, google dating, google dance* та *Google dorking*, тобто ця одиниця перетворилася на продуктивний центр словотворення: *Google dorking, or Google hacking, is one way malicious hackers can gain access to valuable information about a company. It involves using advanced commands in Google to find specific data sets that companies, as well as government*

agencies, have unwittingly made accessible by storing them on public-facing web servers (Chris Hadnagy, "How Dorkable Is Your Business?," Entrepreneur, May 4, 2015).

Назва популярного Інтернет-відеосервісу Youtube.com стала основою для формування таких одиниць як *youtubism* (Youtube + racism) – написання расистських коментарів до викладеного на сайті відео, *youtubeology* – вивчення особливостей сайту Youtube.com та *Youtube divorce* – ситуація, коли після розлучення колишні чоловік та дружина починають викладати на сайті Youtube.com відео, що компрометують один одного. Схильність багатьох Інтернет-користувачів користуватися популярною онлайн-енциклопедією "Wikipedia" в якості надійного джерела інформації та єдиного критерію істини, призвела до появи жаргонної одиниці *Wikipedia kids* – «студенти, які не володіють навичками пошуку інформації та вмінням критично мислити». Слід відзначити, що дана одиниця була створена і в даний момент використовується переважно в університетських колах (два з трьох прикладів використання цієї одиниці відносяться до освітніх періодичних видань): *As an English professor at Algonquin College in Ottawa, I was very impressed by the report's neologism: "Wikipedia kids." Too many graduates of Ontario's high schools know how to cut and paste, but have learnt little about cross-referencing and taking time to read, think and incorporate what they've read into a wider scheme of knowledge (Nathan Greenfield, "View from here — Shopping and schools don't mix," The Times Educational Supplement, May 22, 2009).*

Нарешті, люди, що користуються послугами онлайн-сервісу знайомств Twitter, отримали назву *twitterers*, *tweeters* чи *Tweople*, зустріч в «реальному світі» людей, що користуються послугами соціальної мережі Twitter, називається *tweetup*, утримання від користування сервісу – *tweetless*, відомі люди, що користуються послугами соціальної мережі Twitter – *twitterati*, а сукупність користувачів цього сервісу – *Twitterverse* (останній приклад, імовірно, був створений за аналогією до одиниці *Googleverse*): *Big companies such as Dell are active in the Twitterverse addressing customer service issues, he said. (Kim Hart, "Firms Take to The Tweetable Business Model," The Washington Post, March 9, 2009).* Загалом, як свідчать наші спостереження, ім'я соціальної мережі Twitter стало основою для створення більш ніж 100 нових слів та словосполучень.

Цікавим прикладом антономазії ми вважаємо і одиницю *helveticize*, яка дослівно позначає написання тексту за допомогою шрифту Helvetica, що вважається традиційним та не креативним. Внаслідок цього, дієслово отримало додаткове значення «робити щось набридливим, типовим чи нудним»: *It was rather a skirmish between a bunch of young designers, like your age now, who were called New Wave, Postmodern, Swiss Punk, whatever, and believed it necessary to reject the status quo for something freer and more contemporary. Doing that meant criticizing old-guard designers, who believed design should be simple—clean on tight grids and Helveticized. (Steven Heller, "The Legibility Wars of the '80s and '90s," Print, December 5, 2016).*

Нарешті, видатним прикладом нового антономазійного словотворення ми вважаємо одиницю *Airbnbable*, яка позначає характеристику кімнати чи квартири, що робить її привабливою на сервісі оренди нерухомості Airbnb: *When she moved again, with another roommate (she has had thirty-six roommates in total), they searched for an optimally Airbnb-able place. (Nathan Heller, "Is the Gig Economy Working?," The New Yorker, May 15, 2017).* Як і у випадку с *helveticize* чи *zucking*, спостерігаємо комбінацію антономазійного та словотворчого (афіксація) способів утворення нових лексико-семантичних одиниць англomовного комп'ютерного лексику.

Таким чином, в антономазійному словотворенні комп'ютерного лексику спостерігаємо поділ всіх одиниць на дві групи – міфологічні та міфологізовані, і реально існуючі. До останньої групи відносяться такі одиниці, що відбивають архетипізоване уявлення пересічних громадян про певне явище чи людину. Деякі антономазійні одиниці створюються за аналогією до вже існуючих одиниць (to Amazon), інші стають центрами словотворення (Twitter, Google, Youtube). Також останніми роками спостерігається зменшення залежності комп'ютерного лексику від зовнішніх чинників чи явищ; даний

лексичний корпус переважно знаходить матеріал для словотворення в межах власної підсистеми.

Література

- Кальниченко А. А., Кальниченко Н. Н. Английские эпонимические имена и лексикография / А. А. Кальниченко, Н. Н. Кальниченко // Вестник Международного Славянского ун-та. Серия «Филология». – Т. 2. – 1999. – № 4. – С. 25-27.
- Крохина Н. А., Берлина Н. П. Анализ механизмов семантической деривации в субстандартной лексике французского языка / Н. А. Крохина, Н. П. Берлина. – 2002. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://frgf.utmn.ru/No18/journal.htm>
- Конопацька Я. О. Семантична неологія в сучасному французькому медіа дискурсі : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.05 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2005. – 17 с.
- Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка.– К., 2001. – 20с.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. - 716 с.
- Черникова Н. В. Метафора и метонимия в аспекте современной неологии / Н. В. Черникова // Филологические науки, 2001. - № 1. - С.82-90.

(Матеріал надійшов до редакції 20.09.17)

УДК: 811.111-84'255.4'42

ШВАЧКО С. О.

(Сумський державний університет)

ПРИСЛІВ'Я У СТАТУСІ ІНТЕКСТІВ: ЛІНГВО-КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються прислів'я та їх перекладацькі метазнаки, ідентифікується ідея про стабільність динамізму прислів'їв-дериватів. Осмислюється метазнак *інтекст* та його функції у нових ситуаціях англомовного дискурсу. Обґрунтовується положення про онтогносеологічний аналіз метазнаків. Структурно-семантична природа тексту малого жанру об'єктивується в комплексі тріади – текст, інтенція, омовлення.

Ключові слова: прислів'я, інтекст, модифікація, поліфункціональність, англійська мова, девіація.

Швачко С. А. Пословицы в статусе интекстов: лингво-когнитивный аспект. В статье исследуются пословицы и их переводческие метазнаки, разрабатывается идея о стабильном динамизме пословиц-дериватов. Осмысливается метазнак *интекст* и его функции в новых ситуациях англоязычного дискурса. Разрабатывается положение об онтогносеологическом анализе метазнаков. Структурно-семантическая природа текста малого жанра объективируется в комплексе триады – текст, интенция, оязыковление.

Ключевые слова: пословицы, интекст, модификация, полифункциональность, английский язык, девияция.

Shvachko S. O. Proverbs as Intexts: Linguo-cognitive Aspect. The global structure of proverbs is being focused upon. Emphasis is paid to the change of functions of different types of small texts (proverbs, riddles and aphorisms). Proverbs do their best with didactic function, riddles – with control, aphorisms with the linguo-creative. The proverbs are classified as first footers, and their variants, in other types of texts they are notified as secondary units which are known for other functions (of evaluation, connotation). Proverbs are authentic – first footers, and they are open to radical changes in their secondary, derivation constructions. Proverbs are open not only to the structural modifications, but also to semantic ones; their global structures maybe radically changed and they maybe be converted into nominative units. Their vistas are topical and urgent. Assessment is to come in further investigations.

Thus proverbs are not only small, they are full of value: they are objectivized in self-organization, self-control and self-make. Emergement and functioning of proverbs make their synergetics go.

The paper considers the differences between proverbs and sayings. Their common features (picturesqueness of images, belles letters loading) do not make them alike. They go together but apart. Proverbs are predicative statements, communicative units, sayings are not, they are unpredicative, separate blocks of sentences, they maybe converted into proverbs provided they (sayings) acquire the properties of utterances. The size of compared units cannot be decisive in attributing different zenres. Both of these units (proverbs and sayings) maybe reversed and are opened to further modifications. They are open to changes – formal and semantic ones. The dominant rules of their dynamics work in the system of language: herein adherent are syncretas of ontognoseological complex – integrity of subject matter of referents and the scientific cognition. The rheme (comment, idea) of any text makes it go, function and be modified due to the inner lows of language.

Key words: proverb, intext, modification, polyfunctionality, English, deviation.

Актуальність обраної теми об'єктивується її новизною та сьогоденним методологічним трактуванням. Синергетичний механізм є діючою силою становлення та функціонування прислів'їв як комунікативних одиниць англомовного дискурсу [Домброван, Еникеева, Пихтовникова 2015]. У статті коментується глобальна структура прислів'їв-першоджерел. Визначається статус атракторів та репелерів досліджуваної ендозони, осмислюється залежність функцій прислів'їв від текстового наповнення, розпізнається природа прислів'їв у статусі інтекстів. Модифікація прислів'їв розглядається у режимі діючого текстоцентризму. Важливою є теза про залежність функції інтексту від нового

бачення референта. Вагомим є висновок про те, що дидактична функція є стабільною для першоджерел. У статусі інтекстів прислів'я модифікуються і змінюють свої завдання [Тороп 2015]. Полісемантичний модус прислів'їв таким чином детермінується в процесах поляризації, девіації та лакунарності.

Об'єкт дослідження – прислів'я англомовного дискурсу – осмислюється в роботі на засадах методологічного сьогодення за принципами самоорганізації, самодобудови та самоконтролю. Фокусується увага на модифікації прислів'їв-першоджерел (оригіналах, вихідних текстах) та трансляторах (секондарних, похідних текстах, метатекстах як **предмета дослідження**). **Мета роботи** полягає у верифікації: прислів'я відкриті структурно-семантичним девіаціям, що детермінується дієвістю лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, а топікальність роботи визначається її новизною, сьогоденним методологічним обґрунтуванням.

Системна організація прислів'їв (їх самоорганізація, самоконтроль та самодобудова) детермінується атракторами та репелерами, які не є стабільними у нових текстоутвореннях. Прислів'я за межами свого першобуття перетворюються та наближаються до статусу афоризмів, загадок, приказок, інших образів протиставлення. Як вторинні утворення вони набувають функцій оцінювання, альтернативи, перетворюються у номінативні одиниці для створення різнобарв'я висновків. Топікальність прислів'їв об'єктивується комплексом задач, гетерогенним підходом до заявлених проблем. Становлення та функціонування об'єкта дослідження експлікується його природою та релевантними ситуаціями. Когнітивно-комунікативна та семантично-прагматична значущість прислів'їв визначаються факторами текстової настанови. Прислів'ям-першоджерелам притаманні римовані форми, народні витоки, тематична паспортизація, прагматичне навантаження, етнічний шарм, вторинна деривація, посилання на минулий досвід, текстоутворювальні патерни, вагома роль адресанта, який передбачає дидактичну сутність повідомлення, інтендує його соціальну мету [Овсянко 2017]. Осмислення дієвості прислів'їв у різних ендозонах канонізує стабільність їх динаміки. Першотвір є основою для тлумачення та власне перекладу оригінальних текстів. Важливим є тут вибір домінуючих елементів для транслятора.

У лінгвістичній науковій картині з'явився новий термін *intext/ інтекст* з притаманною йому морфологічною мотивацією. Експлікація цього метазнака подається у роботі П. Торопа «Тотальний переклад» [Тороп 2015]. Термін корелює з ендозоною перекладознавства. Морфема *in-/ ін-* є міжмовною поліфункціональною одиницею, такою, що актуалізується в лексемах *інтекст*, *інформація*, *іноземний*, *інтернаціональний*, *інтертекстовий*, *інтратекстовий*. Лексема *інтекст* тлумачиться як дієслово *intexere* – «вмішувати», «внести», «примішувати», «приєднувати», «вставляти», «обмотувати», «скріплювати»; іменник *intextus* – «вплетіння», «включення», «з'ясування», «з'єднання». Прислівникові вкраплення (інтексти) є складниками похідних від першоджерел текстів. Дотичні інтексти змінюють функції новоутворень, а також замінюють домінуючу регулятивну функцію першоджерел (впливу, настанови, рекомендації). Семантичне наповнення прислів'я десемантизується, конкретизується та змінює свій вектор.

Контактне представлення складових матеріалізується в прозових наративах, монологічних дискурсах та спекулятивних ситуаціях. Актуалізація інтекстів може привести до трагічного кінця – появи лакунізованих ендозон. У цьому випадку спрацьовує принцип *pars pro toto*, коли частина прислів'їв вживається замість його повного варіанту. Неочікуваний контекст породжує немодельований варіант добудови – непередбачуваний традиційними канонами текстотворення. Фрактальний чинник є поштовхом появи ідей, ословлених контактуючими одиницями, а базова дидактична функція поступається новим текстоутворюючим тенденціям. Спрацьовує феномен розходження прислів'їв у модусах мови, мовлення та інтеграції тлумачення і перекладу. У мові прислів'я представлені низкою синонімів у ролі тлумачення теми та реми. У мовленні спрацьовує феномен модифікації, який, зокрема, верифікує стабільність динаміки комунікативних одиниць. Прозорою при

цьому є теза О. О. Потебні: *Ми не будемо мову, а її добудовуємо*. Конструювання інновацій здійснюється за законом колообігу: ословленню референтів передують їх осмислення.

Прислів'я у художньому дискурсі як інтексти потребують роз'яснень, авторських коментувань, бачення глобальної структури тексту. Пор. англ.: *The absent are always in the wrong. This is a terrible saying, for we must add: it is because there is no one to defend them. Do we understand that in saying the absent are always in the wrong, we are accusing the whole world of cowardice? We must not submit to this shame* [Samuel Yardley 2015, p. 200] або *Forget injures, never forget good → You're wrong, Johnny. You did a good thing that day whether you liked it or not. Confucius said, Forget injures, never forget the kindness, I'm trying to forget my past injures; but I will never forget the kindness you showed me* [Bill Pezz 2009, p. 32].

Чинниками стабільності КО є атрактори та репелери – внутрішні закони ендозони прислів'їв-джерел. Наявність в лексикографічній літературі алонімів прислів'їв верифікує дієвість синкрет процесів тлумачення та перекладу. Без осмислення думки оригіналу не спрацьовує переклад. Еталоном транслятора є квазісміл оригіналу (термін В. М. Манакіна), ментальна складова, *Tertium Comparationis*. Ментальна одиниця має цілу низку ословлень за законом лінгвістичної відносності, цим і верифікується полісемантичне буття не лише номінативних одиниць (НО), але і комунікативних одиниць (КО) – їх функціональне різнобарв'я. Похідні деривати (інтексти) реалізуються в різних ситуаціях, в яких модифікуються оригінали лексичними вкрапленнями або зміною конструювань. Тлумачення оригіналу відбувається в одномовному режимі експлікаторів, дескрипторів та коментувань, відбувається пошук корелюючих варіантів. Адекватний переклад зберігає смисл оригіналу, прагматична інтенція якого є авторським креативом. Серед модифікованих елементів об'єктивуються вкраплення компаративних образів, зміна функцій та емпатій.

Для вихідних прислів'їв-першоджерел притаманним є існування двох блоків – теми та реми в експліцитному або імпліцитному представленнях. Важливим є двобій цих блоків для осмислення базової інтенції (вплинути на адресата у виборі атрибутів соціальної поведінки). Наприклад: *Curiosity killed a cat / Багато будеш знати – скоро постарієш; Caution is the parent of safety / Обережність – супутниця безпеки; Do in Rome as Romans do / З вовками жити – по-вовчому вити; Art is long, life is short / Вік живи, вік учись;*

Атрактори є дизайнерами стабільності прислів'їв у їх статусі вихідних джерел. Репелери – це антиатрактори, які чинять опір і змінюють настановний шарм атракторів: репелери протистоять вимогам атракторів, відбувається двобій синергетичної єдності, що віддзеркалює мобільність прислів'їв.

Прислів'я вживаються у контексті інших одиниць, семантизуючи ідею схожості та відмінності. При цьому вони виступають у статусі декору, милозвучної підтримки, релевантного посилання на минуле, пам'ятаючи про свої витоки. (Пор. укр. *люди кажуть*, англ. *they say*).

Прислів'я як компарабельні одиниці включають елементи порівняння, метою роз'яснення яких є дидактичні настанови, рекомендації, моральні цінності. Ведучими у прислів'ях є антропокомпоненти – адресант, адресат (перформатор) та представлені у тексті образи. Перформатор не є маркованим, але він є основним об'єктом впливу. Прислів'я атракують тріаду адресант – текст – адресат. Адресант – це колективний автор ословленого тексту. Адресат фізично відсутній у прислів'ях, але при цьому він стимулює появу прислів'їв. Відповідальними за цей процес виступають атрактори та репелери [Домброван, Еникеева, Пихтовникова 2015]. Вони є дизайнерами поверхневих та глибинних структур, стоять на сторожі останніх, коригують їх еволюцію, функціонування та модифікацію.

Проблеми становлення, актуалізації прислів'їв не є білими плямами у науковій літературі [Овсянко 2017; Домброван, Еникеева, Пихтовникова 2015]. До малодосліджених тяжіють теми матеріалізації, енергії та інформативності прислів'їв. Прислів'я потребують порядку параметризації, наукової ідентифікації адгерентних понять, верифікації дії атракторів та репелерів. Об'єкт дослідження, як і фразеологічні висловлення, позначений ущільненістю, образністю, високим антропоцентризмом, дидактичною валоративністю,

предикативністю суджень, побутовою топікальністю та розмовним стилем. Вихідними джерелами прислів'їв є ситуації, красномовне оформлення яких генерувало породження відповідної парадигми.

Прислів'я реалізуються в різних жанрах художнього дискурсу. Спрацьовує колообіг семантичного дизайну: від ситуації – до прислів'я, і знову – до прислів'я із відновленою ситуацією. Прислів'я потребують адекватного лінгво-когнітивного осмислення. Рухливість прислів'їв простежується зокрема в трансформаціях приказка ↔ прислів'я. Конструювання типу *cry for the moon* / *неможливо* приймається за приказку, номінативну одиницю (НО), яка позбавлена вербального застереження. Розширення приказки відповідними словами створює ефект емердженту закінченої думки. Пор.: *Don't cry for the moon, only fools cry for the moon* / *Дурні думкою багатіють*. Маємо тут синкрету інформації та дидактичного застереження, а це об'єктивує статус прислів'я як комунікативної одиниці.

Джерелами прислів'їв вважають людський досвід, його фіксацію у народних піснях, казках, байках, анекдотах – в основному, у малих текстах. Прислів'я відрізняються від приказок. Останні асоціюються з НО, перші – з КО. Прислів'ям притаманний статус закінчених речень та прагматичної настанови. Спільними ознаками є художня образність та взаємна трансформація. Пор.: *A stitch in time / вчасно :: A stitch in time saves nine / Роби все вчасно!*; *When two Sundays / ніколи :: When two Sundays come together / коли рак свисне, цього ніколи не трапиться*. Межі між приказками та прислів'ями не завжди є прозорими. Їх розмежування фокусується в процесі виявлення домінантних функцій: номінативної – у приказках, комунікативної – у прислів'ях. Без останньої прислів'я позбавляються статусу КО.

Прислів'я позначені ускладненою семантичною структурою, як такою, що матеріалізує повчальний вплив на адресата, а також – повноту змісту в ущільнених формах. Приказки позбавлені статусу комунікативно-ситуативного судження, присуду. Це – образи слів, блок судження, частина прислів'я. Прислів'я та приказки відкриті процесам становлення та модифікації. Вони відкриті самоорганізації, включаючи інволюцію (зворотний рух назад). На часі актуальним є осмислення нелінійного ризоматичного руху, відмінного від канонізованого лінійного патерну [Домброван, Еникеева, Пихтовникова 2015]. Маркером приказок є синтаксична незакінченість. Приказка називає предмети, явища, факти. Прислів'я емпатує висловлення закінченої думки, обґрунтовану оцінку, присуд та зауваження. Їх ілюкутивна сила впливає на перформативне рішення адресата. Останнє, думається, співпадатиме з авторською інтенцією. Образність прислів'їв та приказок слугує художньому модусу порівнюваних одиниць в комунікативній (а) та номінативній (б) функціях. Пор.:

<i>a) One swallow doesn't make summer</i>	<i>б) as slippery as an eel</i>
<i>He that sows the wind will reap the storm</i>	<i>as black as coal</i>
<i>Practice makes perfect</i>	<i>as blue as the sky</i>
<i>Better late than never</i>	<i>as strong as an oak</i>

Канонізованим у практиці лексикографів стало правило подавати варіанти або синоніми англійських прислів'їв, їх перекладацькі відповідники на інтра- та інтерлінгвальних векторах: *Bad news has wings. (Syn. and Var. bad news travels fast (or quickly); ill news comes apace; ill news flies (or travels) fast.)*. *Prov. Corresp. / Погані вісті не лежать на місці; «When you come to me this evening, not a word, of last night. Ill news travels fast, and they will know it soon enough»* (Ch. Dickens) [Баранцев 2005].

У народі кажуть *So many people so many minds*. Цей вираз є узагальнюючим відповідником прислів'їв з конкретними референтами типу англ. *ass, bird, horse, dog*. Пор.:

- *As well be hanged for a sheep as for a lamb. Prov. Corresp. / Сім бід – один одвіт; раз козі смерть; Why should I be civil to you? I may as well be hanged for a sheep as a lamp* (B. Shaw);

- *As the days grow longer, the storms are stronger. Prov. Corresp. Чим даліше в ліс, тим більше дров; they sow, so let them reap. [Syn. As you brew, so must you drink (or as you have brewed, so shall you drink); as you have made your bed, so must you lie (or sleep) on it; as you*

made your bed, so you must lie on it; as you sow you shall mow]. *Prov. Corresp / Яке посієш, таке й пожнеш; хто як постеле, так і спатиме;*

- «*So, Jim,*» *said the doctor sadly, «here you are. As you have brewed, so shall you drink, my boy»* (R. L. Stevenson); *This was her punishment for having made a mistake. She had made her bed, and she must lie on it* (T. Dreiser); *You're no men, and you reap no fruits of men, but the fruits of sin! As ye sow, so shall ye reap* (H. Fast).

Невербалізована настановча функція [Овсянко 2017] залишає за собою право на статус дидактичної (для прислів'їв) або дефінітної (для афоризмів).

Модифікації підвладні НО та КО за чинниками негативних слів або без них, у процесах трансформації речення у слово на навпаки (речення ↔ слово), типу англ.: *Don't touch me!* → *Don't-touch-me look*; *Give me my money back or I'll kill you!* → *Give-me-my-money-back-or- I'll-kill- you expression*; *People come and go* → *come-and-go people*; *Good bye* → *God be with you*; *SOS* → *Save our souls*. Спільною для НО та КО є модифікація слів як така, що детермінована найближчим оточенням, компактуванням слів: *small beer* – *свіже пиво*, *small change* – *дрібні гроші*, *small comfort* – *невеликий комфорт*, *small deer* – *молоде покоління*, *small hours* – *ранкові години*, *small aleck* – *самовпевнений пройдисвіт*. При цьому несинонімічність патернів верифікується лексико-граматичним оточенням. Пор. англ.: *He paused to drink :: He paused drinking*.

Модифікація НО та КО відбувається в умовах полівекторності, наявності лінійних та нелінійних парадигм на різних рівнях. Спільною для НО та КО є сила синергетики у феноменах самоорганізації, самостановлення і самоконтролю, що діють в модусах Мови – Мовлення – Мовленнєвої діяльності. Тексти, як і номінативні одиниці, піддаються процесам скорочення і пролонгації. З'являються серіали, коментарі, тексти-домисли. Як і слова, малі тексти (прислів'я, афоризми, загадки) відносяться до репродукованих одиниць. Епідигматика НО і КО верифікує об'єктивність вторинних утворень, які підвладні семантичним зрушенням від буквального до фігурального, від практичного до непрактичного, від очевидного до містичного, від урочистого до гумористичного [Зацний 2008; Кобякова 2007].

Деривація на рівні формальних модифікацій динамічно простежується у малих текстах. Пор. англ.: *Any would not work, neither should he eat* (Bible) → *He who doesn't work, neither shall he eat*; *A prophet is not without honor, save in his own country, and in his own house* (Bible) → *There is no prophet in the native country*. Секондарні прислів'я отримують нове авторське дихання. Пор. англ.: *Two is company three is none* → *Three is company two is none* (O. Wilde); *A wolf in sheep's clothing* → *A sheep in sheep's clothing* (Goose); *A devil is not so black as it is painted* → *Most women are not so young as they are painted* (Beerholm).

У вторинних текстах релевантною є заміна лексичних одиниць на векторі серйозне → несерйозне, правдиве → спотворене. У секондарних текстах відбуваються процеси компресії, пролонгації, десемантизації та гіперсемантизації [Кобякова 2007]. Появі нових «сентенцій» передують творчі пошуки, авторські інтенції поділитися з партнерами інтелектуальною знахідкою [Зацний 2008]. Часові та просторові параметри авторських гумористичних висловів (АГВ) носять характер панхротопу, стяжіння. Абсолютний антропоцентризм АГВ проявляється у взаємодії комунікантів. Міркування АГВ являють собою алогічний, нестандартний, несподіваний розвиток авторської думки. Пор. англ.: *When a man teaches something he doesn't know himself to somebody else who has no aptitude for it, and gives him a certificate of profiency, the latter has completed the education of a gentleman* (A. W. Shaw).

Неоднозначна представленість нової мово-думки, її дистанціювання від вихідного джерела об'єктивує появу нових модифікованих конструкцій, повних контрастів і несподіванок. Пор. англ.: *You will never write a good book until you have written some bad ones* (B. Shaw); *The only way to get rid of temptation is to yield to it* (O. Wilde); *A dentist at his work in vocation always looks down in the mouth* (Prentice). Тексти малого жанру не обмежені їх об'ємною параметризацією. Це – не ліліпути, а стартові майданчики для подальших розвідок. У текстах малого жанру актуалізуються діади дане :: нове, відоме :: невідоме, типове :: нетипове, тривіальне :: нетривіальне, важливе :: неважливе. Малі тексти – це не

лише донори творчого шарму або відлуння минулого, це – енігматичне явище, об'єкт наукових розвідок, пошук прихованих іманентних тенденцій Мови – Мовлення – Мовленнєвої діяльності. На часі прислів'я нагадують читачам про свій науковий статус.

Pop. : Proverbs are mental gems gathered in the diamond fields of the mind;

As the country, so the proverb;

A man's life is often built on a proverb;

A proverb is an ornament to language;

Proverbs are the abridgements of wisdom;

The genius, wit, and spirit of a nation are discovered in its proverbs;

Proverbs and conversation follow each other;

Proverbs are the lamps to words;

Proverbs bear age and he who would do well may view himself in them as in a looking-glass

[Баранцев 2005, Дубенко 2004].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Прислів'я – це комунікативні поліфункціональні одиниці, які матеріалізують ідею самоорганізації, самоконтролю та самодобудови досліджуваного об'єкту у мовній системі. Осмислення типологічної ідентифікації прислів'їв, їх емердженту, функціонування та модифікації потребує подальшого глибокого діасинхронічного аналізу.

Література

Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Т. Баранцев]. – 2 вид., випр. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.

Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.

Зацний Ю. А. Словник неологізмів. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття : англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008 – 360 с.

Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англійській мові : Монографія // І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с.

Овсянко О. Л. Структурно-семантичні модифікації англійських прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Овсянко Олена Леонідівна. – Запоріжжя, 2017. – 270 с.

Синергетика в філологічних дослідженнях : монографія / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – 340 с.

Тороп П. Тотальний переклад : монографія / Пеетер Тороп; пер. з рос.: О. А. Кальниченко, О. І. Оржицького; передмова Т. Бойко, Е. Стюїсте. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 264 с.

Bill Pezza. Stealing Tomatoes / Bill Pezza. – Bloomington : AuthorHouse, 2009. – 492 p.

Samuel Yardley. Wake Up And Smell The Coffee / Samuel Yardley. – Page Publishing Inc., 2015. – 256 p.

(Матеріал надійшов до редакції 10.08.17)

УДК: 811.111:81'42

ШЕВЧУК О. В.

(Запорізький національний університет)

МАКРОСТРУКТУРА ЛІНГВОКОНЦЕПТУ LOVE В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Шевчук О. В. Макроструктура лінгвоконцепту LOVE в англійській картині світу. В статті розглядаються та узагальнюються різноманітні точки зору сучасних лінгвістів на структуру лінгвоконцепту взагалі та на макроструктуру лінгвоконцепту LOVE зокрема. Також здійснено аналіз основних значень лексичної одиниці LOVE на матеріалі сучасних тлумачних словників англійської мови, з'ясовано складові компоненти лінгвоконцепту LOVE та методи їх вербалізації, зроблено висновки за допомогою статистичних показників щодо частоти вживання різних складових поданого лінгвістичного явища.

Ключові слова: лінгвоконцепт, макроструктура, вербалізація, складовий компонент.

Шевчук О. В. Макроструктура лінгвоконцепта LOVE в англійській картині світу. В данной статье представлен обзор различных точек зрения современных лингвистов на проблему структуры лингвоконцепта вообще и на макроструктуру лингвоконцепта LOVE в частности. Также проанализированы основные значения лексической единицы LOVE на материале современных толковых словарей английского языка, выясняются оставляющие компоненты лингвоконцепта LOVE и методы их вербализации, с помощью статистических показателей делаются выводы о частоте употребительности разных составляющих данного лингвистического явления.

Ключевые слова: лингвоконцепт, макроструктура, вербализация, составляющий компонент.

Shevchuk O. V. Macrostructure of the Linguoconcept LOVE in the English Worldview. This article deals with the problem of the linguoconcept structure in general and the macrostructure of the linguoconcept LOVE in detail. The different opinions of modern linguists as for this matter are regarded.

The notion of the content structure of the concept seems not only relevant, but also actual in the light of the achievements of cognitive linguistics at the beginning of the XXI century. It is generally known that the structure of the concept includes, in addition to semantic content, also an assessment of the attitude of a person to a given object and other components: universal, national-cultural, predetermined by human life in a certain cultural environment; social, due to the affiliation of a person to a certain social stratum; group, of the linguistic personality to a certain age group and the sexual group; individual-personal, formed under the influence of personal characteristics - education, training, individual experience, psychophysiological features.

The methodology for studying the concept proposed by U. S. Stepanov suggests the sequence of such procedures: (1) identification of the etymon of the word, that is the study of the post-history of the concept; (2) the study of the root group, that is, the group of words formed from this etymon; (3) analysis of the main derivatives from the root of the word in the diachrony (epidigmatic links); (4) studying the use of these words at the synchronous level (syntagmatic links); (5) identification of the paradigmatic links of the analyzed word-concept; (6) comparing the word with a similar or similar word-concept in other languages.

M. V. Nikitin distinguishes in the structure of the concept the image, the concept (intensional), the cognitive implicative, and the pragmatic implicational. Intensional - the "closest value" - is the core of the meaning in which the obligatory signs are based on which objects (situations) are called certain ones. Implicational - imperative value - the other part of the lexical meaning, which has the probability of being manifested in a particular context.

Key words: linguoconcept, macrostructure, verbalization, structure component.

На сьогодні склалося кілька підходів до виявлення структури концепту. Усі вони ґрунтуються на тому, що концепти репрезентують семантичні структури різного рівня складності та абстрактності й вербалізують їх у лексичній системі мови. Багатошаровість концепту виявляється у наявності в його структурі кількох якісно відмінних складників (шарів, вимірів, компонентів, рівнів). Думки дослідників розходяться тут щодо кількості, характеру та назви цих шарів.

Мета статті полягає у дослідженні структури лінгвоконцепту взагалі та макроструктури концепта LOVE зокрема. Подана мета передбачає розв'язання наступних **завдань**: розглянути основні компоненти структури концепту в сучасній лінгвістиці, описати загальні риси мауроструктурної організації концепту КОХАННЯ, проаналізувати основні значення поданої лексичної одиниці в сучасних тлумачних словниках.

Об'єкт статті є структура лінгвоконцепту як лінгвістичного явища. **Предмет** статті становить макроструктура лінгвоконцепту LOVE в англomовній картині світу.

Поняття змістової структури концепту видається не просто релевантним, а й актуальним на тлі здобутків когнітивної лінгвістики початку XXI століття. Загальновідомо, що структура концепту включає, крім смислового змісту, ще й оцінку, ставлення людини до того чи іншого об'єкта та інші компоненти: загальнолюдський, або універсальний; національно-культурний, зумовлений життям людини в певному культурному середовищі; соціальний, зумовлений належністю людини до певного соціального прошарку; груповий, зумовлений належністю мовної особистості до певної вікової та статевої групи; індивідуально-особистісний, що формується під впливом особистих особливостей – освіти, виховання, індивідуального досвіду, психофізіологічних особливостей.

Чисельні погляди на змістову структуру концепту на сьогодні висловили Ю. С. Степанов, В. І. Карасик, І. А. Стернін, З. Д. Попова, С. Г. Воркачов, Г. Г. Слишкін, Н. Ф. Алефіренко, В. В. Колесов, М. В. Нікітін, С. Є. Нікітіна, В. О. Маслова, А. Н. Приходько, О. В. Рудакова, О. О. Макаровська, Т. П. Вільчинська, М. В. Піменова, В. Л. Іващенко. Аналіз їхніх концепцій показав, що, звісно, є розбіжності (інколи суттєві) у трактуванні складу концепту, існують суто авторські інтерпретації питання, зустрічаються випадки авторського термінотворення в теоретичному дискурсі, проте можна говорити, що теорія структурування концепту розвивається в певному руслі, є певна спільність поглядів дослідників, відбувається еволюція методики структурування концепту.

Дослідження концепту як складного ментального утворення, яке включає два шари (поняттєвий і концептний), дає польська дослідниця О. Макаровська. На її думку, у першому шарі концепту відображено знання, отримані в результаті категоризації пізнаваних об'єктів, а в другому – «... відомості та думки, що акумулюють результати ментально-когнітивних та емотивних процесів, спрямованих на пізнання світу» [Изард 1999], а також особливості національного світовідчуття. На думку В. В. Колесова, смислову єдність концепту

забезпечує послідовність його «прояву у вигляді образу, поняття та символу», де образ є психологічною основою знака, поняття відображає логічні функції свідомості, а символ – загальнокультурний компонент словесного знака.

На оригінальний підхід до моделювання структури концепту натрапляємо у Г. Г. Слишкіна, який пропонує асоціативну модель концепту, виходячи з того, що останній функціонує як процес безперервної номінації та реномінації об'єктів, появи нових і втрати старих асоціативних зв'язків між мовними одиницями і об'єктами, що їх вони номінують [Слишкін 2001, с. 77]. Дослідник виокремлює в структурі концепту 4 зони – основні (інтразони, екстразони) і додаткові (квазізона і квазіекстразона). У трактуванні дослідника, номінативна щільність концепту є основною характеристикою його інтразони (сукупності вхідних асоціацій), а метафорична дифузність – його екстразони (сукупності вихідних асоціацій).

Широко відомим є трактування моделі концепту Ю. С. Степанова, який стверджує, що концепт має багатшарову структуру й виокремлює три компоненти (або три «шари»): (1) «основну ознаку», «актуальний шар» концепту, в якому він «актуально існує для всіх носіїв мови як засіб їх взаєморозуміння і спілкування», (2) додаткову ознаку (кілька додаткових ознак), які є неактуальними й експлікуються у спілкуванні лише обмеженої соціальної спільноти, (3) «буквальний смисл» або «внутрішню форму», зазвичай зовсім не усвідомлювану, відбиту в зовнішній, словесній формі [Степанов 2007, с. 64].

Методика дослідження концепту, яку пропонує Ю. С. Степанов, передбачає послідовність таких процедур:

- 1) виявлення етимону слова, тобто дослідження дописмової історії концепту;
- 2) вивчення кореневої групи, тобто групи слів, утворених від цього етимону;
- 3) аналіз основних похідних від кореня слова в діахронії (епідигматичні зв'язки);
- 4) дослідження вживань цих слів на синхронному рівні (синтагматичні зв'язки);
- 5) виявлення парадигматичних зв'язків аналізованого слова-концепту;
- 6) зіставлення слова з аналогічним чи близьким словом-концептом в інших мовах.

М. В. Нікітін виокремлює в структурі концепту образ, поняття (інтенціонал), когнітивний імплікаціонал і прагматичний імплікаціонал [Никитин 2011, с. 98]. Інтенціонал – «найближче значення» – є ядром значення, в якому об'єднані обов'язкові ознаки, на підставі яких предмети (ситуації) названі певним ім'ям. Імплікаціонал – необов'язкове значення – частина лексичного значення, що має імовірність, можливість проявитися в певному контексті.

До складу семантичних ознак імплікаціоналу можуть потрапляти й ознаки з малою часткою ймовірності експлікації, і навіть ознаки, що суперечать ознакам інтенціоналу. Деякі лінгвісти пропонують об'єднати два принципи опису концепту (структурний і функціональний), у зв'язку з чим виділяють особливі «підструктури» концепту – модуси. Першу групу утворюють операційні модуси, тобто модуси концептуальної систематизації світу (пор. з інтенціональним ядром). Другу групу складають речовий та ознаковий модуси концепту. Речовий модус модифікує зміст концепту ідеєю предметності, а саме уявленням про денотат як носія ознак: концепт «навантажують думкою про щось описуване». Ознаковий модус ускладнює концепт функціональним уявленням про ознаковість. Їх розрізнення зумовлене функціонально й залежить від того, чи виступає концепт як предмет думки або ж як опис предмета думки. Третю групу утворюють модуси екстенсії предмета думки, що ускладнюють концепт референційним компонентом.

Т. П. Вільчинська розробила метод моделювання семантико-аксіологічного поля концепту, запровадження якого значною мірою було зумовлене тим, що концепт охоплює не тільки зміст наївного поняття як суму інтегральних і диференційних ознак предмета, але й усю множину конотацій слова [Вільчинська 2011, с. 8]. Цей метод спрямований на моделювання й опис багатовимірності смислової структури концептів, яка містить не тільки поняттєво-дефініційний шар, але й образні, конотативні компоненти, зокрема емотивно-оцінні та асоціативні. Він дає змогу моделювати польову структуру концептів, виділяючи в

ній ядро, приядерну зону і периферію, та системно описувати багатовимірні концептуальні величини. Важливо, що метод не тільки демонструє переваги польової структуризації загалом, а й виявляє здатність акумулювати інші ефективні прийоми концептуального аналізу.

В. І. Карасик, моделюючи структуру концептів, виділяє в ній образно-перцептивний компонент, поняттєвий (інформаційно-фактуальний) компонент і ціннісний складник (оцінку та поведінкові норми) [Карасик 2002, с. 53]. Образний складник автор розуміє як «слід чуттєвого уявлення в пам'яті в єдності з метафоричними переосмисленнями». Поняттєвий складник – це сукупність істотних ознак об'єкта чи ситуації та підсумок їх пізнання. Проте домінантним є ціннісний складник, оскільки він більш значущий в інтерпретації концепту.

У діахронії значеннєвий складник концепту розкривається як «етимологічна пам'ять слова», яка фіксує еволюцію внутрішньої форми лексичної одиниці, шлях її «етимона». У синхронії його описують через внутрішньо-парадигмальну «рівнозначність» і «рівнозначність» лексико-семантичного варіанта цього імені: відношень синонімії та омонімії в межах відповідної словникової статті. До значеннєвих характеристик концепту входять також частиномовні реалізації імені концепту та його словотвірна продуктивність. Значеннєвою є й сам поняттєвий складник концепту.

Концепт LOVE відноситься до сфери почуттів, й тому є у центрі уваги сучасних науковців. Серед дослідників, що аналізували даний концепт, можна назвати Ю. Д. Апресян, Л. Є. Вільмс, С. Г. Воркачева, Л. Е. Кузнєцову, Г. А. Огаркову, Е. Р. Хутову, С. Г. Шафікова та інших вітчизняних мовознавців. З точки зору Л. Є. Вільмс [Вільмс 1997, с. 4], яка вивчає саме лінгвокультурологічну специфіку поняття «кохання», у кожного народу склалося своє власне уявлення про це поняття, що знайшло своє відображення у тлумачних словниках.

Одним із завдань нашого дослідження є аналіз словників, щоб сформулювати НП концепту LOVE та виявити особливості лексикографічної репрезентації даного концепту за частиномовною належністю. Якщо звернутися до тлумачного словника *Webster's new 20th Century Dictionary of the English Language (WNDEL)*, знаходимо такі дефініції слова "love":

1. a (1) : strong affection for another arising out of kinship or personal ties. (2) : attraction based on sexual desire : affection and tenderness felt by lovers. (3) : affection based on admiration, benevolence, or common interests

b : an assurance of affection give

2 : warm attachment, enthusiasm, or devotion

3. a : the object of attachment, devotion, or admiration

b (1) : a beloved person. (2) British —used as an informal term of address

4. a : unselfish loyal and benevolent

b : a person's adoration of God

5. : a god (such as Cupid or Eros) or personification of love

6. : an amorous episode

7. : the sexual embrace;

8 : a score of zero (as in tennis).

В свою чергу, тлумачний словник англійської мови *Cambridge Academic Content Dictionary (CACD)* дає 2 значення слова "love": (1) the feeling of liking another adult very much and being romantically and sexually attracted to them, or strong feelings of liking a friend or person in your family; (2) a person that you love and feel attracted to.

Отже, основні значення слова «кохання», що представляють цінність для даної наукової роботи: любов до родичів, близьких; любов закоханих людей; любов, заснована на захопленні та доброзичливості. Серед вивчених значень існують трактування кохання як любовного роману, статевого акту. За допомогою тлумачних та синонімічних словників англійської мови, ключовими з яких є *The Basic Dictionary of Synonyms and Antonyms* та *The Oxford Dictionary of Synonyms and Antonyms*, було встановлено, що в англійській мові можна знайти наступні синоніми слова «кохання» ("love"): *deep affection, fondness, tenderness, intimacy, attachment, endearment, devotion, adoration, dotting, idolization, worship, obsession, passion, pash, ardour, desire, lust, yearning, infatuation, besottedness, liking, weakness, partiality,*

amour, leaning, heart, inclination, soft spot, taste, delight, relish, tender passion/sentiment, aloha, care, conciliate, gusto, dearness, luvе (Scottish), sweetheart, valentine, paramour, loving-kindness (old-fashioned), penchant, hanky-panky (шурпу-мурпу). Окрім іменникових одиниць були відібрані дієслова, прикметники та прислівники.

Як свідчать результати аналізу, такі поняття як «кохання» та «ненависть» протиставляються, тому «кохання» – бінарне поняття. Не випадково говорять, що від кохання до ненависті один крок. Зі словом «любов» ми пов'язуємо переживання, почуття та емоції, які не завжди є позитивними. Якщо любов викликає позитивні емоційні переживання, то її можна поставити у ряд з щастям, задоволенням, прив'язаністю, насолодою, мрією. Негативна забарвленість асоціюється з ревнощами, антипатією, презирством.

Для аналізу макроструктури концепту LOVE, ми відібрали лексичні та фразеологічні одиниці (124 од.), що реалізують його значення, з тлумачних, синонімічних, та тезаурусних словників. Найбільшою групою лексичних вербалізаторів концепту LOVE за частиномовною належністю є іменники (51,62%), що, в свою чергу, свідчить про важливість категорії предметності для представників американської мовної спільноти. Дієслова відіграють менш значущу роль – 27,42%. Найменшими групами виявилися прикметники (16,12%) та прислівники (4,84%). Концепт LOVE об'єктивується не лише у своїх прямих номінаціях (ключовому слові репрезентанті, що є іменем концепту (*LOVE*), але і в його системних синонімах, а саме: *admiration, attachment, devotion, fondness, endearment, intimacy, obsession, tenderness, valentine.*

Таким чином, зі словників англійської мови нами відібрано 124 одиниць, що номінують концепт LOVE в англійській мові. Найбільшу групу складають іменникові одиниці – 64 од. (51,62%), що свідчить про важливість категорії предметності для американської мовної спільноти. Другою за кількістю є група дієслів – 34 од. (27,42%). Найменшими групами виявилися прикметники, які охоплюють 20 од. (16,12%) та прислівники – 6 од. (4,84%). Слід зазначити, що основними значеннями слова “кохання”, які представляють цінність для даної наукової роботи, є: любов до родичів, близьких; любов закоханих людей; любов, заснована на захопленні та доброзичливості.

Концепт LOVE у текстах сучасної американської художньої літератури вербалізується у лексичних та фразеологічних одиницях, що виступають складовими номінативного поля досліджуваного концепту: *to like, to love, love, to be in love, lovely, devoted, romantic, to be crazy about, admiration, attachment, lover, romance, likeable, to be fond of, to take a liking to, to fall in love with, love at first sight, to take a liking to, obsession, love-starved, loved.* У досліджених текстах концепт вербалізується також у похідних та однокорінних номінаціях концепту, що є одиницями різних частин мови, словотворчо й семантично пов'язані з основними лексичними засобами мовної об'єктивації концепту, а саме: *lover, loved, love (v), lovely, lovelorn, loveable.* Окрім цього було встановлено, що *кохання* – бінарне поняття. **Перспективою** дослідження є функціональний і статистичний аналіз інших лінгвоконцептів на матеріалі тлумачних словників різних варіантів сучасної англійської мови.

Література

- Вильмс Л. Е. Лингвокультурологическая специфика понятия «любовь»: автореф. дисс. на соискание уч. степ. канд. филол. наук. – спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое, сопоставительное языкознание” / Л. Е. Вильмс. – Волгоград, 1997. – 21 с.
- Вільчинська Т. П. Номінативне поле концепту «кохання» (на матеріалі поезії шестидесятників) / Т. П. Вільчинська // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2011. – Вип. 9 (1). – С.6-10.
- Изгард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изгард. – СПб.: Питер, 1999. – 464 с.
- Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепт, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
- Никитин М. В. Языковой образ-концепт. О природе сложного термина / М. В. Никитин // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – Серия: Филология. Искусствоведение. – Вып. 24 (239). – С.97-99.
- Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования / Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. трудов: [под ред. И.А. Стернина]. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С.75-80.
- Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов. – М.: Языки славянских культур. – 2007. – 248 с.
- Cambridge Academic Content Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/american-english/love>.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА

У статті проаналізовано окремі особливості індивідуально-авторської картини світу В. Блейка. Диференційовано поняття “картина світу” та “індивідуально-авторська картина світу”. Особливу увагу приділено об’єктивним та суб’єктивним чинникам формування індивідуально-авторської картини світу. З’ясовано культурно-історичні, суспільно-політичні та індивідуально-психологічні умови розвитку актуалізації картини світу В. Блейка. Проаналізовано чинники формування свідомості одного з найвидатніших представників раннього романтизму в Англії.

Ключові слова: картина світу, індивідуально-авторська картина світу, об’єктивні чинники, суб’єктивні чинники, романтизм.

Широкова И. И. Факторы формирования индивидуальной авторской картины мира Уильяма Блейка. В статье проанализированы отдельные особенности индивидуальной авторской картины мира У. Блейка. Дифференцированы понятия “картина мира” и “индивидуально-авторская картина мира”. Особое внимание уделено объективным и субъективным факторам формирования индивидуальной авторской картины мира. Установлены культурно-исторические, общественно-политические и индивидуально-психологические условия развития актуализации картины мира У. Блейка. Проанализированы факторы формирования сознания одного из самых выдающихся представителей раннего романтизма в Англии.

Ключевые слова: картина мира, индивидуально-авторская картина мира, объективные факторы, субъективные факторы, романтизм.

Shyrokova I. I. Factors of Formation of William Blake's Individual Worldview. The article deals with the analysis of the peculiarities of William Blake's individual worldview. Firstly, the concepts of a worldview and author's individual worldview are differentiated. Author's individual worldview is predefined by a complex of objective and subjective factors. Objective forming factors of the individual worldview include socio-historical conditions of life and work, national and cultural factors, social experience and relationship with society, upbringing and education, an artistic trend or genre of the writer.

Subjective forming factors of the author's individual worldview include value system and mental state. The author's individual worldview is marked with the individual creativity, talent uniqueness and peculiarities of mind: perception, thinking, memory, attention, imagination and fiction. William Blake is known as a painter, engraver and poet. Being unrecognized and almost unknown to his contemporaries, he became famous later with the change of times and generations and now he is considered to be an important figure in the history of Romantic poetry and art. The article focuses on the objective and subjective factors that had a cumulative influence on William Blake's individual worldview. The time of W. Blake's life and work was the period of religious, political and artistic values' changing. The changes in social worldview that took place in the 18-19 centuries and the main features of Romantic worldview are identified. These features are also shown in W. Blake's interpretation. The revolutionism of the epoch and heretical faith in God were connected in the poet's soul. W. Blake considered that spiritual, ideal and material, really existing create unity. The poet's visionary played an important role in the forming of his individual worldview: it explains the syncretism of real and mystical in his works. W. Blake considered the synthesis of final and infinite to be the true purpose of art. Therefore symbols creation was the essence of work for the poet and painter.

Key words: worldview, author's individual worldview, objective factors, subjective factors, romanticism.

У сучасній лінгвістиці актуальним є аналіз картин світу та їх типології. Дослідники розглядають поняття картини світу (Г. В. Колшанський, В. А. Маслова, Т. Г. Попова, С. М. Симоненко, В. М. Топоров, Л. В. Шелестова), взаємодію та ознаки концептуальної та мовної картин світу, їх організацію (І. О. Голубовська, О. Ю. Качмар, О. О. Корнілов, В. В. Красних, В. М. Манакін, В. І. Постовалова), наявність універсальних, спільних та загальних ознак (В. В. Красних, З. Д. Попова і Й. А. Стернін) тощо.

Останнім часом більше уваги приділено специфіці формування й актуалізації глобальної та індивідуальних картин світу (О. А. Вороніна, К. О. Кочнова, О. П. Костецька, О. А. Туркіна, Л. О. Черняхівська). Проте чинники, які зумовлюють особливості формування індивідуально-авторських картин світу, вивчено недостатньо. Так, у працях, присвячених творчості самотнього поета та художника періоду раннього романтизму (кінець XVIII – початок XIX ст.) В. Блейка, викладено результати вивчення лірики [Елистратова 1957; Жирмунский 1965, с. 5-34; Некрасова 1962;], пророчих поем [Сердечная 2006; Смирнова 2003] в літературознавчому [Токарева 2005; Bloom 1963; Damon 1988; Erdman 1977; Frye 1990; Haggarty 2010] та перекладознавчому [Сухарев 1977; Боровинський 2011; Панасенко 2014] аспектах. Збільшується кількість міждисциплінарних досліджень творчості В. Блейка з поєднанням літературного та лінгвокультурологічного [Якобсон 1987; Makdisi 2015] чи порівняльного [Белінська 2011; Удяк, Тимчук 2013] підходів, лінгвістичного та

когнітологічного [Демко 2014; Резчикова 2003; Седых 1997; Толочин 1987] і семіотичного [Высоцкая 1998; Жерновникова 2008; Essick 1989; Lister 1986] ракурсів.

Проте чинники, які вплинули на формування картини світу В. Блейка, залишилися поза увагою зазначених розвідок за винятком окремих і несистематизованих положень, які епізодично розглянуто у поодиноких працях [Белінська 2013, с.40-42].

Вищезазначеним і зумовлено **актуальність** цієї статті. Пізнання та оцінка середовища, в якому тривала креативна діяльність поета та художника В. Блейка, дозволить поглибити розуміння специфіки інтерпретації та полімодальної репрезентації концептів в індивідуально-авторській картині світу.

Метою статті є виявлення чинників, що вплинули на світогляд В. Блейка, будову та актуалізацію його індивідуально-авторської картини світу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: диференціацію понять картини світу та індивідуально-авторської картини світу, визначення об'єктивних і суб'єктивних чинників формування індивідуально-авторської картини світу.

Об'єктом дослідження є індивідуально-авторська картина світу В. Блейка, а **предметом** – особливості та чинники її формування.

Поняття картини світу базується на вивченні уявлень людини про світ та її взаємодію з ним. У результаті засвоєння інформації про довкілля з'являється «певне бачення і конструювання світу відповідно до логіки світорозуміння» [Маслова 2004, с. 48], тобто картина світу. Викладене вище визначення В. А. Маслової буде застосоване в нашому дослідженні.

Індивідуально-авторська картина світу (далі ІКС) є продуктом діяльності індивідуальної свідомості, індивідуального ставлення до світу, яке опосередковане соціальним знанням і поєднує в собі індивідуальний та соціальний досвід, «постає внаслідок синтезу духовно-індивідуальної та культурно-історичної субстанції» [Семенець 2004, с. 60]. ІКС зумовлюється дією низки чинників, які сукупно впливають на світогляд творця – художника, письменника, поета тощо. Комплекс таких чинників охоплює особливості епохи життя та творчості індивідууму, а також персональні властивості його характеру. У зв'язку з цим пропонуємо розрізняти об'єктивні та суб'єктивні чинники формування ІКС.

Об'єктивні фактори не залежать від суб'єкта, але впливають на його думки та інтереси. Ці фактори є загальнозначущими та визначають напрямок діяльності людини. До об'єктивних чинників формування ІКС слід залучити суспільно-історичні умови життя та творчості автора, національно-культурні чинники (система культурних цінностей епохи та країни), соціальний досвід та взаємовідносини з соціумом, виховання та освіту, приналежність автора до певного художнього напрямку. Останньому чиннику слід приділити більше уваги, оскільки індивідуальні уявлення про світ отримують своє оформлення в контексті художнього напрямку, до якого належить поет, письменник, художник тощо.

Суб'єктивні фактори визначаються духовною діяльністю конкретного індивіда. Вони пов'язані з психікою, ціннісними орієнтаціями, емоційним станом. ІКС маркується індивідуальністю творчої особистості автора і є результатом використання ним унікальних особливостей свого розуму: сприйняття, мислення, пам'яті, уваги, уяви та вимислу.

Вільям Блейк відомий у мистецькому світі як художник, гравер і поет. Невизнаний і майже невідомий своїм сучасникам, він став видатним значно пізніше і тепер вважається важливою фігурою в історії поезії та образотворчого мистецтва епохи романтизму. Його життєвий та творчий шлях є прикладом «благородного самопожертвування та мудрого саморозуміння» [Bentley 2003, с. 26]. Світогляд В. Блейка, що позначився на специфіці його поетичної творчості, формувався в суспільно-історичному контексті II половини XVIII ст.

Це була епоха великого політичного перевороту та соціально-економічних змін. У Європі вирував процес тотального оновлення усіх цінностей – релігійних, політичних, наукових, мистецьких. Англія перетворилась на колоніальну державу, що розширювала свої володіння. Різке загострення відносин між метрополією та колоніями розхитувало поклоніння перед англійською монархією, засноване на вірі в божественне походження

королівської влади. Зміни в соціально-економічному та духовному житті країни (поразки у військових конфліктах, втрата окремих колоній), а також інші події у світі (революція у Франції) поставили під загрозу становище дворянства як правлячого класу. У зв'язку з цим змінилися настрої суспільства: надія на краще гуманне майбутнє поєднувалась з сумом за минулим. Технічна революція, бурхливий розвиток промисловості та міст збільшували розрив між людиною та природою. В Англії політика суворого примусу до праці призвела до посилення експлуатації робочих, застосування дешевої праці жінок та дітей – найбільш незахищеної частини населення. Ці ознаки соціального буття в Англії другої половини XVIII ст. стимулювали тематику, домінуючі мотиви й образи в літературних та художніх творах В. Блейка, а також своєрідність ключових концептів його картини світу.

В Блейк, за словами Д. С. Наливайка, був «наскрізь людиною міста, першим великим поетом-урбаністом» [Наливайко 2001, с. 234]. Поет народився у Лондоні та все життя провів в його бідних кварталах. Барви рідного міста органічно увійшли в його творчість. В. Блейк зображує Лондон, як місто, в якому люди нещасні (*“in every face I meet marks of weakness, marks of woe”* [Blake 2012, с. 101]), де церкви наводять жах (*“every blackening church appals”* [Blake 2012, с. 101]). Почуття безвихідності, неможливість щось виправити звучить з перших рядків і збільшується з кожною строфою. Від «облич» (*“every face”*) В. Блейк переходить до «криків» (*“every cry”*), посилюючи депресію «зітханнями» (*“sigh”*) Використання поетом таких метафоричних образів як *“soldier’s sigh”*, *“the mind-forg’d manacles”*, *“the marriage hearse”* [Blake 2012, с. 101] лише посилює гнітючу атмосферу.

Досвід повсякденного життя та враження мешканця лондонських нетрів вплинули на зображення дуже реального та, одночасно, кошмарного світу дитячих страждань. В. Блейк різко заговорив про тему, майже невідому для англійської літератури – тему знівченого, відібраного дитинства. Він був натуралістично грубим і нещадним до читачів, нічого не прикриваючи і не пом’якшуючи: *“Babes reduced to misery, Fed with cold and usurious hand”* [Blake 2012, с. 75], *“They clothed of me in the clothes death”* [Blake 2012, с. 83]. В останньому рядку В. Блейк показує обмеження свободи хлопчика батьками. Вираз *“to clothe somebody in the clothes”*, який складається з іменника та створеного за допомогою конверсії дієслова, дослівно розуміється як «вдягти когось в одяг», але означає інше, зокрема, вжитий з іменником *death*, він розуміється як обмеження свободи та позбавлення радості існування. Це враження посилюється протиставленням радості (*“I was happy ... and smil’d”*) та печалі (*“They ... taught me to sing the notes of woe”*) [Blake 2012, с. 83].

В. Блейк описує соціальне домінування як наслідок поневоленої уяви, чії кайдани, скуті розумом, треба розірвати. Для поета все зло – це або «самообмеження або стримування інших» [Frye 1969, с. 55]. Він покладав великі надії на Французьку та Американську революції і створив поеми, присвячені їхньому прославленню: «Французька революція» (1791), «Америка» (1793), вітаючи прийдешні зміни. В ранніх пророцтвах апокаліптичні сподівання поета пов’язані з історичними подіями, в пізніх поемах, втративши віру в розумні соціально-політичні перетворення, В. Блейк пов’язує сподівання з оновленням особистості.

Наступний об’єктивний чинник формування ІКС В. Блейка – національно-культурний. Час, коли В. Блейк писав свої твори, був епохою величезних духовних і політичних зрушень, змін у суспільному світогляді. Основні ідеї попереднього періоду Просвітництва полягали в відмові від релігійного світорозуміння та звернення до розуму як до єдиного критерія пізнання людини та суспільства, основним прагненням епохи було знайти шляхом діяльності людського розуму природні принципи життя людини. Для цієї епохи характерна ідея «природної людини», яку висунув Т. Гоббс (він вважав природним для людини лише безмежне прагнення до власної вигоди, звідси думка про необхідність зовнішнього примусу для того, щоб підтримувати суспільний порядок). Для просвітників XVIII ст. «природна людина» перетворюється в певну абстракцію – «людину взагалі» – істоту, розумну в своїй основі, добру та суспільну. Вони висловлюються проти примусу і в політичній, і в релігійній області. Зароджуються ідеї раціоналістичної віри в певну «верховну істоту», що править світом згідно створеним нею «природним» – фізичним та моральним – законам.

Відчутним був вплив філософських учень Дж. Локка та Дж. Берклі. Дж. Локк зробив спробу вивести всі знання та уявлення людини з чуттєвого досвіду та визнавав два рівноправних джерела пізнання – зовнішній світ та рефлексію (стан нашої душі). Він також розвинув вчення про первинні та вторинні якості. Первинні якості – це об'єктивні властивості самої матерії. Всі інші властивості є вторинними якостями, що залежать лише від суб'єкта, що сприймає. Тим самим суб'єкт відривається від об'єкта, стає незалежним від реальної дійсності. Не можна не згадати й про принцип віротерпимості Дж. Локка. Дж. Берклі взяв за вихідний пункт вчення Дж. Локка про відчуття та висунув ідеалістичний висновок, ніби реальний світ існує лише остільки, оскільки він сприймається людиною. Заперечуючи об'єктивність матеріального світу, Дж. Берклі проте визнає існування духовної субстанції – бога. Таким чином, світ сприймався як динамічна єдність, де все пов'язано і все взаємодіє у своєму всеохоплюючому русі.

На наш погляд, В. Блейк звертається до філософії попередньої епохи Просвітництва і у своїх творах доводить її «складну рецепцію» [Жирмунский 1965, с. 11]. Він не був прихильником тотального індивідуалізму, відокремленості людини від інших, тому не поділяв думки деїстів про атомізоване суспільство, що складається з незв'язних між собою індивідів, чиї стосунки суто механістичні.

На думку О. Зверева, В. Блейк був з тих художників та поетів, яким не властиво пристосовуватися та для яких «розбіжність з переважаючими віяннями та настановами стає принципом, що визначає творчу позицію» [Зверев 1997]. Поет сповідував звільнення від оков Розуму та вважав, що прагнення до ества проходить за рахунок розкріпачення бажань. Плоть так само священна, як і душа, тому плотські бажання зовсім не гріховні, напроти гріховне їхнє пригнічення. В сучасній В. Блейку пуританській Англії чуттєві радощі засуджувались як страшний та гіркий гріх: *“priests in black gowns ...binding with briars my joys and desires”* [Blake 2012, с. 97]. «Радощі і бажання», обвиті колючими стеблами шипшини – такий образ природних проявів людської натури у сучасній поету країні.

Релігійність В. Блейка становить важливий елемент його світосприйняття, розуміння та оцінки того культурно-історичного періоду Англії, коли наближення релігії до мирського життя було логічним результатом впливу ідей та настанов протестантизму. Творчість поета пройнята вірою в милосердя Господа і божественний захист. Релігійні концепти становлять важливу частину світоглядних концептів В. Блейка. Вербалізовані в його авторській картині світу, когнітивні ознаки цих концептів віддзеркалюють ключові ознаки релігійної ментальності тієї епохи та їх індивідуалізоване сприйняття поетом. Земне життя пронизане присутністю Бога, який постає в образі доброго пастиря. Пасторальний мотив у творах В. Блейка набуває особливих, символічних смислів: пастух забезпечує спокій, захищає людей, як Бог є небесним Пастирем усіх тих, хто вірує в нього та відчуває його захист:

... they are in peace

For they know when their shepherd is nigh [Blake 2012, с. 19].

Поняття 'Бог' концептуалізоване не як зовнішня по відношенню до людини сила, але внутрішня духовна сила кожного, вивільнення якої знаменує істинну духовність, любов, братерство та свободу: *“I thank'd my God for worldly things”* [The Selected Poems of William Blake 2000, с. 154].

У поєднанні земного та небесного, профанного та сакрального розкривається двобій Добра і Зла – вирішальних біблійних категорій для духовного світу поета. В. Блейк, відштовхуючись від біблійних сюжетів та образів «створював власну релігійно-філософську містичну систему» [Кравченко 2012, с. 42]. Так, Англія усвідомлюється В. Блейком як майбутнє царство братерства та рівності, що втілено в образі «новий Єрусалим»:

Till we have built Jerusalem,

In England's green and pleasant Land [The Selected Poems of William Blake 2000, с. 320].

Райське небо В. Блейк поміщає в середину кожної людини, а земне існування символізує абсолютне буття. Вінцем віри В. Блейка є «обоженна людина» [Silina 1982, 34]. Один з головних висловів зі «Шлюбу Раю та Пекла» (*“The Marriage of Heaven and Hell”*)

звучить так: «Бог існує і діє лише в людях». Поет вважав, що все божественне, притаманне Богу, повинно бути божественним і в людині:

*For Mercy, Pity, Peace, and Love,
Is God our Father dear;
And Mercy, Pity, Peace, and Love
Is man, His child and care* [Blake 2012, с. 45].

Отже, релігійні концепти авторської картини світу В. Блейка об'єктивовані релігійною та загальною лексикою, гармонійно інтегровані до мовної картини автора.

Соціальний досвід та відносини з соціумом також вплинули на формування ІКС В. Блейка. Структура англійського суспільства кінця XVIII-початку XIX ст. відображала перехідний характер економіки, зміни в соціальному житті, в сфері родинно-шлюбних відносин. Протест проти суворого ставлення до дітей, тілесних покарань, статевої чи расової дискримінації зумовили центральність концептів ВІРНІСТЬ та РІВНІСТЬ в мовній картині світу В. Блейка. Слід зазначити, що концепт ВІРНІСТЬ швидше співвідноситься з індивідуальною системою антицінностей поета. В. Блейк критично ставився до шлюбних традицій свого часу й засуджував традиційні моральні підвалини, які стверджували, що цнотливість – це чеснота, тому його поезія проголошує, що вірність перетворює кохання на обов'язок: “*free love with bondage bound*” [Blake 2012, с.71], “*the marriage hearse*” [Blake 2012, с. 101]. Натомість, у системі цінностей В. Блейка значущою є РІВНІСТЬ між людьми:

*And I am black, but O my soul is white!
White as an angel is the English child,
But I am black, as if bereaved of light* [Blake 2012, с. 27].

В. Блейк вибудовує гендерну утопію з баченням повної рівності між статями. В його поезії чоловік і жінка «символічно починають у безгріховній єдності», далі роз'єднані у падінні та потім знову з'єднуються в його «утопії Едему, в якому повертається певний початковий рай» [Ankarsjö 2006, с. 11].

Впливовим чинником формування ІКС є приналежність автора до певного художнього напрямку. Мистецтво В. Блейка багато в чому обумовлено часом, коли етичні ідеали класицизму ще не втратили свого значення, але вже народжувалось нове вільне уявлення про людську особистість, пов'язане з міцніючим романтизмом. В цілому для естетики романтизму властиві культ художнього ГЕНІЯ як художнього провидця і пророка, спрямованість до безкінечного, сокровенного, піднесеної духовності; загострений ліризм, прагнення до перемішування реальності з фольклорною казковістю, фантазією, чудесним; іронічне дистанціювання [Бычков 2004, с. 81].

Романтики прагнули будувати свою картину світу на ірраціональних засадах, серед яких важливу роль вони відводили свободі. Свобода з самого початку є однією з найважливіших естетичних категорій романтизму, ставлення до якої не було незмінним: з вабливої мрії, ідеалу, до якого прагне людина, вона для багатьох романтиків поступово перетворюється в щось недосяжне, стає символом надій, що не здійснилися [Рудакова 2013, с.66]. Представники романтизму вірили в те, що суспільство та цивілізація спотворюють природну невинність людства, вони вважали дітей чистішими та більш праведними, ніж дорослих, бо вони не були зіпсовані цивілізацією. На тлі загальних та антикласичних ідей романтизм в Англії мав відтінок «історизму», його послідовники проголошували звернення до попередніх епох. Вони вважали, що мистецтво повинно орієнтуватися на середньовічні національні ідеали.

Однією з ознак творів В. Блейка є відкритість смислів, котрі дають право стверджувати, що цей митець «випереджав свій час». Поет постав «першим міфотворцем, який реінтерпретував відомі міфології» [Демко 2014, с. 255]. В міфології В. Блейка знаходимо важливі для його світу образи: Урізен (Urizen) – деспот та володар матеріального світу, ворог духовної свободи та творчості, володар над усіма релігіями, що проповідують смиренність та милосердя; Лос (Los) – світлий (анаграма від лат. Sol – сонце), що втілює творчу уяву, має в собі енергію та дію; Рінтра (Rintrah) – бог гнівної, бунтівної енергії, духовного протесту. У

трактуванні поета справжнє Зло не Диявол, а те, що тісно пов'язане з пізнанням, а саме раціональність (царство Урізена), яка породжується в людині нею самою. Раціональність протиставляється чуттєвості. Величезні та грізні міфічні образи у «Пророчих книжках» – це художня проекція сучасності Англії. У символічних і алегоричних образах В. Блейк висловлює складні філософські судження про світ і долю людства, прагне виразити свої мрії про свободу людини, до яких часто додаються сильні містичні елементи.

Як і інші романтики, В. Блейк вважав дітей невинними та чистими: у своїх віршах він зображує їх радісними (“*he laughing said to me*”), невинними (“*their innocent faces clean*”, “*raising their innocent hands*”), наближеними до Бога (“*On a cloud I saw a child*”, “*Sweet babe, in thy face Holy image I can trace*”). Також у багатьох віршах поета з'являється образ ягняти, агнця, що символізує Христа: голоси дітей у церкві порівнюються з ягнятами: “*The hum of multitudes was there, but multitudes of lambs*”. Діти вірять, що вони названі за іншою дитиною – агнцем божим і несуть на собі його благословення:

*I a child, and thou a lamb,
We are called by His name* [Blake 2012, с. 25].

«Невинність» – це передусім інстинктивна, неосмислена віра в Бога і, як наслідок, наближення до Бога. Стан невинності щасливий та гармонійний не тому, що світ чистий та справедливий, а тому, що розум не зіпсований зовнішнім світом. Але пізнання – неминучість для кожного, і воно вторгається навіть у світлий світ дитини. Досвід не заперечує Невинність, але відводить їй лише окреме місце одного з аспектів різноманіття світу. Згідно філософії В. Блейка, світ задуманий як довершений, але людський дух перебуває у брехні та лицемірстві. І задача поета – показати людям шлях до визволення духа. Головне місце в системі романтичної міфології приділяється художнику, адже в уяві В. Блейка лише художнику відкрита правда абсолютного буття. Для поета найвищий дар людини – це творча фантазія, безмежна уява. Творча фантазія – «антипод вузького, корисливого розуму прагматиків, що не літає в небесах краси і мрії» [Наливайко 2001, с. 236].

Поєднання крайнощів, з'єднання їх через боротьбу – такий принцип побудови блейківського світу. Ідея боротьби протилежностей – це загальнофілософська настанова, основний композиційний принцип творчості поета. В. Блейк демонструє амбівалентність людини та діалектичність її буття, контраст Добра і Зла, який в його творчості має такі форми: небо (“*The sun does arise and make happy the skies*”) – земля (“*stony*”, “*dread*”, “*locks cover'd with grey despair*”), темне – світле, матеріальне – духовне, індивідуальність – суспільство, природа (“*the echoing green*”, “*a happy blossom*”, “*the meadows laugh with lively green*”) – цивілізація (“*chartered street*”, “*tombstones where flowers should be*”), дитина – доросла людина, невинність – досвід.

В. Блейк відчував нерозривну єдність та гармонію будови світу (в цьому полягає універсалізм його мислення):

*To see a World in a Grain of Sand
And a Heaven in a Wild Flower,
Hold Infinity in the palm of your hand
And Eternity in an hour* [The Selected Poems of William Blake 2000, с. 135].

Ще одним важливим чинником формування ІКС, що відноситься до суб'єктивних, є духовний стан автора. Як відомо, ще в дитинстві В. Блейк поринав у незвичні духовні стани, бачив, як він казав, божественні видіння. Йому властиве візіонерство, хоча сам поет не надавав своїм видінням особливого значення. В. Блейк вважав, що ці видіння «просто були людськими», і «бачив у них створіння людського духу» [Батай 1994, с.60]. Тому з таким психологічним станом В. Блейка слід пов'язати зримі образи незвичайних, фантастичних героїв, які постають у його творчості.

Мотив сновидіння, або, точніше, «сонного пророчого видіння був важливим прийомом поезики В. Блейка» [Корнилова], що пов'язував його одночасно з традиціями ранньохристиянської літератури, з поезикою бароко та романтичним містицизмом. Його

вірші мають прямі назви: “A Cradle Song”, “A Dream”, “The Angel” (“*I dreamt a dream! What can it mean?*” [Blake 2012, с. 91]).

В. Блейк мав унікальне світобачення, особливий «подвійний зір», про який писав так:

What to others a trifle appears

Fills me full of smiles or tears

For double the vision my Eyes do see

And a double vision is always with me [The Selected Poems of William Blake 2000, с. 147].

Висновки. Об’єктивні та суб’єктивні чинники мають сукупний вплив на формування індивідуально-авторської картини світу В. Блейка. Час життя і творчості поета та художника був часом оновлення релігійних, політичних, мистецьких цінностей та змін у свідомості суспільства. Революційність доби сполучилась в душі В. Блейка з бунтівничою, еретичною вірою в Бога. Поет та художник вважав, що духовне, ideale і матеріальне, реально існуюче творять єдність. В творчості В. Блейка переважає принцип органічної єдності поетичного та пластичного бачення. Важливу роль у формуванні індивідуально-авторської картини світу поета відігравали його видіння: це пояснює синкретизм реального і містичного в його творах. Синтез кінцевого та нескінченного В. Блейк вважав істинною метою мистецтва, а тому сутність творчості полягала для нього у створенні символів.

Література

- Батай Жорж Литература и Зло / Пер. с фр. и коммент. Н. В. Бунтман и Е. Г. Домогацкой. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 166 с.
- Белінська І. Д. Концепт природи в поезії Вільяма Блейка та Федора Тютчева : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.05 – “Порівняльне літературознавство” / І. Д. Белінська. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – 20 с.
- Белінська І. Д. Філософська амплітуда мовної картини світу Вільяма Блейка. - Studia methodologica. - Вип. 35. – Тернопіль : ТНПУ, 2013. – С. 40-43.
- Боровинський І. М. Відтворення образної своєрідності поезій англійських та американських романтиків в українських перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / І. М. Боровинський. - К., 2011. - 19 с.
- Бычков В. В. Эстетика : Учебник. — М. : Гардарики, 2004. — 556 с.
- Высоцкая М. Д. Феномен авторской книги У. Блейка (на материале поэмы «Америка. Пророчество») / М. Д. Высоцкая // Проблемы развития зарубежного искусства. - СПб., 1998. – С.62-65.
- Демко Т. Концептосфера поеми Вільяма Блейка “Видіння дочок Альбіону” // Іноземна філологія. – 2014. – Вип. 127. – Ч. 1. – С. 249-256.
- Елистратова А. А. Уильям Блейк / А. А. Елистратова. – М. : Знание, 1957. - 32 с.
- Жерновникова О. В. Творчество Вильяма Блейка художника. – Известия РГПУ им. А. И. Герцена 2008. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/tvorchestvo-vilyama-bleyka-hudozhnika>
- Жирмунский В. Вильям Блейк / В. М. Жирмунский // Вильям Блейк. Избранное; [пер. С. Маршака]. – М. : Худ. лит., 1965. – С. 5-34.
- Зверев А. Уильям Блейк. - "Иностранная литература". – 1997. – № 7. – Режим доступа : <http://lib.misto.kiev.ua/POEZIQ/BLAKE/about.dhtml>
- Корнилова Е. Н. Визионерство Уильяма Блейка. Сумеречные образы «коллективного бессознательного». Библиейские мотивы в свете романтического бунта. – Режим доступа : <http://www.journ1-2worldlit.com/node/53>
- Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
- Наливайко Д. С. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 416 с.
- Некрасова Е.А. Творчество У. Блейка / Е.А. Некрасова. – М. : Изд-во МГУ, 1962. - 182 с.
- Панасенко К. О. До проблеми образу, образності та символу у перекладі (на матеріалі вірша У. Блейка "The tiger" та його перекладів у виконанні В. Коптілова та С. Маршака) / К. О. Панасенко // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". – Серія “Філологічна”. - 2014. - Вип. 42. - С. 223-226.
- Резчикова И. В. Лингвистический анализ символа «тигр» в стихотворении У. Блейка «Tiger» / И. В. Резчикова // Актуальные проблемы современной филологии : Языкознание. – Киров, 2003. - Т. 2. - С. 82-87.
- Рудакова С. В. К проблеме изучения романтизма // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – Серія “Філологічні науки”. – 2013. - № 2(6). – С. 65-69.
- Седых Э. В. Контраст в поэзии как один из типов выдвижения : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Э. В. Седых. - СПб., 1997. – 208 с.
- Семенець О. О. Синергетика поетичного слова. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
- Сердечная В. В. Нарративные стратегии малых пророческих поэм Уильяма Блейка: проблемы типологии и своеобразия в историко-культурном контексте : дисс. ... кандидата філол. наук : 10.01.03 / В. В. Сердечная. - Краснодар, 2006. – 221 с.
- Смирнова О. М. Пророческие поэмы Уильяма Блейка : дисс. ... канд. філол. наук : 10.01.03 / О. М. Смирнова. - СПб, 2003. – 247 с.
- Сухарев С. Л. Два «Тигра» (О переводческом стиле и личности переводчика) // Мастерство перевода (Сб. одиннадцатый). - М. : Сов. писатель, 1977. - С.296-317.
- Токарева Г. А. Миф в художественной системе Уильяма Блейка : дисс. ... доктора філол. наук : 10.01.03 / Г. А. Токарева. - Воронеж, 2005. - 466 с.
- Толочин И. В. Функционально-стилистический анализ повтора в поэзии У. Блейка : На примере цикла Songs of Innocence and of Experience : дисс. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / И. В. Толочин. - Ленинград, 1987. - 137 с.

- Удяк Г. Образ ангела в літературі європейського романтизму / Г. Удяк, О. Тимчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. – Серія : Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк, 2013. – № 19. – С. 237-241.
- Якобсон Р. О стихотворном искусстве У. Блейка и других поэтов-художников / Р. Якобсон // Работы по поэтике. - М. : Прогресс, 1988. - С. 343-350.
- Ankarsjö M. William Blake and Gender / M. Ankarsjö. - McFarland & Company, 2006 – 210 p.
- Bentley G. E. The Stranger from Paradise : A Biography of William Blake / G. E. Bentley. - Yale University Press, 2003. - 532 p.
- Blake W. Songs of Innocence and Songs of Experience. – London : CRW Publishing Limited, 2012
- Bloom H. Blake's Apocalypse (A Study in Poetical Argument) / G. Bloom. - Cornell University Press : Ithaca, New York, 1963.
- Damon S. F. A Blake Dictionary. The Ideas and Symbols of William Blake / S. F. Damon. - Hanover, London : University Press of New England, 1988.
- Erdman D.V. Blake : Prophet Against Empire : A Poet's Interpretation of the History of His Own Times / D. V. Erdman. – Princeton : Princeton University Press, 1977.
- Essick R. N. William Blake and the Language of Adam / R. N. Essick. – Oxford : Clarendon Press, 1989.
- Frye N. "Beyond Good and Evil". Fearful Symmetry. – New Jersey : Princeton University Press, 1969.
- Haggarty S. Blake's Gifts: Poetry and the Politics of Exchange. - Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 256 p.
- Lister R. The paintings of William Blake. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 176 p.
- Makdisi S. Reading William Blake. - Cambridge : Cambridge University Press, 2015.
- Silina B. William Blake and English pre-romanticism. – Riga : P. Stuckas Latv. Valsts university, 1982. – 56 p.
- The Selected Poems of William Blake* / William Blake. – Wordsworth Editions, 2000. – 384 p.

(Матеріал надійшов до редакції 5.10.17)

УДК: 81'27'42

ЩЕРБАК Г. В.

(Запорізький національний університет)

КОНОТАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню конотації. Розглядаються основні підходи до актуалізації цього явища в сучасній лінгвістиці, аналізуються різні точки зору про місце конотації в системі мови. Дається узагальнювальне визначення поняття «конотація» в рамках комплексного підходу.

Ключові слова: конотація, конотативне значення, денотативне значення, семантика, прагматика, стилістика, лінгвокультурологія.

Щербак А. В. Коннотация как объект лингвистических исследований. Статья посвящена исследованию коннотации. Рассматриваются основные подходы к изучению данного явления в современной лингвистике, анализируются различные точки зрения о месте коннотации в системе языка. Дается обобщающее определение понятия «коннотация» в рамках комплексного подхода.

Ключевые слова: коннотация, коннотативное значение, денотативное значение, семантика, прагматика, стилистика, лингвокультурология.

Shcherbak H. V. Connotation as an Object of Linguistic Research. The article deals with the problem of interpretation of connotation. Author analyzes various approaches, namely stylistic, linguocultural, semiotic and pragmatic. In the stylistic tradition, connotation is viewed as additional shades of meaning. In the semiotic researches, connotation is understood as the second signified, for which a sign of the denotative system is a signifier. In pragmatic framework, connotation is viewed as the information that encodes the attitude of the sender and/or the recipient to the object of speech and to the communication conditions.

The modern realities require viewing connotation as an integral part of the language system, which cannot be limited only by one of the frameworks. Therefore, an attempt is made to give such a definition of this phenomenon, which would cover all its features: associative nature, semantic content, cultural marking and pragmatic orientation. Connotation is the meaning of a linguistic unit that has a variational emotional, figurative and evaluative character. In our opinion, what is called stylistic value, in fact, is a generic name for emotional, evaluative and expressive meanings expressed in language by stylistic means. As a result, it is irrelevant to reduce connotation to a purely stylistic phenomenon.

Connotative meaning can be complementary to denotative meaning, or it can come to the fore. There are a number of words, which are used not to indicate an object, but to express the attitude of the speaker to the object according to the situation. Therefore, connotation cannot be considered only as an additional or secondary meaning. In speech, connotation is used as an instrument of influence, by which the sender of the message, taking into account recipient's peculiarities, the situation of communication and background knowledge, tries to make some impression on the recipient or to achieve a certain goal. The sender's goals are achieved due to the use of linguistic units in unusual meaning. However, over time, with repeated use of the linguistic unit, the accompanying meaning, which at first was purely contextual, becomes fixed. Consequently, the connotative meaning can be fixed or depend on the context (be invariant or contextual). Connotation is often conditioned by the linguistic picture of the world and cultural markings. Associations, which form the basis of connotation, embody the notion of the whole linguistic group. Thus, connotation is the meaning of a linguistic unit that has associative nature, semantic content, cultural marking and pragmatic orientation. Such a definition eliminates the diffusion of the phenomenon and makes significant refinements into the terminology of lexical semantics.

Key words: connotation, connotative meaning, denotative meaning, semantics, pragmatics, stylistics, linguoculturology.

У науковій літературі поняття конотації трактується неоднозначно. Є кілька підходів до дослідження цього явища: семіотичний (Р. Барт 2001; Л. Єльмслєв 2006), психолінгвістичний

(А. Залевська 1982; А. Леонтьєв 1977; А. Мартіні 1967) і, власне, лінгвістичний. Останній поділяють на напрямки: стилістичний (К. Долінін 1987; О. Сапожнікова 2001; З. Хованська, Л. Дмитрієва 2004), країнознавчий (Є. Верещагін, О. Костомаров 1976) і лексикологічний (М. Блох, Л. Остапенко, 1986; Л. Блумфілд, 2002; В. Телія 1986; Г. Томахін 1982).

У руслі антропоцентричної парадигми важливим виявляється те, що обмінюючись інформацією фактичного характеру учасники комунікації не залишаються об'єктивними, але висловлюють своє ставлення до предметів і явищ дійсності, до партнерів та до ситуації спілкування в цілому. Тому аналіз людського чинника в мові нерозривно пов'язаний з його експресивною функцією (у широкому сенсі), що реалізується системою різнорівневих мовних засобів. Значну частину цієї системи складають слова з конотативним компонентом значення, який розглядається дослідниками неоднозначно як у плані його мовного статусу, так і з точки зору обсягу та природи конотації, специфіки тих чи інших конотативних значень і способів їх репрезентації в мові та у мовленні.

Метою дослідження є аналіз наявних підходів до дослідження конотації. **Завданнями** дослідження є розкриття змісту поняття «конотація» та дослідження співвідношення денотативного й конотативного макрокомпонентів у структурі мовних одиниць.

Об'єкт дослідження – конотація як наукове поняття. **Предметом** є функціонування поняття «конотація» в сучасних дослідженнях з дискурсології.

Вивчення конотації пройшло тернистий шлях, за який значення цього терміна та його зміст не раз змінювалися та доповнювалися. Поняття «конотація» охоплює різні сторони слова: «додатковий або побічний семантичний компонент», «емотивні і експресивні», «модальні», «оцінні», «прагматичні характеристики», «семантичні асоціації», а також «стилістичні особливості» [Iordanskaja 1984, с. 33-34]. Основними підходами до дослідження конотації є філософський та лінгвістичний. Філософський підхід передбачає, що конотація є додатковим, супутнім значенням будь-якого поняття, що певним чином пов'язане з основним описовим значенням, впливає на нього та доповнює його. Конотація служить для характеристики денотата, яким у філософії є предметне значення. Вперше в філософії термін був використаний Дж. Мілем як доповнення до вже наявного терміна денотації [Милл 1899].

У мовознавстві поняття конотації перейшло з філософії та набуло поширення з другої половини ХХ століття. Незважаючи на значний інтерес до цього явища з боку лінгвістів, поняття конотації інтерпретується по-різному, залежно від напрямку досліджень. На сьогодні єдиної думки щодо її природи немає, і різні вчені вкладають у поняття конотації різний обсяг характеристик і ознак, наділяють його різною структурою та типологією.

У *стилістиці* під конотацією розуміють значення слова, що повідомляє про умови та учасників комунікації [Кухаренко 2000, с. 14]. З цієї позиції конотація – це стилістичне забарвлення мовного складу. Лінгвістичний словник Ахманової визначає конотацію як додатковий зміст слова (або виразу), його супутні семантичні або стилістичні відтінки, які накладаються на його основне значення, служать для вираження різного роду експресивно-емоційно-оцінних обертонів і можуть надавати висловлюванню урочистості, грайливості, невимушеності, фамільярності та ін. [Ахманова 2004, с. 198].

Цікавим є погляд на конотацію французького вченого Ж. Женетта. Він ототожнює конотацію з виразністю та пропонує вважати їх еквівалентними термінами, що мають на меті характеристику стилю. Слідом за філософами та логіками Ж. Женетт стверджує про опозицію денотації та конотації, що призводить до такого визначення стилю: «Стиль – це конотативна функція дискурсу в опозиції до його денотативної функції» [Женетт 1998, с. 410-411]. З точки зору стилістики розглядає конотацію й К. А. Долінін. На відміну від Ж. Женетта, він розділяє конотативне і стилістичне значення і стверджує, що останнє є складовою частиною першого. Конотативний зміст висловлювання, зазначає він, складніший і багатший, ніж ті стилістичні значення, що його утворюють. Завдання стилістики, відтак, К. А. Долінін вбачає у аналізі стилю висловлювання на наявність конотації. Стилійстичне значення як складова частина конотативного значення, за науковцем, у свою чергу може поділятися на інваріантне (таке, що закладене у самій мовленнєвій одиниці) та

контекстуальне (таке, що з'являється у певному контексті і залежить від нього). Проблему походження стилістичного значення слова К. А. Долинін розглядає, пов'язуючи його з первинним денотативним значенням, та зазначає, що наразі у більшості випадків носію мови неможливо встановити зв'язок між цими значеннями [Долинін 1987, с. 149].

Багато вчених пов'язують появу конотації з соціальними чи регіональними чинниками та визнають культурологічну маркованість будь-якої стійкої конотації як одну з визначальних компонентів останньої. Саме тому існує думка, що повний та адекватний опис цього явища має проводитись у рамках *лінгвокультурології* (країнознавства). Ще В. Гумбольдт наголошував на «вищому принципі» у вивченні мови – осягненні «духу народу» [Гумбольдт 1984, с. 235]. З цього боку лексичний фон пов'язують з додатковою інформацією та національною забарвленістю. У процесі номінації позначуваний факт культури відбивається у свідомості представників етномосфери однією з найбільш релевантних ознак, за допомогою якої відновлюється вся сукупність позначуваного предмета. За образної складової відбувається переосмислення денотативного змісту мовної одиниці [Фрост 2006, с. 12]. Картина світу народу, що розмовляє певною мовою, обумовлює специфіку самої мови, таким чином мова та культура народу є нерозривно пов'язаними, а тіло мовного знака містить у собі певний культурний код [Быкова 2005, с. 11].

Першим, хто наголосив на соціокультурному характері конотації, був Л. Блумфільд. Конотація за Л. Блумфільдом – це відтінок значення, який може (але не обов'язково) залежати від місцевих або класових мовленнєвих особливостей. Найбільш важливі конотації виникають у мовних одиницях у зв'язку з тим, що їх використовують певні соціальні верстви. Мова більш низького класу буде, зазвичай, звучати вульгарно, а використання регіональних форм буде надавати мові свого особливого колориту. Л. Блумфільд стверджує, що значення будь-якої форми для мовця – це тільки похідне від ситуацій, у яких він цю форму чув. Якщо він чує її не дуже часто або при дуже незвичайних обставинах, застосування даної форми може не збігатися з загальноприйнятим [Блумфільд 1968].

Іншою умовою для виникнення додаткового відтінку значення конотації є історичний розвиток значень одиниць мовлення. Про це свідчить той факт, що для сучасного читача шекспірівська мова, як приклад, без сумніву буде звучати як архаїчна та мати для нас таку конотацію, якої не мала за часи В. Шекспіра. Щодо співвідношення конотації та денотації, Л. Блумфільд писав так: «різновиди конотацій незліченні, не піддаються визначенню, і в цілому їх важко відмежувати від прямих денотативних значень» [Блумфільд 1968]. С. Буллон також розглядає і використовує конотацію щодо всіх соціокультурних асоціацій, які виникають у носіїв мови в зв'язку з тим чи іншим словом, і про які носій мови може і не знати, тому що вони співвідносяться з культурою і не можуть бути передані за допомогою традиційної словникової дефініції [Bullon 1988, с. 27].

Питання, пов'язані з функціонуванням лексичних одиниць, традиційно відносять до сфери дослідження прагматики як науки, «що вивчає мову з точки зору людини, яка нею володіє, в аспекті вибору мовних одиниць, обмежень на їх використання у соціальному спілкуванні та ефекту впливу на учасників комунікації» [Crystal 1990, с. 240]. Використання конотації, таким чином, диктується прагматичними потребами. Конотація, з точки зору прагматики, – це макрокомпонент лексичної одиниці, який несе в собі інструменти прагматичної діяльності, а саме: інформацію про світ співрозмовників, про ставлення адресанта до адресата та ситуації спілкування, про умови самої мовленнєвої ситуації.

Прагматичні особливості виявляються притаманними більшості конотацій, оскільки через свою експресивність конотації вживаються мовцем або автором для досягнення певної мети, створення потрібного ефекту, здійснення впливу на співбесідника або читача. Однак саме прагматичні риси конотація проявляє в тому випадку, коли реалізація в контексті додає до її емоційно-експресивно-оцінного значення, інгерентно або адгерентно властивого слову, значення ситуативне, значно посилюючи активну роль конотації в тексті. Явище прагматичної конотації в цьому сенсі об'єднує конотацію як лексичне явище і текст.

Конотація з точки зору прагматики створює підтекст, діє на широкому просторі мовного сегмента, тому вона має складну і різноманітну структуру. По-перше, вона може виражатися в закріпленості за певним словом, яке в контексті переосмислюється, наповнюючись додатковим змістом. По-друге, вона може бути результатом послідовного повторення одного слова (форм цього слова або його синонімів), коли створюється ефект конденсації, і слово наповнюється особливим змістом, що не виводиться з його об'єктивного значення. По-третє, прагматична конотація може виражатися в нелокалізованості, вона може бути характеристикою тексту як цілого, коли додатковим емоційно-експресивним значенням володіють не конкретні лексичні одиниці, а сам текст, або його частина, поза межею якого конотація не тільки втрачає свій сенс, але і зовсім припиняє існування. Конотація може бути закріплена за певним висловом, лексичне значення якого не відповідає значенню, яке вклав у нього автор [Арбузова 2001, с. 5].

Лексико-семантичні засоби аналізу не завжди дають підстави для виведення реального значення і значущості конотації в конкретному висловлюванні. Такі екстралінгвістичні чинники, що належать до сфери прагматики, як контекст ситуації, фонове знання, пресупозиція спілкування, дистанція між співрозмовниками та ін., можуть мати великий вплив на її формування. Механізми, що приводять в дію процеси створення додаткового значення, невловимого змісту (сенсу) криються не тільки в можливості семантичного варіювання слова, але і в самому контексті висловлювання.

Існує зв'язок між семантичним та прагматичним компонентами в значенні конотації. При цьому прагматичний компонент значення розглядається як периферійний, вторинний щодо семантичного [Апресян 1995, с. 140-141]. Використовуючи конотацію як особливий інструмент впливу, як додаткове, часом нестандартне значення лексичних одиниць, автор прагне досягти бажаного ефекту на адресата, домогтися поставленої мети, природно оперуючи можливостями семантики в прагматичному плані, тобто намагаючись врахувати як особливості характеру адресата та спільність фонового знання, так і своєрідність мовної ситуації. Це – зовнішні щодо лексичної одиниці чинники, вплив яких зазвичай обмежується межами контексту.

Прагматичні значення конотації розглядаються і в *перекладознавстві*. Так, Л. С. Бархударов розглядає конотацію як додаткові асоціації, які слово викликає у свідомості носіїв мови. При цьому вчений не вважає її компонентом семантичної структури слова (частиною його значення), але вказує на її роль в емоційному забарвленні мови [Бархударов 1975, с. 98]. Іншого погляду дотримується В. Н. Комісаров, який вводить конотацію як частину складної семантичної структури мовного знака [Комиссаров 1999, с. 131]. Лексичне значення він розділяє на декілька підзнаків – макрокомпонентів. Серед них головним є денотативне, або предметно-логічне значення, таке, що означає певний клас об'єктів. У свою чергу, конотативне значення вчений розглядає як додаткове. За дослідником, конотативне значення є узагальненою назвою для емоційних, стилістичних, образних та інших значень, які він розділяє. Так, емоційне значення покликане передати емоції мовця. Стилiстичне вказує на характер умов спілкування (розмовний, офіційно-діловий та ін.). Образне значення регулярно використовується носіями мови для передачі певного образу. Суб'єктивна природа конотації протиставляється об'єктивному змісту мовних одиниць, орієнтованому на пізнавальну функцію мови [Лингвистический энциклопедический словарь 1990, с. 236].

У *семіотиці* конотація розглядається як особливий непрямий модус значення, рівень «вторинних значень», що «надбудовуються» над прямим денотативним значенням слова. Вплив на конструювання побічних змістів слова справляють найрізноманітніші чинники: жанрові конвенції, стилістичні особливості, тощо. Конотація стала об'єктом систематичного аналізу в «конотативній семіології» Л. Єльмслева, який і ввів поняття конотації в його відомих «Пролегоменах» [Ельмслев 2006, с. 139]. Науковець виходив з того, що мова є «засобом пізнання», вихідним пунктом для дослідника є текст і мета лінгвістичної теорії полягає у виявленні «постійного, що лежить в основі змін».

Головна заслуга Л. Єльмслева в тому, що він вивів поняття конотації і денотації за межі логіки (і тим самим – у мові – за межі вузько зрозумілого лексичного значення). Особливим є те, що у Л. Єльмслева немає, власне кажучи, денотації і конотації. Проте у нього є денотативна та конотативна семіотика. Семіотика денотативна, «якщо жоден з її планів не є семіотикою», тобто не являє собою знакову систему. Відповідно семіотика є конотативною, якщо план її вираження є семіотикою. Звідси визначення конотаторів як «змісту», для якого денотативна семіотика служить вираженням, і виділення спеціальної конотативної семіотики. Конотативна семіотика є сферою дії системи мови і мовної діяльності і поширюється на невербальні засоби (жести, сигнальні коди).

Конотативна семіотика передбачає існування денотативної. До конотативної семіотики Л. Єльмслев відніс широке коло явищ: відмінність стилістичних форм (під якими він розуміє на увазі вірш і прозу, і різні форми їх змішування), різних стилів («творчого» і «наслідувального», який Л. Єльмслев називає також нормальним), відмінність оцінних стилів (високого і низького), відмінність емоційних тонів, говірок (професійні мови, жаргон), національних, регіональних мов, а також індивідуальних особливостей вимови [Єльмслев 2006, с. 142]. Розуміння конотації, запропоноване Л. Єльмсловим, якнайкраще підходило до стилістики і було використано нею.

У працях з семіотики вчені виділяють денотацію і конотацію як терміни, що описують відношення між знаком і його референтом. Денотація використовується як певне або «буквальне» значення знака, конотація вказує на його соціокультурні та персональні асоціації (ідеологічні, емоційні тощо). Р. Барт вважав, що є різні порядки сигніфікації (рівні значення). Першим є рівень денотації: на цьому рівні є знак, що складається з означуваного і означального. Конотація є другим рівнем, який використовує перший знак як своє означальне і приписує йому своє означуване [Барт 2001, с. 36]. Конотації виводяться не з самого знака, але з способу, яким суспільство використовує його і надає йому значення. Наприклад, автомобіль у західних культурах може конотувати свободу або змушнення.

Науковець С. Холл вважає, що термін «денотація» у широкому сенсі тотожний буквальному значенню знака, оскільки буквальне значення визнано майже універсально, особливо коли використовується візуальний дискурс, «денотація» часто плутається з буквальною транскрипцією «реальності» в мову – і, таким чином, з «природним знаком», який проводиться без згадування про будь-який код. «Конотація», з іншого боку, використовується просто для вказівки на менш фіксовані і, отже, більш конвенціональні та змінювані асоціативні значення, які, очевидно, варіюються від прикладу до прикладу і, тим самим, залежать від коду [Hall 2006, с. 167].

На думку С. Хола, використання відмінності денотація/конотація має бути лише аналітичним. В аналізі корисно розрізняти ті аспекти знака, які беруться до уваги в будь-якій мовній спільності в будь-який час як його «буквальне» значення (денотація) на відміну від більш асоціативних значень знака, які можна генерувати (конотація). Але аналітичні відмінності не повинні плутатися з відмінностями в реальному світі. В актуальному дискурсі більшість знаків комбінує денотативні та конотативні аспекти в сенсі Ст. Холла. Різниця між ними – це справа просто аналітичної цінності. Знаки вимагають, як правило, своєї повної ідеологічної значущості на рівні «асоціативних» значень (тобто на конотативному рівні), оскільки тут «значення» не фіксуються природним сприйняттям.

Отже, за Ст. Холлом, саме на конотативному рівні знака змінюються ситуативні ідеології та трансформуються сигніфікації. На цьому рівні ми можемо більш чітко бачити активне вторгнення ідеологій у дискурс. Це не означає, що денотативне, або «буквальне», значення знаходиться поза межами ідеології. Терміни «денотація» та «конотація» є просто корисними аналітичними знаряддями для розрізнення в окремих контекстах наявності чи відсутності ідеології в мові, але різних рівнів, на яких ідеологія і дискурси перехреснюються.

Висновки. Узагальнюючи різні погляди на поняття конотації, необхідно зауважити, що конотація – це значення мовної одиниці, що має варіативний емоційний, образний та оцінний характер. Причому, на нашу думку, те, що низка вчених (В. А. Кухаренко, К. А. Долінін)

називають стилістичним значенням, насправді є узагальненою назвою для емоційного, оцінного та експресивного значень, що у мові виражаються стилістичними засобами. Відтак, нерелевантним є зведення конотації до суто стилістичного явища. Конотативне значення може доповнювати та бути другорядним відносно денотативного значення (наприклад «elephantine» у значенні «незграбна людина») або виходити на перший план. Існує ряд слів, що використовуються не для позначення предмета, а для вираження ставлення мовця до об'єкта згідно з ситуацією. Такі слова як *rascal* (негідник), *cad* (хам) та ін. мають високу емоційну навантаженість, і у всіх випадках в них переважає емоційне значення, а отже розглядати конотацію тільки як додаткове чи вторинне значення є неправомірною позицією.

У мовленні конотацію застосовують як інструмент впливу, за допомогою якого адресант повідомлення, враховуючи особливості характеру адресата, ситуацію спілкування та фонові знання, намагається справити певне враження на адресата або досягти певної мети. Цілі адресанта досягаються завдяки використанню мовних одиниць у невластивому їм значенні. Однак, з часом, при неодноразовому використанні мовної одиниці супутнє значення, яке спочатку було суто контекстуальним, закріплюється за цією одиницею. Так, використання прикметника «honeу» у значенні «милий» стало можливим завдяки позитивній конотації іменника «honeу» у значенні «мед». Відтак, конотативне значення може бути закріпленим чи залежати від контексту (бути інваріативним або контекстуальним). Конотація часто зумовлена мовною картиною світу та культурологічно маркована. Асоціації, які складають основу конотації, втілюють уявлення не індивіда, але цілого мовного колективу щодо об'єкта дійсності.

Таким чином, вважаємо, що конотація – значення мовної одиниці, що має асоціативну природу, семантичний зміст, культурологічну маркованість та прагматичну спрямованість. Саме таке визначення цього явища усуває його дифузність та вносить істотні уточнення в термінологічний апарат лексичної семантики.

Література

- Апресян Ю. Д. Избранные труды, том I. Лексическая семантика: 2-е изд., испр. и доп. – М.: Школа «Языки русской культуры», Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – 472 с.
- Арбузова Е. А. Прагматические особенности коннотации в организации текста: автореф. дисс. ... канд. фил. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Арбузова Елена Александровна – Москва, 2001. – 20 с.
- Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: УРСС: Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
- Барт Р. SZ. Пер. с фр. 2-е изд., испр. Под ред. Г. К. Косикова. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
- Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: «Межд. отношения», 1975. – 240 с.
- Блумфильд Л. Язык / Леонард Блумфильд. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.classes.ru/grammar/142.Bloomfield-language/>.
- Быкова О. И. Этноконнотация как вид культурной коннотации: автореф. дисс. ... канд. фил. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Быкова Ольга Ильинична – Воронеж, 2005. – 42 с.
- Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт – М.: Прогресс, 1984. – 400 с.
- Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. Пер. с англ. / Сост. В.Д. Мазо. – М.: Ком-Книга, 2006. – 248 с.
- Женетт Ж. Фигуры / Жерар Женетт. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://yanko.lib.ru/books/lit/jennet-figuru-1-2-1998-1.pdf>.
- Долинин К. А. Стилистика французского языка. : 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1987. – 303 с.
- Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: курс лекций. / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 1999. – 192 с.
- Кухаренко В. А. Практикум зі стилістики англійської мови / В. А. Кухаренко. – Вінниця: «Нова книга», 2000. – 160 с.
- Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
- Милл Д. С. Система логики силлогистической и индуктивной. Изложение принципов доказательства в связи с методами научного исследования. – М.: Книжный дом, 1899. – 781 с.
- Фрост С. Г. Лингвокультурологический аспект исследования коннотаций: на примере коннотаций существительных тематической группы «семья»: автореф. дис. ... канд. фил. наук: спец. 10.02.19 / С. Г. Фрост. – Челябинск, 2006. – 20 с.
- Bullon S. The Treatment of Connotation in Learners' Dictionaries // BudaLEX'88 Proceedings. Papers from the EURALEX. Third International Congress, Budapest, 4–9 Sept., 1988 / Eds T. Magay and I. Zig'any, Budapest: A'kad'emial Kiad'o, 1990. P. 27-33.
- Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics / D. Crystal. – Oxford, 1990.
- Hall S. Encoding/Decoding / Stuart Hall. – 2006. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://we.riseup.net/assets/102142/appadurai.pdf>.
- Iordanskaja L., Mel'çuk I. Connotation en s'emantic et lexicographie // Dictionnaire explicatif et combinatoire du francais contemporain. Recherches lexico-s'emantique. 1. Montr'eal: R'ed. A. Clas, 1984. – P. 33-43.

(Матеріал надійшов до редакції 9.10.17)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

Збірник зареєстровано в державному комітеті інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України як друкований засіб масової інформації 02.10.2009 р., свідоцтво – серія КВ, № 15875-434ПР.

Затверджено як фахове наукове видання
(журнал) ВАК України 11.04.2001 р. за № 5-05/4.
Перереєстровано 11.07.2016 за № 820.

Відповідальний за видання: С. М. Єнікєєва
Технічний редактор: М. В. Воробйова
Дизайн обкладинки: В. Сташенко
Коректор: М. В. Залужна

Запорізький національний університет
69096, Запоріжжя, вул. Жуковського, 66.

Формат 60x84/16. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times.
Друк принтерний. Ум. друк. арк. 10,12. Обл.-вид. арк. 22,55.
Наклад 50 прим. Замовлення № 320/05.2018-А.

Макет віддрукований:
Фізична особа-підприємець В. В. Мокшанов
тел.: (061) 220-88-63

Дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі підприємств
та організацій України 2 103 000 0000 081508 від 02.12.2014 р.